TEOHAR MIHADAŞ

PE MUNTELE EBAL

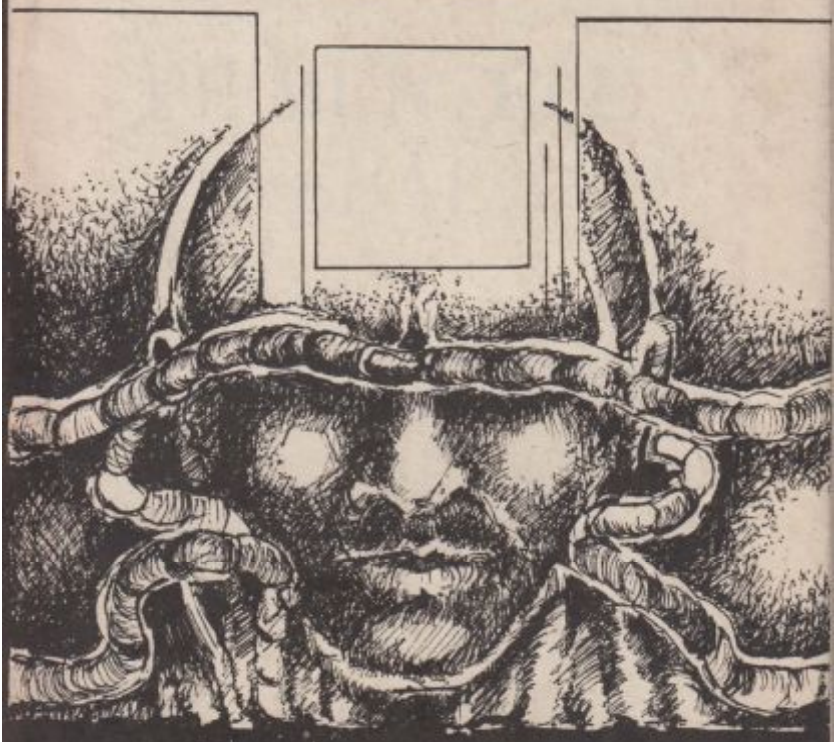

EDITURA CLUSIUM

TEOHAR MIHADAŞ

PE MUNTELE EBAL

Editura CLUSIUM
1990

Coperta de CORNEL POPOVICI

CASA DE EDITURA
«ATLAS – CLUJUL LIBER»

VARIANTA V.1.0
SEPT. 2018

323/283

Motto 1: „... să stea pe muntele Garizim şi să rostească binecuvântarea ... iar pe muntele Ebal, ca să rostească blestemul...”

(Deuteronomul, 27/12, 13.

Moto 2: „Avem şi un scop politic cu aceşti banditi aici, nu ca să facem canalul”

(politrucul Chirion)

Pe Baraba! Pe Baraba! au urlat, la unison, cu arhiereii şi cărturarii mulţimile adunate în curtea pretoriului, dând astfel răspuns la întrebarea dregătorului, pe cine să elibereze dintre cei doi condamnaţi la moarte: pe Baraba, tâlharul, sau pe Iisus. „Atunci l-a eliberat pe Baraba, iar pe Iisus L-a biciuit şi L-a dat să fie răstignit" *(Matei, 27/26).*

Atunci, acolo, omul a pronunţat o opţiune care a lucrat şi lucrează în planul istoriei cu puterea faptului definitiv judecat, Baraba este alesul! Celalalt trebuieşte să piară. Baraba este mădularul aducător de plăceri, ordine, bunăstare şi triumf continuu în aspiraţiile noastre. Pe când Celălalt stă şi azi răstignit, Acolo, şi va mai sta până nu se ştie când, şi, înfricoşător!, nici n-a murit încă, nici nu va muri, până bunul Dumnezeu ştie când. *Osanà!* deci lui Baraba*, in aeternum*!

PRINDEREA, CERCETAREA ŞI JUDECATA

1.

Întâi m-au curtat, cu gesturi şi cuvinte nu lipsite de politeţe, o politeţe respingător de amabilă, apoi m-au solicitat să colaborez (să-mi unesc ideile cu ale lor într-o luptă comună pentru binele universal, ei cunoscându-mi ideile „nobile, generoase", cum le numeau dânşii). În gândul meu: tocmai de aceea, nu...

Apoi, dacă-au văzut că nu-i chip să mă convingă, m-au urmărit pas cu pas, m-au hărţuit stăruitor, m-au provocat într-una, oferind totodată, discret, pe căi şi prin persoane subtile, momeli ispititoare şi mărinimoase: director, şef, preşedinte ministru chiar etc –, iar în sfârşit, văzând, că nu mă pot lămuri cu binele, m-au prins, m-au cercetat, izbind asupra mea cu pumnii, cu vârfuri de cizme, cu ciomege, cu saci şi săculeţi cu nisip, toate sporite cu sudălmi, m-au supus la munci recondiţionale, silindu-mă, umilindu-mă, batjocorindu-mă, cu o specifică voluptate savantă, din mai multe motive, unele mai grave ca altele.

Cauza unică însă, după opinia mea, de la care mi s-au tras cele ce-au urmat era una de ordin ereditar, aprioric obligatorie şi imperativă, care ţinea de ursita, de *moira* căreia nu i te poţi sustrage nicidecum şi care nu-mi putea oferi altă condiţie decât cea pe care am binemeritat-o, o dată prins în graniţele unei lumi ca aceea pe care a creat-o târgul de popoare de la Ialta. Cu cele trei tare ale sângelui meu, provenind

din trei mari eposuri: misterul tracic, mândria romană şi geniul democratic elin, nu puteam pretinde nimic altceva decât exact ceea ce mi s-a dat. Iar, dacă am scăpat cu viaţă până la urmă, aceasta înseamnă că acele tare n-au acţionat cu destulă forţă asupra mea... ori, cine ştie, altceva sau altcineva şi-a spus aici cuvântul.

Aparţin unei seminţii – întreg şi nealterat nicicum – de păstori, luptători şi haiduci. Peste acest strat primordial, originar, acest fond teluric stihial, tracic, s-a altoit ceva din superbia romană, iar prin îndelungata vieţuire apropiată cu grecii, şi ceva din spiritul lor odiseic, din setea de libertate civică ce de la ei ne vine: de la Pericles şi nu de la satrapii pustiurilor ori faraonii deşertului.

Într-un univers astfel alcătuit şi zidit – închis aproape – nu putea găsi loc de sălăşluire, în niciun chip, iazma mlaştinilor.

Nu există putinţa unui legământ, cât de cât firesc, între fiara muntelui şi gelatinoasele fiinţări ale mlaştinei.

Pentru un trac adevărat libertatea este egală cu lumina soarelui.

Pentru un roman adevărat suprema lege pentru bărbat este Demnitatea. Altfel nu se poate înţelege cum au reuşit să creeze un imperiu ca al lor.

Haiducul poate fi înlănţuit, încarcerat, pedepsit, dar nu ticăloşit, jignit, înjosit. Haiduc care să trăiască impersonal, învălmăşit în turma behăitoare, adunată grămadă şi disciplinată în jurul unicului cort, al unicului mare boier nu există. Aceasta ar însemna mare ruşine pentru un haiduc.

A mai intervenit, în şirul cauzelor, şi slaba, aproape sfruntătoarea comportare a instinctului meu de autoconservare, instinct care pune, mai presus decât ispita de-a trăi cu orice preţ, orgoliul şi voluptatea orgoliului.

Celelalte motive şi cauze care-au dus la ceea ce a urmat ţin exclusiv de logică şi dialectică, şi-ar fi cam următoarele:

1. Origine socială perfect sănătoasă: tata muncind încoace şi-ncolo ca să întreţină o familie numeroasă, mama chinuindu-se, bolnavă, să

gospodărească o asemenea familie cu mai nimicul ce intra într-însa ca venit.

2. Sărac cu desăvârşire, nici hainele de pe mine nefiind complete.

3. Adept al unor convingeri social-politice frizând, aproape, comunismul.

4. Refractar incorigibil la orice fel de disciplină impusă.

5. O crâncenă ruşine de-a umbla şi-a rage-n turmă.

6. Un dispreţ total, sălbatic faţă de potentaţii ajunşi, numiţi lingăi, zeloşi, cretini.

7. Dispreţ faţă de impostură şi parvenitism, valori mult iubite de regimurile dictatoriale, cultivate cu grijă şi promovate neabătut, cu predilecţie.

8. Ură faţă de orice decrepitudine înscăunată, decrepitudinea fiind o altă mare dragoste a aceloraşi regimuri, o altă preferinţă a lor.

9. Refuzul categoric de a accepta minciuna ca principiu educativ.

10. Refuzul brutal de a primi servicii sau bani pentru alte servicii.

11. Refuzul net de a mă pune-n slujba inamicului acestei ţări, ţară care m-a scos din văgăunile muntelui şi m-a purtat la şcoli, făcând din mine un om; refuzul de-a fi, deci, trădător ingrat.

12. Respingerea unei filosofii după care omul este un animal mizerabil, laş şi parşiv, cu care te poţi juca cum îţi place, din care poţi face orice pofteşti, cu o singură condiţie: alungarea lui, gol, din vizuină, monopolizarea apoi cu stricteţe savantă a tuturor bunurilor de consum precum şi-a tuturor posibilităţilor de a şi le procura, ţinând într-o mână, cu mărinimie, cnutul, iar în cealaltă, cu parşivenie, polonicul cu fiertură.

13. În sfârşit: credinţa mea naivă, dar de nestins, în ceea ce este frumos în lume şi viaţă, în poezia şi, mai ales, în libertatea vieţii, sursă şi matcă a tuturor virtuţilor.

Motive destule, mai mult decât plauzibile, foarte grave, pentru a putea îndreptăţi hotărârea arestării şi condamnării mefe. Se aflau deci în deplină legalitate şi în legitimă apărare. Unde mai pui că numărul

motivelor înşirate mai sus este de rău augur: 13.

Un naiv ca să nu spun altcumva. Un fel de – cum zice ponorul – „fală goală, traistă uşoară”, care s-a găsit şi el în treabă, să facă pe grozavul, fără să-şi dea seama că devenea nu numai ridicol, dar şi jalnic, oamenii socotindu-l, dacă nu smintit la cap, atunci; instigator plătit sau, tot după o zicere din popor, „unul care se pişă-n contra vântului”, care ia-n piept tăvălugul.

Într-adevăr, absurdă şi sfidătoare comportare. Curios însă este faptul că nu regret câtuşi de puţin ceea ce am făcut şi îndurat; nici nu mă ruşinez de ceea ce gândeau şi gândesc încă despre mine semenii. Ba, mai mult, nu fac pe nimeni vinovat de ceea ce mi s-a-ntâmplat. Dacă e să fac pe cineva vinovat, dar nu să-l şi acuz, acesta nu e nimeni altul decât eu însumi, dar un vinovat care nu simte niciun sentiment de vinovăţie faţă de nimeni, afară de cei care l-au iubit şi-au pătimit pentru această iubire a lor pentru el.

Decât ticălos, mai bine idiot; mai bine ignorat decât odios; decât să te ocolească lumea ca pe-un gunoi, mai bine să te ocolească precum pe un sărman, un nebun. Refuzul vieţii, în anumite situaţii, este mai plăcut decât a accepta să o trăieşti cu orice preţ. Decât belşugul neruşinii şi-al prostituării, mai dulce şi mai frumos hrănitoare este cenuşa neantului şi pustia deznădejdii. Există o voluptate, poate că una dintre cele mai bărbăteşti, aceea de a spune NU, indiferent de urmări. *Nu*-ul acesta reprezintă glasul antimateriei din noi, şi a avea curajul de a-l rosti în situaţii limită înseamnă a te pune de acord cu ceea ce este esenţă în existenţă, în lume, în Dumnezeu.

Fără nicio îndoială, un naiv, şi încă unul orgolios. Dar dacă toţi oamenii ar fi nişte naivi de tipul acesta, atunci cu siguranţă că n-ar exista sclavi pe lume.

2.

Întâi am fost dat afară din slujbă, cu vădită indulgenţă, adică pus în cadru disponibil, după ce, la scurt timp după angajarea mea la Departamentul Naţionalităţilor Conlocuitoare, ca referent de presă, mi s-au oferit – nu ştiu nici astăzi pentru ce merite anume – două gradaţii, urmând a fi apoi, imediat după înscrierea în partid, promovat pe un alt post, acela de consilier (???). Aveam 26 de ani.

Post pompos, ce-i drept, dar şi de pomană. Mi-au acordat trei luni de gândire, în care timp aveam libertatea să aleg între perspectiva de-a muri de foame ori în închisori şi între aceea de a mă întoarce pocăit şi devotat la unicul stăpân şi gestionar al vieţii, Partidul, şi să prosper.

Nu am murit nici de foame, deşi nu pot spune că n-am îndurat destulă prin Bucureştii jecmăniţi de aliaţi, dar nici nu m-am dus să mă prosternez copleşit de adevărurile pe care mi le-ar fi revelat mie meditaţia din cele trei luni petrecute-n deşert, în disponibilitate.

Îndemnat de nu ştiu ce sentiment sau poate de-o simplă întâmplare, întâlnirea cu prietenul meu Al. Husar, am plecat Împreună cu el (spre uimirea perplexă a acestuia, am cumpărat şi pentru mine bilet atunci când m-am dus la ghişeu să-i cumpăr lui) la Bistriţa, unde directorul liceului „Alexandru Odobescu" de aici, Ştefan Lupu, într-o lipsă totală de profesori, a fost fericit să-mi facă angajarea degrabă, prin telefon, ca profesor de franceză şi română. N-a trecut săptămâna şi o delegaţie a liceului de fete din acelaşi oraş, având în frunte pe directoarea şi preşedintele comitetului şcolar, s-a înfăţişat la mine, rugindu-mă stăruitor să accept să predau şi la „Liceul de fete" limba română, întrucât se apropie bacalaureatul, fetele au rămas cu mari lacune din timpul ocupaţiei maghiare, iar româna este predată de învăţătoare incompetente.

După doi ani de muncă entuziast dăruită (câte şase ore pe zi, plus alte două sau trei pentru a-mi procura hrana, salariile fiind nule în

plină inflaţie), iubit de elevi – o, fericire! – iubindu-i la rândul meu cu durere şi îngrijorare, atât pentru deznădejdea şi solitudinea din mine, cât şi pentru ceea ce ştiam că-i aşteaptă, am fost azvârlit de la catedră, din aceleaşi motive: neaderarea mea, ostentativă, la politica de ocupaţie, adică neînscrierea în partid.

Am început a da din colţ în colţ, tot mai înverşunat în absurditatea mea.

M-am refugiat la liceul „Ceorge Coşbuc" din Năsăud. Sigur fiind că voi fi numit acolo, ba, chiar, invitat fiind să mă prezint, deoarece acest vechi liceu beneficia încă de dreptul de a-şi alege profesorii pe care-i dorea, de vreme ce-i plătea din fondurile pădurilor grănicereşti, „dăruite" lor, românilor din această parte a Transilvaniei, de împărăteasa Maria Tereza.

Am funcţionat doar un an şcolar, deoarece a venit etatizarea forţată (adică liber consimţită) a tuturor şcolilor particulare, de orice fel ar fi fost ele, după care a urmat în mod necesar pentru mine: sau încorporarea-n partid sau darea afară imediat de la catedră, ca un element duşmănos, contrarevoluţionar.

Ca să-mi fac până la capăt datoria faţă de mine, încrezător naiv în drepturile omului, m-am prezentat, imediat după naţionalizarea liceului „George Coşbuc”, la Inspectoratul Şcolar Regional din Cluj, la, domnul încă, inspector şef Ghergariu, cu o cerere prin care solicitam prelungirea numirii mele ca profesor la sus-numitul liceu... Domnul inspector Ghergariu, om cu schelărie impresionantă, iubitor de beutură şi snoave – având deci îndatoriri serioase faţă de persoana sa, având însă şi multă omenie –, mi-a răspuns cu o francheţe flască, de om plictisit şi aproape scârbit: „Dacă te înscrii în partid, te numesc; dacă nu, vei rămâne pe drumuri... Alege. Îmi pare rău de frumoasa dumitale pregătire profesională, de calităţile remarcabile de pedagog, ni te-a recomandat călduros, rugându-ne să avem grijă de tine, profesorul şi criticul literar Vladimir Streinu, atât mie cât şi colegului meu, domnul Braharu... Dar... Asta este situaţia... Alege.”

— Vă salut, domnule inspector-şef, am răspuns, şi-am părăsit pentru totdeauna biroul său, dar şi cariera de profesor, care se pare că mi-am făcut-o cu suficientă cinste, de vreme ce, de-atunci încoace, mi s-a spus mereu „domnul profesor". Se vede limpede că prin comportarea mea le dădeam apă la moară, îi îndreptăţeam să treacă la măsuri drastice asupră-mi. La Bucureşti, de pildă, când eram, prin graţia lor, referent de presă în Departamentul Naţionalităţilor Conlocuitoare (mai mult *stăpânitoare,* în acea vreme), întrebat de către tovarăşul ministru Vlădescu-Răcoasa de ce nu-mi fac înscrierea-n partid (întrebarea mi se făcea cu o de-a dreptul părintească bunăvoinţă, amestecată cu îngrijorătoare uimire: „Tocmai tu, care ai un trecut frumos, o origine socială sănătoasă, o pregătire solidă"...), i-am răspuns scurt, impertinent: „Tocmai de aceea, domnule ministru".

— Cum adică, a reluat vorbirea excelenţa-sa, deranjat... Pentru ce, băiete, nu vrei să te alături nouă, să-ţi organizezi lupta pentru generoasele tale idei, pe care le cunoaştem, cot la cot cu noi, în partidul nostru muncitoresc? (Acest Răcoasa era un om harnic, dar nu era muncitor.)

Dându-mi seama că am fost obraznic, m-am decis să repar gafa şi-am comis una şi mai mare:

— Pentru că, după cum bine ştiţi, detest hitlerismul.

— Tinere, îţi dai seama ce spui? Cum adică?... mi-a atras dânsul atenţia cu un ton de îngrijorare paternă, dar mai mult cu minie ascunsă, căci s-a înveneţit la faţă şi i s-au iritat ochii.

— Bolşevismul nefiind altceva, continuu eu, decât un alt fel de hitlerism, mult mai fioros şi mult mai monstruos: hitlerismul rusesc.

Punerea mea în cadru disponibil, după o astfel de ispravă, era ininteligibil de indulgentă; era oarecum o alinare sau o perfidie.

O alta şi mai de oaie.

În ziua de 8 noiembrie, când întreagă suflarea capitalei – tineretul mai ales – a inundat Piaţa Palatului, strigând cu deznădejde: „Regele şi Patria", eu, dispreţuind ordinul ministrului de a nu părăsi nimeni

incinta Ministerului, am ieşit pe poartă afară, izbindu-i pe Boiangă şi pe Băgăcean în plex cu coatele, şi m-am dus în fluviul acela de oameni. Mi-am zis, stând la fereastră, în birou: „Sau te duci şi tu acolo, sau nu mai ai dreptul de-a pune mâna pe tocul de scris, cu atât mai puţin să apari la catedră ca profesor”.

La acea manifestaţie s-a tras de pe acoperişul Ministerului şi-au căzut alături de mine tineri loviţi de gloanţe. Un grup de fotoreporteri, foarte elegant îmbrăcaţi, cu feţele dolofane – ca şi dosurile –, fotografiau scene de senzaţie ca să le trimeată peste ocean, la conaţionalii lor, ca să-şi facă şi aceia mai plăcut digestia. Mi s-au părut mai odioşi decât cei care au tras.

Alta şi mai şi.

La Bistriţa, după ce organele şi organizaţiile locale de tot soiul au încercat în van să mă prindă de partea lor, prefectul judeţului, un fiu de preot, Pop şi nu mai ştiu cum, a încercat să mă ademenească prin prietenie şi promisiuni, oferindu-mi discret, în marea lui devoţiune pentru cauză, până şi soţia la aşternut, o fin-ugrică foarte nostimă, drăguţă şi lăudăroasă, chiar inteligentă, deci cu o foarte certă orientare politică. Ea ştia precis ce vroia; el, însă, nu prea... Pesemne că încerca să muşamalizeze cine ştie ce păcate din trecut ori, pur şi simplu, îşi ascundea în felul acesta nimicnicia şi nemernicia, căci de convingeri nu putea fi vorba nicidecum la dânsul.

Văzând el că atari tertipuri nu prind la un căpăţânos ca mine şi că oferta ca ofrandă a soţiei în loc să-mi surâdă m-a făcut să-l detest, a trecut la ameninţări cu moartea: „Am să pun pe urmele tale o bandă plătită să te cureţe şi să te arunce într-un şanţ. Adevărul este, tot, de partea noastră; şanţurile, de asemenea, sunt ale noastre... Lumea va spune – pentru că aşa vom vrea noi – că te-ai îmbătat ca un porc, că te-ai încăierat cu alţi beţivi ca tine, care te-au omorât şi te-au rostogolit într-o râpă. Cine te va căuta?... Cui se va adresa?... Cine te va apăra şi-mpotriva cui!... Să cuteze vreunul să spuie altceva decât ceea ce poftim noi!”

Această abjectă impertinenţă m-a scos din sărite: „Bagă bine de seamă, i-am răspuns (simţeam cum înviază-n sângele meu umbra străbunicului Caracuş, haiducul), fii cu mare atenţie, ia toate măsurile cu precauţie matematică excesivă, ca nu cumva borfaşii tăi bătăuşi să greşească lovitura (pentru că aşa ceva este foarte cu putinţă, dat fiind faptul că nu umblu beat şi ştiu să mă bat al dracului la nevoie) şi eu să scap cu viaţă, deoarece atunci, ţi-o jur pe părinţii mei, tu nu vei scăpa de lovitura mea, chiar dacă te-ai piti în gaură de şarpe. Ştiu să adulmec precum câinele şi să văd departe, chiar noaptea, ca lupul".

De fapt mă cam lăudam, dându-mi curaj de necaz, dar nu-i mai puţin adevărat că am nimerit-o, grosolănia lui fiind soră geamănă cu laşitatea. M-a lăsat în pace, deci.

Alta.

La liceul din Năsăud, odată, a venit (trimis, bineînţeles) să asiste, să mă spioneze, să mă prelucreze, apoi să mă denunţe politrucul liceului, mai aulic spus: consilierul educativ, unul pe nume Macrea, acesta nu fiu de preot ca prefectul, ci de protopop, fost agent al gestapoului, care tot dădea examene la catedra de limba germană din Cluj, dar care tot în anul întâi rămânea, căsătorit fiind cu fata unică a unor oameni gospodari, prosperi.

Ridicând el, după oră, cuvântul în cancelarie în faţa tuturor profesorilor, ca să mă puie la punct, pentru că-mi fac de cap la lecţii, pentru că vorbesc elevilor despre unul anume Kant, filosof anti-democrat, ideologul micii burghezii şi-al militarismului prusac, pentru că la alte lecţii, ca de pildă aceea în care am făcut analiza poeziei *Somnoroase păsărele,* nu am tras coneluziile politice care se impun, pentru că refuz cu ostentaţie şi orgoliu găunos să politizez în clasă lecţiile, că „închipuiţi-vă, tovarăşi, îndrăzneşte să-l înjure pe tovarăşul Stalin cu toţi conducătorii noştri dragi, daţi de popor nouă", că atunci când am făcut biografia lui Eminescu la clasa a VII-a nu am pomenit de „banditul acela de Maiorescu, care l-a exploatat pe marele nostru poet şi l-a batjocorit într-un stil barbar", etc, etc, l-am apucat

fără ezitare de gulerul de consilier educativ şi l-am azvirlit afară din sala profesorală, aplicându-i un picior exact acolo: „Afară de-aici, lepră! Afară neisprăvitule, gunoiule”! am urlat.

Pesemne că-şi dispreţuia mai mult propriile-i slugi decât mă ura pe mine partidul, altmintrelea m-ar fi lichidat la repezeală după o asemenea ieşire sfruntată.

Alta.

În timpul verii, la cursurile de îndrumare politică a corpului didactic, I.P.C.D., am luat, fireşte, şi eu parte, mai bine n-as fi luat.

Directorul cursurilor era un învăţător din Gherla, oportunist mediocru şi poltron – nu ştiu cum naiba se face, tot fiu de popă şi acesta.

Conducând el însuşi într-o zi discuţiile din cadrul seminarului, asupra celor cuprinse în conferinţa ţinută-n sala cinematografului „Omnia” de către un tovarăş doctor Vianu (nu-i cunosc numele adevărat) – cel cu maşină acasă, cu carnet de ilegalist în buzunar, cu o mulţime de costume, după oră şi sezon, într-o vreme când oamenii umblau în boarfe obţinute pe puncte, cu mult aur în sipeturi şi cu o ură atavică împotriva oamenilor de rând –, despre: „Ruvuluţia rusă şi imensele ei foloase pentru Rumunia”, după care l-am tratat drept impostor şi escroc, acolo, pe loc, în sala cinematografului „Omnia”, care a explodat în aplauze, cu toate că era bine păzită de domnul maior Gligor şi toţi gealaţii lui, domnul director Gălăţeanu a debitat, printre alte vulgarităţi, şi pe aceasta, pe care o reproduc întocmai:

— Tovarăşi, zicea el de la catedră, Republica Populară Română este aşa... ca un spic de griu. (Un zâmbet de mare mulţumire îi nimbează faţa.) Aşa. Aţi scris? (Bieţii profesori şi sărmanii învăţători scriseseră întocmai şi subliniaseră chiar, cu roşu, geniala comparaţie.) Buun! Ia să-mi spuneţi, tovarăşi, de ce are nevoie Republica Populară Română, care este ca un spic de grâu, ca să crească şi să se dezvolte, să dea roade îmbelşugate?

Profesorii, bărbaţi şi femei, tineri şi domnişoare, oameni în toată

firea, ridică cu mare sârg degetele, agitându-le-n aer, ca să răspundă, toţi...

— Ian spune dumneata, tovarăşul de-acolo, cheamă la răspuns directorul.

Într-o atitudine mai caraghioasă şi mai jalnică decât a celui mai nerod elev, unul dintre cursanţi, profesor de matematici, răspunde:

— Are nevoie de soare şi de ploaie, tovarăşe director, după care s-a instalat cuminte şi satisfăcut în bancă.

— Bravo, punctează directorul, scrieţi şi subliniaţi. Profesorii toţi şi învăţătorii au scris şi-au subliniat, tot cu roşu.

Directorul, iarăşi:

— Ia să-mi spuneţi acum, tovarăşi, care este ploaia şi soarele Republicii Populare Române?...

O profesoară, de altfel frumoasă, bâltană, răspunde cu fermitate cochetă:

— Soarele şi ploaia Republicii Populare Române este Uniunea Sovietică.

— Bravo, tovarăşa Baraboi, bravo încă o dată... Scrieţi şi subliniaţi.

Din nou profesorii şi profesoarele au scris cu sârguinţă şi-au subliniat cu osârdie.

Directorul se pregătea să treacă la altă idee, când, mânat de Ducă-se-n-Pustii, ridic şi eu mâna.

— Mda, mă întâmpină el, vădit incomodat, ce pofteşti?

— Poftesc să fac o completare.

— Da, zice el, cu jumătate glas.

— Republica Populară Română, reiau eu sec, care este aşaa... ca un spic de grâu, mai are nevoie, ca să încolţească, să crească şi să deie roade, şi de altceva, tot atât de important... în afară de soare şi ploaie...

— Ce? spune, tovarăşe.

— De gunoaie, subliniez eu cu tărie, arătând elocvent cu degetul înspre persoana domniei-sale, care a tăcut chitic, continuând expunerea lecţiei ca şi cum n-ar fi auzit nicicum cele spuse de mine.

(Este şi aceasta o calitate pe care o au de regulă diplomaţii, anumiţi diplomaţi, şi, în genere, laşii, lichelele.)

Hotărât lucru, aveau, după cum se vede limpede, tot dreptul să mă deie afară de la un astfel de învăţământ. Şi m-au şi dat, urgent, imediat după ora de seminar.

A urmat un ordin prin care se atrăgea atenţia tuturor şcolilor din ţară asupra mea şi li se punea în vedere că dacă vor apropia de şcoală un asemenea element primejdios vor răspunde cu libertatea lor personală, apoi a urmat urmărirea îndeaproape, pregătirea unei curse, prinderea în această cursă, cercetarea, ancheta, dresarea actelor de judecare, judecarea, exact ca o lecţie învăţată pe de rost, şi osândirea, cu ispăşirile toate cu câte am fost învrednicit a le petrece.

3.

Simţeam cum se strânge-n jurul meu cercul hăitaşilor, vedeam poterimea venind tiptil în urma mea, lingându-se pe buze, tot mai bucuroşi, apropiindu-se... Singur, fără nicio sursă de venituri, fără părinţi sau fraţi sau o rudă milostivă la ţară, care să-mi trimită câte ceva de-ale gurii (pământurile nu erau încă transformate-n bun obştesc, iar ţăranii constituiau încă o putere şi-o rezistenţă, poate singura de temut), dădeam dintr-un colţ într-altul, dintr-un gard într-altul, dintr-un hăţiş în celălalt, ca fiara gonită din toate părţile. Zoe, alături de mine, ca o flacără luminătoare! O simţeam legată de trupul şi destinul meu, ca o spadă de foc.

Să fi trăit pe socoteala socrilor mei, oameni răbdurii şi neutri (undeva, poate chiar mândri de mine), ca un om de nimica, era o ruşine de nesuportat. Onisim Filipoiu (care pe greceşte înseamnă iubitorul de cai), prieten rezervat, dar înţelept şi săritor, îngrijorat de soarta ce mă aşteaptă mi-a propus să trec graniţa-n Iugoslavia, acţiune a cărei reuşită o garanta el prin fratele său, ofiţer de fruntarii la

Timişoara. Din abulie, din îndărătnicie, din respect şi dragoste pentru Zoe, pentru minunaţii oameni din ţara ei, a Năsăudului, pentru că aşa a vrut Destinul, i-am răspuns cu linişte: „Nu. Rămân aici, cu guşaţii tăi". *Îţi aminteşti, Filon? Era spre seară şi-o burniţă amară stăruia peste oraş.*

Lichelele îmi căutau şi-mi cultivau din ce în ce mai stăruitor prietenia, arătându-mi o afecţiune abjectă şi-o admiraţie dezgustătoare. Oamenii la locul lor, în schimb, şi adevăraţii prieteni mă ocoleau cu sfială şi ruşinoasă strângere de inimă. Aveam impresia că sunt un liliac rătăcit, singur într-o cameră străină, luminată de-un bec electric atârnând de tavan.

Peste adâncul fiinţei mele, singurătatea îşi aşternea stăpânirea ei tot mai placid, altfel ca până acum. Până acum ea era climatul izvoditor de poezie, de-acum înainte devenea climatul însuşi al existenţei mele. Mă arătam tot mai irascibil, dar simţeam în acelaşi timp cum se înverşunează-n mine, tot atât de implacabil ca şi puterile ce acţionau asupra mea din afară, ideea de-a rămâne – absurd, tot mai absurd – pe poziţia lui NU, orice s-ar fi întâmplat; eram chiar curios să aflu, să văd... ce anume se putea întâmpla.

Am făcut un drum la Bucureşti, aşa ca să mă aflu în treabă, ca atras de un loc în care mi se putea revela cine ştie ce, ca să mă regăsesc în timpurile mele de studenţie sau ca muribundul de foame care nu moare de obicei acasă, ci pe stradă, în speranţa că va găsi acolo vreo coajă de pâine ori vreo milostenie. Ori ca să mărturisesc prietenilor de acolo necazul în care mă aflam, să le cer sfatul, încurajarea, ca de la nişte inşi – credeam eu – mai informaţi, mai bine organizaţi.

Nici vorbă. Ei rătăceau în idei şi speranţe deşarte, ca nişte copii şi priveau oarecum de sus – jalnic de sus – situaţia, nu lipsiţi de-o anume aroganţă a viitorului.

Unul dintre ei, poetul Constant Tonegaru, ca orice poet adevărat: naiv, entuziast şi fantast, sigur fiind el că munţii mişună de armate

nevăzute care, îndată, cu sprijinul americanilor, vor lichida regimul impus cu forţa în România de către Stalin (numai poeţii pot crede aşa ceva, sau cei disperaţi), stăruia necontenit asupra mea, în taină mare, să-l pun şi pe el în legătură cu partizanii cu care, credea iarăşi el, eu am certe legături, de vreme ce firea mea de haiduc nu se poate să nu fi aderat la o asemenea mişcare, cu atât mai mult cu cât veneam de la Năsăud, pământ românesc fabulos şi puternic centru de rezistenţă împotriva ocupaţiei comuniste.

Răspunzându-i că nu ştiu nicio iotă mai mult decât ştie el despre războinicii din codri şi din munţi, însoţind această afirmaţie şi cu un zâmbet de compătimire, Tonegaru se supără foc pe mine, acuzându-mă amarnic de neîncredere în el. Reproşul prietenului meu mă obligă să acţionez; mai mult decât reproşul, meritele pe care mi le atribuia, încrederea pe care o avea în mine.

În ziua plecării mele din Bucureşti, Tonegaru m-a condus la Crucea Roşie a Ambasadei belgiene, unde un călugăr cu faţă de copil, nimbată de-o bucurie feciorelnică, mi-a dat un mare colet, aproape o ladă de zestre, plină cu de toate: haine, încălţăminte, alimente consistente, medicamente scumpe, ba chiar şi nişte bandaje militare individuale...

— Quoi faire? (Ce să fac cu ele?), întreb eu mirat.

— On ne sait jamais (Nu se ştie niciodată), îmi răspunde, râzând copilăreşte, enigmaticul călugăr belj. (Călugării ăştia sunt, în naivitatea lor, tot nişte mari poeţi. Aşa cum se arată a fi şi acesta.)

Am dus lada cu zestre la gară şi-am suit-o-n tren (tot ca nişte poeţi naivi, victime sigure pentru copoii ce umblau în jurul nostru liniştiţi), ajutat întrucâtva şi de neajutoratul (mult mai neajutorat decât mine, dovadă că este şi ca poet mai mare) Constant Tonegaru, care nu contenea să mă roage misterios să am încredere-n el şi să-l iau cu mine-n munţi, la oamenii nevăzuţi de acolo, care stau la pândă, gata-gata să se arunce, la un semn, asupra balaurului.

Am fost filaţi cu de-amăruntul în toate mişcările noastre. Tonegaru

era atâta de sigur de realitatea basmului ce se înfiripa în fantezia lui, precum miturile din vechime, credea într-însul cu atâta putere de convingere şi bucurie, încât, până la urmă, am început să cred şi eu în acel basm, ca să nu mă las mai prejos decât prietenul meu, poetul, şi, întors acasă, am făcut deîndată mai multe incursiuni (de atunci povestea că aş fi haiducit prin ţinuturile Bârgaielor şi-ale Dornişoarei) de unul singur, prin pustietăţile tomnatice ale munţilor – când solare, când ploioase, când sălhui, ca să dau de urma fabuloşilor oşteni nevăzuţi, dar n-am găsit nimic, pe nimeni, nicăieri... Doar casa, sălaşul câte unui dac întârziat până astăzi prin acele poieni ferite cu grijă şi dibăcie de drumurile istoriei, durată de mâna lui, în lemn, acolo unde mă întâmpinau câini albi, miţoşi, ieşind asupra mea ca nălucile din scorburi şi buturugi putrezite, în care ei îşi făcuseră singuri adăpost şi scuteală, sălaş stăruind din timpuri departe stătătoare.

Am întâlnit în cale-mi şi oameni cumpăniţi în câte o unealtă cu coadă de lemn, pentru lucru, dar şi pentru lovire la nevoie, rudimentari, înţelepţi şi primitori. În casa acelor băştinaşi am găsit adăpost şi merinde (mămăligă, brânză iuţită, de oi, lapte conservat în fedeleşe şi bărbinţi, ouă şi cărnuri felurite) şi cuvinte de omenie, spuse de la inimă, dar cu prudenţă subtilă, ca pentru un ins rătăcitor ca mine, despre care bănuiau – ca şi Tonegaru – că ascunde misii tainice şi de la care aşteptau minuni, ca de la un trimis...

Ciudat şi hazliu, vreo câteva zile şi nopţi am fost găzduit de către şeful de post de la Tihuţa, originar de prin Călăraşi, care mi-a dat de mâncare, de dormit, dar şi de alineat nişte registre, fie crezând el c-aş fi agent secret al securităţii, fie – ca să nu-l nedreptăţim în frumoasele lui simţăminte omeneşti şi româneşti, chiar dacă sunt oportuniste – dintr-o complicitate discretă cu gândurile mele. Eu însă apreciam că nicăieri nu pot fi mai la adăpost de urmăritori decât la el. Avea altă fire decât a oamenilor de aici şi parcă se temea până şi de flora acestor locuri nordice.

Nu am descoperit nimic, nici urmă de ostaşi-nălucă, dar dacă

perseverezi în ceva cu tot dinadinsul, nu există să nu găseşti până la sfârşit ceva, dacă nu tocmai ceea ce căutai, măcar ceva cât de cât asemănător.

4.

Întors acasă, la Zoe, cea care sta împlântată-n mine ca regele brazilor din jos de Tihuţa, neliniştită, dar mai mult mândră că poate să-mi fie soţie (nu ştiu nici astăzi şi nici nu voi şti vreodată ce anume o îndemna pe această fiinţă să ţină atât de mult la mine şi să sufere pentru mine cu atâta demnitate?... Avea probabil intuiţia mistică a ceea ce înseamnă în viaţă voluptatea sacrificiului, a iubirii de dincolo de margini), cunosc, într-o seară, la o cârciumă, pe un turc din Constanţa, Ali Neazi, care venise în judeţul Bistriţa-Năsăud ca să cumpere lemne de foc pentru oraşul de pe ţărm. Era delegat al primăriei de acolo. Ca orice turc adevărat, Ali se încredea în cuvântul omului, cu atât mai mult cu cât avea înaintea ochilor un vlaho-machedon, ceea ce însemna pentru el că orice bănuială asupra vreunei înşelăciuni era cu desăvârşire exclusă, *besa* („cinstea") şi seriozitatea în afaceri a acestor ghiauri fiind de mult şi definitiv verificată de osmanlâi.

Contractase deci el nişte stive mari de *metări* de lemne prin văile (ale diavolului) din hotarul comunei Parva, dar nu avea timp să se ocupe efectiv de scoaterea lor din văgăunile dracului şi transportarea lor la gara din Rebrişoara, de unde urma să pornească spre Constanţa.

Mi-a dat atunci un cec asupra mea ca să tocmesc cărăuşi şi manipulanţi şi s-a dus. Era-n decembrie şi începuse să ningă. Drum nimunat pentru sănii.

Am angajat deîndată cărăuşi vrednici, ca să nu-l pomenesc decât pe Purcelean, drac nu om, care ştia să-şi strecoare caii, cu sanie cu tot, în cele mai tenebroase şi mai viclene pâraie (nu degeaba era om-gazdă,

cu „căşi” frumoase şi bănet mult; ştia să lucreze cu neînduplecare ca unul ce nu pricepea că va să moară odată şi-odată sau poate tocmai de aceea), în casa căruia, osteniţi de trudă şi storşi de frig, beam o băutură caldă, dreasă cu mirodenii autohtone, făcută din miere de stup, numită *med,* deprinsă de la dacii cei de demult, şi care ne ameţea atât de frumos în noaptea înzăpezită, în timp ce lemnele lui Neazi Ali se îngrămădeau stivuite-n ordine pe rampa gării Rebrişoara, de unde, încărcate în vagoane şi acoperite de zăpadă, o porneau spre Pontul Euxin.

Şeful gării, un basarabean bătrân şi sentimental, având faţă de mine respect şi simpatie, pentru că amândoi eram români răzleţiţi şi pentru că fusesem profesorul copiilor săi, mi-a pus la dispoziţie, lângă un fel de magazie, o încăpere cât o chilie, cu sobă înăuntru, care dădea cu uşa direct afară, în câmpul nins; mi-a instalat acolo şi-un pat de campanie şi mi-a adus şi piei şi cergi pentru aşternut şi acoperământ. Eu eram foarte mulţumit de mine că pot să câştig un ban; eram nu profesor, ce-i drept, dar un expeditor de lemne curajos şi priceput, foarte util mie şi societăţii. Unde mai pui că acest serviciu pe care-l prestam cu acuma prin bunăvoinţa turcului Ali avea un anumit romantism, potrivit de minune cu firea mea.

Când, la răstimpuri (apropiate), fugeam, noaptea, până acasă, apăream în uşă şi-n adâncul fiinţei lui Zoe ca un zeu al zăpezilor, ca o zămislire a acestora.

Şi-am petrecut, în această schimnicie, nopţi şi după-amiezi de duminică de-o fără seamăn frumuseţe, într-o singurătate privegheată de aştri şi vedenii, învecinată-n infinit de zăpezi... ascultând şuierul vântului de-a lungul şinelor, la miezul nopţii, precum un duh pedepsit să rătăcească fără capăt pe pământ, acelaşi vânt băsnind în crucea solstiţiului, după uşa încăperii mele, duh al cine ştie cărui haiduc, străbun neodihnit ori deşartă poveste a vreunui sfânt...

Într-o noapte, deschizând eu uşa chiliei care dădea direct în stihia de-afară, ca să-mi răcoresc sufletul bântuit de himere, m-am pomenit

ochi în ochi cu un lup care „făcea revizia căii ferate în chip de inspector C.F.R. la acea oră”, după vorba mucalită de-a doua zi a şefului de gară.

Tăişul rece al privirii mele îngheţate de frică se pare c-a fost mai puternic decât fascicolul de tăişuri din privirea lui, deoarece, după ce a căscat de două ori, jalnic, spre mine, fălcile-i a foame, cerşindu-mi parcă pomana, lupul s-a răsucit din tot corpul şi s-a topit prin înstelata beznă albă, îngheţată, către casa unui alt creştin, mai primitor decât mine.

5.

Unul dintre cărăuşii mei m-a invitat să merg într-o seară la dânsul, la aşa-numita „cină a porcului”. Avea acest român zdravăn şi avântat la muncă o casă ferită, împresurată de păduri şi locuri ripuite, ridicată pe-o coastă lină, cu netezimi de plai la poale, sub streaşina codrului.

Era o rară plăcere să urci prin seara ninsă până acolo (intrai deodată în locuri şi timpuri anistorice, în zări de demult, în patria străbunilor traci), să serveşti, într-un ceremonial primitiv, o cină sănătoasă şi îmbelşugată, printre oamenii pământului, să bei ţuică prefriptă, adică vinars de 65 de grade, crâncen trăsnind între dinţi aprigi, să povesteşti şi să glumeşti, în timp ce afară ninge necontenit, a mântuire şi a genune.

După ce s-a arătat bucuros de sosirea mea, adresându-mi toate bineţele, m-a poftit în camera de oaspeţi... Cameră frumoasă, mândru împodobită cu ştergare înflorate şi blide surîzătoare (surâsuri abstracte), cu scoarţe aspre jur-împrejur peste lăicere. Afară amurgise de-a binelea. Zăpada se învălmăşea cu noaptea ca-ntr-o profundă împreunare nupţială. Univers magic. Eros. Luminiscenţe neverosimile.

Deasupra mesei din mijlocul odăii, atârna o lampă aprinsă care

răspândea misterioase lumini îmbietoare-n colţuri şi peste cergi.

La masă, pe scaun, un bărbat ciudat, un fel de strigoi, îmbrăcat ţărăneşte, ca de sărbătoare, având înspre 35 de ani, cu faţa şcolită şi mâini nemuncite.

Era învăpăiat la faţă de beutură (sau din cauza, poate, a unui temperament sangvin) şi-mi surâdea foarte prietenos, de parcă ne-am fi fost cunoscut de mult, păstrând un enigmatic rictus, ca de ebrietate totuşi, pe buzele-i senzuale, cărnoase şi frumos răsfrânte.

În spatele lui, stând în picioare, cu demnitate ameninţătoare, patru vlăjgani pieptoşi, într-o tăcere sumbră, bărbătească, străjuiau enigmaticul personaj.

— Bine-ai venit, în sfârşit, în mijlocul nostru, domnule profesor, mă întâmpină străinul, ridicându-se de pe scaun şi întinzându-mi mâna albă, cam micuţă, ca unui vechi şi încercat prieten. Ceilalţi au tăcut nemişcaţi... De sub căciulile miţoase, ţurcane, apăsate până peste sprâncene, simţeam că mă cercetează prietenos ochii lor, unii negri, alţii verzi-albaştri.

— Şezi, şezi, mă pofti dânsul, de parcă ar fi fost la el acasă. Gazda îmi umplu paharul şi-am închinat.

— Ce se mai aude prin lume?... De data aceasta se pare că au călcat pe bec domnii ruşi... (Era în momentul când Tito întorcea dosul Moscovei.) Le vin de hac americanii. Flota a şaptea şi-a făcut apariţia în Adriatica... Misurii! Misurii!... Războiul e gata. Trebuie să ne găsească pregătiţi, să nu se considere că noi românii venim la masa gata aşternută de alţii... Uite, eu am organizat toate satele de pe Someş şi afluenţii săi; voi ăştia de la oraş ce faceţi, ce aşteptaţi? Nu aveţi de gând să vă mişcaţi? Avem nevoie de sprijinul şi ajutorul vostru, avem nevoie de luptători intelectuali. Adună-ţi prietenii şi vino cu noi. Vreau să punem în funcţiune un post de radio, în munţi. Îţi dai seama că am nevoie neapărată de oameni cu carte, cu condei.

Trebuie să mobilizăm cât mai mulţi oameni de nădejde, să putem tăia drumul trupelor ruseşti în retragere şi să punem mâna pe

conducere... Le arătăm noi derbedeilor (aici a mai tras o duşcă, surâzând cu o stranie mulţumire de sine în colţul buzelor), bolşevicilor cum se poartă cravata roşie la gât. (A mai tras o înghiţitură de vinars, cârâind din laringe.)

— Dragul meu, răspund (afară ningea într-una, ca-ntr-un spaţiu din care dispăruse orice urmă de materie), o să cazi victimă unei amăgiri şi-ai să-i arunci pe aceşti bieţi oameni bine intenţionaţi, care-au răspuns chemării tale, mânaţi de frumoase sentimente, în temniţă. Într-o situaţie ca aceasta în care se află ruşii şi pe care o datorează tocmai americanilor, situaţie pe care nici măcar n-au visat-o decât marii lor ţari: Ivan, Petru, Lenin, nu vor face greşeli de politică externă care să le fie fatale. Dacă Roosevelt, cel mai mare ţar pe care l-au avut vreodată ruşii, le-ar fi dat şi Grecia (şi mă mir că nu le-a dat-o sau de ce n-a cerut-o Stalin, că i-o dădea fără întârziere, ca nu cumva să-l jignească), Moscova şi-ar fi împlinit idealul de mult nutrit, acela de-a fi stăpână absolută peste Peninsula Balcanică şi Europa centrală (deocamdată). Şi iarăşi nu pot înţelege de ce nu le-a dat omul care-şi purta inteligenţa sa genială pe targă Constantinopolul?... Probabil că Stalin socotea prematur să-l ceară. Ruşii se vor obrăznici neabătut faţă de cei care le-au dat pe tavă jumătate din Europa şi perspective de-a ocupa şi restul într-o zi, dar nu vor face greşeli dintre acelea care să ducă la un război pe care şi orbii văd că-l vor pierde. Vor face pe nebunii, se vor umfla paranoic în burduhanele lor mesianice, le vor revărsa fără ruşine, ba chiar cu măreţie, peste toţi şi peste toate, americanii le vor da tot ce vor dori, le vor da de mâncare, pentru ca să poată să se înarmeze, bine hrăniţi, împotriva Americii şi-a întregii lumi, dar greşeală nu vor face, greşeală de moarte. (Se pare că şi eu mă cam ameţisem, de tăria vinarsului ca şi de mirificele alcooluri ale ninsorii de-afară ce nu mai contenea. Eram parcă singura navă plutitoare peste acest vid alb, singura arcă plutind peste neantul zăpezilor necontenind în infinit.) Prin acest colos – Rusia sovietică –, America ţine la pământ pe cei doi duşmani ai ei adevăraţi: lumea

galbenă şi o Europă unită. Colosul însă nu trebuie să aibă plămâni, adică ieşiri la mare, ci numai bronhii. Când se vor simţi ei tari, siguri de reuşită, îi vor ataca nu numai pe americani sau chinezi, ci şi pe Dumnezeu, nu prin propagandă ateistă sau nihilistă, ci prin distrugerea totală a lumii create de El. Ei atacă numai atunci când sunt siguri de victorie, în afară de orice dubiu. Şi, mai ales, nu atacă popoare mari, egali cu ei în putere, ci totdeauna pe cele mici, asupra cărora se rostogolesc cu toată bravura şi toată generozitatea, ca nişte adevăraţi binefăcători ce sunt de când îi cunoaşte lumea. Şi, o dată încorporat în marea lor iubire de popoare, nu te mai lasă, ca nu cumva să ajungi iarăşi nenorocit, înrobit, exploatat, mizerabil, ocupat şi, ceea ce ei nu admit nici în ruptul capului, frustrat de libertate... Stalin ştie bine că deocamdată nu are adversar pe uscat (Wehrmachtul german s-a dus) în faţa pustiitoarei lui pedestrimi, dar se teme de neprevăzut..., poate că de răul care l-a făcut cum niciun tiran din istoria acestei lumi, de mizeria pe care a creat-o cu un spirit de organizare satanic, de ura ce-a sădit-o-n om. De cine ştie ce secrete deţinute de savanţii nemţi şi predate Americii. Nu va strica el, în niciun caz, frumuseţe de târg încheiat la Ialta cu celălalt geambaş de naţiuni – gropari şi ciocli ai Europei şi... –, nici de dragul grecilor şi nici de acela al sârbilor. Va face numai nişte demonstraţie. Va rămâne fericit în bârlogul său şi-ntre frontierele dăruite lui şi, de pe această poziţie, îşi va lansa propaganda, agitaţia revoluţionară în restul lumii şi o va susţine îndârjit, cu preţul înrobirii, flămânzirii, jefuirii, terorizării noastre, în numele fericirii şi-al bunăstării şi-al libertăţii, a tuturor acelora care au ajuns proprietatea lui. El ţine, ca orice ucigaş, straşnic de mult la capul său şi la ceea ce iese din acel cap. Nu va intra cu trupele în Iugoslavia, pentru că ar călca, cred, vreo clauză a talciocului de la Ialta şi nici nu are puterea de a se măsura deocamdată cu aliatul său. Moscova se va deda la absolut orice prostie, neruşinare, crimă, afară de una singură: să intre-n conflict armat cu America. Aceasta niciodată, pentru nimic în lume, o victorie a ei fiind absolut imposibilă, iată ce mă dezolează

pe mine cu desăvârşire şi m-aruncă-n disperare. Inutil a face ceva, jalnic şi ridicol, dar fiecare se va comporta după cum îi este firea şi-i dictează interesul.

— Ţi-o spun eu că de data aceasta au sfeclit-o, iar cei care stau cu braţele încrucişate vor regreta amarnic în curând... Şi vor rămâne de căruţă.

— Suntem vânduţi, domnul meu, pe tavă. Peste ţara şi seminţia aceasta vine cea mai grea urgie din câte s-au abătut în istoria ei vreodată. Nu ştiu dacă şi când ne vom mai regăsi, dacă vom supravieţui. Nu atât puterea noastră de luptă va decide de-acum, ci puterea de-a rezista, de-a mai rămâne noi înşine. Aşteptarea trează, şerpească, mai mult decât ieşirea pe câmpul de luptă, ne este mai de folos. Trebuie să ţinem cu străşnicie de noi înşine, de fondul nostru miraculos, ca nişte naufragiaţi de o singură bucată de scândură salvatoare.

— Eşti prea pesimist, profesore... Hai să mai bem un pahar.

— Greu o să scăpăm de sub protecţia lor şi mult mai greu de la sânul lor preaiubitor, zic şi închin, strivind în adâncul inimii năvala unui suspin. Te rog să mă crezi că am aceleaşi sentimente de patriot ca şi tine şi ca toţi ţăranii ce stau sub cuvântul tău, dar a-i organiza în felul acesta, pe-o iluzie deşartă, înseamnă a atenta la viaţa lor şi-a familiilor, a-i împinge în prăpastie.

— O să mai vorbim noi, mi-a curmat-o el, zâmbind jenat, apoi a abandonat brusc discuţia, ca fulgerat de-o văpaie.

Faţa i se aprinsese deodată, iar ochii îi alergau prin orbite, ca aţâţaţi de-un demon, după fata gospodarului – o elevă la şcoala normală din Năsăud, de 14 până la 15 ani, tulburător de împlinită la trup, care-l fura şiret şi complice din coada ochilor codaţi, întărâtându-l. Acest fel de a se căuta şi-a se săruta din priviri, când ea, chipurile, deretica prin ungherele odăii, dezvăluia certe şi mai îndelungate legături de amor între dânşii.

Ce s-a discutat acolo în continuare nu mai contează: glume,

anecdote, snoave, viţuri, din nou intermezzo-uri politice, aluzii şăgalnice etc, ca la cina porcului. L-am mai întâlnit o dată... Era aprins de-a binelea la faţă din cauza beuturii, dar mai aprins era după eleva aceea molcomă şi albă la trup.

Mai târziu a plătit ea cu prisosinţă acest amor, sub cercetări foarte dure şi dibaci făcute, din cauza unor scrisori găsite-n cutia ei cu suveniruri, primite de la el. A dormit un an de zile direct pe pământ, flămândă şi înfricoşată mereu, în beciul securităţii din oraşul Bistriţa.

Sărmanul Leonida, aşa se chema – Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească-n pace, acolo, din sus de Vărarea, pe Dealul Crucii, unde-a fost scos şi-mpuşcat, împreună cu alţi doi, lăsaţi câteva zile neîngropaţi, spre înfricoşarea oamenilor din acel ţinut şi spre hrana păsărilor.

A fost ofiţer de cavalerie regală, fecior chipeş, fiu de-nvăţător de la Măgura Ilvei, a căzut prizonier la ruşi. A luat parte activă la înfiinţarea şi organizarea diviziei „Tudor Vladimirescu" în lagărul de prizonieri din Kuibăşev, dacă nu mă-nşeală memoria, a luat parte, în cadrul aceleiaşi divizii, la luptele din Cehoslovacia împotriva nemţilor, dezertează la aceştia, aceştia îl internează într-un lagăr, din lagăr este eliberat de trupele americane, ajunge astfel în Belgia (de unde, dacă avea niţel noroc, şi puţină chibzuinţă, nu se mai întorcea în ţară) şi, de aci, probabil cu vreo misiune secretă, se reîntoarce-n România.

Este prins de îndată la graniţă, condus la Bucureşti, anchetat, judecat şi condamnat la moarte, pentru înaltă trădare. Regele îl graţiază. După abdicarea acestuia, este chemat la conducerea securităţii statului şi-a partidului:

— Ştii bine că te putem ucide; eşti în mâinile noastre. Aşa i s-a spus. Dar noi nu te omorâm. Nici nu te iertăm. Vrem să te facem prietenul şi colaboratorul nostru... Noi nu dorim distrugerea oamenilor, ci reabilitarea lor. Dar aceasta depinde în egală măsură şi de ei. Ai fost un rătăcit, vrem să facem din tine, din nou, om. Eşti de prin locurile

Năsăudului, nu? Regiunea aceea este un viespar de reacţionari, un judeţ de bandiţi; ajută-ne să facem puţină ordine acolo. Avem nevoie de tine. Noi îţi redăm şi viaţa şi libertatea... Eşti în mâinile noastre şi te putem lichida numaidecât dacă refuzi. Te vei duce, aşadar, acolo, te vei da drept un urmărit de securitate, vei spune că eşti omul americanilor care vor veni în curând să elibereze ţara, că în sfârşit ei trebuie să se organizeze ca să poată da în cap anticriştilor de comunişti. Te duci, faci agitaţie – eşti doar intelectual, fiu de învăţător şi fost ofiţer, om cu priză –, îi aduni pe toţi reacţionarii într-o organizaţie mare politică, venim noi şi... după aceea treaba noastră şi aşa mai departe.

Leonida, sărmanul, furat de ispita libertăţii sau crezând că va fi mai viclean decât ei, a zâmbit cu aerul acela al lui enigmatic şi tâmp şi-a căzut la învoială.

Iată-l, aşadar, luptător pentru cauza naţiunii şi-a libertăţii în ţara Năsăudului.

Întâi a creat un prim nucleu la Parva, un fel de protoplasma pe care-a prelungit-o şi amplificat-o în mai toate satele din fosta graniţă a Năsăudului. A cuprins în sânul organizaţiei şi nişte saşi naivi, printre care securitatea a strecurat şi-un informator – un fost esesist speriat de ce i s-ar fi putut întâmpla – care, abil fiind, a ajuns să fie chiar secretarul intim a lui Leonida Bodiu şi care, în această calitate, raporta stăpânilor, pe diverse căi, tot ceea ce făcea şi gândea şeful organizaţiei. Acest nenorocit de sas se chema Pentecher şi, după ce şi-a îndeplinit cu sârg îndatoririle, a înfundat şi el puşcăria.

Onestitatea sa de sas s-a trezit în el de-abia după ce s-a pomenit în puşcărie, drept recompensă pentru serviciile aduse securităţii, dar şi aici, cu toate căinţele lui, tot turnător a rămas. O dată ce te-ai oferit lor, nu poţi face altceva decât să devii din odios şi mai odios.

O dată cu evenimentele din Iugoslavia, aşadar, cu diversiunea lui Tito, căpetenia reacţiunii din regiunea Năsăudului a întors politica: din agitator în serviciul securităţii, s-a transformat brusc într-un şef de

organizaţie anticomunistă.

A crezut că Stalin îşi va arunca hoardele asupra ilirilor, ca să-i pedepsească pe nesupuşi, aceştia vor cere sprijinul americanilor, americanii vor interveni, războiul se va declanşa, imperiul lui Stalin se va prăbuşi, iar popoarele încălecate din răsăritul Europei, întâi şi-ntâi românii, vor fi din nou libere. A crezut şi el, ca orice om la ananghie, dar argumentarea credinţei, deşi perfectă ca desfăşurare logică, nu s-a potrivit nici pe de departe cu realitatea. Nu. Ceea ce este perfect logic, chiar dialectic perfect, nu este şi adevărat şi real totodată.

Fugind de pe un deal pe altul, intrând din bârlog în bârlog, sfida sfruntător învoiala cu enkavedeul, făcând să se vorbească despre el ca despre un misterios luptător pentru cauza dreptăţii şi-a naţiei.

Într-o noapte, însă, au apărut în satele Rebrişoara, Rebra, Nepos, Parva, Măgura, precum şi-n târgul Năsăud batalioanele de asalt ale securităţii din Cluj, conduse de brunetul şi creţul Patricius (ce nume de senator roman!), au ridicat pe oameni cu o brutalitate de troglodiţi, lovindu-i orbeşte, eroic, în faţa copiilor, a soţiilor, a mamelor, cu patul puştii, cu vârful cizmelor – cu ce apucau, bieţii „oameni”!; lui Toader din Rebra i-au străpuns gâtul cu un par... – i-au aruncat în beciul sediului de la Bistriţa al securităţii – fosta casă a directorului liceului german –, de-acolo-n puşcării, din puşcării la muncile de la canal ori din mină.

Pe Toader, cel trecut cu gâtul prin ţeapă, l-au împuşcat, împreună cu Leonida şi Burdeţ, pe Dealul Crucii, după ce l-au tăbăcit în bătăi şi, bineînţeles, după ce l-au internat şi-n spital, sub pază cumplită, ca să-l trateze şi să-l vindece (câtă grijă pentru om!) de-o „amigdalită rebelă”, aşa cum suna diagnosticul pus de doctorul securităţii, făcut căpitan peste noapte – deşi nu era nici doctor, nici căpitan –, Valentin Raus.

Cu prilejul acestui „asalt muncitoresc”, s-a învederat încă o dată curajul femeii, al aceleia care apără viaţa, a Vitoriei Lipan, a Vidrei... mai înverşunată, mai curajoasă, mai promptă, mai intempestivă, mai radicală... iar un locotenent a avut cinstea să fie tocmai dânsul ţinta

acestor virtuţi femeieşti. Soţia notarului Căpâlna, asistând la scena când gealaţii umflau pe soţul său de lângă ea, din aşternut şi de lângă copiii îngroziţi ca de apariţia căpcăunilor, cu ghionturi şi sudălmi, îşi iese fulgerător din minţi, sare la sobă, apucă un lemn în mâna ei de mamă şi soţie, se aruncă aidoma unei păsări sălbatice asupra locotenentului şi-ncepe a-i căra peste mutră o grindină adevărată de lovituri, cu atâta iuţeală încât sărmanul tovarăş ofiţer nici n-a avut măcar răgazul de-a schiţa vreun gest de apărare. Îl făcuse groggy. El stătea supus ca un orfan. S-a fluierat cu disperare, s-a strigat alarma în toate părţile, s-au adunat buluc toţi oamenii ordinii, vreo sută, au tăbărât asupra bietei femei şi i-au dat ceea ce bine merita, „scroafa". De jos, zdrobită, cocoloşită sub cizme, „curva" împroşca scuipat cu sudălmi în ochii bravilor luptători. Copiii, în faţa acestui tablou, au tras plapomele peste ei cu repeziciune, s-au cuprins unul într-altul în braţe, au dârdâit de spaimă şi-au scâncit.

Printre cei ridicaţi se aflau şi câteva femei: Lelea Ana, model ultim de omenie şi sfinţenie, a cărei puritate sufletească nu o poate imita nimeni în lume, Domnica, inocenta ibovnică a căpitanului Leonida, Sofia, o săscuţă uşor aberată, şi încă două, bănuite a fi fost concubinele şefului (chiar au şi fost, dar cu buna ştire şi pe plata altora. Figurau ca iubite-n aşternutul lui, dar şi ca angajate pe anumite state de plată!)

Puţin mai târziu l-au prins şi pe el. Nu cu mare greutate, cu ajutorul ibovnicelor şi-al unui văr dulce. I-au întins o cursă simplă. A căzut repede-n ea, fiind încrezător în oameni şi, mai ales, plăcându-i lui foarte mult sindrofiile cu petrecere, cântece, beutură şi femei cu trup viclean.

Aşadar, un văr de-al lui – parcă Mititean pe nume, nu sunt sigur – s-a dat dispărut şi urmărit de poterime. Nu i-a fost greu să se întâlnească cu Leonida, dar nici acestuia să se încreadă-n el. După ce au stat aşa ascunşi, împreună, „urmăriţi de securitate", într-o noapte, la sugestia vărului dulce, s-au dus la nişte rude apropiate din Sângeorz-Băi, la un botez. Era o noapte de martie, ploioasă, cu

lapoviţă. Nu strica oleacă de căldură, şi la propriu şi la figurat. Casa era dinainte înconjurată. Au băut, s-au îmbătat. (În băutură i s-a pus de către dulcele văr lui Leonida şi niţel scrum de ţigară, ca să fie mai sigur de reuşită.) Vitejii de-afară, acoperiţi în foi de cort germane, cu automate ruseşti în mâini, au tăbărât în casă, peste ospăţul botezului, i-au legat cobză pe fugari, i-au aruncat în jeepurile ce aşteptau afară, i-au adus la sediul securităţii din Bistriţa, răsuflând adânc de mulţumire şi izbândă.

Vărul dulce, despre care nu se poate spune că n-a îndurat privaţiuni în timpul cât a stat cu Leonida, mai cu seamă-n seara prinderii, când a avut chiar nişte emoţii, a fost retribuit a doua zi cu o substanţială primă, cu care şi-a cumpărat o vacă, şi i s-a conferit, la 1 Mai, „Ordinul Muncii", clasa I.

Pe Leonida l-au ţinut în lanţuri două luni, au obţinut de la dânsul tot ce le trebuia ca mărturie-n dosarele arestaţilor (cei prinşi deja şi cei ce urmau a fi prinşi), după care l-au scos într-o noapte pe Dealul Crucii şi l-au împuşcat împreună cu Toader şi cu Burdeţ.

Femeile au fost bătute şi ele ca hoţii de cai, mai rău, la tălpi, peste obraji, cu pumnii, cu cravaşa, cu vârful cizmelor, dar cel mai tare au lovit-o pe Domnica, cea care purta în ghiozdanul de elevă şi-n cutia cu suveniruri scrisori de la „Bandit" şi care, în tot timpul cât banditul a stat în beci (căci stăteam laolaltă bărbaţi şi femei), cu lanţuri de mâini şi de picioare, l-a hrănit ca pe-un pui golaş, punându-i în gură, cu mâna ei, muşcătura de pâine şi, cu lingura, lichidul din gamelă.

Au bătut-o cu spor, aşa cum „scrie la carte". Pongratz a izbit-o din cizme în pântece, peste fluierele picioarelor şi între picioare. Szabó a pălmuit-o cu mâna lui pistruiată şi acoperită de peri gălbiori, mereu uşor asudaţi, peste faţă, peste gât, peste bust – când obosea de lovit cu mâinile, apuca cravaşa –, iar într-o noapte, de faţă cu tatăl ei bătut tăciune, au legat-o ghem, au atârnat-o scrânciob între două birouri cu ajutorul unei bare petrecute cu dibăcie printre mâinile şi picioarele ei înnodate, cu picioarele sus şi pudorile afară şi, din ordinul maiorului

Gligor, care prezida ţanţoş fapta, plutonierul Henţa a bătut-o peste tălpi cu parul cu atâta sânge, încât au trecut-o pe biata elevă toate slăbiciunile, şi cele omeneşti şi cele femeieşti, spre groaza infernală şi neputincioasă a tatălui de faţă stătător, dar şi spre marea voluptate a chipeşului maior şi-a lui Henţa, care râdea înspre superior, într-o stare de transă, aşteptând un *bravo.*

6.

Casa socrilor mei, unde locuiam de nevoie, era supravegheată ca o comoară, iar eu păzit ca un arsenal militar. Mi se numărau toţi paşii câţi îi făceam într-o zi pe străzile oraşului, persoanele toate câte treceau pragul casei erau filate, multe erau anume puse şi plătite să vie şi să spioneze, indivizi tenebroşi dădeau târcoale ca nişte gunoieri, mai de la distanţă ori mai de aproape, mai direct ori mai făţiş, casei şi bătăturii noastre.

De la ferestrele vecinilor, de după ferestre, din camerele anume închiriate, pândeau cu fioroasă atenţie păianjenii.

Niciodată-n viaţa mea (nici a familiei mele, care a numărat printre exemplarele ci şi nişte haiduci) nu mi-am închipuit că voi prezenta atâta interes, atâta importanţă, o atât de mare primejdie pentru societate. Aveam impresia că sunt balaurul din poveste, simţeam cum îmi cresc aripi şi solzi de oţel pe trup şi coadă năpraznică în prelungirea lui. Dacă aş fi izbit o dată cu coada, se ducea dracului, se pulveriza toată şandramaua noii ordini sociale. (Iată până unde poate să ajungă frica de om şi neîncrederea-n el, atunci când eşti conştient că lucrezi pentru răul şi nu pentru binele său.) Aşa se credea despre mine şi aşa începea a-mi place să cred şi eu...

Laşitatea lor şi excesul de slugărnicie şi zel făcuseră din mine – neajutoratul – un erou, un pericol tenebros.

Mă plimbam singur prin cameră, ca hidra din Lerna, pândit din

toate părţile de herculunculi, fie în uniforme, fie coconeşte îmbrăcaţi, când văzuţi, când nevăzuţi, ori la ce oră şi pretutindeni prezenţi. Ştiam ce mă aşteaptă şi totuşi îmi venea să râd, Zoe râdea şi ea, ca mine, deşi neliniştile umblau în sufletul ei mare, ca o hidră pe uscat. Făcea acest lucru ca să nu cred că se îndoieşte de mine şi ca să mă încurajeze, să-mi arate că-i tare, cum şi era, mai tare ca mine. Ieşeam des în oraş, amuzându-mă să-i văd cum încep să roiască-n toate părţile după mine. Mă dezgustau însă alte scene: scoaterea saşilor la muncă, bărbaţi, femei, tineri şi bătrâni, zdraveni sau neputincioşi, de către însuşi procurorul oraşului, Mistrie, lovindu-i cu bastonul mai rău ca pe vite. Stătea mereu lângă ei – aşa fac cei devotaţi –, cu dreapta agitând bastonul, din coada ochiului trăgând spre robii care trebuiau să deie într-una, flămânzi şi sumar îmbrăcaţi, iar cu ochiul stâng urmărind textul inept al unei cărţi ce o ţinea-n mâna stângă, sus, ca să poată îi văzut de toată lumea cât de pasionat este el după cărţi, după cultură şi artă.

Saşii, acei gospodari vrednici, creatorii oraşelor, cu renumitele lor bresle, din Transilvania, ajunseseră acum nişte robi mizerabili şi nişte cerşetori. Nişte animale flămânde şi dispreţuite, la cheremul poftelor de zbir ale lui Mistrie – procurorul – şi-ale altor precupeţi priapici ai puterii.

Mi-aduc aminte, cu spaimă şi-acum, de noaptea aceea de Crăciun... Mă aflam împreună cu Zoe la bunicii ei după mamă, în comuna Mocod, ca să petrecem noaptea de ajun acolo, în lumea datinilor şi-n casa unui venerat dascăl.

S-au perindat prin tinda casei, cu colinzile, grupuri de feciori şi fete... dar, la un moment dat, înaintea ferestrei ce dădea în curte, s-au auzit glasuri străine, neacordate, de tineri şi bătrâni, de bărbaţi şi femei care colindau jalnic sub ninsoare, fie colinzi româneşti nefiresc cântate, fie de altă limbă, pe altă cântare.

Bătrânul dascăl şi cu „dânsa”, adică soţia sa, au ieşit grăbiţi afară şi i-au poftit pe urgisiţii colindători – de fapt cerşetori – să poftească în

casă. Era o ceată de saşi amestecaţi, osoşi, cu zdrenţe peste ei şi cu un fel de saboţi improvizaţi în picioare, cu orbitele ochilor afundate-n cap şi feţele trase, cadaverice. Au fost omeniţi. Ei, înduioşaţi din adâncuri, au plâns, bătrânul dascăl i-a ogoit cum s-a priceput, apoi, ca să nu rămână datori pentru tot ce li s-a dat şi pentru omenia cu care au fost trataţi, au cântat un întreg repertoriu de cântece săseşti, un fel de wanderlieduri de-ale lor, străbătute de-un misterios sentiment metafizic şi religios. Parcă nu inimile lor năpăstuite cântau, ci nişte zăpezi care-n loc să cadă din cer se suiau înspre el. Una din cele mai jalnice scene din câte mi-au fost date să le văd în viaţă a fost aceea din seara de ajun, la Mocod.

Leprele-mi zâmbeau drăgăstos, prietenii mă ocoleau îngrijoraţi, oamenii de treabă se fereau cu grijă de mine.

În ăst timp, oraşul tăcea cuprins de spaimă în faţa mâniei lui Irod. Locatarii caselor ce se aflau în jurul clădirii securităţii nu mai dormeau de multă vreme, bântuiţi de insomnii şi coşmaruri din cauza vaietelor, a gemetelor şi-a loviturilor ce se auzeau zi şi noapte din camera de anchetă – adică de tortură –, aşezată anume la etaj şi de multe ori cu ferestrele deschise, pentru ca oamenii să audă bine şi să se lase educaţi în spiritul noii religii. Mulţi părăseau locuinţele, mutându-se aiurea, femei gravide avortau de spaimă. Irodului Gligor Viorel, maiorul comandant al securităţii din Bistriţa, îi plăcea să simtă că i se ştie de frică.

Într-o zi şi-a făcut apariţia-n casa noastră un sol, un individ respingător de la prima vedere, înalt şi deşirat, foarte locvace, incoerent în gândire, ca unul ce se ştia ticălos, cu privirea duplice, student în medicină, pe nume Bulbuc Marius. Am rugat-o pe soacra mea să-l dea imediat afară din casă, într-atâta îţi repugna tipul longilin. Ea a început să lăcrimeze şi să se câine: „Mi-e nepot, e orfan de mamă, cum să-l gonesc din casa mea afară?... Ce va gândi despre mine verişoara mea, acolo-n pământ? Bine mi-ar sta? E păcat la Dumnezeu...” Solul a rămas, deci, la noi în casă. Am început să ne

studiem şi să ne tragem de limbă reciproc, cu atenţie şi dibăcie. Lăsându-l să creadă că el este acela care mă cumpără pe mine, îi pipăiam gândurile şi i le aduceam încet spre strunga mea.

A declarat de la început cu dezinvoltură şi aere de erou că face parte dintr-o organizaţie studenţească subversivă. (Sinceritatea cu care vorbea se datora, vezi doamne, deplinei încrederi ce o avea în bărbatul din mine şi-n sentimentele de român pe care mi le cunoştea ca foarte mulţi alţii.)

În urma unor acţiuni îndrăzneţe iniţiate, chipurile, de dânsul, a fost obligat să părăsească universitatea, urmărit fiind de securitate, şi să se adăpostească-n casa unui adevărat român. Acela eram eu.

„Ai nimerit-o cam prost, zic în gândul meu. Nici nu se putea un loc mai nepotrivit". Avea şi pistol asupra lui... Mi l-a arătat cu încredere, întrebându-mă dacă nu cumva eu am ceva mai bun. Apoi mi-a arătat o legătură cu tot felul de chei, inclusiv iale, lansându-mi propunerea de a mă asocia cu dânsul în vederea aplicării unor lovituri la diverse case de bani, mai cu seamă la casa de bani a partidului, cea mai plină... „Aşa a procedat şi Stalin. La urma urmei, ei ne-nvaţă cum să procedăm împotriva lor", a subliniat în încheiere, rânjind, domnul student.

În continuarea discuţiei, preopinentul mi-a cerut să-i pun la dispoziţie nişte flăcăi din... „orga*nizaţia aceea"*, ca *î*mpreună cu ei să atacăm depozitul de muniţii al postului de jandarmi din Mintiu – cunoaşte el bine terenul, că este originar de-acolo şi lovitura va merge „la sigur, din plin".

Apoi a mâncat şi-a băut cu poftă. Mătuşă-sa l-a servit cu tot ce avea mai bun, să nu sufere şi să nu-i reproşeze cumva verişoară-sa din mormânt.

Era uşor să-mi dau seama – şi mi-am şi dat degrabă – că omul este trimis să mă spioneze, să mă atragă într-o cursă foarte primejdioasă. Lunganul din faptul serii era emisarul morţii. Dispoziţiile în numele cărora acţiona erau cum nu se putea mai clare: să pătrundă-n casa şi-n

sufletul meu şi să afle exact ce legături am cu cei din munţi, să afle dacă port asupra mea armă, să mă determine să particip la acţiuni de tâlhărie şi crime, pentru ca astfel să pot fi apoi pedepsit exemplar, lichidat.

— Uite ce este, îi spun a doua zi, despre fugarii ascunşi în munţi ştiu exact cât ştii şi matale. Ba matale consider c-ar trebui să ştii mai multe decât mine, deoarece eşti din partea locului, deci cu posibilităţi mai certe de-a intra-n legătură cu ei. Eşti şi ceva mai tânăr, deci mai întreprinzător. Armă nu port asupra mea, întrucât reflectez în mod serios să... mă-n-scriu la „Martorii lui Iehova". Eu înţeleg să lupt printr-o comportare demnă şi cinstită, folosind drept armă cuvântul şi evidenţa onestităţii, nu armele de foc. Eu sunt fiul lui Epimeteu – ai auzit de dânsul? –, nu al lui Prometeu. Cât priveşte celelalte oferte, de-a participa la acţiuni brigandeşti, să ştii că, oricât de nobilă ar fi cauza pentru care ar trebui să le fac, eu unul nu mă pot preschimba din profesor în pungaş, din pedagog în spărgător de case de bani. Din dascăl în tâlhar, indiferent ale cui ar fi aceste case de bani, indiferent de felul în care au fost procuraţi banii. Această casă în care ai venit să te doseşti este supravegheată, eu sunt urmărit ca şi tine şi nu ţi-ai ales bine ascunzătoarea. Te rog să-ţi cauţi ascunziş altundeva, într-un loc mai ferit de primejdii decât acesta, deoarece aici eşti victimă sigură... vei fi luat ca din oală.

La vreo două zile, ies, pe la orele 10, în oraş, ca să-mi fac obişnuita inutilă voltă. Mă întâlnesc cu trei amici (unul dintre ei, un fel de Iuda, ştia tot ce urma să se întâmple cu mine, cel care în curând a ajuns medicul securităţii) şi după o scurtă plimbare prin centrul oraşului am intrat cu toţii într-o bodegă, „La Vania", să servim o bere. Acolo s-a născut o discuţie între mine şi-un doctor obscur, pe tema credinţei în Dumnezeu. Nu sunt practicant al nici unei dogme religioase, sunt în schimb, în anumite clipe ale vieţii, – poate că unicele vrednice de-a fi luate-n seamă –, clipele esenţiale, un ins profund credincios: când privesc în ochii copiilor, ai iubitei, când privesc, dimineaţa, soarele,

noaptea, când privesc înstelările, când ascult vântul, când ascult un cântec frumos, când ascult marea tăcere din sufletul meu şi din adâncul misterios al lucrurilor, când cunoşti oameni ca Lelea Ana, ca bunicii mei... şi de aceea a trebuit să-l contrazic cu vehemenţă în ceea ce susţinea cu o logică de milog şi-o patimă de nihilist slav, pe nefericitul doctor.

Am făcut-o din nevoia de-a mă arăta ostentativ, de-a respinge opinia oficial susţinută la ora aceea, poate că din pornirea sfruntătoare de a-l sictiri, bănuindu-l de agent provocator, pe domnul doctor obscur.

Când discuţia era mai aprinsă, arunc ochii, ca atras de-un magnet, spre fereastra ce da-n stradă şi zăresc, în geamul aburos, ca-ntr-o arătare, pe Suzana, fata pripăşită-n casa socrilor mei, ţărancă cinstită şi harnică şi cam prostănacă, cea care va vedea, fără nici-o îndoială, pe Dumnezeu, care gesticula de zor, cu disperare... Bănuiesc fulgerător nenorocirea acasă, mă ridic brusc şi mă duc la ea:

— Ce-i, ce s-a întâmplat?...

— Tulai, domnule, îmi răspunde înfricoşată Suzana, du-te unde ştii, numai acasă să nu vii, că-i prăpăd pe capul nostru... Au înconjurat casa, Doamne Dumnezeule, şi scormonesc ca mistreţii peste tot. Pe doamna tânără au pus-o să stea cu faţa la perete şi vor s-o-mpuşte. Pe domnul bătrân l-au bătut, şi... (o năpădesc lacrimile) pe doamna bătrână au ocărât-o, nu le-ar ajuta cel sfânt. Du-te, fă bine, şi te-ascunde, să nu te găsească.

M-am liniştit deodată. O răcoare plăcută, ca un sfârşit de zi, ca un lucru care trebuia odată să se termine, mă cuprinsese, mă învăluise. Nu m-am mai întors să-mi iau rămas bun de la amicii cu care stătusem la masă. Pe Alexandru aş fi vrut totuşi să-l sărut. Nu am avut câtuşi de puţin sentimentul că plec din viaţă pentru totdeauna, că nu mă voi reîntoarce printre oameni.

Mi-am vârât mânile-n buzunarele de la mantaua îmblănită cu piei de miel merinos, manta care mi-a fost de mare folos, mai ales după

aceea, şi despre a cărei provenienţă se şopteau lucruri pline de mister: că aş fi primit-o de la oamenii din munţi, că-i aruncată cu paraşuta de avioane americane etc. (de fapt o cumpărasem de la un fost ofiţer şi-o vopsisem în maron) şi-am apucat pe strada principală-n jos, liniştit, sigur fiind că ţinta mi-o vor indica, nu peste mult, alţii.

Mihai Avram, acea puşlama simpatică de poet-elev care mă iubea ca-n Noul Testament, ştiind despre cele ce se petreceau acasă – probabil de la Suzana –, ca şi despre cele ce urmau să se-ntâmple cu mine, îmi propune, agitat şi îngrijorat, să fugim pe-o străduţă-pasaj, repede, să mergem să ne ascundem la poiana din Dealul Glodului, la Leşu, unde bunicul său avea tablă de pământ şi unde mai fuseserăm noi o dată, în vacanţa de Paşti. (Doamne cât de frumos a putut să fie! Bunicul lui Mihai Avram, după ce toată ziua sta aplecat peste coarnele plugului, în Săptămâna Patimilor nemâncând mai nimica, seara se spăla pe mâini şi pe faţă cu apă dintr-un ulcior de lut, se lăsa cuprins încetul cu încetul de-o stare de beatitudine discretă, se retrăgea în colţul târnaţului, acolo ridica ochii lui albaştri spre cerul înstelat, către creasta muntelui Heniu şi se ruga timp îndelungat lui Dumnezeu, cu trupul şi sufletul curăţite de orice răutate prin post necontenit şi aspru, cântându-i parcă o doină dintre cele mai frumoase şi mai săgetătoare.)

— Mihai, îi răspund eu, tu nu vezi câţi mişună în jurul nostru, cu mâna dreaptă-n buzunar şi cu degetul pe trăgaci?...

Hitler redivivus să fi fost şi n-ar fi pus în mişcare atâta amar de forţe: ca să mă prindă. Începeam să cred că sunt într-adevăr cineva. Ei fac exces de vigilenţă pentru că se ştiu slabi şi laşi, pentru că se tem de omul pe care-l mint şi-l degradează ştiinţific, îşi tem propria lor umbră şi se sperie până şi de umba pe care o lasă după dânşii propriul lor gunoi.

În colţ, sub balconul tribunalului, zis de la un timp „al poporului”, sunt acostat, ca din întâmplare, cu scuze şi reverenţe, de către un sublocotenent de securitate, înăltuţ, uscat, presărat cu pistrui şi peri

multicolori pe trup, cu ochi cenuşii şi subţiri, cu filoane de sânge galben-roz prin albul lor, din a cărui înfăţişare generală se putea deduce clar că nu purtase niciodată uniformă, nici el nici nimeni din familia sa, pe nume (i l-am aflat curând) Szabó Francisc.

— Dumneavoastră sunteţi domnul profesor cutare? zice el...

— Exact, răspund eu.

— V-aş ruga să poftiţi până acasă, pentru câteva minute numai, ca să daţi o declaraţie.

— La care casă?...

— La dumneavoastră, la dumneavoastră, zice el amabil.

— Bine, bine, zic, aşteptaţi numai o clipă, vă rog, să-mi cumpăr nişte ţigări (el s-a temut să nu-i scap din prinsoare şi-a pus automat mâna-n buzunar, pipăindu-şi pistolul) şi m-am oprit în faţa chioşcului de-alături, cerând doamnei Dârja două pachete de ţigări Mărăşeşti şi-o cutie de chibrituri, adăugând că: „Va trece pe-aici soţia mea să plătească...” (nu aveam nici-o leţcaie asupra mea).

— Vai de mine, domnulr profesor, sigur că da, consimte speriată femeia tutungiului, saxonă de origine.

— Plătesc eu, se precipită, căutând febril prin buzunare, elevul Mişu Avram. În aceeaşi clipă însă, ochii luminaţi de firişoare sângerii acuma ai lui Szabó îl fixară cu atâta cruzime (fierea toată a domnului sublocotenent se vărsase brusc în mădularele-i revoluţionare), faţa îi deveni palid-verzuie, mâinile-i pistruiat-păroase au prins a-i tremura o dată cu buzele— este caracteristic urilor laşe să se urnească cu atâta zel împotriva celui fără nici-o apărare –, încât bietul Mihai, convins de adevărul clipei, a întors spatele tăcut, cu coada-ntre picioare, ca un câine străin, alungat şi s-a îndepărtat cu jale. Urmărea însă milos de la distanţă, strecurându-se pe după colţuri, călcând sfios pe sub streşini, drumul meu spre noapte, precum un alt Petru.

Şi-a luat şi el până la urma porţia: l-au prins de pe stradă, furiş, l-au dus în birourile lor şi l-au bătut cu cravaşa, dezbrăcat, până ce l-a făcut zebră. De-atunci, elevul Mihai Avram s-a convins că societatea

cea mai avansată din lume şi din istoria lumii este cea creată prin Securitatea Partidului.

Am continuat drumul „spre casă", alături de domnul Szabó, respectând manierele bunei-cuviinţe: eu, oaspe, la dreapta, el, gazdă, la stânga. Intrăm pe strada-ngustă, Spiru Haret, care duce, perpendicular aproape, spre liceul „Al. Odobescu" de pe bulevardul Teilor. El, adică Szabó, mă-ntreabă, aşa, într-o doară:

— Aveţi ceva rude (mereu la pluralul reverenţei) pe-aici?

— Nu, n-am niciun fel de rude, nici pe-aici, nici pe nicăieri în ţara aceasta...

Nu termin bine vorba şi... Se deschide brusc poarta la ultima casă cu etaj, din dreapta străzii, şi apare, cu mâinile ridicate-n văzduhuri, mânat din spate cu sudălmi crâncene şi cu pistolul în mână de către un plutonier foarte gras, pe nume Holinca (om omenos, căci se purta, şi cu noi şi cu familiile noastre care veneau să ne cerceteze, omeneşte), cine credeţi?... domnul Bulbuc, studentul găligan, cel care venise cu câteva zile înainte să ceară adăpost la noi în casă.

— Drace, zic în gândul meu – în timp ce Bulbuc îmi făcea semne grăbite din sprâncene ca să nu spun nimic –, prea ai cusut-o cu aţă roşie. Te-ai prostit, meştere, te-ai ramolit; umbli cu înscenări ieftine şi bădărăneşti, tocmai atunci când începe construirea celei mai fericite lumi din universul care-ţi aparţine cu desăvârşire.

Ajunşi în dreptul străzii Puşkin, ce ducea spre piaţa Decebal, unde se afla casa socrilor mei, Bulbuc întinde picioroangele-i de Pat şi-o ia la goană de sub escortă... Domnul Szabó a ciulit urechile spre mine şi-a strâns mai cu nădejde pistolul în mână... Aştepta, probabil, să-l urmez pe Bulbuc şi să tragă. Era mai util să mă-mpuşte şi să mă lase pe stradă decât să-şi piardă vremea cu anchete şi judecăţi.

— Iertaţi-mă, domnule sublocotenent, dar n-am de gând să vă ajut să vă înălţaţi în grad, îi spun zâmbindu-i, iar el a rânjit învăpăindu-se la faţă lombrozian.

Între timp plutonierul Holinca fugea în chip de Pataşon gras după

Bulbuc, apăsând zadarnic pe trăgaciul pistolului din mâna dreaptă, îndreptat asupra fugarului. Pistolul, al dracului, nu funcţiona.

Dar, ceea ce părea şi mai stupid, deşi grăsun şi anevoios în mişcări, cu centura atârnând peste burduhan, cu cizmele şleampăte după el, Holinca îl ajunge din urmă repede pe Bulbuc, îl înşfacă de guler şi-l întoarce pe „drumul cel bun", grohăind furios înjurături plutonierești. (Mare actor acest Holinca!).

— Domnule profesor – nu mă slăbea din titluri –, corectează individul de lângă mine când eram pe punctul de-a o apuca spre piaţa Decebal, cu aş fi de părere să nu mergem acasă... să facem deranj... să-i tulburăm pe cei de-acolo cu o nimica toată; poftiţi mai bine la birourile noastre – eu apucasem deja înspre acolo, înainte ca el să cuvânteze astfel – şi daţi acolo declaraţia despre care este vorba. Nu va dura mai mult de cinci minute.

Pe măsură ce ne apropiam de sediul securităţii, tipul devenea tot mai plin de sine, mai relaxat şi mai cinic. Îşi arăta rânjind colţii din nişte gingii albicioase.

În acest timp, acasă – vorba Suzanei – era prăpăd...

Întâi a bătut sfios la fereastră un necunoscut, întrebând dacă acolo stătea domnu'... şi-a rostit un cu totul alt nume.

— Nu, răspunse soţia mea.

— Dar un profesor cu numele Mi... Ma... Mida... Dasa...?

— Da, răspunse ea, înfricoşat dumirită... şi se-ndreptă spre uşa ce da-n curte, unde bătea altcineva. A apucat să-i spună Suzanei doar atât: „Du-te caută-l şi spune-i să fugă", apoi a deschis uşa pentru cel care bătea dinspre curte...

Au intrat înăuntru doi, ca-ntr-un han, ca-ntr-un cuib de tâlhari. Primul a forţat-o pe Zoe să stea cu faţa la perete şi cu mâinile sus, iar al doilea a pornit a scormoni peste tot cu mare sârg.

Soacră-mea dă să iasă în grădină... La uşa care dădea înspre grădină, s-au înfăţişat – măsuri nu glumă! – alţi doi, unul fixând-o şi pe ea tot cu faţa la zid şi mâinile aninate-n sus, celălalt începând, tot

cu sârg, a grohăi şi-aşi vârî râtul prin toate boarfele şi ungherele.

Trei pândeau în curte, alţi patru la geamul dinspre stradă; alţii, aproape o grupă, în grădină, alţii cine ştie pe unde aceea a mamii lor.

Casa era încercuită ca o redută în timp de război.

Doamne, şi toţi erau plătiaţi cu bani grei, toţi aceştia şi alţi atâţia, ba, ce spun, infinit mai mulţi, văzuţi şi nevăzuţi, milioane, Doamne, plătiţi din banii furaţi de la oameni de treabă şi cinstiţi, muncitori şi ţărani, spoliaţi prin cote, impozite, dări, cotizaţii, amenzi, rapt, acte revoluţionare...

Au ridicat tot ce-au găsit şi le-a părut suspect: manuscripte, corespondenţă, cărţi, fotografii, materialul documentar pentru un eseu-teză de doctorat: „Atitudinile eului în lirica modernă" (ce jalnice şi stupide preocupări în nişte vremuri profund revoluţionare!), flacoane cu medicamente şi vitamine purtând marcă străină, vreo două cămăşi, un pardesiu (palton nu aveam), o pereche de pantaloni cârpiţi la fund (cealaltă pereche se afla asupra mea), nişte ciorapi, papucii de casă şi încă nişte ciorapi, cârpiţi de mâna lui Zoe (fapt ce mă întrista cu amar) şi, mi se pare, o pereche de pantofi jerpeliţi. Toată averea mea mobilă şi imobilă, de duşman al clasei muncitoare.

— Vânat gras aici, a grohăit unul, când a observat eticheta străină de pe cutiile de medicamente.

7.

Am intrat cu alai pe poarta securităţii, am urcat treptele, am intrat în hol (o mare fereastră se întuneca parcă-n sufletul meu), s-a dat în lături un glasvand, am intrat într-o cameră frumoasă, m-au lăsat acolo singur, iar uşa s-a închis... peste mine.

Declaraţia ce urma s-o dau, am înţeles acuma clar, avea să dureze ani şi ani. M-a cuprins totuşi un ciudat sentiment de familiaritate faţă de ambianţa în care mă aflam... Cunoşteam bine această cameră; mai

urcasem o dată, aici, atunci când locuia în această frumoasă clădire, şutită tot prin act revoluţionar, domnul prefect Popa, cel care mă ameninţase că mă va omorî dacă nu mă duc cu ei.

M-am aşezat pe-un scaun... Nu-mi mai rămâne altceva, îmi zic, decât să mă ţin tare. Nimic altceva decât să arăt că sunt bărbat. Să nu-mi fac de ruşine părinţii, înaintaşii, soţia, pe toţi aceia care m-au iubit şi-au crezut în mine. Să mă pot uita în ochii oamenilor şi-ai copiilor mei, dacă-i voi avea vreodată şi dacă mă voi mai întoarce printre oameni, fără jenă, fără ruşine. Mă vor lovi, mă vor schingiui, mă vor umili, mă vor lăsa flămând, în frig, în promiscuitate, mă vor arunca-n ocne, poate mă vor împuşca... nici-un semn din partea mea c-aş fi dispus să le cer vreo îndurare. Vreau să dovedesc că omul nu este un animal laş, să dau cu piciorul principiului care stă la baza umanismului lor. Vreau să dovedesc că sunt nu un erou, ci un om. Nimic altceva deci decât să mă port ca un om.

Sângele din mine începea să-şi invoce strămoşii.

Nicio înjosire înaintea acestor lepădături, orice mi s-ar întâmpla, şi, la urma urmei, ce altceva se poate întâmpla decât ceea ce omeneşte este posibil de suportat? Am să tac, am să vorbesc exact ce şi cât trebuie, am să-ndur cu scrâşnire mută totul. Am să le dispreţuiesc frământul şi zelul lor criminal, cu liniştită sfidare. Am dreptul măcar la atâta satisfacţie şi voi încerca să mi-o ofer, cu sprijinul larilor ascunşi în fiinţa mea, cu al lui Dumnezeu. Depinde de mine, de tăria străbunilor podiţi în aşezământul meu, de duhul lui Dumnezeu. Omul este într-adevăr laş, dar opusul laşităţii este orgoliul, iar orgoliul face parte, ca şi laşitatea, din alcătuirea fundamentală a omului (Pentru prima dată aveam revelaţia că orgoliul este o mare şi nobilă virtute... o forţă a caracterului, teribilă, ireductabilă.).

Deodată tresar speriat şi ies brusc din starea de meditaţie: prin perete, din camera de-alături, răzbeau până la mine bufnetele înteţite ale unor lovituri, însoţite de vaietele şi gemetele unui ins.

— Buf!

— Vai!
— Buf!
— Aoleu!
— Buf!
— Aoleu, mamă!
— Buf! buf! buf!
— Vai! Nu mai daţi...
— Buf! Buf!
— Spun totul...
— Buf!
— Spun totul, vai, mamă,
— Buf! Buf! Buf!
— Nu mai daţi, domnilor, spun...
— Bufff!

M-au trecut fiori. Zgomotele nu conteneau: buf, trosc... iar de cealaltă parte: vai, mamă! Iertare, nu mai daţi, spun totul, domnilor.

Ciulind bine urechile, îmi dau seama că vocea care se văita era a lui Bulbuc. L-am compătimit. Am regretat. Nu-i nimic, zic, eu n-am să mă vaiet să m-audă lumea din oraş... Mai bine să mă taie-n bucăţi decât să păţesc o asemenea ruşine. Zoe s-ar simţi jignită, n-ar mai crede-n mine, iar eu aş fi vrednic să mă arunc într-o hazna.

(În realitate, însă, acolo se petrecea cu totul altceva, după cum am aflat mai târziu: Bulbuc stătea tolănit comod într-un fotoliu, trăgea adânc la răstimpuri din ţigară, un ofiţer izbea cu o bâtă-ntr-o canapea, iar Bulbuc, exact ca la teatru, gemea, se văieta şi implora milă.)

Scena a luat sfârşit. Gemetele nu se mai auzeau, nici bufniturile.

M-a încercat un uşor tremur, ca pe front la prima întâlnire şi ciocnire cu inamicul.

Nu trec nici zece minute, uşa camerei în care eram depozitat se deschide violent, iar în spaţiul ei apare întreg statul major al unităţii, toţi în mândre uniforme kaki, cu albastru ceresc pe epoleţii de pe umeri.

Iată-i pe rând, în ordinea gradelor.

Gligor Viorel, maiorul, comandantul unităţii, circa 37 de ani, bărbat chipeş, cu mustăcioară Douglas, privire candrie, de bulibaşă, palicar în vârful buzelor, plin de sine, atletic, pe cât de frumos pe atât de bestial, pe cât de vânjos şi arătos pe atâta de sadic, pe cât de arătos şi pehlivan pe atâta de impotent ca mascul, infirmitate de pe urma căreia suferea nu numai drăgălaşa unguroaică, nefericita-i soţie, ci, mai ales, cei care-au trecut prin sadismul mâinilor lui de bestie lacunară, mâini pline cu inele, şi i-au cunoscut mânia răzbunării asupra oamenilor, pentru ceea ce el omeneşte nu avea... Avea în schimb putere şi frumuseţe altoite pe impotenţă, şi asta înseamnă ceva îngrozitor.

De pildă, se ducea deseori – atunci când i se făcea, îi căşuna de femei, căci dorinţa există dincolo de neputinţă – pe Bârgaie, vestite prin bărbaţi sfârnari şi femei iubeţe, şi tăbăra cu tot elanul în aşternutul cine ştie cărei bărgăuance miezoase. Tabăra plin de sine, cu conştiinţa omului atotputernic. Înainte de plecare, locotenentul Urs Flaviu, poliţai vechi, parşiv, din neamul lui Pristanda, îi procura de la farmacie, în secret, nişte prafuri, chipurile aţâţătoare la întărirea mădularului. De fapt, după declaraţia lui de mai târziu, aceste prafuri nu erau altceva decât aspirine pulverizate, aşa încât pofticiosul maior transpira leoarcă lângă trupeşa bârgăoancă, mădularul blestemat se făcea şi mai bleg decât i-l hărăzise firea, femeia-l suduia pe-ascuns, stropşită şi neistovită, iar Gligor, turbat de furia acestei neputinţe – cum este posibil ca el, care ţinea în mână o regiune-ntreagă, cu drept de viaţă şi moarte, regiunea Rodna. Să nu se poată desfăta de dulceaţa trupului muieresc, când putea să o aibă pe care o poftea –, clocotind de ciudă, aprins ca un zmeu, venea direct la birou, indiferent la ce oră a nopţii, se revărsa grobian, în înjurături virulente, asupra tuturor subalternilor ce-i ieşeau în cale, trimetea pe Henţa să-i aducă o cracă verde şi groasă din arborii din grădină, chema în birou pe unul din

nenorociţii de jos, din beci, de preferinţă unul tânăr, voinic, bărbătos, şi se pornea să care asupra sărmanului om cu craca, peste trup, fără oprire, icnind de plăcere, până ce, cred eu, ejacula, iar victima, căzută în neştire, era coborâtă-n beci, într-o pătură. Gligor Viorel se ştergea de sudori, se însenina la faţă, ca să înlocuiască lichidul pierdut după o asemenea deshidratare turna-n el sticle de bere, după care mergea acasă, unde se aşeza la masă de unul singur şi se hrănea copios, numai cu bunătăţi, proteine pure, vitamine naturale, vinuri alese, nevastă-sa şi cu soacră-sa veghindu-l în acest timp, una-n dreapta şi alta-n stânga uşii, ca nişte înfricoşate spectre de vestale. Mi se pare c-a sfârşit într-un ospiciu. Iată ceea ce se numeşte un individ fericit.

Locotenentul Löthe (şi nu mai ştiu cum), pisoi de culoarea roz, încălţat în cizme, mic şi vibrator ca o coardă când îl atingeai cât de cât în vanitate, vivace în gesturi, având aerul că el este adevăratul comandant (poate că aşa şi era) al unității M.A.I., lăsând să se creadă că el ştie totdeauna ceva în plus faţă de ceilalţi, că poate mai mult decât restul, pe care-i dispreţuia, inclusiv pe Viorel, că deţinea nişte secrete de care trebuia să te temi. Avea o mutră spălăcită şi impertinentă. Nu pricep de ce, dar, ori de câte ori îţi ieşea în cale, simţeai instinctiv nevoia de-a-l lua la palme. Se autopreţuia cu aroganţă. Buzele îi erau totdeauna albe, vârful nasului de asemenea. Era un degerat.

Sublocotenentul Szabó Francisc, despre care am mai amintit: un fel de şarpe galben, veninos, tip clorotic şi sangvin totodată, amabil şi sadic, după împrejurare, care ura din intestine. Fusese în serviciul gestapoului cândva, aşa că avea cunoştinţe avansate în materie de anchetă şi-o grijă de-a-şi acoperi trecutul, de pisică. Era marţial, grav, serios, nu zâmbea în timpul serviciului, nici când izbea-n client, făcea totul cu demnitate, aidoma foştilor săi meşteri. Se îmbujora la faţă şi se învăpăia din lăuntru atunci când lovea. Era un emotiv.

Tatăl său era cel mai bogat ins din comuna Sărata, chiabur în toată legea; fraţii săi mai mari, doi la număr, au fost hortişti de mare nădejde, activând cu mult zel împotriva românilor din aceeaşi comună, ca şi din altele, ca şi împotriva evreilor, împingându-şi zelul până la sadism, iar acesta, Francisc, sublocotenent enkavedist acuma, absolvise seminarul teologic. (Vai, numele lui Francisc de Assisi!)

În buletinul său de identitate, ca şi în acela al lui Löthe, la paragraful profesie scria: *revoluţionar.*

Pongratz Vladimir, locotenentul păpuşă, într-atâta era de frumuşel în uniformă, mânca-l-ar mama să-l mănânce pe el, micuţ, subţirel, cu faţă de fetişcană, lovea cochet şi precis, de predilecţie la fluierele picioarelor, cu vârful ascuţit al cizmuliţelor, înjurând repezit, cu o voce săgetată, subţire, metalică, de fecior nenuntit. Lovea, cu aceeaşi eleganţă, şi cu sacii de nisip, şi cu cravaşa, şi cu parul, şi cu pumnul acela mic şi ager ca vipera, absolut cu tot ce se cerea. Profesia de bază: învăţător.

Până la urmă a primit un picior, o cizmă-n dos şi-a ajuns biet angajat la institutul hidrologic, tot în cizme încălţat şi-aici, dar de data aceasta din cauciuc şi înalte până la şold, stabilind el cotele apelor din regiunea Rodna cu nişte aparate crăcănate.

(În această calitate – mi s-a povestit mai târziu –, intră într-o după-amiază de martie în cârciuma din Nepos. Înlăuntru, mulţime de ţărani. Printre ei se afla, chiar în mijlocul lor, şi Fărcaşu Ion, angajat al exploatărilor forestiere, care făcuse plăţile la muncitori chiar în acea zi şi-acuma cinstea, după obicei, un pahar de vinars cu oamenii, fost căpitan în armata română regală şi care, dintr-o confuzie de nume, a fost ridicat de-acasă, de lângă nevastă-sa, în bătăi, l-au azvârlit în beciul securităţii şi, după ce l-au snopit în bătăi, i-au smintit toate încheieturile trupului, fără să-l întrebe nimic – îl băteau pentru a-l bate, pentru arta şi ştiinţa în sine –, timp de două zile – Pongratz fiind în tot acest timp cel mai ager şi mai silitor dintre toţi –, lămurindu-se

dânşii că nu despre el era vorba, ci despre un cu totul alt Fărcaşu, i-au dat drumul acasă, spunându-i (era un mod de-a cere scuze): „Du-te-n măta acasă de bandit, şi să nu sufli o vorbă despre cele întâmplate aici, că ajungi din nou pe mâinile noastre”...

Decât să scape nepedepsit un vinovat cât de cât, mai bine să fie pedepsiţi exemplar o mie de nevinovaţi, un milion chiar, dacă-i cazul... Iată un principiu juridic nou şi foarte avansat ca profunzime ideologică!

Aşadar, hidrologul nostru, răzbit de frig, s-a rezimat de tejghea, cerând o sută de monopol... ca să se încălzească niţel.

— Măi oameni, zice Fărcaşu, îl vedeţi voi pe nenorocitul acela de-acolo?

— Vedemu-l dară, ziseră ţăranii.

— Asta m-a bătut pe mine de nu-mi simt oasele nici astăzi... Asta care-l vedeţi acolo m-a tăbăcit pe degeaba, de mă supără şi azi rărunchii.

— No, nu grăiţi minuni, don Căpitan, că ni amu-l trăsnim, răspunseră ţăranii, zburlindu-şi căciulile miţoase.

— Lăsaţi-l, nu vă faceţi păcate cu un gunoi ca ăsta. Eu gândesc să-i fac altceva. Măi ţigane, strigă Fărcaşu la o gorilă de om zdrenţăros şi slinos care sta după uşă, zgribulit, aşteptând ca cineva să-l miluiască fie cu-o ţigară, fie cu un vinars, vrei tu să bei o cupă de răchie?

— Beau, mânca-ţi-aş... don Căpitan.

— Dar faci ce ţi-oi porunci!

— Fac, mânca-te-aş...

— Sloboade-ţi nădragii la vale şi apleacă-te din şale. Apoi, către crâşmar: Bade Ilisie, o cupă de rachiu la omul ăsta.

Ţăranii se minunau, făcând haz, aşteptând să vază ce anume vrea domnul Căpitan.

— Ei, te ţii ori nu te ţii de târg, ţigane?

— Cum să nu, mintenaş, domnişor; şi Burdujel sloboade la vale, pe vine, nădragii, aplecându-se, întocmai cum poruncise domnul

Fărcaşu.

— Bravo.

Pongratz se ghemuise la locul său, bănuind primejdia.

— Domnule sublocotenent, invită fostul căpitan pe fostul sublocotenent, ia fă bine, te rog, du-te la omul acela, îngenunchează frumos... şi sărută-l... acolo. Da, da, acolo.

Luat prin surprindere, încurcat ca un măgăruş între muşte, Pongratz ezită întâi, face gesturi de refuz, de indignare timidă.

Ţăranii însă se ridicară dintr-o dată de la masă, din nou mişcându-şi ţurcanele de pe cap: „Atâta-ţi trebă, soarele tău încă!”... Zise unul.

— No, să te vedem, ziseră alţii, nu zăbovi. Amu să-ţi vedem corajul...

— Şi priceperea... adăogară alţii, râzând întunecat.

N-ai ce face; iar nefericitul hidrolog a îngenuncheat şi-a sărutat de mai mult ori, ca la biserică icoana, acolo, tocmai acolo...

— Asta ca să ştii că nu te-am uitat. Un fel de preaviz, nimica toată, încheie Fărcaşu.

Urs Flaviu, provenind din vechi comisari de poliţie, era (sau părea) om de omenie, cu apucături bonome, mic-burgheze, utilizând în relaţiile cu oamenii o politeţe care, în loc să te încânte, îţi trezea un fel de milă faţă de el. Era amabil cu toată lumea, mai ales cu saşii. Vorbea frumos cu deţinuţii, îi încuraja cu parabole viclene şi ieftine pilde filozoficeşti. Lăsa impresia că se străduieşte să se facă agreat de ei – nu ştii niciodată ce aduce ceasul rău –, dar o făcea şi pentru că era lipsit de voinţă şi ambiţii, personaj dostoievskian care, în faţa unor situaţii dificile, lasă impresia că se gândeşte la sinucidere. Părea că ne compătimeşte, că-i era ruşine de funcţia şi instituţia la care lucra. Brânză veche în burduf nou. De altfel, nu avea treabă cu anchetele, fiind responsabil cu problemele administrative, ca şi cu procurarea de ibovnice şi marafeturi afrodiziace, erectogene pentru desfătarea frumosului, temutului, dar impotentului maior.

De data aceasta se afla şi el prezent printre ceilalţi, pentru interesul mai deosebit al prezenţei mele acolo. Mă stima şi mă admira pentru „talentul şi inteligenţa" mea, considerându-se pe sine, fătiş, un ratat.

În noaptea aceea, când s-a discutat şi uciderea mea împreună cu a celorlalţi trei, m-a salvat de la moarte, atrăgând atenţia asupra unui amănunt din biografia mea – împotriva oportunismului rafinat ce-l definea – Ştia, de pe timpul când lucra la controlul străinilor, că figuram acolo ca şi cetăţean grec. Şi a mărturisit la ureche acest amănunt maiorului, care se pare că s-a bucurat aflându-l, fără să arate, ba a şi înjurat de „ciudă", chipurile... Maiorul a consultat îndată Bucureştiul, de unde se pare că i s-a răspuns să nu ucidă cetăţeni străini. (De acest titlu de cetăţean străin m-am mai folosit eu şi în alte daţi, fie scăpând cu viaţa, fie obţinând un drept pe care nu numai că nu l-aş fi obţinut, ca şi cetăţean român, dar aş fi avut de îndurat alte multe năpăstuiri din pricina lui. Ca şi cetăţean român n-aş fi fost altceva decât, după însăşi vorba lor, „o pasăre bună de vânat".)

Când aduceau pe cineva-n birou pentru tortură – când nu aveau altceva de făcut şi se plictiseau –, Urs Flaviu dispărea, făcându-şi de lucru prin oraş. Nu putea suporta scenele tari şi ţinea mult să se vorbească bine despre el în târg. Era un şovăielnic, lipsit de talente revoluţionare, deşi până la urma tot el a ieşit mai bine decât toţi ceilalţi.

Vancea Mihai, înalt, zvelt, elegant în comportare, bun şi înţelept, nu a înjurat, nici n-a bătut pe nimeni. Privea cu o resemnare amabilă situaţia. Era o prezenţă mai mult absentă în zilele când făcea pe ofiţerul de serviciu, şi acest lucru dovedea multă omenie şi o degajată indiferenţă faţă de propria-i impostură. Nu vedea, nu auzea nimic şi lăsa să intre-n beci orice traistă cu de-ale mâncării, ne lăsa să ieşim la fereastră ca să vorbim cu ai noştri. Dar cobora printre noi, în beci, şi-atunci o făcea cu multă decenţă, suferind parcă. Dintre toţi a ajuns până la urmă cel mai rău; l-a părăsit până şi nevastă-sa.

Moraru Ilie, cel mai tânăr dintre toţi, fusese, înainte de a ajunge „ofiţer” de securitate, portarul echipei de fotbal a oraşului. I-am fost profesor la şcoala normală din Năsăud. Era sfios şi cuviincios, virtuţi moştenite de la maică-sa, ţărancă de pe Someş. Îi era parcă jenă să-şi vadă profesorul – respectat şi temut cândva, nu de mult – într-o situaţie ca aceasta. Parcă se ascundea, încerca să se pitească după ceilalţi, ca să nu-l văd şi să nu mă vadă, deşi era cel mai lung ca statură dintre toţi. M-am bucurat observându-i sfiala... Sunt şi aici oameni, mă gândeam.

A apărut, aşadar, după înscenarea din camera vecină cu Bulbuc, în spaţiul uşii larg deschise, întreg corpul de deservire al înaltei instituţii de stat, la nivelul ofiţerilor – am avut cinstea să fiu anchetat numai de către ofiţeri, de faţă stând însuşi comandantul, totdeauna –, în frunte cu pieptosul şi chipeşul Gligor Viorel, atâta de frumos încât ai fi jurat că-i făcut între viorele.

M-am ridicat în picioare încet, ca nu cumva să fiu obligat de-a face acest gest la ordinul lor.

Locotenentul Löthe se detaşează scurt din mijlocul grupului, zvâcnind de zel, înaintează ferm şi nervos spre mine, cu cravaşa-n mână, se-mplântă-n cizme lângă mine, îşi zvâcneş-te-n sus fălcile, mă pironeşte cu privirea-i menstrual-sângerie şi mă-ntreabă precipitat, trepidând: „Șă lăcături politâce ai afut în ultâmu tâmp”?...

Aplecându-mă asupra lui cu o privire încărcată de greaţă, aşa ca şi cum i-ai fi trântit în mutră o flegmă, îl alung cu dispreţ de sub atenţia mea şi, privind drept spre Gligor, îi vorbesc numai acestuia:

— Domnule maior, zic, înţeleg c-am fost chemat aici spre a fi chestionat în nu ştiu ce problemă care vă interesează... În această situaţie, vă rog să binevoiţi a lua la cunoştinţă că nu cunosc altă limbă decât cea românească, de aceea vă rog, încă o dată, să mă întrebaţi în limba română.

Löthe s-a metamorfozat, pe loc, din homuncul într-un fel de rac, de mânie.

Trepida fugos, cu cravaşa-n mână, cu ochii spre maior, implorând parcă un semn... Semnul nu s-a arătat, dar nici eu nu l-am mai văzut pe domnul Löthe la ochi, aşa cum nu l-ai văzut nici tu, cititorule. Cred că, pe undeva, replica mea l-a gâdilat plăcut pe Viorel Gligor. Ba, să nu mint, l-am mai văzut o dată când, trecând prin faţa celulei mele deschise, m-a apostrofat: „Lasă, tâlhar, ajunge tu pe muna meu.. (Numele de botez nu i-l ştiu.)

Flatat, deci, de răspunsul dat d? mine la întrebarea pusă de I.othe, Viorel s-a umflat în pene, s-a cabrat în cizme şi a reluat întocmai întrebarea colegului său:

— Uite ce... noi nu ştim să vorbim aşa de frumos ca scriitorii şi profesorii (îl apăra pe Löthe). Te voi întreba eu: (apăsat şi rar) Ce le-gă-turi, po-li-ti-ce ai avut în ultimul timp?

— N-are rost să pierdem vremea cu vorbe. Daţi-mi hârtie şi toc, spuneţi-mi despre ce anume doriţi să vă scriu... Şi...

— Daţi-i hârtie şi toc. Ne vei relata amănunţit tot ce-ai discutat cu Bulbuc. Tu, Morarule, rămâi aici.

Aveam impresia că maiorul mă protejează într-ascuns şi caută să mă acopere sau să-mi dea ocazia să mă acopăr.

S-au retras. Löthe era umilit şi înveninat. Aştepta să-l prindă cu ceva pe maior.

Am rămas în cameră, la masă. Moraru mi-a dat coală de hârtie, toc şi cerneală. Părea uşor jenat. S-a aşezat pe scaun alături.

„Este o declaraţie preliminară, mi-am zis, de verificare a sincerităţii mele", şi-am scris absolut tot ce-am discutat cu Bulbuc, din fir-a-păr, propunerile făcute de el şi răspunsul meu.

Termin şi pasez hârtia lui Moraru. El mi-a atras atenţia să fiu sincer, să nu ascund nimic, căci...

Am înţeles că nu i-ar fi convenit să-şi bată profesorul şi nici să-i vadă pe alţii cum mă bat.

A dispărut cu declaraţia-n mână într-un alt birou. Am aprins o ţigară şi, sorbind din ea, priveam golul ceţos care se deschidea în mine. Întrezăream limpede ce mă aşteaptă. Deodată, mă trezesc brusc din sumbra reverie...

Tropote pe coridoare. Maiorul urla ca-ntr-o apocalipsă. Vociferări, înjurături, pocnete de armă...

Apare Moraru şi mă anunţă (câtă încredere!) că nenorocitul de Bulbuc a încercat să evadeze din beci (!!??) şi a fost împuşcat în momentul când încerca să sară gardul din grădină.

— Uite-acolo îmi spune, învitându-mă să-mi arunc privirea pe fereastră.

Fireşte, trebuia să sară peste un gard pe care eu să-l pot vedea.

— Uitaţi-l acolo, reia schimbând tonul politeţii, nenorocitul.

Mă uit în grădină pe fereastră: Bulbuc zăcea la pământ, zvâcnind tot mai lent, ca-ntr-o agonie, din picioroange.

Este imposibil să nu crezi. Totuşi, duhul meu cel bun, duhul protector al sfântului căruia i-am fost dăruit la naştere îmi şoptea din adâncuri, stăruitor, să nu cred. Am tresărit... Moraru reia pe un ton şi mai politicos, nu lipsit de stângăcie:

— Domnule profesor, cu zăpăceala asta, cu fuga lui Bulbuc, am pierdut declaraţia... Mă omoară şeful... Faceţi, vă rog, la repezeală, alta.

„Ce-o mai fi-nsemnând şi asta"? îmi zic...

Şi mă apuc să fac altă declaraţie, exact ca şi cealaltă, cuvânt de cuvânt.

Ei au crezut că, după cele întâmplate cu „împuşcarea" lui Bulbuc, eu îmi voi schimba comportarea. Era de fapt o nouă stratagemă pentru verificarea memoriei şi-a sincerităţii mele, înainte de adevăratul interogatoriu. Nu se poate spune că nu aveau ştiinţă avansată!

După ce se înserase de-a binelea. Domnul Bulbuc, mortul, părăsea triumfător sediul securităţii, cu onorariul în buzunar, într-un plic,

îndreptându-se direct spre restaurantul „Ciocârlia” (el ştia să cânte mai frumos decât ciocârlia) din centrul Bistriţei – lucra numai pe plan central –, unde a început, după ce s-a ameţit niţel, să instige şi să provoace pe comeseni şi parameseni împotriva bolşevismului, asigurându-i de sosirea iminentă a americanilor. Arunca băiatul din nou năvodul pentru a prinde alţi clienţi şi-a primi alte îndemnizaţii şi onorarii, mai grase.

Au citit amândouă declaraţiile, le-au confruntat frază cu frază, s-au arătat cam indispuşi că n-au găsit inadvertenţe, dar au fost şi mulţumiţi că m-am dovedit sincer, chiar dacă nu prea credeau ei într-o astfel de sinceritate. Unica lor datorie şi vocaţie este aceea de-a nu crede nimic din ce spune un om.

— Băgaţi-l în celulă, la regim sever. Peste câteva zile va gândi altfel, a poruncit maiorul.

Moraru revine în camera mea, unde eu stăteam resemnat şi podidit în adâncuri de mari plângeri... Fluieram în gând un cântec din satul meu natal, de o bărbătească tristeţe:

„Ia scoală, scoală, capitan,
Di-t somnlu-aţel di moarti,
Ci vińi oara tra si fugim,
Ş-nî ţem tu loclu-a nostru”...

— Domn profesor, scoateţi, vă rog, tot ce-aveţi prin buzunare şi... puneţi pe masă... (jenat), aşa e obiceiul aici. Scoateţi, vă rog, şi şireturile de la pantofi, şi cureaua de la pantaloni.

I-a fost ruşine să-mi umble-n buzunare, aşa cum era obligat s-o facă. Bine a făcut! Duhul meu cel bun l-a inspirat, deoarece, când am introdus mâna-n buzunarul de la spate, am îngheţat: acolo zăcea o scrisoare foarte periculoasă, care putea să coste viaţa mea şi libertatea altora şi pe care, distrat şi neglijent cum sunt, n-am apucat s-o distrug la timp. Mâinile au început să-mi tremure uşor. Moraru a observat:

— Ce e, Dom’ profesor? mă-ntreabă, cu o perversă mulţumire

profesională.

— Nimic, îmi revin eu, mi-a trecut ceva prin minte şi m-am mâhnit. E dureros să ştii c-ai muncit chinuindu-te singur o viaţă-ntreagă, că n-ai vătămat pe nimeni, că n-ai făcut niciun rău societăţii şi să sfârşeşti în temniţă.

Am aşezat docil pe masă cureaua, şireturile de la încălţăminte, un creion, pachetul cu ţigări, cutia cu chibrituri, un pieptene, un inel cu numele soţiei încrustat în el, în fine, toată averea mobilă ce se afla asupra mea la acea oră însemnată. Scrisoarea aceea însă a rămas, fireşte, la locul ei.

Am coborât, scloanţa-scloanţa, cu pantofii după mine, în beci. Sute de ochi, bărbaţi şi femei grămadă, s-au holbat de la locurile lor asupra mea.

Erau albi la faţă, ca viermii, şi groaza sta la pândă în trupurile lor.

Sublocotenentul m-a invitat, deschizând galanton uşa, să poftesc în celulă.

Prezenţa mea-n beci, a unui „domn" – mulţi mă cunoşteau—, a strecurat un fel de undă de curaj prin inimile mici cât puricii ale deţinuţilor.

Eram persoană marcantă, cu apartament separat, nu la comun, cu paria.

Am trecut pragul, aplecând mult spatele, precum un necredincios intră-ntr-o bisericuţă... Uşa s-a închis asupra mea cu scrâşnet. Celula era zidită-n perete, având doi paşi lungime şi unul lăţime. Era împroşcată toată cu sânge, cu flegme puroioase şi mucozităţi groase, suflate şi aruncate la-ntâmplare.

Niciun pat. Nici prici. Noroc totuşi că celula era podită, (în alte beciuri, mai emancipate, în loc de podele erau nişte gratii pe sub care curgea necontenit apa: cele de la Cluj de pildă, de sub comanda revoluţionarului Patricius, brunetul cârlionţat, de sorginte spaniolă.)

Un alt noroc pentru mine era mantaua mea îmblănită cu piei merinos, pe care, nu ştiu de ce, nu mi-au ridicat-o ca pe-un obiect

duşmănos. Aveau să mi-o ridice mai târziu. Niciun ochi de lumină. Întuneric beznă. Doar o vizetă-n uşă, de unde simţeam că sunt spionat metodic, dialectic, insistent.

În catapeteazma celulei, un singur bec arzând cu putere şi insistenţă de supliciu, ca o ultimă stea răzbunătoare, în zarea unui cer părăsit de toţi aştrii.

Becul acesta avea raţiunea de-a te ţine treaz, lucid, de a-ţi străluminа încontinuu creierii ca să gândeşti mai limpede, de-aţi scormoni în memorie adânc, ca nu cumva să uiţi ceva din cele ce trebuia să mărturiseşti şi să înţelegi pe deplin ceea ce vrea să spună zicerea lui Lenin, citez: „Socialismul înseamnă electrificare".

Lumina lui într-adevăr te dezghioca, te destrăma în insomnii sau în stări de trezie vecine cu nebunia, te „euforizai" până la demenţă, ca-ntr-un prea subtil supliciu chinezesc. Am cerut să mi-l stângă. Mi-au răspuns cu blândeţe: „Da de ce? Lasă-l, îţi ţine de urât".

L-am botezat „Steaua Iadului".

Mă uit în jur să descopăr vreo gaură în care să pot vârî scrisoarea cu primejdie. Nimic. Prin vizetă, ochiul gardianului mă urmărea într-una. Celula era nou construită, iar şoarecii pătrundeau într-însa deocamdată prin crăpăturile unor uşi din lemn neuscat suficient, pe care ei, cu binecunoscuta lor iscusinţă rozătoare, le-au lărgit. Vizeta se deschidea şi se închidea la răstimpuri ca un fel de pleoapă peste un ochi mort.

Bat în uşă.

— Ce pofteşti, mă întreabă sergentul Popa, un flăcău înalt şi frumos, demn să facă parte dintr-o gardă de onoare, bun şi omenos. Sărăcia şi numărul mare de fraţi de-acasă l-au îndemnat să se facă gardian.

— Nu este cumva vreo toaletă pe-aici?

La auzul cuvântului „toaletă", sergentul Popa a zâmbit cu mţeleaptă amabilitate.

— Da. Doriţi...?

— Da, răspund, „doresc”...

— Poftiţi, mă invită el, privind cu teamă-n jur.

...Mă prefac că stau peste budă, trag binişor scrisoarea din-buzunarul de la spate şi-i dau drumul pe întunecatul canal, binişor. M-am uşurat mai bine decât după un banchet, după o recepţie. Cuviincios, Popa stătea cu spatele la mine. Closetul nu avea uşă. Vigilenţa era atât de ascuţită încât căutau să ştie şi ce elimină dintr-însul insul. După dânşii, conţinutul intestinelor era un pericol tot atât de mare pentru securitatea statului ca şi conţinutul minţii, al inimii, al memoriei, ca şi demnitatea, libertatea, averea, credinţa-n Dumnezeu.

Bietele femei – pentru că trăiam laolaltă, bărbaţi şi femei, paznici şi deţinuţi, ca-ntr-un adevărat rai comunist – erau îngrozite când trebuiau să folosească veceul însoţite şi vegheate de gardieni. Unele, atunci când... odată cu... aplecau capul şi plângeau de zor. Mai târziu, partidul avea să doteze puşcăriile şi sediile securităţii şi cu gardience. Progres evident.

Reintru în celulă şi încerc să mă adaptez. Am stat cât am stat în picioare, m-am învârtit cât m-am învârtit în jurul axei mele, până la urmă, oftând a împăcare cu noua condiţie de viaţă, m-am ghemuit ca un câine flămând, în colţul celulei, pe podea. Bocancii mi i-am pus căpătâi. De la picioare începea să mă pătrundă frigul. În felul acesta am dormit eu şi când umblam cu oile, având însă deasupra nu steaua lui Lenin, ci catapeteazma înstelată a lui Dumnezeu.

În această pivniţă erau şapte celule, pentru cei consideraţi periculoşi, pentru cei de sub anchetă, pentru recalcitranţi. Aveau regim sever, pază dublă: un gardian şi-un securist. Unul în uniformă vânătă, altul în kaki. Dar amândoi se temeau de Porcius, porcul care-i turna şi pe ei, deşi era un deţinut. La comun, adică în beciul propriu-zis, stăteau direct pe pământ – de la o vreme au adus nişte paie de-au pus pe sub „bandiţi” – cei care trecuseră prin anchetă, mai puţin periculoşi. Asta nu-i scutea de-a fi chemaţi din când în când sus, în camera de anchetă, unde erau izbiţi în pumni şi de pereţi, din cauza

cine ştie cărei pâri sau pur şi simplu ca să-i treacă de urât tovarăşului maior, nesatisfăcut undeva pe Bârgău, sau tovarăşului ofiţer de serviciu. Stăteau, unul vârât într-altul, vreo sută şi ceva de inşi, bărbaţi şi femei, împachetaţi ca pentru export, iar printre ei, mereu activi, mereu atenţi, mereu plini de energie – erau hrăniţi bine cu suplimente – şi locvacii sau taciturnii pârâtori.

După ce am făcut un ocol prin ţara amintirii, sărutând cu ochii închişi pietrele, arborii, apele; după ce am cerut iertare părinţilor pentru vina de-a mă fi născut şi pentru că i-am părăsit; după ce i-am cerut iertare lui Zoe pentru soarta amară pe care i-am creat-o ieşindu-mi în cale; după ce m-am îngânat în cântece amintite din ţara copilăriei şi după ce mi-am şoptit ca-ntr-un strigăt de rugăciune versurile lui Verlaine: „Aide-moi, o toi, mon Seigneur, / De chasser l'ombre qui passe encore, / Sur le fond de mon coeur"... (Ajută-mă, Dumnezeul meu, să alung umbra care stăruie încă în adâncul inimii mele), m-am dezşerpuit din ungherul văgăunii şi m-am apropiat de vizetă...

Prin zările infime de lumină ale crăpăturilor ei, am zărit, rezemate de perete, desenate-n perete, într-o tăcere infricoşată, un şir de spectre omeneşti. Nu mişcau, nu clipeau din ochi şi parcă aveau mereu înaintea ochilor ceva ca de spaima.

Doi deţinuţi, oameni de încredere, turnători, însoţiţi de un gardian, au adus un ciubăr aninat de nişte bote şi l-au aşezat în mijlocul beciului.

Porcius – acesta era omul cel mai de încredere şi nu degeaba purta un nume atât de potrivit –, gras ca un porc, torăind mereu glume abjecte, îndopat cu fasole şi arpacaş, puţind ca un dihor, mai rău – niciodată-n viaţa lui nu trăise mai bine ca acuma, zicea bătrânul Vasile Blebea –, a început să-mpărţească fiertura. Împărţitul fierturii avea tainele sale: la oamenii administraţiei – şi el îi cunoştea pe toţi – le umplea bine polonicul, cu mâncare apucată din fundul ciubărului, unde era mai grasă, mai „babană", şi le mai dădea şi supliment... La

cei îndărătnici le da apă chioară, se făcea că i-a scăpat polonicul din mână şi le dădea porţia pe sfert – dacă protestai cerându-ţi dreptul, te pâra că faci „inştigace" –, rânjind mulţămit.

Era o ciorbă neagră de linte găunoasă pe care Porcius o servea spectrelor, glumind vulgar, neruşinat – era buiac –, în trei serii, pe rând, deoarece nu existau decât câteva gamele.

Era frig. Erau flămânzi, şi oamenii au băut lichidul acela murdar şi fierbinte în grabă mare, ca să-şi încălzească sufletul.

S-a deschis, la urmă de tot, şi uşa bârlogului meu. Subofiţerul Henţa, exemplar lombrozian, răspândind miazme de cadavru, om care cu siguranţă n-a râs niciodată-n viaţa sa, ins de a cărui devoţiune se speria până şi Gligor, stăpânul său, care-i răcnea atunci când Henţa bătea pe cineva: „Destul, în pizda mă-tii, că-l omori de tot", a venit personal să-mi servească cina, într-o gamelă specială. În gamelă era şi lingură. Mi-a întins gamela cu un gest de chelner, a rânjit sadic, a spus „Poftiţi, vă rog", a trântit uşa peste mine şi s-a dus. Dar nu s-a dus. S-a lipit după uşă, aşteptând, cu interes.

Aburii ciorbei de linte mi-au gâdilat plăcut nările flămânde. Mâinile se gudurau între ele, încălzite de fundul gamelei. Am dus prima lingură la gură. Am turnat-o-n gură. Am scuipat-o repede afară. În ciorba cu câteva boabe răzleţe de linte, domnii aruncaseră – ca să fie mai „consistentă" – un pumn de sare şi altul de nisip. Bat în uşă cu violenţă. Henţa aştepta la pândă să vază cum reacţionez şi apoi să raporteze şi să se amuze cu toţii.

Deschide uşa:

— Ce s-a întâmplat, domnule profesor? întreabă el uimit.

— Mulţumesc pentru cină, răspund, du, te rog, gamela de-aici.

— Nu cumva nu v-a plăcut? Să vă aducem o listă de la restaurant?

Am întors spatele cretinului şi m-am uitat timp îndelungat în perete, fluierând nu ştiu ce. Mânia neputinţei mă gâtuia. Îmi venea să plâng. Îmi era ruşine că sunt om.

Trei zile după asta m-au ţinut flămând şi fără să mă întrebe nimic.

Am stat în nemişcare, încolăcit ca un şarpe. Becul bătea asupra mea ne-ndurător, zi şi noapte. Convoaie de vedenii îmi străbăteau memoria, mistuindu-se-n deşerturile de dincolo. Regretele cântau în mine ca-ntr-o seară pustie, năpădită de greieri.

În a patra noapte, pe la orele unu, în crucea nopţii, celula s-a deschis, iar domnul Szabó m-a rugat să poftesc până sus, la tovarăşul maior. „Vrea să vadă cum vă simţiţi", a precizat, de la sine, dânsul.

Gligor stătea la biroul său masiv, cu o butelie de vin alături şi pahar, înfulecând cu mare poftă tartine cu unt şi şuncă de Praga. Altele erau cu icre roşii, de Manciuria.

După intrarea mea, a înghiţit două, trei dumicaturi, a deşertat un pahar cu vin chihlimbariu de Steininger, a aprins o ţigară scumpă, şi-a îndreptat centura pe pântece şi m-a întrebat ameninţător:

— Ia spune-mi cine-i oaia?

— Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi, răspund.

— Ei, haide, nu ne lua aşa.

— Sincer vă spun că nu-nţeleg ce fel de întrebare-mi puneţi.

— O să-nţelegi îndată. Până acum ne-ai dus cu Iordanul, de-acum s-a terminat, nu te mai credem; şi, ridicându-se brusc de la masă, ridicând, tot brusc, şi tonul, răcneşte:

— Spune repede, cine-i oaia?

— Domnule maior, răspund eu, când eram acasă, la tata, am păscut într-adevăr oile... este o ocupaţie foarte nobilă, iar mai nou am păscut alte asemenea fiinţe, tot atât de blânde ţi de inocente, pe elevii mei.

— Nu ne lua pe noi cu şmecherii. Ştim că eşti filosof, dar, deocamdată, ia întinde mâinile.

Am înţeles ce urmează.

— Nu obişnuiesc să mă supun batjocurii de bună voie. Aveţi asupra mea putere deplină, exercitaţi-o fără a-mi cere concursul. Apucaţi-le şi faceţi ce poftiţi.

— Ia legaţi-l, ordonă el atunci celor doi ofiţeri care mă flancau, unul la dreapta, altul la stânga, Szabó şi Pongratz. Au tăbărât asupra mea,

lucrând cu mare grabă (fără să vreau, instinctiv, am izbit scurt din coate, nimerindu-l pe unul sub centură, pe celălalt în plex), mi-au legat mâinile, m-au ghemuit pe parchet, au petrecut o bâtă groasă între mâinile legate pe după genunchi, m-au ridicat anevoie, aninându-mă între birouri, cu tălpile-n sus, mi-au aruncat peste cap, chipurile ca să nu văd cine loveşte, mantaua mea îmblănită, care de data aceasta s-a dovedit neprielnică, deoarece mă sufocam sub ea, au smuls din panoplie nişte pari şi-au început a-mi căra cu osârdie lovituri peste tălpi...

— Cine-i oaia, zbieră din nou maiorul.

— Nu ştiu, răspund de sub blana care mă sufoca.

— Daţi-i mai tare la tălpi ca să-i vină mintea la cap, zice el.

Înăbuşit sub manta, nemaiputând susţine în puterea braţelor greutatea corpului, am început să gem, să mă indignez şi să admonestez.

— Taci, în pizda mă-tii, mă pune scurt la respect domnul Gligor. Iar eu, din clipa când numele mamei a ajuns să fie morfolit în closetul gurii lui Gligor, am tăcut cu încrâncenare, refuzând orice răspuns, orice vorbă.

La răstimpuri, ridicau de pe faţa mea mantaua să vază dacă n-am căzut în nesimţire... Am primit 120 de lovituri, numărate de cei de jos, care au ascultat în tăcere, holbându-se unul la altul. Încet-încet am căzut parcă-ntr-o genune. N-am mai simţit nimic. M-au dezlegat. Au aruncat asupra mea o găleată de apă rece. Mi-am revenit. Câteva minute am dârdâit cu violenţă şi cu dureri groaznice de dezmorţire.

Gligor, după aceea, pe un ton foarte duios:

— Spune, domnule profesor, cine-i oaia?

— Nu răspund până când nu veţi trata cu mine omeneşte, zic.

— Aha! Nu-ţi place cum tratăm cu tine?... Apoi, către ofiţeri: Are dreptate omul... Vă rog să trataţi cu el omeneşte, şi le-a făcut un semn discret.

Aceştia au scos, tot din panoplie, nişte săculeţe pline cu nisip şi,

după ce m-au fixat ca-ntr-o răstignire de perete, au tras o tablă de placaj peste pieptul meu şi-au început a trata cu mine omeneşte, adică să izbească în placajul subţire cu săculeţele, de zor.

Zile la rând după asta am scuipat sânge, fără să se observe vreo vânătaie cât de cât pe corp. Nu se poate spune că nu dispuneau de o tehnologie avansată! Tuberculoza de mai târziu de-aici mi s-a tras.

— Vorbeşte, mă profesore, că te-mpuşc, în pizda mă-tii, a îndreptat Gligor pistolul asupra mea.

Eu în gândul meu: „Cum te-aş zdrobi sub călcâie, gunoi de târfă!"

Jos, în beci, Lelea Ana, acea ţărancă minunată cu suflet de sfântă, se ruga în gând lui Dumnezeu pentru cel care era bătut sus, adică pentru mine. Desigur că, acasă, soţia mea făcea acelaşi lucru ca şi Lelea Ana.

M-au dezlegat...

— Uite, nu te mai batem. Spune-ne cine-i oaia? Ocupă loc pe scaun. (Eu nu mă puteam ridica de jos, orice efort aş fi făcut.) Pofteşte şi-o ţigară.

— Vă mulţumesc, nu este cazul, răspund.

— Dar pe... Ţâra-l cunoşti? şi scoate din pupitru nişte ace cu gămălie, pe care le pasează lui Szabó.

Cum nu mă aflam într-un atelier de croitorie, ci într-o cameră de tortură, mi-am dat seama uşor ce vor să facă cu acele.

— Domnule monstru, te rog un singur lucru: să nu mă mai înjuri de mamă, zic eu din toate câte mă dureau. Te rog, nu pomeni numele mamei... Gura dumneavoastră să nu...

— Uite, am să-ţi fac plăcerea, dar spune-mi, îi cunoşti pe Ţâra?

— Fireşte că-l cunosc.

— Ei vezi că ştii?... Ia spune ce-ai discutat şi ce-aţi pus la cale-mpreună cu el?

Oaia, aşadar, era numele conspirativ al lui Ţâra Vasile, un băiat sărac şi pirpiriu, cu ochi albaştri, fălcos şi cu părul galben coliliu, exact ca o oaie bealã. Nu era nici blond germanic, nici slav, drept pentru care eu îi spuneam „blondul dacic". Fiind legionar în sufletul său, se

înscrisese-n partidul comunist, aşa cum făcuseră mai mulţi legionari după 23 August. Cum partidul nu avea deloc cadre, i-a primit, ca să-i folosească drept instrumente, să-i compromită înainte de a-i extermina. Ei au dat buzna-n partid ca să se pună cumva la adăpost şi să-l mineze, la timpul potrivit, din lăuntru. Comuniştii au avut, cantotdeauna, mai mult noroc şi-au câştigat ei în acest joc de-a furatul căciulii. Era o fire studioasă, talentat şi cu credinţă-n Dumnezeu. Venea des la mine, manifestând o mare simpatie şi-o reală încredere în mine, un viu interes pentru discuţiile ce le purtam împreună. Mă bucuram de vizitele lui. Era singurul om din oraşul Bistriţa cu preocupări intelectuale şi lecturi temeinice. Era bolnăvicios şi, văzându-mă tulburat, mereu chinuit de întrebări contradictorii, mă îndemna, cu un zâmbet ciudat, de călugăr franciscan pe buze, să mă rog din când în când Fecioarei Maria, să spun câte un Tatăl Nostru, câte o Născătoare, spre liniştire.

Ajunsese secretar al tineretului comunist din judeţ, din care cauză eu nu acceptam să discut cu el politică. Nu din lipsă de încredere, ci ca să nu-i fac rău lui. El însă mă provoca, strecurând aluzii la adresa legăturilor mele misterioase, şi se simţea jignit că nu-i acord încredere totală. O dată mi-a adresat rugămintea să-l duc şi pe el... acolo... sus... în munţi. Ne-am dat o întâlnire undeva şi nu m-am prezentat. Bine am făcut. Dacă-l aşteptam la locul fixat, Ţâra astăzi nu mai exista. A fost norocul lui.

Discutam în schimb alte probleme: literare, filosofice, de filosofia culturii. El, secretarul utecist, era un catolic fervent şi se angaja în dispute susţinute cu mine, un liber-cugetător nestatornic în opinii, de nimic şi niciodată mulţumit, un păgân înverşunat în pasiuni pe cât de estet în cultivarea lor. Dintre poeţii francezi îl admira pe Claudel, iar eu pe Valéry.

— Da. Îl cunosc. Mi-a fost prieten, răspund. Îl preţuiesc şi-l stimez foarte mult. E un tânăr deosebit. Politică însă nu am discutat cu el, nici n-am pus la cale acţiuni antistatale, deoarece, cum ştiţi, era omul

vostru, activist comunist, şi, cum eu nu pot fi aşa ceva nici în ruptul capului, nu m-am putut organiza politic cu el. Puteţi să-l chemaţi şi să ne confruntaţi.

— I-ai vârât gărgăuni în cap.

— În niciun caz eu. Aduceţi-l la confruntare.

Da de unde! Ţâra se afla deja la Paris. Şi-a ştiut atinge interesele mai bine decât naivul şi îndărătnicul de mine. Plecând într-o delegaţie oficială pe linie de U.T.C. la Praga, de acolo a trecut în Austria, iar de aici nu s-a oprit decât la Paris. A ajuns doctor de Sorbona în ştiinţe sociale. S-a salvat, s-a realizat. Dacă rămânea în R.P.R., predispus la tuberculoză cum era, făcea puşcărie, iar, dacă nu murea, trăia ca un nemernic şi murea neisprăvit.

— Era omul vostru. Ce vină am eu că oamenii voştri vă trădează. (Dacă aveam interese „politice", cum le spuneţi voi, cu el, eram şi eu la Paris acuma, şi nu în birourile dumneavoastră).

Zice plictisit maiorul: „Duceţi-l jos. Puşcăria-l mănâncă pe ăsta". În tot cazul, nu putea fi bănuit că nu-şi face cu osârdie datoria, serviciul încredinţat lui.

Apoi, către mine: „O să te mai chemăm aici".

Când să mă ridic de pe podea, mi-am dat seama că nu-mi pot mişca picioarele, nu mă pot sprijini pe ele. Durerile rupeau din mine la cea mai mică mişcare. De-abia respiram. Mă-durea îngrozitor pieptul. Şi toate acestea, pentru ca să arate domnul maior celor care aveau să raporteze a doua zi la partid, cât de conştiincios şi de zelos este dânsul, cât de devotat.

Szabó şi cu Pongratz m-au ridicat cu grijă de subţiori. Am coborât cu greu scările, târâş, săgetat de dureri de peste tot. Când am ajuns pe culoarul pivniţei, m-am detaşat de sub protecţia celor doi sprijinitori şi, cu un ultim efort, aproape peste puterile omeneşti, am călcat drept, cu faţa senină, până-n celulă, iar oamenii n-au ştiut că eu am fost cel bătut.

Acolo, după ce s-a încuiat uşa, m-am încolăcit sub mantaua mea

îmblănită şi-am adormit îndată, fără căpătâi, deoarece bocancii care făceau în mod obişnuit serviciu de perină acuma nu puteau fi traşi din picioare, într-atâta erau acestea de umflate. Memoria mea era totalmente obnubilată. Nu-mi aminteam absolut nimic şi nici nu doream nimic.

Somn greu, la limita dintre moarte şi strivire.

A doua zi am primit de mâncare. (După trei zile încheiate de înfometare, ca să nu am putere şi să-i ating cumva.) Am intrat la „raţie": dimineaţa nimic, la prânz o zeamă din varză sau arpacaş, seara tot zeamă.

Într-o altă noapte, am fost poftit iarăşi sus. De data aceasta întrebările ţinteau altceva. Ceasul din turnul catedralei saxone, cu norii care deveneau medievali atunci când ajungeau; în preajma ei, bătea oracular miezul nopţii.

Oră de iubire, într-o încăpere cu ziduri groase, de cetate, lângă o femeie albă, cu păr galben.

— Ce scrisoare-ai adus la generalul... cutare.

— Nu-l cunosc pe acel general şi nici nu i-am adus vreo scrisoare, răspund.

— Ce carte ţi-a adus acasă Burdeţ?

— Ţăranii spun la scrisoare carte, lămuresc eu. Scrisoarea pe care mi-a adus-o Burdeţ am rupt-o pe loc. N-am luat-o în serios.

— Ce conţinea?

— Nimic important.

— Şi vrei ca noi să te credem... Nu ne mai duci cu vorba. Ţi-ai mâncat omenia. Te-am crezut un om sincer şi cinstit (după înscenarea cu Bulbuc, pe care am dejucat-o inspirat), dar, acuma, spune şi matale dacă te mai putem crede?

Am dat din umeri. El a făcut un alt semn. Am fost fixat la perete, atârnat cu mâinile de-o stinghie – ca pe cruce, Doamne iartă-mă – şi pe bustul dezbrăcat de haine m-au cravaşat timp de peste zece minute. Vărgat, acum arătam ca un jaguar crucificat.

— Ce cuprindea scrisoarea? răcneşte, turbat aproape, Gligor.

Îmi arăt şi eu colţii, ca jaguarul – ajunsesem la limita suportării, nu mă mai durea nimic —:

— Tot ce poftiţi dumneavoastră. Bateţi la maşină tot ce v-ar interesa să fi conţinut scrisoarea, iar eu iscălesc.

— Dar la ambasada Franţei ce căutai? Medicamentele şi bandajele de ce ţi le-a dat Crucea Roşie a legaţiei belgiene7

— La Institutul de Cultură al Ambasadei Franceze mergeam să-mi adun material documentar pentru... teza mea de doctorat. La Crucea Roşie a Legaţiei belgiene m-am dus să primesc un ajutor în haine, îmbrăcăminte şi medicamente, pentru că n-aveam din ce trăi.

— Aşa-ţi trebuie dacă n-ai vrut să vii cu noi.

— Face fiecare cum îl taie capul.

— Furnizor de informaţii, nu? Spion şi bandit... Şi iarăşi a schiţat un gest. M-au întins pe spate şi-au tras asupra mea nişte placaje. Apoi, cu nişte saci mai mari, izbeau peste placajele care-mi „protejau" pieptul. În saci, acelaşi nisip. Loviturile pe care le primeam le resimţeam ca pe nişte directe aplicate cu mănuşi de box, iar durerile ce urmau parcă erau vătuite.

O altă figură: M-au introdus anevoie într-o cămăruţă de doi pe unu şi jumătate, în care ardea bubuind o sobă de tuci. Temperatură peste 60 de grade. „Ca să nu răcesc cumva", vorba lui Gligor, au aruncat asupra mea şi-o şubă. În scurt timp, scoţând limba după o posibilă picătură de apă, cu gâtul şi plămânii uscaţi, urlând, am căzut în neştire. M-au târât pe prag şi, grijulii, au turnat asupra mea o găleată de apă rece. Încet, ca dintr-o ceaţă îndepărtată, m-am trezit. Umblam cu gura după un strop de apă, ca puii golaşi după hrană. Rănile mă usturau, înlăuntrul meu se zbătea spinarea unei lave înfricoşate care-şi căuta craterul. Când mi-am revenit mai bine, iarăşi în camera de anchetă, rotind ochii, zăresc, în rama unei uşi chipul lui Zoe. Clipesc din ochi, scutur din cap ca să alung vedenia. Nu doream să mă vază-n starea aceasta. Dar nu era vedenie. Era Zoe... Întâi mi-a zâmbit cu

iubire rănită, apoi, brusc, şi-a acoperit ochii cu braţele, îngrozită, a scos un scâncet şi şi-a întors capul în altă parte.

O aduseseră în toiul nopţii acolo – nu era nici pentru prima şi nici pentru ultima oară când o ridicau noaptea de-acasă, ca, văzând priveliştea oribilă, să spună eventual ea ceea ce eu refuzam, după părerea lor, să spun.

— Ia spune, ce legături avea cu Ambasada Franţei şi pentru cine a adus medicamentele şi bandajele?

— Nu ştiu nimic, bâiguie îngrozită Zoe, cu faţa ascunsă-n pumni, lăsaţi-mă în pace.

Eu stăteam trântit pe jos, ca o masă omenească diformă, ca un animal prins în laţ, rănit, bătucit.

— Futu-ţ biserica mă-tii de curvă, exclamă maiorul, când ţi-oi pune mâna-n păr şi te-oi izbi de toţi pereţii, să vezi cum ai să şti.

— Părul meu vă stă la dispoziţie, faceţi ce vreţi, nu ştiu nimic, a dat răspuns Zoe.

Au coborât-o-n beci şi-au închis-o-n ultima celulă. M-au coborât şi pe mine-n celulă, adunat într-o pătură.

Domnii au golit apoi două butelii – erau osteniţi după atâta trudă – de vin Steininger şi s-au dus acasă, cei doi sublocotenenţi la nevestele lor, iar impotentul şi potentatul Gligor pe Birgaie, la ibovnice ordinare.

A doua zi am aflat, din şoapta unui deţinut, că Zoe a fost încarcerată. Că s-a rugat de gardieni să-i dea două lemne, lemne de pus în sobă, pe care s-a cocoţat şi-a stat aşa până dimineaţa, „ca să n-o mănânce şoarecii”, că se ţinea „dârjă” şi tare „corajoasă”.

Toate acestea mi le spunea un ţăran din Mititei, care, ca să mă poată informa, s-a aşezat cu capul la uşa celulei mele şi de-acolo, când gardianul sau pârâtorii nu erau atenţi, îmi şoptea, prefăcându-se că sforăie, atât veştile despre Zoe ci şi altele în legătură cu situaţia politică de-afară. De-altfel am zărit-o prin crăpătura uşii, în dreptul căreia ca s-a oprit şi a tuşit atunci când au condus-o la... să-i zicem

toaletă.

Un talaz negru de otravă m-a izbit deodată-n creieri. La prânz, când au deschis să-mi deie fiertura, am zvâcnit cu bocancul în gamelă, scrâşnind ceva între dinţi. Seara, la cină, am scuipat în gamelă. Ceilalţi au înţeles c-am intrat într-un fel de grevă-a foamei, cu acte de violenţă.

„Ce, crezi că ne impresionezi? Poţi să stai în grevă până crăpi. Câştigă republica un sfert de pâine la zi şi scapă şi de-un bandit".

În timp ce ei perorau în felul acesta, eu mă uitam în altă parte.

Când am împlinit trei zile de grevă, a intrat în celulă locotenentul Urs Flaviu, să ducă muncă de lămurire cu mine ca să renunţ la greva foamei:

— E păcat, spunea dânsul; gândiţi-vă la doamna, ce mult va suferi când va afla. N-are rost... Şi-apoi, a adăugat el complice cu mine, n-ai împotriva cui protesta, n-ai ia cine cere un drept...

— Domnule Urs, îi răspund, vă mulţumesc pentru frumoasele cuvinte de consolare şi lămurile, dar iertaţi-mă dacă am să refuz să stau de vorbă, chiar şi cu dumneavoastră. Din această clipă nu voi vorbi decât cu procurorul, cu apărătorul legii. (Urs a bufnit în râs.) Doresc să fac chiar un memoriu. Cu ce drept o reţineţi pe soţia mea fără ca ea să aibă vreo vină? De ce o flămânziţi şi-o terorizaţi? Chiar dacă ar şti ceva despre aşa-zisele mele legături politice, nu este obligată să mărturisească, potrivit, închipuiţi-vă! chiar textului din constituţia sovietică. Soţia nu-i obligată să-şi denunţe soţul şi nici invers. Şi-atunci?... Sunt încă cetăţean străin (înaintasem cerere de naturalizare încă de pe vremea când mă aflam la Bucureşti, angajat la Departamentul Naţionalităţilor, şi, în ciuda faptului că eram român de origine etnică, potrivit certificatelor emise de Comunitatea Română din comuna Turia, şi-a faptului că făcusem serviciul militar la Şcoala de ofiţeri de rezervă din Bacău, ca o presiune în plus asupra mea, solicitată de organizaţia de bază a Departamentului, ca un act de şantaj, cetăţenia nu mi se acordase încă. În perioada guvernelor

burgheze cetăţenia română se dobândea foarte greu şi se pierdea automat, la prima infracţiune, deci foarte uşor; mai târziu, când regimul comunist s-a instalat la putere şi s-a consolidat, cetăţenia română se obţinea chiar în momentul înregistrării cererii de naturalizare şi nu se mai pierdea în veci.) şi nu aveţi niciun drept asupra mea şi-a soţiei mele atâta timp cât n-am furat, n-am înşelat, n-am ucis... Dacă nu vă convine comportarea mea politică, puteţi să mă expulzaţi.

— Pe tine, cu siguranţă că te vom expulza pe lumea cealaltă, dar cu soţia ta vor trata cum le place, pentru că ea este cetăţean român.

— Nu, domnule. Atâta timp cât ea n-a dat, la căsătorie, o declaraţie oficială cum că-şi menţine cetăţenia, a trecut automat şi de drept la cetăţenia soţului.

— Nu, domnule, răspunde el, mereu zâmbind, atâta vreme cât n-a dat o declaraţie oficială în sensul că trece la cetăţenia soţului, adică a dumitale, râmâne în continuare, de fapt, cetăţean român

— Ceea ce spui dumneata este exact ca-n povestea cu „Kakaia capra?".

Îmi zâmbea în continuare, complice şi compătimitor, amabil şi pristandesc.

„Sărmane, îşi va fi fost zicând el în gând, care procuror? Cărui om al legii vrei să te adresezi? Aceia se deosebesc de aceştia doar prin titlu şi culoarea uniformei. În fond urmăresc acelaşi scop şi slujesc aceluiaşi stăpân".

+

În ziua următoare, i-au dat drumul lui Zoe, după scăpătat.

Stătuse cocoţată tot timpul pe cei doi butuci pe care i i-a dat bunul gardian Pop, ca să n-o mănânce şoarecii, dar n-a plâns, fericită că-mpărtăşeşte aceeaşi soartă cu mine, că se află-n preajma mea. Iată încă un motiv pentru care merită să iubeşti viaţa şi să lupţi pentru frumuseţea ei.

De-abia după ce a ajuns acasă, după ce se depărtase de mine a

început să plângă cu hohote.

Şapte ani de-a rândul, după aceea, a fost ţinută mereu sub hărţuială, fără dreptul de-a face vreo şcoală, de-a învăţa vreo meserie, de-a ocupa vreun serviciu. Avea douăzeci de ani. Indivizi tenebroşi, în uniformă sau civili, descindeau abjecţi şi ceremonioşi acasă – de preferinţă noaptea târziu –, pe plouate ori pe negură, o pofteau afară şi-o plimbau pe străzi lăturalnice, de jur-împrejurul închisorii, făcându-i tot soiul de propuneri şi promisiuni: Că pe mine mă vor elibera dacă ea va accepta să facă anumite servicii. Are toate calităţile de la natură pentru aşa ceva şi va primi un serviciu elegant şi foarte bine plătit. Este frumoasă, tânără, deşteaptă, inspiră încredere oamenilor. I se va da orice diplomă doreşte să aibă, în schimbul a ceva foarte simplu din partea ei şi anume: să înregistreze ce anume vorbesc funcţionarii, să-i atragă-n discuţii, să insinueze discret cum că soţul ei este închis, ca să le inspire şi mai multă încredere, să-i instige, să-i provoace – bineînţeles cu tact şi fineţe – şi să ţină-n permanenţă legătura cu dânşii.

Zoe, cu încăpăţânarea ei mândră, de Penelopă a Plaiului Bătrân de la Ţibleş, a luat pe *NU* în braţe şi-a ţinut-o aşa, într-una, până ce i-a biruit.

Când au văzut şacalii că nu o scot la capăt cu plăianca, au renunţat s-o terorizeze, nu fără s-o ameninţe că dacă va scoate un cuvânt despre cele discutate împreună o vor târî în beciuri şi-o vor omorî-n bătăi şi batjocuri, iar pe mine mă voi? ucide, ca pe-un câine, gardienii din puşcărie, sub călcâie.

— *NU,* a dat răspuns pentru ultima oară Zoe şi le-a întors spatele, fericită că s-ar putea să nu-i mai vadă-n ochi.

Această fiinţă, mult prea încercată, deci mai om, mai singură şi mai părăsită, nu era regină şi nu avea slujitoare, avea numai atât: o putere de-a rezista pe care i-ar fi invidiat-o regina din Ithaca, în faţa căreia ar fi îngenuncheat cu evlavie însăşi Penelopa şi i-ar fi sărutat picioarele.

Şi mai avea o credinţă-n Dumnezeu, pe cât de discretă pe atâta de

statornică şi senină. O Solweig aşteptând nu un wiking vânturător pe oceane şi continente, ci un mort, un neom, un schilod, aşa cum numai din închisorile staliniste puteai să ieşi.

Mai veneau la ea şi un alt soi de peţitori, ca s-o sfătuiască să divorţeze de mine, căci n-are pe cine aştepta. Unii erau chiar foşti prieteni de-ai mei, binevoitori. Zoe le răspundea cu egală bunăvoinţă: *NU.*

Alţii veneau să-i spună, sub jurământ, c-am murit. Alţii că mi-au dat drumul din închisoare şi că acum vorbesc de la radio Paris, fără să mă mai sinchisesc de ea.

O altă asemenea otreapă, preot eliberat din puşcărie, pe care eu nu l-am văzut la faţă niciodată, a venit la Zoe (aşa erau instruiţi de politruci la ieşirea din temniţă, ca să distrugă orice legătură morală dintre deţinuţi şi rudele de-afară. Mai ales soţii) şi i-a mărturisit, făcându-şi cruce şi invocând pe Dumnezeu, că am murit la Aiud, în celulă, că el mi-a închis ochii şi... că am blestemat-o înainte de moarte că n-a avut grijă de mine şi...

Stătea cutremurată de groază. Solul părea sincer şi milostiv, iar ea stăruia, în felul ei absurd, să nu creadă.

Un altul, Schotel pe nume, fost elev de-al meu la Năsăud, i-a spus-o pe şleau: „Suntem, dragă Zoe, prieteni, am fogt colegi, n-are rost să ne minţim... n-are rost să-l mai aştepţi pe domnul profesor, săracul. A ajuns un monstru, o arătare hidoasă, înfricoşătoare. Am: lucrat împreună, în aceeaşi brigadă, la canal... Într-o zi a căzut peste el un perete de pământ şi i-a frânt şira spinării. I-a rupt şi-un picior. De-atunci şi-a pierdut orice sentiment de onoare şi de mândrie. Umblă prin colonie ca o stafie hămesită de foame, scormonind, spre groaza şi scârboşenia oamenilor, prin grămezile de gunoaie, chiar şi prin closete, după nişte coji de cartofi sau alimente stricate şi aruncate-n groapa cu murdării. În gură nu mai are niciun dinte".

Băiatul avea fantezie, drept care a şi primit numaidecât după eliberare un post de gestionar al unor bunuri obşteşti. Zoe însă, lipsită

fiind de fantezie, avea darul de a asculta de nişte voci necuvântătoare, divine.

Când cerea o slujbă, i se răspundea din partea cine ştie cărei zdrenţe să divorţeze de „banditul”, dacă vrea ca statul să-i deie „servici”. Alte lepădături condiţionau angajarea-n „servici”, făcând aluzii la nişte oferte din partea ei, că: era bine gagica şi n-ar fi fost rău să... se..., dacă vrea să muncească.

Penelopa de la Plaiul Bătrân însă (aşezare ce dăinuie, după cum grăiesc mărturiile din muzee, încă de pe vremea lui Decebal-Rege) îi dispreţuia cuviincios şi tot nu divorţa de bandit. Zicea în inima ei: până când nu voi primi o scrisoare scrisă de mâna lui sau una oficială prin care să mi se anunţe c-a murit am să-l aştept, chiar dacă ar fi să fie fără dinţi, fără picioare, cu şira spinării ruptă... şi plângea amarnic, în singurătate.

Pe acel şacal de Schotel mi-a fost dat să-l întâlnesc imediat după ieşirea din temniţă, la staţia de autobuz din Năsăud, când lucram la cules de zmeură, în punctul Fiad.

Când m-a zărit s-a repezit la mine cu mare „bucurie”, ridicând mâinile-n sus să mă îmbrăţişeze:

— Domnule profesor! zice...

— Circulă-n mă-ta din faţa ochilor mei, să nu mă pui în situaţia să-ţi dovedesc, pe loc, că mi-s teferi în gură toţi dinţii, otreapă, răspund.

El, ca oricare dintre cei de teapa lui, şi-a strâns coada între picioare, s-a întors şi-a luat-o la sănătoasa.

Aveau şi ei, ca oamenii, nişte îndatoriri de îndeplinit, fie faţă de securitate, fie faţă de politrucul din puşcărie (ceea ce înseamnă acelaşi lucru).

Slujeau cu toţii noua ordine morală care cerea distrugerea totală a duşmanului, dar nu deodată, ci cu încetinitorul, ca să o simtă. Şi nu pedepseau fapta, ci – o altă descoperire juridică genială! – omul, ceea ce însemna că, dacă aveai condamnare 25 de ani de muncă silnică, puteai să faci numai doi sau trei ani, după care te eliberau şi-ţi

încredinţau posturi de răspundere, iar, dacă aveai condamnare numai doi ani, puteai să beneficiezi în tot restul vieţii tale de condiţia unui puşcăriaş, dacă nu-ţi însuşeai morala şi ideologia şi nu deveneai instrumentul lor.

În ziua când m-au chemat în birou pentru ultima dată, ca să iscălesc declaraţia de autocondamnare, declaraţie redactată de ei şi iscălită de mine – n-aveam ce face, era inutilă orice rezistenţă, după şase luni de teroare asmuţită asupra mea şi-a soţiei mele –, nu m-au bătut.

Între timp l-au prins şi pe Leonida Bodiu care-a mărturisit tot ceea ce i s-a cerut, ba chiar ceva mai mult decât trebuia, crezând că-n felul acesta îi va îmblânzi. Pe el nu l-au bătut deloc; l-au ţinut numai în lanţuri. Soarta lui era pecetluită. Mă mir însă de ce nu l-au schingiuit, înainte de-a-l pecetlui definitiv pe Dealul Crucii. Cine ştie din ce raţiuni ascunse...

A fost adus şi Tonegaru de la Bucureşti, într-o seară ploioasă. Când l-au condus prin coridorul beciului, ne-au obligat pe toţi să stăm cu faţa la perete. Oamenii, totuşi, au tras cu coada ochiului, la fel şi eu, şi s-au speriat când au văzut că înaintează spre celulă o vedenie de om înalt de peste doi metri, cu ochelari de soare la ochi şi cu vată sub lentile, de-abia ţinându-şi echilibrul în nişte bocanci cu talpă enorm de groasă, tot de la legaţia belgiană primiţi, vedenie de om subţire de parcă nici nu era. Părea grav şi hieratic. Eu am zâmbit. Şi-a găsit, mi-am zis, ceea ce dorea. Le-am explicat oamenilor cine este, iar ei s-au bucurat că mai au în mijlocul lor un domn, şi încă poet.

Dosarele erau încheiate. Nici pe Tonegaru nu l-au bătut, luasem totul eu asupra mea, dar se amuzau de felul lui deşirat de-a fi, îi dădeau suplimente la mâncare şi-i cereau să le facă portretele în creion, Tonegaru fiind şi-un remarcabil desenator.

Rămânând faţă-n faţă cu Szabó, singuri noi, în biroul în care trebuia să iscălesc declaraţia, acesta a crezut de cuviinţă să mă consoleze în felul lor: „Ei şi ce-aţi câştigat? Vouă o să vă putrezească-n puşcărie oasele, iar noi o să vă regulăm afară nevestele”. A rânjit şi s-a

congestionat la faţă tot, de nu deosebeau culoarea feţei de-a ochilor.

Am avut, pentru moment, sentimentul că pot deveni un sadic, un torţionar hitlerist, un căpcăun de-ai lui Beria. L-am fixat lung cu privirea, într-o tăcere de care mă speriam eu însumi... Lasă-l, mi-am zis, să mănânce closet şi m-am uitat afară pe fereastră. Adiau miresmele primăverii; misterul învierii era în toi, arătat în plină lumină, pretutindeni.

Am iscălit declaraţia, refuzând s-o scriu cu mâna mea, întrucât mâna îmi tremura într-atâta încât nu eram în stare să scriu o literă întreagă măcar. Făcusem o mică hemoragie la intersecţia nervului cerebral cu cel piramidal, când mi-au dat la tălpi.

Textul declaraţiei suna cam astfel: Subsemnatul, domiciliat... şi-aşa mai departe, declar în afara oricărei constrângeri sau influenţe, de bună voie şi fără silnicie, că am făcut parte din organizaţia subversivă cutare, „Bandele sumbre" să zicem, îndreptată împotriva statului şi-a regimului nostru democrat popular şi care urmărea să reinstaureze monarhia în ţară, acest stâlp putred al burgheziei, că informam ambasada Franţei despre nu ştiu ce, că am primit de la un bandit de călugăr belgian otravă şi efecte militare în scopul de-a le pune la dispoziţia bandiţilor din munţi... că m-am aflat în colaborare strânsă cu cercurile imperialiste, că am „exprimat" de nenumărate ori insulte grave la adresa Uniunii Sovietice care ne-a eliberat, etc. etc.

Nu-mi vor da ei mai mulţi ani de temniţă decât zilele câte le au de stat la conducerea ţării, nici nu-mi vor da de îndurat atâta cât sunt eu în stare să-ndur, îmi ziceam făcându-mi curaj... M-am înşelat amarnic, dar mi-a folosit mult acest fel de a mă înşela. Altmintrelea eram pierdut. Omul este un animal iluziovor.

8.

Am coborât, aşadar, în beci, bine dispus, fluierând în gând nu ştiu

ce cântec, un wanderlied cum spun nemţii, acest popor al muzicii, al filosofiei, al muncii şi-al disciplinei, ceea ce în fond înseamnă unul şi acelaşi lucru.

Mi se ridicase regimul de celulă, dormeam pe culoar, pe un fel de pat pe care îl improvizase pentru mine un ţăran sas, nici eu nu ştiu, nici până astăzi, din ce şi cu ce anume.

Am adresat un zâmbet de voie bună tuturor celor din jur, care s-au bucurat de aceasta, crezând ei că le aduc cine ştie ce veşti de-afară, despre starea politică, l-am necăjit pe Tonegaru pentru nişte versuri frumoase pe care le comisese atunci – „Aştept la marginea aceasta de fântână, / Strămoşul cel dintâi cu silexul în mână / să-apară", atâta am reţinut – spunându-i în glumă: „Vezi să nu apară Henţa ori Gligor, cu parul"... am jucat şah cu părintele Văleanu şi-am mâncat cu poftă, ca după o treabă dusă la bun sfârşit. „O, récompense, après une pensée", zice undeva poetul neo-clasic francez, Paul Valéry, (O, recompensă, după o ispravă...)

Destinderea din beci era generală. Oamenii nu mai sufereau. Panica dispăruse. Acomodarea luase locul deznădejdii de la început. Rănile se vindecaseră, vânătăile dispăruseră. Ofiţerii şi subofiţerii, ca să nu-şi piardă cumva dexteritatea manipulării parilor, cravaşei, sacilor, pumnilor, vârfurilor de cizmă, aduceau pe câte unul, pescuit aşa la-ntâmplare, de pe stradă, îl băteau în toate formele, amuzându-se, apoi îi dădeau drumul, glumind: „Vezi că s-ar putea să ne mai întâlnim aici!".

Eram mai veseli şi mai fericiţi decât cei de-acasă; excepţie făcea numai Lelea Ana. Cei de-acasă ne compătimeau, ne plângeau soarta, iar noi aici glumeam copilăreşte şi ne ciorovăiam pentru toate nimicurile...; huzur nu altceva.

Dispăruseră chiar şi vânătăile de pe pielea lui Burdeţ – deci putea fi împuşcat –, se cicatrizase până şi gaura din gâtlejul lui Toader, aşa că şi acesta putea fi împuşcat, iar Gligor, satisfăcut de ceea ce adunase-n dosare, a devenit generos, încuviinţând intrarea în sediu a pachetelor

cu mâncare de-acasă.

În dispoziţia maiorului era vorba numai de trei kg. pe lună, dar gardienii: Iacob – secuiul – şi Popa – românul –, când erau dânşii de serviciu, lăsau să intre oricât şi orice, cărând ei înşişi uneori desagii ori străiţile, sufertaşele, oalele, chiar berbincioare cu lapte prins, chiar şi o oală întreagă cu sarmale. Dumnezeu să-i aibă-n paza sa pe aceşti doi oameni şi să le binecuvânteze neamul, în vecii vecilor.

Oamenii prinseseră puteri, reapăruse-n inimile lor voia bună, începeau să se îngraşe, să se iubească, să se duşmănească, să se certe, să cârtească, întărâtaţi din senin, unul împotriva celuilalt, să se grupeze pe afinităţi şi interese, să-şi piardă timpul cu fel de fel de bârfe sau jocuri, să se roage – dimineaţa ori la asfinţit – şi, din când în când, la rare răstimpuri, rămâneau cu ochii ţintă-n gol, zărind sau ghicind ei cine ştie ce, undeva... întristându-se şi suspinând cu amar.

Tonegaru, care ajunsese să fie îndrăgit de toată lumea, până şi de domnii securişti, dornici de a-şi vedea chipul desenat de el, pentru înfăţişarea lui neobişnuită, şuie, pentru felul popular şi glumeţ de-a fi, cu bocăncioii masivi cărora le adăugase încă un rând de tălpi din roată de cauciuc ca să pară şi mai înalt, şi mai nepământean, subţire ca o strămurare, cu ochelari înfricoşători, de sub ale căror lentile enorme ochii se întrezăreau holbându-se straniu la lume, după ce mântuia raţia sa cazonă, cu suplimentul de rigoare – o gamelă, două, în care dumica câte două calupuri de mămăligă –, mânca şi ceea ce ne aducea Zoe-n sufertaşe, şi de la toţi ţăranii, pe rând, căci toţi erau bucuroşi să-l poftească, tot ceea ce i se oferea, apoi se retrăgea-n celulă, se întindea pe podea cât era de lung, cu picioarele ieşindu-i din uşă afară şi, spunându-mi în şagă că idealul său este să moară de indigestie, dormea adânc până la ora cinci, iar dacă se trezea, rămânea aşa întins în continuare, scobindu-şi avitaminoza care-i explodase-n formă de bube-n cap, ca un fel de tic al concentrării fanteziei, şi compunea în gând versuri.

Din când în când, la timpuri necesare, tihna şi voia bună erau

smintite de, gemetele şi vaietele câte unui rătăcit pe la biroul de anchetă, prins cu undiţa, fie pe stradă, fie la cârciumă, fie acasă, la serviciu ori în pat, lângă nevastă-sa şi lângă copii şi ridicat. Cu cât pauza era mai lungă, cu atât erau bufniturile mai ahtiate, mai din suflet aplicate.

Nu ne mai impresiona. Ni se părea ceva normal, lucru obişnuit. O bătaie bună, după care puteai merge acasă, chiar dezarticulat, ţinându-te de şale, era o nimica toată, chiar un privilegiu.

Părintele Văleanu juca şah, stropşindu-se atunci când adversarul punea mâna pe-o piesă şi nu o juca, ţinea predici impresionante pentru restrânsa lui arie ecumenică, iar osemintele-i zdrobite-n bătăi încetaseră de-a-l mai necăji; Leonida Bodiu, în lanţuri şi cătuşe, o mistuia din priviri pe Domnica, debitând necontenit anecdote militare, şi sasul Furman ţinea adevărate prelegeri savante despre pomicultură şi zootehnie. Isip, fire impulsivă, se mai repezea cu pumnii asupra lui Porcius, Sofica chicotea într-un ungher, îngrămădită cu alte trei fete laolaltă, bătrânul Vasile Nedelea din Parva povestea despre ce văzuse el în America, iar Lelea Ana, când nu avea de lucru, se ruga lui Dumnezeu.

Uneori mă opream cu privirea asupra lui Bodiu. Mă cuprindea mila şi frica.

Se arăta într-însul, adânc, ceva ca o prăpastie, ca un fel de margine vicleană care-l înghiţea pe nesimţite, ceva ca o zare tăcută şi străină în care el era parcă pe jumătate trecut. Îl cuprindea tainic, îl învăluia lent, ispititor... Era al ei.

În dis-de-dimineaţa când l-au scos împreună cu Toader şi Burdeţ ca să-i împuşte, a trecut printre noi zâmbind, un zâmbet cum nu mi-a fost dat să văd mai trist. Se ducea grăbit. Credea că-l duc, probabil, la Bucureşti.

Toader a ieşit călcând greu şi apăsat, făcând într-una semnul crucii.

Burdeţ s-a aplecat în genunchi şi şi-a sărutat plângând fata, care dormea.

A doua zi spaima a cuprins oraşul, femei şi mame au apărut la fereastră, făcând semne disperate, sfătuindu-ne să fim cuminţi, ca să nu păţim la fel.

Pe Bârgaie şi pe Someş stăpânea frica. Toţi au crezut că cei trei au fost lichidaţi, numai eu refuzam cu naivitate încăpăţânată să cred că au fost ucişi fără judecată. Ah, mărite Pericles!

Pentru noi, cei rămaşi în viaţă, traiul devenea din ce în ce mai bun, suspect de bun. Iacob sergentul, acest minunat secui, pe cât de glumeţ pe atât de cald, gâlgâind de vitalitate şi bonomie, în stare să descreţească cele mai cumplit încrâncenate frunţi (când ne vedea trişti devenea el mai trist decât noi), fost prizonier în Siberia, având faţă de noi o compasiune ca a insului care trecuse prin ceea ce treceam noi acuma, dar, mai ales, având de la maică-sa omenia şi mărinimia, lăsa pistolul-mitralieră, în dispreţ, rezimat de perete, acolo, în beci şi căra de zor traistele şi desagii cu merinde pe care le aduceau mamele, soţiile, surorile, bunicii şi nepoţii celor deţinuţi, până ce transpira şi răsufla din greu, deoarece Iacob era pe cât de mare la suflet pe atâta de gras şi burduhănos la trup.

Când vedea că suntem trişti, îndeosebi către seară ori pe timp de ploaie, ne cântărea mustrător din privire, apoi îşi ducea la gură în chip de taragot pistolul, ca pe scenă, şi începea să ne cânte, imitând instrumentul suflător, tânguitoare melodii de pustietate ungurească.

Într-o noapte, pe timp de furtună cu trăsnete şi fulgere, care dejghina pomii încărcaţi de rod din grădină – era o perioadă când Gligor, din nu se ştie ce căşunătură, interzisese cu stricteţe primirea de pachete –, Iacob, văzându-se amărâţi, iarăşi s-a înfuriat în felul său glumeţ, a rezimat cu solemnitate ridicolă pistolul de perete, a ieşit afară pe furtună, s-a dus în grădină – noi am crezut c-a înnebunit, căci numai cine nu vroia nu putea să evadeze pe o asemenea vreme – şi, după vreo zece minute de absenţă, îşi face apariţia în poarta beciului, ud leoarcă şi târând din greu după sine, pe scări, la vale, o jumătate de

corcoduş doldora de roade.

L-a trântit în mijlocul nostru, a răsuflat din adâncul bojocilor lui enormi ca şi din adâncul sufletului, s-a odihnit niţel... şi-apoi iarăşi a dus la gură pistolul mitralieră, imitând glasul taragotului, într-un răscolitor lamento de pustă maghiară.

Ca un ciopor flămând de capre am tăbărât cu toţii asupra corcoduşului rupt de furtună, dar mai abitir de mânia lui Iacob, şi, în câteva minute, sărmanul pom a fost devorat, aşa cum se-ntâmplă cu animalele (sau oamenii) luate-n primire de atrocitatea peştilor din fluviul Amazoanelor.

Popa, celălalt gardian-om, acel flăcău înalt şi frumos, uşor legănat, cu o firească nonşalanţă-n mers, născut de maică-sa ca să facă parte din gărzile de onoare ale regilor, delicat şi elegant (da, da!), plin de gingăşie faţă de noi toţi, având mare grijă să nu ne jignească cumva, jenându-se atunci când ne bruscau alţii, ne adresa cuvinte spuse de la inimă şi din marea lui cuviinţă firească, nu numai nouă, dar şi alor noştri, cei care adăstau pe la gardurile securităţii şi după care plutonierul Henţa arunca cu pietre şi sudalme.

Pe mine şi pe Tonegaru ne scotea la aer dis-de-dimineaţă, când străzile erau pustii. Făceam câteva mişcări de dezmorţire prin curte, respiram lacomi aerul dimineţii şi ne aşezam apoi pe prima treaptă a scării care ducea în beci, privind îndelung fie strada pustie, fie cine ştie ce depărtări.

Când ne-a scos pentru prima dată, eu, cu firea mea nesăbuită, naivă şi neatentă, încrezătoare-n semeni până la decrepitudine – decrepitudine pe care o aştept şi de la ei –, i-am făcut bietului Popa emoţii... Îl obligam să facă ucidere, peste voia sa.

Îndată ce m-am văzut afară, după trei luni de beci, de celulă, eu, prăsila de păstor şi haiduc, inundat de lumina cerului, săgetat de farmecul dimineţii, luptătorul nomad din sângele meu a luat-o la goană prin grădină, orbit de bucuria libertăţii.

Popa a crezut că vreau să fug. A îngheţat tot. S-a făcut palid la faţă.

Încurcat în delicateţea creaturii lui alese, a încercat să pună mâna pe pistol, dar s-a oprit. Ochii i s-au umezit. Exact în aceeaşi clipă, eu am făcut întoarcerea-mprejur din fugă şi, după câteva momente, ne-am pomenit faţă-n faţă, zâmbindu-ne: el cu amabilitatea-i feciorelnică, eu cu un aer de recunoştinţă şi simpatie. Tonegaru stătea alături, încremenit după ochelarii lui de ciclop. „Zău că eşti nebun, Teohar", m-a dojenit el.

Tot el, Popa, era acela care înţelegea gestul lui Domiţian, elevul din clasa a IV-a, cel cu faţa bucălată şi ochii ca două miozotis, mereu tăcut şi rugător, cu un zâmbet stăruitor pe faţă, ca un nimb. Simţise Domiţian delicateţea lui Popa – copiii nu se-nşeală, ca psihologii, dar de mutra aspru mucalită şi de burta lui Iacob îi era frică – şi, în zilele când acesta era de serviciu, pe la orele 1,30, îşi făcea apariţia înaintea clădirii, în dreptul ferestrelor ce dau în beci, se rezima de tulpina teiului şi, cu un buchet de flori în mână, aştepta, ca-ntr-o ilustrată, şi nu părăsea locul până ce Popa nu se ducea la el, zâmbindu-i, ca să-i ia buchetul de flori şi să ni-l aducă nouă: lui Tonegaru şi mie... Popa, după ce ne preda florile, ne conducea la fereastră şi ne arăta la vedere spre frumos întristata bucurie a elevului. Elevul făcea plecăciune de copil înaintea chipului nostru spectral şi părăsea fericit locul de veghere. Sărmane Domiţian!

Într-o altă dimineaţă, scăldată-n miresme băsmuitoare de eden, multicolor ocean fluid, Popa iarăşi ne-a scos pe treapta scării. În noaptea aceea nu dormisem deloc. Am stat risipit în insomnie, ca-ntr-o îndepărtată primăvară de sub alte zodii pierdută. În vecini, la a patra clădire, era liceul de fete, unde absolvenţii, fete şi băieţi, sărbătoreau terminarea liceului.

Toată noaptea, loviturile tobei şi dezmăţul viorilor m-au răscolit fără milă. Cântecele de urare către profesori, cu „mulţi ani trăiască" sau „vivat academia, vivat profesores", îşi trimiteau ecourile în memoria şi peste pragurile năzuinţelor mele de dascăl predestinat, tulburându-mă cu doliu şi iluminându-mă sus.

Era în zori. Muzica amuţise. Cheful se spărsese şi pâlcuri de absolvenţi, purtate-n neştire de oboseala nesomnului şi chemarea lunatică a unui sărut, treceau rând pe rând pe dinaintea urgisitei clădiri...

Iată şi-un grup mai gălăgios. Băieţii gesticulează, cântă, râd. Când au ajuns în dreptul curţii noastre au sucit dintr-o dată capetele către scările ce duceau în tainicele subsoluri, ca atraşi de-un magnet, ca mânaţi de-o undă telepatică. Peste paloarea unei nopţi pierdute, de pe feţele lor străvezii, s-a aşternut deodată o altă paloare, venind dintr-o altă noapte, cu altă „petrecere”...

Au tăcut brusc, au tras, jenaţi, afară din buzunare mâinile şi, într-o poziţie de cuviinţă şi vinovăţie, şi-au descoperit frunţile, înclinându-se înaintea vedeniei palide şi bărboase ce stătea aidoma unui păianjen, la pândă, în faptul dimineţii, la intrarea-n noapte, pe ultima treaptă de jos a luminii, în beci.

Într-un timp, ne-au scos şi la lucru, în grădină. Domnul maior, foarte vigilent şi foarte precaut, având grija viitorului în tot ce făcea, avându-l şi pe-al distrugerii însă, ca toţi din categoria lui, a dat într-o bună zi ordin să fie tăiaţi toţi pomii din grădină – grădina securităţii acum, altădată grădina unui om, directorul liceului german —: brazi argintii, pini de Canada, ulmi plângători, sălcii eschiliene, meri şi pruni de soi... probabil ca să nu se folosească de ei bandiţii, într-o eventuală evadare, sau cine poate şti...

Am curăţat grădina de toţi arborii nobili – revoluţia trebuia aplicată şi la regnul vegetal –, în interesul republicii române populare, şi-am croit, de jur-împrejur şi cruciş, un drum aşternut cu pietriş alb, ca-n curţile cazărmilor. Tonegaru şi cu mine căram cu o targă pietrişul pe care nişte ţărani pricepuţi îl potriveau, cum se cuvenea, pe alei.

Eram caraghios de veseli, Tonegaru pentru că credea în sosirea americanilor de la o zi la alta, eu datorită năvalnicei mele vitalităţi de haiduc, ca şi naivităţii de poet. Glumeam şi ne bârfeam prietenii scriitori, mândri într-un fel de situaţia în care ne aflam. Oportuniştii

prezentului ne-ar fi taxat drept oportunişti ai viitorului, dacă ar fi avut puţin umor în invidia lor.

Cu acest prilej am dat ultima dată mâna cu Zoe, de care mă despărţeam pentru şapte ani. Am mai zărit-o la Cluj la judecată, o dată la canalul Dunăre-Marea Neagră şi încă o dată la Piteşti, fără ca să ne putem atinge mâinile. Aflase că ne-au scos la lucru. Afla totul, imediat, ca şi cum ar fi fost înzestrată cu radar. Străbătuse prin nişte grădini, răzbind până la gardul înalt şi zdravăn întocmit al grădinii securităţii, fără să fie observată nici de gardieni nici de vreun alt câine.

Mă aud chemat în şoaptă, ca dintr-o prăpastie... Iacob, cel care ne supraveghea – şi ea ştia că ne păzeşte Iacob –, a observat-o de mult, dar, rotindu-şi caraghios ochii şi strâmbând cu prefăcută mânie buzele, s-a aşezat exact între mine şi ea, cu boiul său masiv, ca să facă paravan şi să nu care cumva să observe cei din birouri, veghind atenţi de la ferestre.

— Iartă-mă, Zoe, i-am spus atunci, iartă-mă că te-am nefericit. Cine ştie dacă voi apuca să mă mai întorc la tine; iar dacă, totuşi, dă Dumnezeu să mă reîntorc, numai El ştie în ce hal anume am să fiu... Zoe râdea fericită, printre lacrimi, acolo, dincolo de gard. Ea ştia ceea ce mie nu-mi era îngăduit să ştiu, simţea ceea ce eu nu eram vrednic să simt.

— Eşti tânără – reiau eu peroraţia –, eşti frumoasă (şi-am sorbit-o din ochi cu durere), nu te-am legat de copii, îţi poţi crea, şi te rog s-o faci, un alt rost, mai bun, pe lume. Nu-i târziu, ai douăzeci de ani... Îţi dau dezlegare să mă părăseşti, spre binele tău, şi-o jur pe Dumnezeu din cer. Atâta doar te rog: cât timp cei purta numele părinţilor mei, poartă-l, te implor cu cinste. Şi te voi binecuvânta în toate zilele vieţii mele, atâtea câte şi cum îmi vor fi date.

Imbecilul de mine! Nu-mi dădeam seama că o jignesc. Că palavrele mele tăiau alte răni în marea rană din sufletul ei. Uitasem de seara aceea...

Stăteam la masă numai noi doi. În jurul nostru se dansa. Tinerele

perechi zburau prin empireul balului, purtate de răsunetul viorilor. Lucian dansa cu Livia. Singuri noi la masă, în acest vârtej de tinereţe, părea că suntem izolaţi pe-o insulă minusculă, gata să fie înghiţită de talazurile oceanului. Între noi se aşternuse tăcere, o tăcere spectrală, ca o prezenţă a fatalităţii.

Simţeam că aşteaptă să-i spun ceva... După o iarnă-n-treagă de flirt foarte discret şi după o primăvară cu apropieri înalte, mute, se impunea o lămurire, mai ales pentru ea, care, după terminarea liceului, se temea să nu mă piardă, vântură-lume înveterat şi învederat cum eram.

Iată de ce aştepta o clarificare a speranţelor pe care şi le făcea ca o fată cinstită faţă de sine şi care trebuia să vină de la mine.

Tăcerea coborâtă peste noi devenise imperativul acelei aşteptări.

Am aruncat atunci întrebarea, cu jumătate gură, fără convingere, nădăjduind un răspuns negativ:

— Şi-acum, domnişoara Zoe, ce faceţi?... Urmaţi la universitate sau... mă urmaţi?

— Şi dacă te-aş urma? răspunde ea, înălţându-şi pieptul ca pentru a înfrunta un adversar drag... Apoi a zâmbit de departe, cu tristeţe.

Am rămas în descumpănire... Nu mă aşteptam la o asemenea replică.

— În cazul acesta, încerc eu să eschivez, ai obligaţia să afli despre mine tot adevărul, direct de la mine. Sunt o fire insuportabilă, un tip dificil, ursuz şi urâcios, plin de capricii şi agresivităţi. Brutal în nestatornicii, absurd în pretenţii, cusurgiu, paradoxal în pasiune, mofturos – resping cu ostentaţie când mi se oferă ceea ce am cerut şi mă cătrănesc până la ură atunci când nu mi se oferă ceea ce poftesc –, incapabil de tandreţe, nepractic şi tembel, lipsit de voinţă, dar chinuit de ambiţii şi invidii, încâlcit mereu cu violenţă în neputinţele de care sunt conştient, când melancolic până la urâciune, când impulsiv fără motive, până la brutalitate, caracter slab, înclinat spre cinism şi ingratitudine, veşnic nemulţumit, devenind tot mai agresiv pe măsură

ce-ncerci să-l mulţumeşti, violent sau morocănos în nemulţumire până la monstruos, incapabil de a realiza ceva, de a contribui cât de cât la purtatul casei. Sunt o oroare şi-un flagel. Nu te lăsa amăgită de o anumită teatralitate a prezenţei mele exterioare, ea ascunde, din orgoliu şi vanitate, râpa mişunând de iazme şi strigoi întunecaţi. Sunt un orgoliu găunos – nu lua în seamă cuvintele fosforescente pe care le rostesc uneori cu entuziasm şi-nflăcărare –, o neputinţă recalcitrantă, ostentativă, impulsivă până la vehemenţă, agresiv atractivă.

Zoe asculta diatriba, zâmbind cu iertătoare înţelepciune. Eu continuu:

— Am o soartă funestă, un destin oribil, o chemare ingrată, absurdă... Voi ajunge-n temniţă, iar de-acolo, dacă voi scăpa cu viaţă, cine ştie cum voi ieşi, cum voi arăta. Voi fi bolnav pentru tot restul vieţii, şi la trup şi la suflet, sau schilod... Poate că mai vine un război şi mor, sau poate mă împuşcă înainte de-a-mi trimite ordinul de chemare, violent cum sunt faţă de orice ordine dictată şi incorigibil. Vrei tu să fii soţia unui monstru sau văduva unui nemernic?

— Sunt hotărâtă să te urmez, orice s-ar întâmpla, a răspuns, cu fermitate prea liniştită ca să nu fie şi-adevărată, fata dacilor de la Plaiul Bătrân, de sub Ţibleş.

— În cazul acesta, răspund eu dezarmat, fie după voia ta, şi ridic paharul închinând pentru sănătatea noastră şi privind cu ochii înceţoşaţi spre zarea unui viitor sumbru.

Şi Zoe s-a ţinut de cuvânt... iar eu, acum, când ea se bucură nespus că se află pentru câteva clipe cu mine, o ultragiam şi o răneam, ca să se împlinească cele spuse de mine atunci, în seara aceea de bal, despre mine.

S-a ţinut de cuvânt, cu toate că n-a ştiut despre mine nimic timp de şase ani, refuzând să creadă în istoriile ticălos scornite despre mine în scopul de-a ne despărţi, respingind cu înţeleaptă politeţe mâinile ce se-ntindeau spre ea ca s-o salveze, mâinile care o peţeau... Mâini de doctori doldora de bănet şi cocoşei de aur, cu cămări ticsite de toate

bunătăţile posibile, cu limuzine, precum şi de ingineri cu prime uriaşe şi luxoase apartamente, înfruntând cu reverenţioasă nepăsare hotărârile consiliilor de familie – în sensul de a divorţa de mine şi a-şi reface viaţa *„NU"*, răspundea ea la toate ofertele, un *NU* pe cât de cuviincios pe atâta de ferm, implacabil. O, minunata, sublima şi sărmana mea Zoe!

Sorta şi împacheta mere sub şoprurile Fruct-Exportului, mesteca în cazanele de magiun şi marmeladă ale aprozarului, ţinea posturi şi se ruga neîncetat, din cauza asteniilor prelungite se îmbolnăvea de t.b.c., plângea cu amar sub pătură, la spital, ore-ntregi, fără ca să-l supere pe Dumnezeu – plângea aşa ca şi cum s-ar fi rugat –, bătea, precum o altă Vitorie Lipan, toate drumurile câte duceau spre închisorile toate ale ţării, le bătea în deşert, după năluca mea... se lupta nopţi de-a rândul cu strigoii şi-şi spunea în gând: „Până nu voi primi de la el două rânduri scrise de mâna lui ori o scrisoare oficială cu semnătură şi sigiliu cum că a murit – deşi sigiliile şi semnaturile oficiale acoperă mai degrabă minciuna decât adevărul, mârşăvia decât cinstea –, dar, mai ales, până nu voi simţi eu cu toată fiinţa mea că el e mort... atâta timp cât fiinţa mea întreagă îmi şopteşte că trăieşte, nu voi conteni să-l aştept". Şi a aşteptat, peste marginile omeneşti ale aşteptării.

— Bine, Teohar, tu aşa mă cunoşti pe mine? mi-a răspuns cu ochii scăldaţi în lacrimi. Apoi, un ofiţer care sta la fereastră a fluierat adunarea, Iacob a suduit ceva pe limba lui maternă, eu cu Tonegaru şi targa între noi ne-am pornit spre beci, iar Zoe a rămas acolo, în grădina... Gheţimani.

Tot cu prilejul scoaterii noastre la lucru am cunoscut-o şi pe Dorina, fata preotului Deac, care avea grădina casei alături, o puştancă foarte nostimă şi temerară. Fie în înţelegere cu maică-sa, fie de capul ei, de fiecare dată când ieşeam la lucru ea se ivea pe neaşteptate de după gard şi ne oferea tartine, cozonac şi-o sticlă plină de cafea cu lapte. Oricât de mult s-a ferit ea să nu fie observată, domnii ofiţeri din

birouri, cu privire de ulii au observat-o şi l-au trimis deîndată pe Henţa, omul lor cel mai de nădejde în atari situaţii, ca s-o alunge.

Da de unde!... La înjurăturile şi ameninţările lui Henţa, Dorina stropşea ocări crâncene, făcându-l de două parale; la aruncăturile lui cu pietre, Dorina răspundea tot cu pietre şi cu scuipături, iar a doua zi, iarăşi o auzeam că ne cheamă-n taină şi ne face semn, de dincolo de gard, pitită-n nişte brusturi: pachetul cu merinde – pentru Tonegaru şi mine – zăcea sub gardul despărţitor, pe sub care Dorina, peste noapte, săpase o mică trecătoare, cât să se poată strecura o legătură cu de-ale mâncării.

A fost chemat taică-su la birouri, cravaşat bine şi certat aspru că nu ştie să dea educaţie fetei. Popa a bătut-o zdravăn, dar în zadar. Nu mai aducea pachete, e drept, dar se suia în pomii din partea de grădină a popii, ale căror ramuri încărcate de rod dădeau în grădina securităţii, şi îi scutura cu mânie, iar fructele cădeau la picioarele deţinuţilor, fericiţi să le culeagă.

A venit atunci şi păpuşa de Pongratz şi a admonestat-o întărâtat. „Da', ce vrei", i-a răspuns Dorina, „n-am voie să mă sui pe pomii mei? Ni la el, baboiul". Şi, după ce l-a drăcuit bine şi pe ăsta, Dorina a continuat să-i aprovizioneze pe deţinuţi cu fructe proaspete, corcoduşe mai ales.

Izbiţi de îndărătnicia ei, fiindcă n-au putut-o scoate la capăt cu ea, statul major, într-o şedinţă de lucru şi gândire prelungită, a hotărât interzicerea ieşirii noastre-n grădină, la lucru.

Ne-au pus din nou la izolare. Nu ne convenea deloc, dar mai tare decât noi suferea Dorina, prima apărătoare a drepturilor şi libertăţilor elementare ale omului, şi nu avea mai mult decât zece ani.

Pe Tonegaru-l chemau în fiecare zi sus, la discuţii. Se amuzau cu felul lui de-a fi. Îi cereau să le facă portretul. Îl rugau să le povestească ba una, ba alta... Printre alte întâmplări hazlii, Tonegaru le istorisise şi împrejurarea în care el a fost ridicat de-acasă, de către „băieţii" din

Bucureşti. Ofiţerii au râs cu poftă, îndeosebi domnul Gligor, care se considera, şi era într-adevăr, nu numai şeful lor, dar şi un intelectual faţă de restul angajaţilor. Era în stare să-ţi vorbească până şi despre „Kanţ ăla".

— Au dat năvală, zice Tonegaru, vreo patru deodată-n casă. Toţi patru ştiau să citească (zâmbete). M-au aninat, aşa lungan cum sunt, de perete şi le venea să râdă de mutra mea caraghioasă, cu ochelarii ăştia mari ca nişte ocheane... Mi-au ars câteva cravaşe peste spate, nişte vârfuri de cizmă-n fundul meu şi-aşa foarte redus, după care s-au pus a scormoni de zor, peste tot. (Râsete prelungi.) Unul se opreşte deodată, iluminat, cu privirea asupra hârtiilor de pe masa mea de scris. Pe una din ele scria, cu litere mari, uşor lizibile (Tonegaru avea un scris frumos şi citeţ, ca de pictor), „PISTOLUL LUI WERTHER"... De fapt era titlul unei poezii ce urma să fie scrisă, despre soarta eroului romantic, văzut de mine cam malagambistic, într-o optică suprarealistă. (Ascultătorii au ridicat din sprâncene la auzul acestui ultim cuvânt.)

— Unde-i, mă, pistolul, 'tu-ţ crucea mă-tii? se răsteşte unul la mine, cu avânt.

— Care pistol? N-am niciun pistol, răspund eu, aşa lipit de perete cum eram.

— Nu face pe nebunul, ochelaristule, zice el, şi-mi cafteşte câteva după ceafă. (Iarăşi râsete.)

— Aoleu! mă vaiet eu, sincer. (Râsete...)

— Hai, nu face pe ţiganul, reia el, şi spune repede cine mă-ta-i Werther... unde stă... ori vrei să spui că nu-l cunoşti?

— A, da, exclam eu dumirit. Să vă spun... Este vorba de un poet...

— Lasă vraja şi iordanele şi spune repede – între timp tot încasam la pumni şi picioare undeva –, unde stă ăsta cu pistolul: Meltă, Veltă...

— Werther, corectez eu.

— Exact, reiau dânşii şi-mi mai croiesc câteva cu cravaşa, unde stă şi ce legături ai cu el? (Râsete.)

N-a fost chip să-i conving. Credeau că-mi bat joc de dânşii şi m-au bătut măr. (Hohot de râsete.) După ce m-au tăbăcit bine, m-au dus la interne şi m-au înfăţişat unui colonel, un evreu citit şi emancipat, care a râs – dar nu în hohote –, cu decenţă, despre confuzia „respectivă". Paștele mă-sii, încheie Tonegaru povestirea, răsfrângând buza inferioară în felul său glumeţ şi dispreţuitor totodată. (Râsete finale.)

Pe mine nu mă chemau sus. Nu mă înghiţeau. Mă considerau periculos. De fapt nu eram decât arogant şi lipsit de harul sociabilităţii. Ei mă ţineau la distanţă, iar eu îi detestam. Tonegaru era mai inteligent, eu mai pătimaş. Tonegaru era abil şi maleabil, tolerant, eu, morocănos, inflexibil, dispreţuitor, sfruntător.

Aşa treceau zilele şi se apropia toamna. Au trecut păresimile, au trecut Paștile, a trecut primăvara – acuma era pe ducă şi vara –, iar noi aşteptam de la o zi la alta eliberarea.

În noaptea de înviere, beciul se preschimbase în biserică, un fel de catacombă a primilor creştini, în care mi-a fost dat să ascult cea mai pătrunzătoare slujbă religioasă oficiată de părintele Văleanu. Răspunsurile de psalt le dădea bătrânul Vasile Nedelea. Ofiţer de serviciu era Szabó, care, când a auzit cântecele noastre, a coborât în beci şi nu ne-a zis nimic. Iar paznicul beciului era bravul gardian, secuiul Iacob, care ne-a adus nu numai tot ceea ce venise pentru noi de la ai noştri, dar şi paşte, într-un borcan mare, de la biserică. Erau Paștile ortodocşilor şi de-aceea ne păzeau Szabó şi Iacob.

Altceva, mai deosebit, nu s-a peterecut până la transmutarea noastră din beciurile securităţii la penitenciarul tribunalului din Bistriţa, decât doar sosirea, într-o bună zi, a unui lot format din şase tineri, patru bărbaţi şi două domnişoare, de pe şantierul Salva-Vişeu. Unul dintre ei era Pilu, puşlama, şmecher, guraliv şi lăudăros, altul era un fost aviator, iar ceilalţi doi erau nişte basarabeni osoşi şi mătăhăloşi, sentimentali şi taciturni.

Cică ar fi intenţionat să arunce-n aer viaductul de la Telciu, taman

în clipa când ar fi trecut peste el trenul cu conducătorii de partid şi de stat: Ana Pauker, Teohari Georgescu, Gheorghiu-Dej, Petru Groza, zis 'Castravet', precum şi alte soiuri interesante de zarzavat.

În fond, nu făcuseră nimic altceva – nici nu erau în stare să facă –, decât nişte chefuri straşnice, urmate de orgii priapice, cel mai destoinic la aranjarea acelor sindrofii fiind Pilu. Dar tot el era, cred, cel care i-a dat pe mâna securităţii, după ce i-a provocat şi i-a adus în situaţia să profere înjurături şi ameninţări la adresa reprezentanţilor poporului. În felul acesta securitatea îşi dovedea zelul în activitatea pentru care fusese creată.

Aviatorul, de pildă, a declarat cu paharul de rom în mână, sus şi tare, că va dinamita fătăciunea Anei, iar ceilalţi au cântat atunci în cor: „Mulţi ani trăiască", au scandat chiar lozinci, fapt mai mult decât banditesc, prea suficient pentru a fi ridicaţi, a fi îndobitociţi în bătăi, şi el şi fetele, apoi a fi condamnaţi între cinci până la 15 ani temniţă. Cam ăsta era baremul mediu. S-a declarat şi-un şef de bandă, fireşte că aviatorul, căruia i se acorda maximum de pedeapsă, 15 ani detenţie grea, iar celorlalţi: 7, 6, 5, fiecăruia după originea socială, gradul de intelectualitate şi felul în care înţelegea să-şi însuşească noua filosofie despre viaţă.

Pilu şi cu încă unul erau mai misterioşi. Ei se refugiau în celule: nu le plăcea la comun. Acolo se refugiau şi domnişoarele, cărora iarăşi nu le plăcea la comun, foste pontatoare şi brigadiere, foste nu se ştie ce înainte, şi se nunteau acolo zi şi noapte, într-una şi-n tot felul, ca oamenii odihniţi.

Când Valentin Raus, doctorul-şef al securităţii (cu studiile începute cândva la medicina din Cluj, dar nici până astăzi terminate), ne-a luat sânge ca să vadă reacţia Wassermann (nu se poate afirma că nu ne bucuram de asistenţă medicală!), s-a dovedit că cei patru tineri care se izolau în celulă spre a se nunti aveau nici mai mult nici mai puţin decât câte patru cruci în sânge, intens active, fiecare, şi ei şi ele.

Deoarece mâncam şi beam din aceleaşi blide, cu aceleaşi linguri, ne-

am speriat cu toţii... Dar mai mult decât toţi s-a speriat Lelea Ana când a înţeles despre ce este vorba.

Lelea Ana era o prezenţă umană ce se detaşa la mare distanţă de noi toţi ceilalţi, prin curăţia şi frumuseţea ei spirituală fără seamăn. Era văduvă şi analfabetă. Avea acasă şapte copii şi mai avea o înţelegere, i-aş zice heliotropică, asupra lucrurilor şi-a vieţii. Pricepea sensurile ascunse precum marii pustnici. Cu Dumnezeu comunica direct, în taină, prin rugăciune săgetătoare şi posturi discrete, senine, insistente.

Îl iubea pe Iisus cu atâta dragoste şi durere încât uneori îl simţea ca pe copilul ei şi se dojenea amarnic pentru o asemenea nechibzuinţă. Cum să fie Dumnezeu copilul ei? Aşa este uneori făptura omenească, nesăbuită şi trufaşă. Pretinde ceea ce nu i se cuvine.

Zâmbea tuturora în mod egal. Lua în seamă totul, dar nu credea în nimeni şi-n nimic decât numai în puterea lui Dumnezeu. De aceea zâmbea mereu, de aceea nu se mâhnea şi nu se mânia şi nu se-ntrista niciodată, pentru că, zicea Lelea Ana, este păcat să te întristezi. Întristezi pe Iisus atunci când te întristezi. Noi, ceilalţi, aveam inteligenţă, patimi, ambiţii, fantezie, iar Lelea Ana avea har de la Cel-de-Sus. Era toată numai neştiinţă, surâs şi rugăciune.

Ştia ceva mai presus decât se poate şti, altfel ar fi dat şi ea un semn cât de cât de îngrijorare, de slăbiciune; n-ar fi rămas candid indiferentă, cu acelaşi zâmbet reverberând tainic peste chipul ei. Chiar şi atunci când au bătut-o şi-au făcut-o bestie sau când se gândea la copiii de-acasă, flămânzi şi fără sprijin, rămaşi în seama fetei celei mai mari, de 14 ani.

Locuia la marginea satului Rebrişoara, în cea mai umilă cocioabă, aidoma acelora la care se spune în frumoasele poveşti că trage Dumnezeu când se-ntâmplă să coboare pe pământ, şi l-a adăpostit într-însa pe fugarul urmărit care i-a călcat într-o noapte pragul casei. Puteai să ştii cine este?

Poate că... Oricine-ar fi fost, suflet de om era şi el.

L-a adăpostit şi l-a îngrijit ca pe copilul ei, hrănindu-l şi spălându-l, ferindu-l de cei răi, crimă pentru care a fost prinsă, înjurată, bătută, smulsă de lângă copii (noi, comunişti, nu suntem sentimentali, zicea un critic literar cândva) şi băgată-n temniţă. A fost încadrată la „delict de tăinuire".

Copiii au rămas acasă, cu un braţ de lemne-n şopru şi câteva cupe de mălai în cămară, pe seama lui Hristos. Noroc de fata cea mai mare, vrednică şi cuminte, mult mai vrednică şi mai cuminte de când a rămas singură cu cei şase fraţi în seama ei, pe care trebuie să-i ocrotească, după ce statul i-a condamnat: pe ei la moarte prin înfometare, iar pe mama lor la un an închisoare.

Ţi se rupea inima de milă – Lelea Ana rămânea aceeaşi, cu acelaşi surâs pe buze – atunci când veneau cu toţii să-şi vadă mama, tocmai de la Rebrişoara, 27 de km. distanţă, ducând într-o boccea puţină merinde pentru ea.

Se agăţau de grilajul gardului din faţa beciului, aranjaţi după vârstă, în opincuţe şi sumane peticite, ca-ntr-o ilustrată tristă de Crăciun, cu colindători cântând la poarta lui Irod, şi-ncepeau a se tângui, *a se cânta* cum se zice acolo, în cor, pe următorul tropar: „Mămică, vino-acasă, că murim de foame, mămică!".

Gligor-Irod se enerva (era om gingaş) şi dădea ordin să fie alungaţi, suduind otrăvit. Irod redivivus! Gardienii Popa şi Iacob se făceau că nu înţeleg, că nu pot părăsi postul (erau şi ei înjuraţi grobian), dar sărea din colţul său, imediat, Henţa, fericit să fie el executantul poruncilor lui Irod, şi Henţa, câinele-hienă, îi înjura pe copii de mamă, îi îmbrâncea şi-i alunga din faţa palatului lui Irod, aruncând după ei cu pietre şi înjurături.

Lelea Ana îşi ştergea lacrima din colţul ochilor cu un colţ al năfrămii şi, senină, ca cineva care ştie ceea ce nouă nu ne este îngăduit să ştim, îşi relua locul, în aceeaşi poziţie de aşteptare, ca-n ziua de Florii, când se aştepta intrarea lui Isus în Ierusalim (pentru ea fiecare

zi era o Duminică a Floriilor), ori îşi relua liniştită lucrul, căci fetele nu prea făceau nimica: spâlatul veselei, curăţatul beciului, ajustatul şi spălatul cămăşilor altora, servitul mesei etc, pentru ea totdeauna se aăsea ceva de făcut, de dereticat. În timpul ce-i prisosea, se ruga. M-am uitat la ea când dormea, în somn. Nu dormea. Şi-atunci parcă se ruga. Descopeream noi dimensiuni ale vieţii de la această ţărancă analfabetă care, atunci când ne ocărau căpcăunii, ea zâmbea, când ne loveau, zâmbea, când fugăreau pe mamele, pe soţiile pe copiii noştri cu pietre, ea iarăşi surâdea cu seninătate amară, când ne flămânzeau zâmbea, când i se tânguiau copiii aninaţi de grilajul de fier al gardului cu postament de beton, iarăşi zâmbea... Numai când înjurau pe Dumnezeu, nu zâmbea, atunci se ruga...

Cu neputinţă de învins o asemenea rezistenţă! Iată secretul dăinuirii acestei seminţii de-a lungul atâtor veacuri de obidă şi umilire!

Nu încape îndoială!... Când noi sufeream de foame şi mizerie şi ne pierdeam cu firea blestemând, ea refuza, cu eleganţă religioasă, şi puţina hrană ce ni se dădea, oferind-o altora (pentru Iisus, zicea Lelea Ana), mai slabi de foame, postind şi rostind rugăciuni pe care, după ce le învăluia în vraja aceluiaşi surâs-aoreolă, le oferea lui Dumnezeu, drept mulţumită.

Se aflau printre noi, implicaţi în aceeaşi cauză, trei saşi şi-o săscuţă: Furman-baci, Deichend, Pentecher şi Sofi.

Furman era un om greoi, bufnind într-una pe nări de nemulţumire, cârtind, tăcând înfricoşător şi amenințător atunci când era flămând ori după ce-l băteau – şi asta se întâmpla des cu Furman –, ţinând în schimb, când era sătul şi bine dispus, lungi conferinţe despre agricultură, pomicultură şi viticultură. Era ţăran din comuna Dumitra, unde deţinuse o mare avere imobilă, dar ştia mult mai multe decât orice inginer agronom. Era de-o copilărească naivitate în credinţele lui

politice, întrecându-l chiar şi pe Tonegaru în această privinţă, şi, după ce-l căftăneau bine în birouri, răbda pufnind ca zimbrul din nări, iar la plecare trântea uşa în urma lui de-i lăsa în cumpănă pe „băieţi”.

Deichend era înalt, osos şi deşelat. Avea ochii albaştri ca un zeu nibelung şi-o faţă prelungă, de adevărat saxon. Era modest, sentimental şi suferea de epilepsie. (Mult timp conducerea a crezut că simulează şi l-au bătut până ce crizele au luat proporţii şi intensităţi infernale.) Când îl lovea câte un atac – şi asta se întâmpla chiar de mai multe ori pe zi, după bătaie –, se zvârcolea şi răcnea, lansând spume pe gură, de se cutremurau trecătorii de pe stradă şi noi cei din beci. Ne asmuţeam câte cinci, şase asupra lui ca să-l potolim, dar mare lucru nu realizam. Noi oboseam, iar Deichend se zvârcolea ca un enorm animal acvatic pe uscat. După ce-şi revenea, istovit de puteri şi cu ochii aceia albaştri scufundaţi parcă într-o mocirlă acum, se uita lung la mine, placid, căci mă stima mult, şi cu vocea stinsă, de abia desluşindu-se din nişte genuni ceţoase, îmi zicea: „Nu-i nimic, domnule profesor, suferinţa noastră va fi încununată cu aur”. Avea copii acasă, era foarte sărac şi se înfricoşa să se gândească la ei.

Pentecher, în schimb, era o lepră. Agent al securităţii, a băgat pe mulţi la necaz – era şi-acuma informatorul celor de sus, împreună cu Porcius —; stătea mereu de-o parte, ca un animal încolţit, semăna cu Hitler la figură şi era dispreţuit de ai săi şi temut de restul deţinuţilor. Fost agent al gestapoului, a ajuns, mai târziu, agent al enkavedeului. Îmi provoca a compasiune îngreţoşată, căci era nenorocit, avea copii acasă şi-o soţie bolnavă. Totuşi, într-o zi, când a mers departe cu şantajul de turnător, l-am bătut şi-am stat pentru aceasta la celula neagră. Spera să scape nepedepsit, datorită serviciilor făcute şi pe care continua să le facă. I-au umflat 15 ani de temniţă grea.

Sofi, Sofica cum o numeam noi, era o biată fată trecută, distrusă de muncile şi mizeriile suferite într-o mină de cărbuni din Rusia. Nu avea niciun dinte-n gură – îi lăsase-n mină – şi era uşor desşurubată. Râdea necontrolat, tam-nisam. Fusese fată-n casă, undeva prin Târgovişte, şi,

pentru că dispăruse, adică murise, un neamţ din convoiul de deportaţi, miliţienii au răpit-o pe ea de pe stradă şi-au azvârlit-o-n vagonul care mergea spre Rusia, ca să se împlinească numărul ce trebuia predat autorităţilor sovietice. Ca să poată să revie la ai săi, să-şi recâştige libertatea, a trebuit să se culce cu un soldat dintre cei care păzeau deţinuţii din mină şi, rămasă gravidă, au alungat-o, târziu, cu o boccea şi-un bilet de tren în mână şi, mai târziu, plângând într-una, flămândă şi urgisită, cu copilul în braţe, năpădit de păduchi, a ajuns în România, la Ungheni; nişte femei milostive, au adăpostit-o la ele-n casă, i-au curăţat de păduchi copilul, reanimându-l, şi, după ce şi-a mai revenit, a pornit-o spre Transilvania, spre Bistriţa.

Am datoria, înainte de a încheia acest capitol al însemnărilor noastre, să amintesc aici şi de nişte oi, precum şi de un motan tărcat ce se chema Bendendy.

Oile erau cinci la număr şi se numeau după cum urmează: Proasta, numită astfel pentru că era neagră, pântecoasă, băga botul în mâncare prima, îşi făcea loc cu brutalitate oriunde, ca proasta, năştea câte doi miei şi dădea lapte mult; Bianca, pentru că era albă şi caldă ca o plapomă, durdulie ca o vădancă, cu musculatură compactă, ca o munteancă; Duduia, numită astfel pentru că era zveltă, cu picioare lungi şi gracile ca de balerină, cochetă-n mers şi-avea mereu în jurul ochilor tulburătoare cearcăne; Başura, pentru că avea faţa suflată cu funingini şi pentru că aşa se spune la Turia, locul meu de naştere, la oile de felul acesteia: pentru că semăna leit cu o tânără nevastă tuciurie din casa vecinilor noştri, cu care tânărul ei soţ se amuza frumos, necăjind-o într-una cu porecla de „başuro”; în fine, Buna, poreclită astfel pentru că era bătrână şi renunţa bucuroasă la partea ei de hrană în folosul celorlalte.

Le cumpărasem din târgul de vite, nu atât ca să am şi eu ce face, şomer fiind, cât ca să-mi treacă dorul de ele, cel aşezat în sângele meu de păcurar, din începuturi îndepărtate, de la Dumnezeu.

Le-am procurat otava cea mai fină, otavă de deal, cu multă floare, amirosind a paradis pierdut, le-am cumpărat şi bucare (vecinii şi socrii mei râdeau de mine şi regretau haramul ce-l făceam cu ele, Zoe-n schimb mă înţelegea şi mă lăsa să-mi fac voia): uruială de orz, de mazăre şi porumb, le dădeam pâine şi chiar zahăr, le aduceam din oraş bomboane...

— De ce nu le duci la restaurant ori la cofetărie, zicea în derâdere bătrânul Ianul, mucalitul. Altul, mai sărac cu duhul, aprecia că poţi ţine cinci vaci cu cât cheltuiesc eu pentru cinci oi.

Noi însă, oile, Bendendy şi cu mine, nu ne sinchiseam de ce zicea lumea, căci ne iubeam: ele pe mine, mai frumos decât pe-un zeu-frate, eu pe ele, ca pe înseşi iubirile din patria primordială, din primele mele existenţe anterioare.

Între mine şi Bendendy, motanul tărcat, se statornicise dragoste teribilă, ca între haiduci. Deşi încă tânăr, băgase spaima-n toţi cotoii din cartier, instituise un fel de teroare a eugeniei (eu nu cred să-l fi citit pe Nietzsche!), un fel de traducere-n practică a ideii supra-pisoiului, şi se înfrupta – după ce-i risipea care-ncotro pe neghiobi –, în voie, din tot ceea ce putea fi mai dulce şi mai de soi în neamul pisicilor. Şi nu-ndrăznea nimeni să-i steie-n cale ori să-i strice pofta... Era tembel, ca toţi inşii plini şi siguri de putere, iar şoarecii zburdau în împărăţia lui. Era firesc să fie aşa, din moment ce-l hrăneam cu carne crudă, la discreţie (se găsea destulă carne, deoarece construirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate era de-abia la începuturile ei), iar gândul îi stătea la bătăi şi bairamuri cu fete codane. Prinsese sentimentul pe care-l fac parveniţii de peste noapte la putere, şi anume că lui i se cuvine totul, absolut totul şi că nu are nici-o obligaţie faţă de nimeni, afară de propria sa plăcere. Îl iubeam totuşi, pentru că era pisoi, şi nu om, şi că imita nişte „virtuţi" omeneşti la modul superb.

Mă făcusem deci păstor, iar, în loc de câine la stână, aveam un motan, pe Bendendy.

Vinerea şi marţea, zile de târg la Bistriţa, ieşeam, după ce se termina piaţa, cu oile mele şi ciuguleam ce rămăsese pe jos – şi rămânea destul –, în porţiunea unde sa vindea fânul şi cerealele. Le aduceam acasă umflate ca toba după atâta nutremânt consistent şi ales. Proasta de-abia-şi târa pântecul după ea, Duduia se simţea cam jenată în mersul ei bulevardier; singura care nu se pierdea cu firea şi mânca cu măsură, ca femeile bătrâne şi bisericoase, era Buna, iar Bendendy mereu după noi, cocoţat când pe vreun pom, când pe vreun stâlp, când pe vreun gard. Atunci când mă uitam la el, îşi arăta dinţii zâmbindu-mi fecioreşte, ca un hoţ ce era, şi îmi mieuna complice, pişicherul: „Ce părere ai?..."

La ora prânzului, când ei ştiau că mă-ntorc din oraş ori din altă parte, după o absenţă oarecare, îmi simţeau apropierea, se postau în spatele porţii, cu Bendendy cocoţat în vârful stâlpului de la poartă, şi ele behăiau în cor, pisoiul mieuna de zor, de parcă ar fi aşteptat sosirea unui vlădică.

Ajungând între ele, în mijlocul lor, mă călcau sub copitele lor delicate şi-mi sărutau vestmintele de pe mine ca pe nişte odăjdii.

Bendendy atunci se arăta puţin gelos şi se făcea că se ascunde, ca să mă oblige să-ntreb de el, îngrijorat de absenţa lui la acest ceas solemn.

După prinderea mea au stat flămânde – în greva foamei – şi s-au cântat, cum se spune pe la Năsăud, adică au plâns, în spatele porţii, aşteptând în van să apar din colţul străzii. Le auzeam glasurile şi tânga, de acolo, din celulă ore de-a rândul şi pentru prima oară, în cei şapte ani de detenţie, am simţit irezistibil impulsul evadării, orice s-ar fi întâmplat. Mă încolăceam în ungherul celulei, închideam ochii, fugeam la ele cu gândul. Şi doream împreună, eu la mijloc, ele împrejurul meu.. Se tânguiau precum copiii Lelei Ana şi, ascultându-le plânsul mă tulburam şi încercam să surâd aşa cum Lelea Ana mă învăţase...

Pe Bendendy au început să-l ocărască acasă femeile – dar nu şi Zoe care-l îndrăgise mai mult după dispariţia mea – iar Suzana, într-o zi, i-

a spus, nu fără aluzie la altcineva, „golanule". Zoe a plâns. Bendendy, cătrănit în inimă – poate că de-abia aştepta un prilej ca s-o termine cu viaţa –, a părăsit liniştit casa şi nu s-a mai întors în ea, dispărut pe veci. Ce s-o fi ales de el? L-a otrăvit cineva? L-au rupt motanii pe care-i umilise şi înjosise de-atâtea ori, organizaţi cu toţii împotriva lui? Mai degrabă cred că şi-a făcut harachiri, ca un veritabil samurai ce era, ştiut fiind că aceştia nu slujesc la doi stăpâni.

Oile au fătat miei. Dădeau lapte mult şi gras, căci erau bine hrănite de Zoe, care ne aducea – atunci când era voie – zilnic lapte de la ele, mie şi lui Tonegaru, când din cel dulce, când din cel prins. Beam laptele lor având sentimentul că participăm la o euharistie.

Proasta a făcut doi miei, unul având blană cârlionţată, de caracul. Mielul Duduiţei era cel mai sfrijit. Era şi firesc, din moment ce maică-sa stătea toată ziua la taclale, picior peste picior, cu cafele şi ţigări super-long. Această domniţă cu concepţii moderne de viaţă, emancipată, folosea laptele pentru dânsa, îl punea-n spinare, cum zic păcurarii, ori îşi prepara pomăduri şi alifii de sulemenit faţa, ca să-i rămână fragedă şi cu vino-ncoa'. Ea considera că a fi mamă este o prostie. A fi dorită şi iubită, în schimb, de cât mai mulţi, asta era ceva.

Zoe a vândut mieii – în afară de cel al Proastei, cu blăniţa inelată –, a dat oile la stână, după sâmbră, nu departe de mine, pe nişte tarlale ale Bistriţei... Le-a adus până acolo ademenindu-le şi îngânându-le după ea cu boabe, felii de pâine şi cuvinte frumoase, de alint.

La despărţire a plâns. Au plâns şi ele întoarse spre ea şi tânguind îndelung.

După aceea se ducea des în vizită la ele. Îi simţeau prezenţa şi, la chemarea glasului ei, se adunau buluc jur-împrejurul lui Zoe, căutându-i prin buzunare, ciugulindu-i şi sărutându-i mâinile.

Venea o dată cu ele şi Caracuş – aşa-l botezase ea pe mielul cu blană neagră, inelată, după numele unui străbun de-al meu din Pind,

haiducul despre care eu îi povestisem – şi făcea şi el la fel ca ele. Ba o mai împungea cu corniţele, a joacă.

Când iarăşi a venit Zoe într-o duminică, de data aceasta ca să ridice şi cota de caş ce i se cuvenea, păcurarii i-au raportat că pe Caracuş şi pe Duduca – cea mai grasă şi mai dulce din toată turma – i-au mâncat lupii. I-au predat până şi urechile, cu semnul nostru pe ele, acelaşi ca pe oile noastre de la Turia, precum şi nişte rupturi din pielea de la picioare. Puteai să nu-i crezi?... După ce le-au mâncat carnea friptă pe jăratec, din pielea Duducăi au făcut cojocel mândrelor, iar din pielea lui Caracuş, căciulă de sărbătoare. Tot l-au cinstit într-un fel.

Speriată de lupi, Zoe le-a vândut pe toate celelalte unui păstor bătrân, iar banii căpătaţi pe ele i-a dat avocatului care, chipurile, urma să mă apere la proces, un proces de batjocură, cu pedepsele fixate dinainte de partid, cu avocat din oficiu, care nu făcea altceva decât să reproducă în alţi termeni ceea ce susţinuse procurorul şi ceea ce avea să concretizeze în textul sentinţei preşedintele.

Eu unul n-am vorbit cu el – ca avocatul – niciodată; l-am auzit doar boscorodind în instanţă despre mine, unde sublinia gravitatea culpei mele şi cerea reverenţios tovarăşului preşedinte şi tovarăşilor asesori – popândâi jalnici – o pedeapsă dreaptă, exemplară. Banii pe oile mele însă i-a luat de la Zoe, care credea că astfel îmi vine-ntr-ajutor...

(„Teohar, uită-te printre gratii la cer... E miezul nopţii. În adâncul dumnezeirii aştrii licăresc spre noi ca nişte candele aninate deasupra şi jur-împrejurul unei imense, neţărmurite bazilici... Nu zăreşti acolo, printre stele, chipul lor? Uite-le!: una, două, trei, patru, cinci – Proasta, Bianca, Duduia, Başura şi Buna – şi alături, cocoţat pe-un luceafăr, pisoiul tărcat Bendendy, şase!... Nu vezi cum se uită la noi de-acolo departe? Sufletul lor s-a suit la stele şi de-acolo, în chip de stele, se uită la noi licărind, Teohar!...").

9.

În ziua când am părăsit beciul – nu ştiam unde ne duc – domnul Pongratz a ţinut să mă cheme la dânsul în birou şi să-mi înmâneze personal obiectele reţinute la percheziţie. Era un semn de atenţie. Le ţinuse la dânsul în sertar ca să nu se piardă: un creion, un portmoneu gol, un pieptene şi verigheta cu numele lui Zoe încrustat pe partea interioară.

Nu ne-au dus cine ştie unde, numai la doi paşi de securitate, la penitenciarul tribunalului. Beciul securităţii trebuia să facă primirea altor bandiţi.

Acolo, la penitenciar, ne-a luat în primire prim-gardianul Cornea, om de formaţie veche, burgheză. Rămâneam mai departe bunul securităţii, dat numai în custodie penitenciarului.

Cornea era pedant, grijuliu, puţin pişicher – aşa cum îi stă bine oricărui prim –, înalt şi aspru, milităros, considerând el că milităria este principalul lucru-n viaţă, cu atât mai vârtos în puşcărie. Făcea gimnastică suedeză cu noi în fiecare dimineaţă, pentru înviorare, şi era mândru de el. Era pentru prima dată în cariera sa când îi pica o asemenea marfă. Şi-apoi, toată lumea spera în schimbarea situaţiei... Ea s-a schimbat într-adevăr, dar nu după cum o dorea lumea.

Când împărţea fiertura se uita foarte atent, din coada ochiului la faţa deţinutului şi, psiholog excelent cum era, îl observa că-i nemulţumit, îl chema îndărăt şi-i mai dădea, mai de la fundul ciubărului, unde ciorba e mai groasă. Îi ghicea din privire pe cei mai slabi de foame şi de mândrie şi-i scotea la corvoadă, la bucătărie, ca să-şi completeze astfel raţia. Comportarea lui omenoasă se datora în bună parte lui Sângiorzan, directorul închisorii, un director-om, care n-a apărut niciodată-n faţa noastră, dar a cărui bunătate şi omenie le simţeam vii în viaţa noastră oropsită.

Ne scotea în curte toată ziua, unde Cornea ne punea să curăţăm de

păstăi fasolea şi mazărea, „dacă vrem ca hrana să fie consistentă", zicea el. Fasolea şi mazărea erau aduse de la grădina închisorii şi nu se contabiliza, aşa încât tot ce reuşeam să curăţăm se turna în cazan... Şi ca să mănânci în închisoare fasole şi mazăre în mâncare scăzută era o adevărată fericire!

Atât Sângiorzan, directorul-om, cât şi Cornea, mâna sa dreaptă, erau gând în gând cu noi, îi detestau pe noii stăpâni, dar nu aveau şi nu puteau face mai mult decât atâta cât făceau, şi făceau destul. Până la urmă şi-au pierdut slujbele amândoi, cum era şi firesc.

Tot directorul Sângiorzan a dat poruncă să primim săptămânal de acasă câte un pachet de 3 kg. cu alimente. (După ce a aprobat Gligor.)

Se vedea clar că suntem supuşi unui regim de refacere, şi nu numai din voinţa lui Sângiorzan, ci a celor care răspundeau de soarta noastră şi-a lui.

Regim de refacere fizică şi morală, înainte de-a apuca pe drumul ispăşirilor. În fond, totul depindea de felul cum se desfăşurau tratativele dintre aliaţi şi aliatul lor, la conferinţele, aşa-numite, cinic, de pace.

Necazul cel mare însă ni-l pricinuiau şobolanii, şobolanii propriu-zişi. Erau foarte mulţi şi erau graşi ca nişte purcei. Ca să nu ni se altereze alimentele primite de-acasă, le ţineam în sobă, la rece, la „corent". Ei pătrundeau acolo şi făceau amarnice prădăciuni.

Erau din cale-afară de greţoşi. Apăreau de peste tot, uitându-se la noi cu un aer de familiaritate idioată. Chiţăiau din toate părţile, fără ruşine, ca oamenii prosperi. Numai că nu clădeau spumă şi sânge pe nări, ca-n *Ciuma* lui Camus! Dar ăstora le-am venit de hac. Când, într-o seară, unul a intrat în gura sobei, la slănină, noi am astupat degrabă gaura pe unde se strecurase, am dat foc la hârtiile dinainte vârâte-n sobă şi astfel l-am fript de viu. La fel au procedat şi restul celulelor... Sobolii atunci au ţinut un consiliu nocturn, în canalul de scurgere, cuprinşi de mare îngrijorare, şi-au hotărât acolo, în unanimitate, evadarea-n masă spre un alt pământ, mai puţin civilizat decât incinta

penitenciarului acesta. (Faţă de noi erau într-un fel favorizaţi, din moment ce ei îşi puteau permite să evadeze, în timp ce nouă ne era interzis, cu moarte, aşa ceva.) Au părăsit deci vatra părintească, pornind în puhoi spre alte ţinuturi mai mănoase şi mai puţin duşmănoase.

Peste câteva zile am dispărut şi noi, împachetaţi în dubă, ferecaţi cu lacăte, zăvoare şi belciuge, păziţi de gardieni şi însoţiţi de ofiţeri care purtau asupra lor, în dosare, viitorul nostru.

În timpul şederii noastre în închisoarea penitenciarului, unde am dus-o destul de bine, dormind pe paturi prevăzute cu rogojini în loc de saltele, separaţi de femei, am întâlnit şi-un grup de legionari. Întrucât celulele se primeneau la dese răstimpuri – probabil ca să nu se lege prietenii –, am apucat să stau împreună cu fiecare dintre ei. Fuseseră anchetaţi înaintea noastră, bătuţi tot aşa de bine ca şi noi, poate chiar mai bine. Grupul era compus din şapte persoane: un ţăran cât un munte, cu faţă nord-baltică, pe nume Găină, om aşezat şi înţelept... un pantofar mărunţel, taciturn şi misterios... doi învăţători liniştiţi, de-un fanatism zăcut, greu de observat... un medic simpatic, puţin ipohondru, iubitor de poveşti romantice, de capă şi spadă, având o cultură cinematografică... un sociolog folclorist, sfătos şi cu tabieturi, gata să facă pe foarte grav bolnavul, mai convingător decât orice actor, ca să scape de maltratări sau de munci fizice... un absolvent al academiei comerciale, versatil şi isteţ, plin de bani întotdeauna, chiar şi-n închisoare, fără să mai vorbim de canal, unde ajunsese pontator şi aprig propagandist al muncii şi disciplinei. Era mai evreu decât zece evrei laolaltă, fără să aibă însă şi puterea de-a crede-n ceva a evreului.

Acesta din urmă fusese, înainte de arestare, responsabil cu acţiunea de pauperizare-a maselor, pe o întreagă regiune, cu biroul la Prefectură; pauperizarea trebuia să condiţioneze în mod aprioric intrarea-n colectivă.

Cei doi învăţători, ţăranul şi meseriaşul ţineau, vinerea, post negru,

adică nu mâncau nimic, şi, retraşi în ei înşişi, ţineau acolo şedinţe, cu rugăciuni, cântece şi tainica pomenire-a morţilor. Spre nemulţumirea, care-i rămânea totdeauna-n gât, fără să-i poată da glas, a economistului, fost şef al serviciului economic pe regiune cu scopul de-a sărăci oamenii, care primea de-acasă, nu se ştie cum, tot felul de bunătăţi în cantităţi nelimitate (omului care fusese pus să flămânzească în mod organizat populaţia îi plăcea nespus de mult să mănânce, şi încă foarte bine, numai bunătăţi), legionarii făceau „colhoz" frăţesc, adică adunau toate alimentele la un loc şi le foloseau în comun, în raţii egale, la ore fixe. Erau şi aceştia tot un soi de bolşevici, legaţi între ei mai mult prin sentimente decât prin considerente „dialectice".

Aveau cu toţii un anumit fel de-a tăcea dispreţuitor, un aer de gravitate incomodă pentru cei din jur, un zâmbet de superioritate pe care li-l dădea puterea lor de a se stăpâni, din care-şi făcuseră o ţintă de merit...

Deci, ţi se făcea teamă uneori de dânşii. Erau, ca orice sectari, şi de admirat, dar şi suspecţi, absurzi, duşmănoşi.

Tot în acele zile tihnite din închisoarea lui Sângiorzan, Zoe apărea la ferestruica rotundă a unui pod de la o casă de peste drum, locuinţa unui bătrân fotograf sas, se bucura că mă vede, îmi făcea semne de încurajare, cum că vom fi în curând liberi, că ruşii pleacă, şi alte amăgiri...

Pitonul şi Boa însă – adică Rusia şi America –, după ce înghiţiseră din greu câte jumătate de continent fiecare, acuma digerau pe-ndelete, mârâind la răstimpuri unul împotriva celuilalt, siguri de pleaşcă şi la adăpost de orice pericol.

De altfel, deznădejdea surdă din noi producea anticorpi, fantasmagoria devenea sursă de optimism, naiva încredere în iluzii deşarte ne dădea putere de rezistenţă, acum şi, mai ales, pentru anii

cumpliţi de înfometare şi munci silnice care-au urmat.

Unii, cu o psihologie mai caducă, neîncrezători în puterea proprie de a-şi crea iluzii, negau iluzia, pentru ca astfel preopinentul s-o susţină mai cu convingere, exact ceea ce aştepta defetistul. Nega iluzia, pentru ca tu, apărând-o, să o confirmi o dată mai mult pentru el.

În scurta şi relativ tihnita noastră şedere aici, apăruseră şi escrocii, din rândul pedepsiţilor de drept comun, în colaborare cu gardienii. Erau indivizi binevoitori, care mergeau la ai noştri acasă, gata să ne sară-ntr-ajutor, de unde cereau pachete cu alimente, din care noi n-am gustat niciodată, altele cu haine, pe care, iarăşi, noi nu le-am îmbrăcat nicicând, cereau bani dând asigurări că fac aceasta din dragoste şi omenie, garantând pe cuvânt de cinste că ni le înmânează direct nouă... Au ei „şustele" lor... Ştiu ei cum să le dreagă... E treaba lor... Să n-aibă nici-o grijă. (Hoţii şi criminalii aveau, după cum vedeţi, liber să se plimbe prin oraş. Tot a adus ceva bun revoluţia roşie!) Improvizau o întreagă literatură ca să-i convingă pe ai noştri, şi este foarte uşor să faci literatură atunci când eşti lipsit de orice scrupul: că suferim de foame, că suntem bolnavi, că va veni iarna şi nu avem haine, că acolo unde ne vor duce, la canal ori în Siberia ori în ceva mine, nu strică să avem asupra noastră nişte bani, chiar cât de mulţi. Cu banii te ajuţi oriunde... Ba că suntem supăraţi pe cei de-acasă că nu se îngrijesc de noi cum s-ar cuveni şi că numai gândul la noi nu ne încălzeşte, etc. etc, un adevărat roman realist socialist.

Cum să-şi închipuie ai noştri că totul era minciună şi excrocherie? Dar dacă era adevărat ce spuneau hoţii?... De unde să ştie ei că noi, deţinuţii politici, eram adevăraţii puşcăriaşi, iar hoţii, nişte toleraţi la un fel de odihnă, înainte de a li se încredinţa slujbe de răspundere. De unde era să ştie că nu aveau voie nici măcar să se uite la noi, darmite să ne aducă pachete de-afară, de unde că percheziţiile în temniţile lui

Stalin se făceau până la piele şi cusătură, până-n toate găurile? Şi-atunci dădeau şarlatanilor tot ce cereau pentru noi şi încă un pachet pentru dânşii, ca să le răsplătească serviciul făcut. Le dădeau, bineînţeles, şi bani.

Un asemenea emisar, ţăran hoţ din Borşa Maramureşului, condamnat pentru furt şi tâlhărie, dar care se plimba cu căruţa închisorii prin oraş, zilnic, s-a dus la Zoe şi-a prădat-o rând pe rând de bani, de haine, alimente şi, la urmă, şi de verighetă.

Zoe, mai bine păgubită decât vinovată, a dat tot ce i s-a cerut. Într-un târziu, l-a rugat să-i aducă de la mine un semn, cât de cât.

— Ce vreţi, doamnă, a răspuns canalia, să-l omoare-n bătăi?... Să mă arunce şi pe mine la carceră? Cine o să le mai facă sărmanilor oameni servicii aşa cum le fac eu? Dumneavoastră ştiţi ce-nseamnă să mă prindă că am legături cu politicii şi familiile lor? Ne omoară şi pe mine şi pe el, iar pe dumneavoastră vă arestează imediat.

Zoe a cam priceput ce anume ascundea peroraţia pungaşului, şi când acesta a revenit cu „poruncă de la dom profesor" să-i predeie verigheta, a refuzat. Apaşul de la Borşa nu s-a dat bătut. A venit din nou, zicând: „Doamnă, sărut mânuţa... Vin pentru ultima dată la dumneavoastră, trimis de dom' profesor... Dom' profesor este tare supărat... Mi-a spus să vă spun că, dacă ţineţi mai mult la o verighetă decât la viaţa dânsului, apăi n-aveţi decât s-o păstraţi, dar, de azi încolo, să nu-i mai purtaţi de grijă. Nu are trebuinţă de dumneavoastră, dacă aşa-i purtaţi de grijă. Nu-i trebă." Şi banditul a simulat că pleacă. Cu ochii în lacrimi, cu gândul la Dumnezeu, Zoe şi-a tras cu durere din deget verigheta de cununie... şi i-a dat-o. O parte din fiinţa ei parcă se surpa, lăsând-o suspendată-n gol, fără legătură nici cu cerul, nici cu pământul.

Întors acasă, după şapte ani şi mai bine, şi aflând de ticăloşia acelui gunoi, m-am hotărât să-i dau de urmă şi să-l judec după legi strămoşeşti. Am întrebat pe foştii gardieni, împrăştiaţi prin alte slujbe, dar nimeni n-a vrut să mărturisească nimic despre tâlhar. Doar

bătrânul Suciu, căruia i-am salvat fiul de la repetenţie când eram profesor, mi-a spus doar atâta: că-l chema Ion. Dar de unde era, cum îl mai chema afară de Ion, nu ştia. M-am dus la birourile închisorii şi-am întrebat şi-acolo. Nici aici nu ştia nimeni nimic. Contabilul rămăsese acelaşi din urmă cu şapte ani. (Nu-i de mirare, potlogar mărunt şi beşniţă sedentară şi turnătoare cum era.) Nici dânsul nu ştia nimic despre Ion. Sângeorzan nu mai era director, ispăşind cine ştie unde vina de-a se fi purtat cinstit cu nişte oameni. Nimeni nu ştia nimic. Partidul revoluţionase totul din temelii.

Dacă, totuşi, cauţi cu tot dinadinsul, nu se poate să nu afli până la urmă, zice o vorbă veche. Macedon Zinvel, consătean şi rudenie cu Zoe, care se odihnise şi dânsul în închisoare pentru nişte gheşefturi făcute în calitate de achizitor la aprozar, dar nu cine ştie cât, şi care-l cunoscuse, mi-a zis cu-l chema Pop Ion şi era din Borşa-Maramureş.

M-am dus la Borşa. Borşa, comună mare, împrăştiată pe toate gruiurile, plaiurile, poienile, văile şi obcinele din jur, iar Popi Ioni erau peste vreo sută. Cată-l pe Pop Ion cel cu pricina. Condamnaţi, iarăşi, fuseseră dintre Popeşti, pentru diverse potlogării, o grămadă. Am alcătuit, cu ajutorul unor funcţionari de la sfat, o listă cu toţi popionii condamnaţi, unul chiar activist, am intrat din curte-n curte, luptându-mă cu hârtoapele şi câinii, m-am dat uneori drept predicator al sfintei scripturi, şi, până la urmă, am dibuit casa lui Ion cel cu pricina. Nu era acasă. Era din nou priponit, după ce făcuse serviciu de asesor popular, cu care prilej a săvârşit alte escrocherii, dar nu pentru aceasta l-a pedepsit partidul, ci pentru că, la beţie, odată, a zis că-şi bagă aia în partid. Acasă era numai nevastă-sa, un urs de femeie, învăluită până peste cap de treburi, cu vreo zece prunci în jurul ei. „Lasă-l, mi-am zis, în plata Domnului. Nu-i singurul care-a săvârşit asemenea mârşăvie. Sunt şi alţii, oameni cu şcoală, de la Bucureşti, directori de instituţii artistice, redactori-şefi la reviste – „Teatru", de pildă –, ideologi temeinici, unii dintre ei dacă nu se cheamă chiar Popa se cheamă Popescu (Radu), care s-au dus la părinţii ori la soţiile deţinuţilor şi i-

au jecmănit de ultimii bani – unii sărmani au fost nevoiţi să împrumute –, sub promisiunea josnică, abjectă că o să-i scoată din închisoare pe ai lor, date fiind serioasele legături politice pe care le au ei la nivelul cel mai înalt. Să nu mai stăruim..

10.

Încărcaţi deci într-o dubă, sub pază straşnică, ne-au dus la Cluj şi ne-au depozitat la penitenciarul tribunalului militar de-acolo.

Ne-au vârât grămadă, de data aceasta numai bărbaţi, într-o cameră de aproximativ 32 de metri pătraţi, încât fiecare ins dispunea de un spaţiu de circa un metru şi jumătate lungime şi circa 30 până la 40 de centimetri lăţime. Camera era podită cu scânduri. Aveam fiecare sub noi aproximativ două scânduri. Stăteam când toţi în capul oaselor, lipiţi unul de altul ca smochinele, când întinşi pe-o parte, cu picioarele drepte, având fiecare drept căpătâi bocceaua proprie. Pe spate era cu neputinţă să stăm. Ne întorceam dintr-o poziţie într-alta la comandă, toţi de o dată. Mâncarea era extrem de slabă. În schimb, vârâţi unul într-altul, nu sufeream de frig. Toate camerele erau la fel de ticsite, cu fel de fel de loturi. Tribunalul Militar nu mai pridideа. Noroc că judecata era o simplă formalitate, pedepsele fiind fixate dinainte. Ofiţerii de securitate încasau prime grase. Ei erau nădejdea cea mai mare a construirii socialismului.

La prânz, primeam un fel de lături calde de cartofi, care zăceau, cred, în pivniţe, de pe vremea ungurilor, căci erau încolţiţi ca nişte arici... seara primeam un fel de mehlem anost şi bălos din fiertura de orz decorticat (arpacaş în terminologie marxist-leninistă) sau varză acră. Arpacaşul acela era un fel de caşa, dar ca pentru naţiunile eliberate, mai tulbure curgător în gamelă, precum însăşi fericirea dobândită. A doua zi meniul se schimba radical: apreciind că hrana

oamenilor trebuie să fie variată, principiu de nutriţie stabilit prin experienţe stăruitoare şi prestigioase de către savantul Pavlov, ne serveau ciorba de arpacaş sau varză la prânz, iar la cină lăturile de cartofi. Fasolea şi în genere păstăioasele (o, fasolea şi mazărea de la penitenciarul lui Sângeorzan din Bistriţa!) erau rezervate pentru populaţia civilă, iar ceva mai târziu le-au blocat cu desăvârşire, pentru a-i servi numai pe cei evidenţiaţi în muncă şi disciplinaţi în comportare.

Pachetele de-acasă ni le-au suprimat. Bine-au făcut. De unde să tot scoată cei de-afară hrană pentru noi, când şi dânşii o primeau pe cartelă? Şi-apoi statul comunist are grijă de fiecare într-un fel, nu trebuie să te preocupe nimic altceva decât cum să nu faci nimic. „Fiecăruia după necesităţi, de la fiecare după capacitate."

În schimb nu ne-au privat de dreptul la vitamine, pe care, bineînţeles, nu ni le dădeau ei, ci ni le aduceau ai noştri, la două săptămâni o dată, în pachet de două kilograme conţinând vitamine-n stare naturală: ceapă, usturoi, praz, varză, fructele fiind considerate drept un lux, ca şi prăjiturile; la fel roşiile şi ardeii, adică legumele. Cum nu se putea consuma atâta cantitate de ceapă şi usturoi şi praz ori varză – ar fi însemnat să ne asfixiem –, o parte o predam gardianului, iar acesta o da mai departe bucătarului care o folosea pentru a da gust ciorbelor.

Aşa slabă cum era mâncarea, totuşi, din cauză că o fierbeau la temperaturi extrem de ridicate, la sobe încălzite cu gaz metan, provocau nişte gastrite fioroase. Gastrita nu era însă o problemă, deoarece ne dădeau de la infirmerie bicarbonat de sodiu la discreţie. Aici, la capitolul bicarbonat, dărnicia lor nu avea limite; primeam cât ne poftea inima.

În cameră începea să pună stăpânire asupra oamenilor criza nervoasă a procesului.

Părintele din Rebra, notarăşul şi câţiva ţărani, nădăjduind să primească pedepse mai mici sau deloc şi crezând că aceasta depinde de bunăvoinţa lui Pentecher, turnătorul, se dădeau bine pe lângă el, îi făceau curte, îi dădeau din hrana lor, iar, dacă cineva se lega de această mizerabilă lepră, ei îi săreau în apărare. Astfel Pentecher le mânca suplimentul de ciorbă, le mânca de asemenea ceapa şi usturoiul în cantităţi enorme, devenind imun la gripe, le fuma ţigările – căci ne dădeau în completarea vitaminelor şi tutun – şi jubila. Le promitea chiar achitarea, drept pentru care i se ofereau şi haine, şi bani, pe când vor ieşi afară.

Ceea ce mă întrista mai tare era faptul că şi Tonegaru, în marea lui naivitate, credea acelaşi lucru despre Pentecher ca şi ţăranii, lipindu-se de el cu interes, repudiind atitudinea mea ca nesăbuită şi sfruntătoare. În această situaţie, Pentecher devenea tot mai obraznic. Într-o zi, când am atras atenţia unui ţăran să nu se lase înşelat de către acest nenorocit, el a sărit la mine cu vorba, clănţănind ca un câine când te apropii de troaca din care mănâncă: „Îţi arăt eu ţie! Te umflu-n puşcărie de n-are să te mai vadă... aia." Pe loc am sărit asupra lui şi l-am izbit din pumni. A holbat ochii mari la mine ca-n faţa morţii, omul care altădată omora liniştit, cu ţigara-n colţul gurii, s-a târât de-a buşilea sub povara pumnilor mei până la uşă, unde a început să lovească cu putere, urlând: „Săriţi, că mă omoară banditul!" Cei din cameră n-au mişcat. Unii l-au compătimit, alţii s-au bucurat în taină.

Gardianul acela care-l conducea tot a doua zi, rostind aceeaşi formulă magică: „Tu ăla cu injecţiile"... nu la infirmerie, ci la cules de mucuri din scrumiera politrucului, în biroul acestuia, unde informa despre starea noastră „morală şi spirituală", când şi-a dat seama – şi nu e greu pentru un gardian cu experienţă – despre ce bunătate de om este vorba, ce ins preţios eram eu pentru politic, a închis uşa la loc şi s-a dus în graba mare să-l anunţe pe politruc. A reapărut după două minute, însoţit de doi ulii cu epoleţi bleu-ciel pe umeri. Mă cuprinsese greaţa de mine însumi pentru ce făcusem. Ulii se uitară la mine cu

deosebit interes, îşi spălară clonţurile sub pene, s-au uitat şi m-au cântărit din nou – la Pentecher nu s-au uitat, deoarece-l cunoşteau prea bine – şi s-au retras. La un semn discret, gardianul s-a luat după dânşii, umblând în patru labe, cu capul răsucit şi urechea ţintă la buzele lor. Nu ştiu ce i-au şoptit.

Gardianul şi-a reluat poziţia în două labe, s-a reîntors în cameră şi m-a întrebat:

— De ce ai dat în el, mă?

— Pentru că e bestie, am răspuns.

— Ce e?

— Se laudă că este omul securităţii şi că de el depinde soarta noastră, a tuturora. În felul acesta îi înşală pe ţărani, le mănâncă raţia de pâine, le fumează ţigările, le ia hainele...

— Dar tu ce ai cu el?

— M-a ameninţat că mă bagă la neagra. M-a insultat porceşte...

— Te-a ameninţat că te bagă la neagra?

— Da.

— Atunci la neagra să pofteşti, imediat.

Neagra era o celulă de pedeapsă, în care nu pătrundea nicio rază de lumină, şi se afla imediat la dreapta camerei, prima „încăpere".

Nu apucasem să-mi iau o haină de protecţie; mă aflam în cămaşă şi chiloţi. (Fiind prea cald în cameră, ne permiteam luxul de-a sta lejer.)

Celula era plină de murdărie de om pe jos, mai proaspătă sau mai veche, urină sau fecale, încât era cu neputinţă să te aşezi cumva jos. Pe jos era ciment. (Probabil că de-aia era murdărie pe jos, ca să nu se aşeze oamenii pe ciment şi să răcească cumva!) Eram obligat să stau în picioare, scrutând zadarnic întunericul compact, infect, aproape material. Tot explorând cu mâinile şi picioarele bezna, am dat până la urmă de-un mic hârdău pentru nevoi, pe buza căruia am putut să mă aşez şi să mă odihnesc.

Aşadar, din cauza lui Pentecher şi-a nechibzuinţei mele, am stat la neagra două zile şi două nopţi, în cămaşă şi chiloţi, fără mâncare, nici

apă, nici vreun alt fel de deranj. Când m-au scos de-acolo mi-am dat seama că-i mai greu de suportat lumina, după ce te-ai dedat cu întunericul, decât însuşi întunericul. Ochii mei se roteau în jur ca nişte răni. Nu asta mă durea însă mai tare, cât faptul că, de-acum, oamenii se arătau şi mai distanţi faţă de mine, speriaţi de puterea ce-o deţinea Pentecher, îmi refuzau vorba şi apropierea de dânşii. Tonegaru însuşi se mutase cu locul de lângă mine, mai aproape de Pentecher, la fel au făcut şi popa din Rebra cu notarăşul, dar le-au luat locul lângă mine, pe locurile rămase vacante, bătrânul Nedelea Vasile, Furman-baci şi Deichend, fără să le-o cer, din spirit de solidaritata cu mine. Tonegaru avea să-şi ceară, nu peste mult timp, iertare, cu amar.

Alte întâmplări:

În camera de-alături, un tânăr preot, proaspăt căsătorit, pe care l-au ridicat de lângă mireasă (în bătăi, bineînţeles), cu câteva minute înainte de a se retrage-n cameră nupţială, s-a spânzurat cu izmenele de gratiile de la fereastră, la miezul nopţii, când toţi dormeau. De dorul şi grija nevestii, explicau creştinii. Singurul însă care ne-ar fi lămurit cât de cât cauzele acestei spânzurări nu putea fi altul decât Dostoievski.

Prim-gardianul Chiorean, vulpoi bătrân, uns cu toate unsorile, dar şi om de omenie, în felul în care putea fi practicată aici, în aceste vremuri de urgie-a fericirii, omenia, se îmbăta zilnic – probabil ca să nu vadă realitatea –, folosind spirt sanitar de la infirmerie. Cam atât. Restul nu prezintă interes deosebit. Ba da, cazul tânărului zis „Haplea".

La tânărul acela, nătărău şi încăpăţânat din fire, au găsit, acasă, nişte manuscrise, printre alte lucruri subversive ca: o carte cu poezii de Blaga, una cu proze de V. Voiculescu, nişte reviste „Gândirea", poezia *Doina* a lui Eminescu şi, vai! chiar şi articolele politice ale incriminatului poet. Opera întreagă a lui Gheorghe Şincai, precum şi *Povestea unei coroane de oţel*, a lui Coşbuc; l-au ridicat, l-au dus la sediu, acolo l-au bătut bine întâi, apoi l-au întrebat:

— Ale cui sunt manuscrisele cu versuri naţionaliste?

— Nu ştiu, a răspuns el.

— Ai să ştii imediat, au stropşit ei, şi au pornit a-l bate mai tare, mai mult, cu alte variate metode şi instrumente. Spune, mă, banditule, că aici te omorâm.

— Puteţi să vă faceţi plăcerea aceasta, căci nu mai simt nimic, într-atâta de cu poftă m-aţi bătucit.

Şi i-au mai dat, până ce au obosit şi s-au plictisit. Atunci, Löthe, psihologul, a venit cu o idee foarte ingenioasă: să-l lase flămând trei, patru zile şi-apoi să se înfăţişeze la dânsul cu o tavă plină de bunătăţi: o găină rumenită, aburind încă, o mămăliguţă cu brânză, aburindă şi ea, cârnaţi, aburinzi şi ei, plăcinte cu carne şi brânză, aburinde şi ele, şi o carafă cu apă, carafă înrourată, căci nu-i dăduseră nici apă în cele patru zile, precum şi prăjituri şi fructe... Şi aşa au făcut. Când s-a deschis uşa de la celulă – oamenii din beci s-au minunat de o asemenea cinste şi-au gândit că au venit, desigur, americanii – şi-a apărut sublocotenentul Henţa, în halat alb şi cu tava-n mâini, ca la nuntă o socăciţă, şi zâmbind, bietul Haplea, căci aşa îl porecleau ortacii din cauză că-i plăcea să mănânce mult şi bine, s-a repezit spre bucate, cu ochii holbaţi şi şiroindu-i salivele din gură, tremurind şi zicând printre şiroaiele de bale:

— Spun tot! Spun tot! Sunt ale lui Ţâra, ale lui Ţâra care-şi zicea şi „Călimani”, în pseudonim!

Au râs cu hohote, sus, în sala de şedinţe, îngurgitând totodată din minunatele bunătăţi. Lui i-au dat arpacaş, cu supliment.

11.

Judecata a fost o mascaradă ordinară. A avut loc într-o zi de noiembrie, în jurul datei de nouă. (Curios! În noiembrie m-am născut, în noiembrie am venit în ţară – m-am născut a doua oară –, în jur de

nouă noiembrie m-am căsătorit, în noiembrie o cunoscusem pe Zoe, în noiembrie am avut primul copil şi, probabil, tot în noiembrie, în jurul datei de nouă, voi muri.)

Barbu, preşedintele instanţei, îşi scosese pantofii din picioare şi se scărpina tot timpul, cu mare plăcere, între degete.

Creţu, procurorul, părea copleşit de „chestiune" şi de rolul persoanei sale în această problemă naţională. Era foarte mândru de mustaţa lui neagră, dreasă a la Douglas, dar tot nu era atât de frumos ca Gligor. Avea însă relaţii mai temeinice – era prieten cu Ana Pauker – şi o origine socială mai sensibilă: fiu de popă. Concepuse un rechizitoriu fulminant, presărat la tot pasul cu citate din discursurile Anei Pauker.

Avocaţii, angajaţi toţi din oficiu, retribuiţi de stat, dar plătiţi de familiile noastre, plată din care aveau cotă parte şi politrucul şi procurorul, reluau pe un alt langaj afirmaţiile procurorului, cerând, în fond şi-n concluzie, pedepse exemplare.

Tonegaru, cu figura lui hierofantică şi cu felul său de-a vorbi haios, a făcut sala să râdă. Până şi pe asesori. Spunea că pe viitor va căuta să ocolească pe cât îi va sta cu putinţă părţile muntoase ale ţării şi că va umbla cu predilecţie pe câmpuri. Faptul că i-a distrat, însă, nu a constituit circumstanţă atenuantă.

Eu m-am uitat tot timpul la Zoe şi-am râs amândoi într-una, prosteşte, ca nişte copii pe care, dacă apucă să râdă din senin, nu-i mai poţi opri.

Barbu a observat, a observat şi Creţul, şi asesorii populari (care habar n-aveau pe ce lume se află, ştiau doar că sunt nişte persoane foarte importante), dar nu ne-au zis nimic. S-au arătat cu toţii înţelegători într-o atare situaţie, şi-apoi, ştiau ei foarte bine că n-o să ne mai vedem şi n-o să putem râde curând. Nu avea niciun rost să ne atragă atenţia că suntem neserioşi sau... să ne ameninţe cu evacuarea din sală!!

Înainte de a termina ceea ce aveam de spus – căci ne-au dat

cuvântul şi nouă, acuzaţilor –, de altfel lucruri „esenţiale” şi pe scurt spuse, preşedintele, temându-se să nu o iau razna şi să-l pun într-o situaţie dificilă (apucasem să spun că de o singură realitate politică sunt sigur, şi anume că, aşa cum după primul război mondial a pierit imperiul austro-ungar, după cel de-al doilea s-au destrămat imperiile Angliei şi Franţei, după cel de-al treilea război *vine, fără doar şi poate, dispariţia imperiului rusesc),* m-a invitat grăbit şi cu discretă simpatie să iscălesc depoziţia, zicând: „Eşti singurul om sincer din câţi am judecat în cariera mea”. Şi nu se poate spune că n-a avut o carieră strălucită: numai până la ora aceea oferise câteva mii de ani puşcărie oamenilor, plus câteva condamnări la moarte. Fusese preşedintele tribunalului militar din Timişoara şi pe timpul guvernului Antonescu şi cocheta cu inteligenţa Albionului şi-acuma. Mai târziu a stat şi el nişte ani la răcoare, după care a avut marea durere de-a-i muri unicul fiu, student la medicină, pe masa de operaţie, de-o simplă apendicită. S-a prins cu mânile de patul mortului, urlând din străfunduri: „Asta-i pedeapsă de la Dumnezeu, pedeapsa lui Dumnezeu!”

Grea a fost despărţirea de ai noştri, când ne-au luat gardienii sub escortă să ne conducă spre tărâmurile hărăzite nouă, iar ei au rămas în urmă, privind lung după noi, unii urmărindu-ne încet, de la distanţă, fără să-şi dea seama gravitând parcă spre noi!

În sală, în timpul „dezbaterilor”, ai noştri ne-au asigurat că vom scăpa, că au angajat ei avocaţi din cei buni, că vom rămâne cu o pedeapsă egală cu timpul cât l-am petrecut până atunci în detenţie.

Bietul Vartolomeu Cârcu a cerut domnului „jude” să-l ierte de pedeapsă, deoarece el n-are vină, *„a fost adus în ianuarie”* indus în eroare). Lelea Ana a tăcut, acoperindu-şi într-una gura cu colţul năfrămii, ca să nu vorbească... Când preşedintele a întrebat-o că „Ce doreşti?”, a răspuns că nu doreşte nimic, iar în gândul ei a adăugat:... „De la mila domnilor-voastre”. Apoi a zâmbit.

A doua zi, pe la 10, ne-au adunat pe toţi într-un colţ mai de taină al curţii închisorii, unde frumuşelul Greţu a dat citire sentinţei:

— Pentecher, 15 ani (dacă ar fi fost român l-ar fi ucis şi pe el, fără doar şi poate), părintele Văleanu 12 ani, Furman şi Nedelea câte 10, Tăut, un ţăran răbduriu, curat la inimă ca fecioarele, cu şapte copii acasă, Cârcu Dumitru şi alţii câte opt ani, eu şi Deichend câte şapte ani, apoi câte cinci, patru, trei, Tonegaru doi, iar restul câte un an şi jumătate, un an... mai puţin nu.

(Procesul începuse prin pomenirea celor trei împuşcaţi:

— Bodiu Leonida, Burdeţ Ion, Toader Dumitru, a strigat aprodul înspre culoarul de-afară, scoţând capul pe uşă... ca şi cum cei trei s-ar fi aflat acolo.

— Absenţi, răspunde aprodul către plen.

— Dispăruţi, reia procurorul către preşedinte, ridicându-se abia de pe scaun.

— Procedura completă, încheie uvertura sinistră preşedintele.

M-a trecut un fior de moarte, ca un glonţ prin inimă, ca trei gloanţe pe rând. De-abia acuma m-am convins că fuseseră lichidaţi fără judecată, şi-acest gând mă speria, mă îngrozea şi mă indigna totodată.)

Ne-am reîntors în cameră. Mecanismul iluziogen a început să funcţioneze numaidecât la toţi, pentru fiecare în felul său, chiar şi la cei care susţineau sus şi tare că vom face absolut toţi anii câţi ni i-au dat.

Aveau ei dreptate, dar nu spuneau acest lucru din convingere, ci cu scopul ca noi ceilalţi, indignaţi, să-i contrazicem fi astfel să întărim şi mai mult ceea ce ei credeau în taină sau doreau să creadă, anume că nu vom sta nici măcar două luni, fiind o absurditate ca lumea civilizată să-i lase pe ruşi să-şi facă toate poftele pe spinarea popoarelor „eliberate".

Unii chiar perorau: „Nu vor sta la conducere comunişti nici măcar un an, poate nicio lună, sistemul lor de conducere nepotrivindu-se

deloc cu mentalitatea europenilor – ca şi cum ruşii te-ntreabă dacă „se” ori nu „se” –, mai cu seamă cu-a românilor, naţie prin excelenţă individualistă, sceptică şi în stare să bagatelizeze orice idee, chiar frumoasă, cu ţărani care de-abia au prins şi ei gustul proprietăţii, prin urmare care nu vor renunţa la pământ nici cu preţul vieţii, comunismul fiind o experienţă pur asiatică, pur slavă, regim politico-social ideal pentru sclavii înnăscuţi, pentru leneşi, pentru lichele, pentru brute fără scrupul, pentru invidioşi, pentru lingăi, pentru cinici, pentru cretini care ambiţionează să ajungă cu tot dinadinsul şefi, pentru cei care consideră că instaurarea mizeriei generale, egale, definitive asupra celor conduşi înseamnă instaurarea dreptăţii, a egalităţii şi-a fericirii absolute-n lume. De altfel, perora mai departe vorbitorul, însuşi Lenin a spus că bolşevismul va fi în pericol atunci când va trece graniţele Rusiei”. Şi-n continuare: că la Bucureşti se încearcă deja forme noi de guvern, formula comunistă dovedindu-se falimentară – ca şi cum ar urmări altceva decât falimentul ideal –, că a început războiul (şi nu era rău să fi început, căci ar fi costat infinit mai puţini oameni morţi şi-ar fi scutit de suferinţe atâta amar de lume), în sfârşit că sosesc, azi-mâine, americanii. Cu astfel de iluzii şi altele mai gogonate am înfruntat noi zilele, săptămânile, lunile şi anii ce-au urmat, zile şi ani de groază şi greaţă, de trudă şi batjocură, de foame crâncenă şi necontenită.

Că există vise premonitorii este lucru dovedit, dar că o ghicitoare-n cărţi poate să-ţi prezică ceea ce ţi se va-ntâmpla peste un an sau doi este mai greu de crezut. Eu unul sunt obligat, prin forţa întâmplărilor, să cred în mod egal într-una ca şi-n cealaltă.

Iată ce-am visat, înainte de arestare cu vreo două săptămâni, şi iată ce mi-a ghicit o domnişoară bătrână, învăţătoare pensionară, fără prihană-n viaţa ei, cu aproape un an înaintea aceluiaşi eveniment:

Se făcea că urc anevoie, prin noroaie, o pantă neagră, presărată ici-

colo cu nişte tufe ghimpoase şi pătată-n alb, cu rămăşiţe de zăpadă, pe alocuri.

Urcam din greu, cu sufletul la gură, pentru că se însera, iar în urma mea, din toate părţile, veneau gonind şi schelălăind haite de lupi. Ca să scap de urmărirea lupilor care tot apropiau cu gurile căscate şi limbile atârnând hămesite, m-am vârât degrabă, ca unul care n-are încotro, ca struţul în faţa pericolului, într-un tufiş dintr-acelea ghimpoase, dar aici am dat peste o pisică neagră care s-a repezit la mine cu unghiile, să mă zgârie, şi cu gura rânjind fioros şi era toată plină de nişte plăgi ca de râie căprească. A avut loc acolo o încăierare sau, mai precis, un fel de hârjoană, o joacă între mine – care o făceam de frică – şi pisica neagră care era dornică de sânge, ca turbată. Am fugit şi din unghiile şi dinţii ei şi-am luat-o la deal gâfâind şi împotmolindu-mă. Haitele nu se mai vedeau şi parcă se însenina. Când am atins vârful dealului, o holdă mănoasă se legăna copios în bătaia vântului. Intru în ea ca-n talazurile unei mări şi mă duce aşa, plutind, până la capătul celălalt. De-acolo se zărea în vale o aşezare omenească pe care n-o văzusem până atunci, dar ţin minte şi-acum că din mijlocul acelei aşezări străine se profilau spre cer şapte turle de biserică, una mai frumos aurită decât alta. Am coborât, ca atras de dangătul clopotelor, şi-am intrat în prima. Înlăuntru, peste alţi nişte enoriaşi îngenuncheaţi, o arătare de spaimă, ridicată la amvon, având chip de cerb negru şi-mbrăcată în nişte odăjdii mai strălucitoare decât ale patriarhului de la Bizanţ, slujea o liturghie înfricoşătoare, cu voce gravă, dogită şi cu rânjet care te îngheţa. Coarnele, când ca de cerb când ca de ţap, luminau în bolţi ca nişte candelabre ori ca nişte şerpi ridicaţi în coadă tremurător. Cititorul este rugat să tălmăcească singur înţelesurile acestui vis, după cele citite până acum...

Iar cu ghicitoarea-n cărţi a fost aşa: Mă aflam împreună cu Zoe şi cu Al. Husar în noaptea de Crăciun la părintele Vasile Rus din Ilva-Mică, unchi al lui Zoe. Părintele avea şi o fată pe care ar fi dorit mult s-o mărite după prietenul meu Alexandru. Se afla acolo printre noi şi

învăţătoarea pensionară, domnişoară bătrână şi făr' de prihană, născută în America. Această fiinţă solitară ghicea, cică, miraculos în cărţi şi-a fost rugată să facă acest lucru şi-acum; şi l-a făcut, ghicind pe rând la toţi, întâi lui Husar şi domnişoarei care-i purta acela sâmbetele... Când să-mi ghicească şi mie, eu, nepoliticos, din cauza pozitivismului şi-a raţionalismului de care eram atunci stăpânit, am spus că mie degeaba-mi ghiceşte, pentru că eu nu cred în asemenea vrăjitorii.

— Hai, nu face pe grozavul, zice ea, că doar n-ăi fi vreo mare bidiganie, iar Zoe jenată, dar şi curioasă, a intervenit şi-a rugat-o să nu mă ia-n serios, că nu sunt aşa cum vorbesc, şi să-mi ghicească.

Ghicitoarea a amestecat cărţile, m-a pus să le tai în două, le-a filat ea într-un anumit fel şi, în loc să le aranjeze pentru ghicit pe masă, le-a strâns la loc spunând cu fermitate că nu-mi mai ghiceşte. Dar am devenit eu acuma curios şi-am rugat-o să-mi ghicească totuşi, căci şi-aşa nu cred. La insistenţele, nu numai ale mele, bătrâna domnişoară a desfăşurat cărţile şi mi-a spus, cu răceală de magistrat şi spre înfiorarea nu numai a celorlalţi ci întrucâtva şi-a mea, următoarele:

— Nu peste mult timp, preţ de câteva luni, apari înaintea unei judecăţi. Cei care te judecă sunt îmbrăcaţi în uniforme. Pe pereţii încăperii se văd semne care inspiră groază, vopsite-n roşu. O fiinţă frumoasă stă în spatele tău şi imploră să întorci faţa către ea să ţi-o vadă şi să se bucure, dar tu rămâi mut la chemările ei. După terminarea judecăţii, ieşi din sală vesel, iar înaintea ta nu se vede nicio rază de lumină, ci numai întuneric stăruitor, până foarte departe, ani de-a rândul.

Şi aici cititorul este rugat să desluşească el însuşi ceea ca vedea-n cărţi misterioasa Casandră de la Ilva-Mică, în noaptea aceea.

„AICI ZAC DUŞMANII POPORULUI” (AIUDUL)

1.

Aşa scria, cu litere mari, ocupând fiecare aproape un metru pătrat de suprafaţă, pe întreg zidul dinspre stradă al închisorii din Aiud: „AICI ZAO DUŞMANII POPORULUI”.

Zăceau aici, păziţi cu străşnicie, toţi duşmanii poporului român, tot răul din ţara românească, de la tineri de 16 ani până la bătrâni de 80. Profesori universitari şi studenţi, institutori de oraş şi dascăli de ţară, elevi de diferite şcoli, foarte mulţi ţărani (deşi grosul se afla la Gherla), ţărani dintre cei săraci, mulţi muncitori, soldaţi şi generali, miniştri şi slujbaşi mizeri, profesori de liceu şi ofiţeri de diferite grade, meseriaşi şi liber-profesionişti – doctori, ingineri şi moşieri, foarte puţini, iar industriaşi şi comercianţi, aproape deloc –, mă rog, toţi duşmanii de moarte ai poporului, inamici înveteraţi, condamnaţi pentru: delicte de uneltire, crime de uneltire, înalte trădări, activităţi intense, crime de război împotriva „paşnicului” popor rus, crima de-a fi spus că ruşii nu eliberează, ci ocupă şi jefuiesc, tăinuire, fraternizare cu inamicul, tot soiul de activităţi subversive etc. etc. Unii executau pedepse date de tribunalul militar, alţii ispăşeau pedepse administrative.

Am ajuns acolo într-o seară târzie de decembrie, într-un vagon de transportat oameni. (Spre deosebire de vagoanele în care se transportau animalele, acestea erau mai ermetic şi mai frumos închise, fără a-ţi da posibilitatea să scoţi nasul cât de cât afară printre gratii ca să respiri aer, aşa cum fac vitele, nici de-a-ţi strecura privirea printre crăpături. Ele erau prevăzute cu ferestre, ca la blocuri, dar aceste ferestre erau numai de reclamă, erau ferestre mincinoase, simulate

numai.)

Mie şi la alţi câţiva – chiar şi lui Pentecher – ne-au atârnat de picioare nişte lanţuri mari, ca să nu ne piardă cumva pe drum şi să sperie lumea. La început m-am amuzat. Apoi, când am văzut cu câtă groază întorceau trecătorii capul după noi, m-am speriat de propria-mi arătare şi-am început să-mi dau aere, să mă iau în serios, să cred că sunt cu adevărat cineva, un personaj dintr-un film, haiducul Bujor sau Roja Sándor măcar. Îi sunt îndatorat hoţului de la drept comun că, atunci când mi-a nituit fiarele mi-a atras atenţia, în şoaptă, să strâng pantalonii bine peste gleznă şi, dacă am, să mai înfund acolo nişte petece, o obială ceva, ca să nu atingă lanţul osul picioarelor. Am stat în ele, împiedicat precum caii pe tarlale, timp de două zile şi două nopţi şi le-am simţit, chiar prin stofa destul de groasă a pantalonilor, răcoarea perfidă, reumogenă.

După ce comandantul (nu era nevoie să te uiţi cine ştie unde ca să-ţi dai seama că era evreu), adjunctul, ofiţerul politic, cel de serviciu şi gardienii ne-au trecut în revistă, ne-au băgat la carantină. Mâncare mai aveau doar unii dintre noi, mai strângători din fire, din sfertul de pâine şi unghia de marmeladă ce ni s-a dat la Cluj drept hrană rece, pentru două zile.

A doua zi am fost supuşi unui examen de deparazitare.

Printre examinatorii căutători de păduchi se afla şi ilustrissimul profesor universitar, teoretician al ortodoxismului în ţara românească, tânjitor la scaunul de patriarh, ziarist confuz, dar înverşunat în confuzie, pe numele de Nichifor Crainic. Examenul de deparazitare era, ca şi judecata, o formalitate ori, mai bine zis, o cursă subtilă în calea celor naivi şi creduli.

Tonegaru, cu firea sa vorbăreaţă şi fantasmagorică a căzut uşor în acea cursă.

— Apleacă-te, fiule, că n-ajung, eşti prea înalt, i-a grăit micuţul Crainic, şi Tonegaru, recunoscându-l, cu mare bucurie s-a aplecat şi s-a lăsat cercetat pe sub gulerul hainei şi-al cămăşii de paraziţi, de către

Crainic, adevărat bulibaşă al adevăraţilor paraziţi.

— Ai păduchi, fiule?... Apoi foarte aproape de ureche, învăluindu-l într-o mare taină: Cum te numeşti?

— Tonegaru, Constant Tonegaru, Maiestate... Nu vă amintiţi?

— A, da, da! Cum să nu, şi scotocea de zor prin cusături, căutând a se face că nu vroia să-l vază gardienii când vorbea cu deţinutul.

Apoi, şi mai în taină, ca pentru ei doi numai:

— Ce se mai aude? Când scăpăm de monştrii aceştia?...

Şi Tonegaru, căzut în plasa burduhănosului păianjen, a îndrugat verzi şi uscate despre căderea iminentă a comuniştilor de la putere, ca să-l bucure cât mai mult pe maestru.

A doua zi, Tonegaru a fost izolat la zarcă, celulă cu regim de pedeapsă, iar domnul Crainic deparazita pe alţii, noi sosiţi, la fel ca pe Tonegaru.

(Stătusem în chirie la Doamna Crainic în anul '45. Doamna şi cu fiica dânsei, Nini, creaturi de-o mare frumuseţe morală amândouă, mă rugaseră atunci să accept să stau la ele, deoarece erau singure – el stătea ascuns la un popă undeva prin Ardeal – şi golani de toată teapa le vizitau zilnic, terorizându-le în fel şi chip. S-au gândit că n-ar fi rău să aibă între dânsele un bărbat, pe mine cu atât mai mult cu cât pe acea vreme lucram la Departamentul Naţionalităţilor Conlocuitoare şi eram considerat comunist, deci om cu autoritate şi relaţii, dar şi macedoromân, deci om de încredere, după credinţa lor. Puteam deci – şi aşa ar fi fost firesc – să-i comunic lui Nichifor veşti multe despre doamna şi despre Nini. Doamna Crainic murise de tuberculoză galopantă. Tuşea toată noaptea, dar făcusem o învoială amândoi în sensul că a doua zi dimineaţa să mă certe pe mine, că din cauza mea, a fumatului, dânsa tuşeşte... asta pentru ca Nini să nu bănuiască boala de care suferea. Înscenarea reuşea, dar şi cu sprijinul lui Nini, care, bănuind că maică-sa e grav bolnavă, ocolea cu dibăcie bănuiala, consimţind discret la învoiala dintre noi. Doamna Crainic, aparţinând unei mari familii româneşti din Bucovina, a spălat rufele, a curăţat

prin casă, a gătit la bucătărie, a îngrijit de bolnavi la spital, până-n seara când o ultimă hemoptizie a răpus-o. Şi nici pe vremea când Crainic era ministru n-a angajat femeie la spălat ori la făcutul curăţeniei, executând ea, doctoriţa, aceste corvezi. Între timp, eu dispărusem fără veste. Eram dat afară din slujbă şi hăituit. Ele vedeau în mine un salvator... Cum naiba să le spun că n-am slujbă şi că sunt urmărit ca un duşman? Ca să nu le dezamăgesc şi ca să nu le speriu şi mai tare decât erau, am fugit la Bistriţa, peste noapte.)

La întrebarea pe care Nichifor mi-a adresat-o şi mie: – „Cum te cheamă, fiule?”... am răspuns: – „Ion Popescu”.

— Ce-i pe-afară?

— Lumea e din ce în ce mai mulţumită.

— Când scăpăm, fiule, de ăştia?

— Când vor considera conducătorii noii orânduiri că trebuie să ne dea drumul, că meritǎm, când ne vor considera reabilitaţi şi apţi pentru a fi redaţi societăţii. Cel mai sigur, când ne vom termina pedeapsa.

Nichifor s-a mişcat încoace şi-ncolo ca un ursoi, bombănind în sinea lui cine ştie ce tropare. De data aceasta nu nimerise ţinta şi era mânios.

Cum de l-am ghicit? Nu ştiu. Instinctul de conservare sau duhul cel bun m-au pus în gardă, şi-apoi mutra lui şi înfăţişarea... de vârcolac.

Era alintatul administraţiei. Directorul – îşi luase nume de Dorobanţu – îl alinta cu drăgăstosul diminutiv de „Nichiforaş dragă!”

Nichiforaş mătura prin curte, pe culoare, distribuia cu polonicul ciorba, ciugulea chiştoacele, deretica prin fabrică, lipindu-se misterios de oameni ca să le audă gândurile şi simţămintele, îl vedeai cu jumătate din corp vârât în ciubăr după ce se distribuia terciul sau arpacaşul, adunând de-acolo, de la fund ori de pe margini, cu mâinile ori cu limba, rămăşiţele şi spovedea pe cei credincioşi, ca după aceea, curăţaţi de păcate, să-i predea politrucului ca vinovaţi.

Într-o dimineaţă, distribuind terciul însuşi directorul, celor ce munceau în fabrică – pentru că restul nu primea nimic dimineaţa –, s-

a petrecut următoarea scenă: după ce Dorobanţu a terminat cu distribuirea porţiei legale de terci, a continuat să ofere supliment din ce mai rămăsese-n fundul ciubărului. Cu gamela-n mâini, aplecat într-o atitudine de mizericordioasă încovoiere, primul care înainta câineşte, cu grijă mare, spre ciubărul cu supliment de terci, era Nichifor Crainic: Atunci directorul umple cu vârf polonicul şi, mişcându-i-l precum o cădelniţă pe sub nas de câteva ori – Nichifor urmărea ca un grivei, mişcând ritmic capul după polonic: sus-jos, jos-sus –, îl întrebă:

— Nichiforaş dragă, există Dumnezeu?

— Nu există, să trăiţi domnule comandant, a răspuns cu hotărâre Crainic. Apoi, continuând: Daţi-l în paşti de Dumnezeu... O escrocherie zămislită de către nişte tâlhari, ca să prostească lumea şi s-o ţină-n ticăloşie.

Directorul:

— Na, du-te-n mă-ta de lepră...

Şi i-a trântit polonicul cu terci peste gamelă, umplându-i-o cu moţ.

Cei din jur au făcut haz cu scârbă, dar şi cu invidie, unii.

Când un legionar, indignat, l-a apostrofat: – „De ce ne umiliţi, domnule ministru?”... domnul ministru a răspuns cu evlavie, mieros: „Avem datoria să trăim, fiule! avem datoria să trăim”.

A treia zi, ne-au scos din carantină, căci soseau alte loturi cu bandiţi, şi ne-au împrăştiat prin celule. Ţăranii, aproape toţi, au fost dirijaţi spre Gherla, în seama lui Lazăr, directorul de-acolo, care-n ziua de Paşti i-a culcat pe burtă în curte pe toţi şi-a călcat cu picioarele peste dânşii, ţopăind. Era frate şi de credinţe ideologice cu Dorobanţu. Lucrau stăruitor amândoi să scape poporul român de duşmanii săi: elevi, studenţi, profesori, preoţi, meseriaşi, ofiţeri, ţărani şi muncitori.

Am nimerit într-o celulă de la secţia I, unde era ceva mai bine decât la celular, cu un doctor, un sublocotenent, un preot, doi învăţători din

Banat, un altul din Oltenia, un şvab de meserie măcelar, un preot basarabean, căpitanul Frâncu Atanasie, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul" pentru bravuri pe frontul de răsărit, tot basarabean, un fost prefect de Timişoara, un profesor de limba română, un evreu sionist, Horovitz, mic dar cu o extraordinară putere de stăpânire de sine, cel care stătea ore-ntregi în colţul celulei şi cu cornul lui „Meşe" în frunte se ruga de zor, şi, în sfârşit, Pentecher, cel mai cătrănit dintre toţi, care stătea tot timpul cu privirea-n gura sobei, închipuindu-şi, probabil, că acolo arde focul... Era fumător pasionat şi-şi dădea pâinea pe ţigări doctorului Sonea care ţinea ascunse-n perină vreo câteva mii de „Plugare" ori „Mărăşeşti".

Sonea dăduse paltonul, o haină de piele, un pulovăr – chiar şi-un cocoşel, după cum spuneau unii, căci, ca orice doctor bun, avea şi din aceştia – şi în schimbul acestora toate primea ţigări, şi nu numai ţigări, ci şi vinuri tonice, vitamine şi supliment de mâncare, chiar de pâine.

Cum se proceda? Doctorul le pasa plantonului – unul care mai târziu a ajuns pontator la canal –, plantonul le pasa lui Constantin Linden, omul de încredere al lui Bălţatu, şeful secţiei, Bălţatu, le pitea sub manta ori sub tunică ori sub pantaloni, le scotea afară, le valorifica şi dădea doctorului Sonea cotă oarte din beneficiu: ţigări, vinuri tonice de la infirmerie, suplimente de la cazan... Iar Sonea, la rândul său, plasa ţigările la colegii de celulă, contra pâine. La început, cinci ţigări „Plugare" – „Mărăşeştile" le păstra pentru dânsul – pentru un sfert de pâine, apoi trei, la urmă numai două.

Acum îmi era milă de Pentecher, poate că admiram dispreţul lui faţă de propria-i viaţă, şi-l detestam pe doctorul acela lungar şi hulpav, cu apucături popeşti, de sfătuitor ipocrit. Avea veleităţi să ajungă prefect de Braşov, în cazul că obţineau puterea legionarii.

Cumpăram şi eu ţigări, dar nu pe tot sfertul de pâine, ci numai pe jumătate, asociindu-mă când cu Ciripoi, învăţătorul oltean, când cu tânărul sublocotenent, când cu comandorul. Juram în gând să nu ne mai dăm pâinea, dar când îl vedeam pe domnul doctor, în clipe de

grea apăsare şi pustiu, cum soarbe adânc din ţigară, socoteam că un fum şi pentru noi ar fi însemnat o eliberare de câteva clipe din iad şi-atunci iar ne asociam, înţelegându-ne din priviri, învăţătorul, sublocotenentul, comandorul şi cu mine, şi iarăşi ne dădeam pâinea pe ţigări. În felul acesta noi ne subţiam viaţa, iar doctorul se îngrăşa, fiind pus într-una pe şotii şi istorii felurite.

Când mi-am dat seama însă că viaţa mea depinde-n cer de Dumnezeu, iar aici pe pământ de acest găunos sfert de pâine, am renunţat definitiv la plăcerea viclenei buruieni.

În celula destul de spaţioasă erau opt paturi, câte două suprapuse, pe două rânduri în ambele părţi. Între ele, distanţă de circa 30 de cm. Dormeam câte doi într-un pat. Pe acele paturi nu se afla nici rogojină, nici saltea (!), nici pătură, ci doar bare de fier longitudinale şi alte patru în lat. Aşterneam, aşadar, hainele unuia sub noi, pe grătarul de fier – vai şi-amar de-aşa aşternut! – şi, cu-ale celuilalt, cică ne acopeream. Ne dureau într-una oasele, şi de frig, dar şi de tăria rece a suportului de sub noi.

În celulă se mai aflau: un ciubăr pentru murdărie, un capac şi vreo cinci oale, ştirbe toate. Într-una din oale, păstram apa – nici noi nu ştiam pentru ce anume, deoarece nici nu ne ardea de spălat pe faţă ori pe mâini şi nici sete nu ne era –, iar în restul, gardianul sau plantonul (un băiat isteţ, lăcătuş de meserie, puşlama de Bucureşti) ne serveau zeama de prânz şi seară – invariabil aceeaşi –, şaisprezece polonice, adică porţia pentru toţi aceia câţi trăiam în celulă. Mâncam din oale pe rând, numărând lingurile: nouă de fiecare persoană. Iar dacă mai rămânea ciorbă-n oale, începeam de-a capul: câte trei linguri fiecare, câte una, câte un sfert de lingură de om, până ce se termina ciorba.

Nici linguri nu aveam destule. (Doctorul avea lingura sa proprie, una din argint, şi se folosea numai dânsul de ea.) Ciorba era o nenorocită fiertură de gulii. Apă tulburată cu niscaiva sare şi câteva felii de gulie. Invidiam însă pe cel care izbutea să pescuiască-n lingură o fărâmă de gulie, iar doctorul, nu ştiu cum naiba făcea, avea un

anumit fel secret de-a umbla cu lingura că nimerea el toate bucăţile rătăcite-n oală. Vorba aceea: belşugul la belşug trage. Nu erau atâtea bucăţi de călărabă ca să ajungă la fiecare câte una.

Atunci am făcut şedinţă, am discutat problema unei echităţi în repartizarea cinstită a bucăţilor de gulii din oală şi-am stabilit următoarea normă: cine nimerea astăzi o felie de legumă, a doua zi, chiar dacă apuca în lingură vreuna, era obligat s-o lase-napoi în oală, ca să revină aceluia care nu primise cu o zi înainte. Etică şi echitate socialistă ideale!

Sorbeala aceea însă, oricât era de slabă, lăturoasă, avea un mare dar: era caldă, uneori chiar fierbinte, iar pentru noi care dormeam pe aşternuturi de fier, fără foc în celulă, această calitate-a ciorbei însemna foarte mult.

Mare bucurie a fost pe capul nostru, când, într-o zi, ne-au dat, la fiecare, gamelă şi lingură. Era primul pas spre bunul trai.

Pe lângă cele două polonice de ciorbă, unul la prânz altul la cină – dimineaţa nu primeam nimic –, ni se dădea la zi şi-un fel de sfert de pâine, iar marţea şi vinerea, în loc de pâine, primeam turtoi, un băbuc cam de trei sute de grame, din mălai, copt în cuptor, din cale-afară de dulce şi gustos – de altfel orice ne-ar fi dat era foarte gustos –, îndeosebi atunci când ni-l serveau cald, aburind mireasmă.

Vorbeam mai sus despre „un fel de sfert de pâine”, întrucât pâinea devenise ceva vag asemănător cu ea, o invenţie rusească, adevărată inovaţie în materie de panificaţie, pentru care merit desigur că inovatorul a fost distins cu ordinul muncii cl. I, şi care nu era cunoscută până atunci pe glob. Prin această descoperire stahanovistul a redus întâi şi-ntâi din timpii morţi în producţie: frământat, dospit etc, dar, îndeosebi, a obţinut substanţiale economii la materia primă.

Se făcea la început un fel de terciuială din nu se ştia ce făină, de preferinţă din deşeuri de tot felul, în care, obligatoriu trebuia să predomine deşeurile din făină de orz – grâul putea să lipsească cu desăvârşire, existau chiar indicaţii preţioase în acest sens –, se turna

acest preparat curgător în nişte forme din tablă, lunguieţe, având capacitate de doi litri – capacitate dar nu şi cantitate –, după care, şi-aici se ascundea marea taină a inovaţiei, se injecta sifon mult, pentru ca astfel aşa-zisul aluat să crească, să se umfle, să devină, cu alte cuvinte, mult şi consistent la vedere. De fapt era un fel de „cozonac".

Apoi se fierbea (da, da) în cuptor, până ce prindea crustă, după care enigmaticul preparat se numea pâine. Când o tăiai, aşa-zisul miez era de fapt un păienjeniş de găuri şi găurele, deci aer, ca un burete, iar când îl introduceai în gură – puteai să-l vâri tot de-o dată –, după numai câteva masticaţii, aşa-zisul bol alimentar dispărea în salivă rapid, ca o bezea fadă.

Totuşi, cum era cum nu era, viaţa noastră atârna de acest sfert de aşa-zisă pâine. Ceva mai mult însă atârna de turtoiul pe care-l primeam marţea şi vinerea, ciorba neînsemnând nimic altceva decât faptul că era caldă.

Colţurile pâinii erau mai consistente, pentru că aveau mai multă coajă. Din această cauză, după ce bucăţile se aşezau pe pat, primul se repezea la primul colţ – care i se părea mai mare –, al doilea la al doilea, al treilea la următorul şi-aşa mai departe, pe rând, ultimul rămânând să apuce bucata cea mai mică. Primul din ziua de azi devenea ultimul din ziua următoare, pentru că alegerea bucăţilor mai mari sau a colţurilor se făcea prin rotaţie, dintr-un spirit de dreptate şi echitate propriu socialismului. Se iscau însă nemulţumiri, deoarece nu totdeauna existau colţuri mari, ba uneori se-ntâmpla să nu fie niciunul, datorită faptului că plantonul le dăduse la o altă celulă, mai protejată, iar atunci primul la ales rămânea cu buza umflată, blestemându-şi soarta de om fără noroc.

Alegerea se arăta a fi un adevărat spectacol; ea se făcea din ochi, fără a apuca şi-a cântări în palmă bucata. Miopii se păcăleau, şi, chiar dacă nu se păcăleau, ceilalţi, din răutate omenească, le spuneau că s-au păcălit, ca să-i amărască, să-i învenineze. Ochelari nu se puteau folosi, deoarece, pe de o parte, erau consideraţi un lux, pe de alta armă

de lovire, iar la urma urmei aproape toate perechile de ochelari fuseseră fărâmiţate la anchetă ori la ridicatul de-acasă. După ce bucăţile de pâine sau de turtoi – căci şi la acesta se făcea alegere – erau aşezate pe-o haină, pe pat, alegătorul lua, într-o atitudine de intensă concentrare, poziţia de ochire, în diferite forme, deplasându-se de jur-împrejurul grămezii de bucăţi, dându-le în tot felul târcoale, privind când de sus, când dintr-o rână, când mai de-aproape ori mai de la distanţă, aplecându-se ca fiara la pândă... ca-ntr-un dans alegoric al nuntirii cu pâinea. Şi fiecare avea felul său de-a ochi. Cei mândri şi demni trăgeau cu coada ochiului, într-un mod foarte discret, încă din clipa când plantonul arunca-n celulă bucăţile. O fila cu atenţie pe cea mai mare dintre toate, o fixa şi-o apuca apoi dintr-o dată, aproape uitându-se în altă parte, fără să se preteze la acel dans mizerabil. O lua ca din întâmplare, sfidând mizeria şi stând deasupra ei. Şi demnitatea, la urma urmei, poate fi considerată tot un fel de meschinărie, subtilă, elevată, studiată, pentru că cei demni nu se-ntâmpla să greşească niciodată la executarea acestui exerciţiu de abilitate în alegerea bucăţii celei mai mari.

În asemenea situaţii trebuieşte să aplici măsura dreptăţii absolute, şi, pentru a nu primi nimeni nici mai mult nici mai puţin, doctorul a propus introducerea cântarului. Învăţătorul Ciripiu şi cu căpitanul Hâncu s-au opus, considerând propunerea meschină. Ceilalţi au consimţit, doar cei demni au afişat indiferenţă, siguri fiind în judecata lor intimă că propunerea doctorului nu va fi respinsă.

Deci cântarul, acest simbol al mizeriei şi-al sărăciei, al mărunţirii bunurilor şi-a dreptăţii, s-a impus. Mizeria noastră începea să fie drămuită, aşa că din ziua aceea, deşi eram din ce în ce mai înfometaţi, nemulţumirile provenind din cauza împărţitului pâinii au dispărut cu desăvârşire. Era cea mai simplă formă de cântar: un fel de cumpănă formată dintr-un beţişor străpuns cu acul drept în mijloc şi la capete. Beţişorul stătea pe orizontală, iar prin împunsăturile de la capete se trecea câte o sforicică; de cele două sfori se fixa câte un ac. Cumpăna

era perfectă. Acele se fixau în bucăţile de pâine. Din bucăţile mai mari se tăia şi se adăuga la cele mai mici până ce deveneau perfect egale. Una din bucăţi constituia unitatea de măsură. Ea rămânea fixată-n ac până ce operaţia lua sfârşit.

La alegere însă tot nu s-a renunţat. S-a renunţat numai la spectacolul ce avea loc până atunci. Alegerea se făcea mai departe pentru obţinerea colţurilor care, după spusele doctorului, conţineau mai multe proteine, mai multă vitamină şi mai puţină apă.

O pâine de două kg. – volum dar nu şi cantitate – se tăia în opt merticuri: patru colţuri şi patru miezuri spongioase. Se va întreba cititorul de unde procuram noi materialele pentru confecţia cântarului, căci tehnologia nu era complicată. Băţul ni-l dădea plantonul, deoarece plantoanele aveau în camera lor lemne, pentru că lor li se făcea foc, în timp ce nouă nu. Sfoara o extrăgeam din bietele noastre haine, acele le păstram ascunse prin cusăturile hainelor, vreo bucată de lamă tot reuşiserăm noi să strecurăm neobservaţi la percheziţie, iar pe Pentecher informatorul, şi pe alţii ca el nu-i întreba, deocamdată, nimeni de sănătate. Înjura cu înverşunare surdă pe cei ce l-au înşelat, iar pentru o jumătate de ţigară şi-o vorbă bună, de omenie, devenea un bun camarad.

Pe secţie erau două plantoane: un planton-şef în persoana lui Costică Linden – evreu bucureştean, foarte abil, de meserie socialist, condamnat pentru nu se ştie ce, care era şi consilierul lui Bălţatu, gardianul şef de secţie, iar al doilea era plantonul activ, cel care mătura pe culoare, distribuia pâinea şi ciorba, mai trăgea cu urechea, exopera traficurile de obiecte împreună cu Linden şi Bălţatu.

Acest planton foarte activ, al cărui nume adevărat îmi scapă, zisul Lică, având referinţe excelente la dosar din partea conducerii închisorii, la canal a ajuns imediat şef de grupă, ciripitor, apoi a urcat în grad până la pontator şi brigadier, deci un bandit pe deplin

reeducat. Când a ieşit din închisoare, a ajuns, în mod sigur, director adjunct la vreo instituţie de artă şi cultură.

Linden mi-a purtat noroc. Avea pentru mine o simpatie mai veche, de pe vremea când eram la Bucureşti şi scriam articole prin revista de stânga „Gândul nostru" sau poezioare şi note prin „Universul Literar". Fiind socialist de-ai lui Titel Petrescu, aprecia atitudinea şi ideile mele. Era deştept şi informat şi încântat de sine. Îşi dădea aere prin coridor de parcă el ar fi fost directorul „unităţii", ţinea capul sus şi corpul mereu pe-o verticală perfectă. El m-a scăpat de celular, mai ales cel dinspre partea de nord a temniţei, unde sălăşluia umiditatea şi moartea, din spirit de simpatie şi solidaritate cu mine, omul cu idei progresiste. (Îi abţiguia însă, cu plăcere chiar, pe legionari.) M-a scăpat, cred, de la moarte, inspirat de duhul meu protector. Căci puteam să ajung în celular, la ultimele etaje, în partea dinspre nord, unde în numai câteva luni de sejur mă puteam preschimba-n moluscă, atâta frig, umiditate şi întunecime, zice-se, era acolo. Acolo cică şi-n luna lui cuptor oamenii stăteau cu păturile peste ei, îmbrăcaţi ca-n timp de iarnă, dar peste ei, aşa încotoşmăniţi cum erau, stăruia într-una umezeala în chip de burniţă.

În ziua când ne-au scos să ne transfere-n celularul cel mare – aşezământ tăcut şi ceţos, în care oamenii păreau nişte termite albe, muribunde, tăcute – pe mine, pe doctorul Sonea, pe comandor şi pe învăţători, după ce ne-am încolonat cu boccelele-n mână şi-am pornit pe coridor spre ieşirea din secţie, tocmai când să păşim peste pragul ieşirii – după ce Linden şoptise ceva la ureche gardianului şef de secţie –, mă aud chemat aspru şi apăsat: „Tu ăla de la urmă, ia vino-n mă-ta înapoi!". Am crezut că, înainte de despărţire, doreşte să-mi altoiască câteva de aducere aminte. N-a fost aşa.

— Tu eşti cutare? zice. – Da, răspund.

— Treci înapoi înăuntru, şi mă vârî din nou în celula mea de până atunci.

Linden, mânat, aşa cum spuneam, de un fel de simpatie şi preţuire

faţă de mine, i-a şoptit ceva lui Bălţatu şi, cum Bălţatu asculta de consilierul său – era, doar, omul directorului, de acelaşi neam –, m-a strigat înapoi şi m-a păstrat la secţia I (unde era mult mai bine: apucai un supliment, nimereai o ţigară şi nu erai aşa de ermetic închis ca-n celularul cel mare, cel modern), aparţinând vechii închisori, construită de habsburgi, mai grosolană, dar mai umană. De altfel, toţi cei dirijaţi spre celular erau de preferinţă legionari, aşa că eu numai din greşeală sau din alte raţiuni aş fi ajuns printre ei.

Linden cunoştea însă perfect de bine dosarul fiecăruia dintre noi, cunoştea până şi trecutul nostru, ba chiar şi ceea ce puteam să ajungem în viitor. Nu se ştia pentru ce fusese condamnat, dar gurile rele vorbeau despre un fel de uneltire cu devize sau colaborare discretă cândva cu nemţii. Pedeapsa îi era mare, dar nu o ducea rău.

2.

Ceea ce a urmat după ciorbele de cărălabe a fost o puner» la încercare a puterii noastre de rezistenţă, până la ultima ei limită, moartea. Într-adevăr, atunci s-au curăţat mulţi, atunci – în perioada ciorbelor de ardei iute. Cei bătrâni, cei cu vreo boală de stomac, de rinichi, cei cu intestinele mai debile, distroficii în general, cei cu o şedere mai îndelungată-n temniţă au pierit. Zilnic mureau câte cinci, apoi opt, apoi zece, doispreceze...

Umbra morţii umbla ca o haită hămesită prin închisoare, intra şi ieşiea de prin celule, mai ales după miezul nopţii, se mişca plictisită pe coridoare, adăstând prin unghere, ca să-şi caşte mut gura şi s-o dezmorţească, se vâra sub paturile noastre, la picioarele noastre, în somnul nostru... stătea, în sfârşit, îndelung, la fereastra zăbrelită, privind, fără vreo ţintă, undeva, departe. Dar nu urla.

Horovitz, sionistul, care cunoscuse Auschwitz-ul, afirma – și era un om mult prea onest ca să nu-l crezi – că regimul de exterminare la care

eram supuşi întrecea cu mult în duritate şi cinism pe cel din lagărele hitleriste. Eu stăteam în patul de sus, de lângă fereastră (!). Morga se afla imediat după colţ aşa că, stând întins în pat sau câteodată în capul oaselor pe grătar vedeam trecerea pe sub fereastră, al tărgii purtate de doi hoţi, cu banditul mort peste dânsa, targa ajungea apoi sub fereastra (!) mea, trecea pe sub fereastră, mă zgâiam cu mare băgare de seamă şi zăream ceva înfricoşător de alb: sub un cearceaf, acelaşi pentru toţi, zăcea ţeapăn şi gol cadavrul unui „bandit". Targa se îndrepta scârţâind ca sub o povară neobişnuită, uşa de la morgă scrâşnea teribil de răguşită, după care tot scrâşnind cu răget se trântea asupra mortului, asupra morţilor îngrămădiţi în neorânduială, acolo, în morgă. Targa se mai auzea trecând o dată pe sub fereastră, dar de data aceasta tiptil, ca un ucigaş: se auzeau doar paşii hoţilor târşiţi... iar eu rămâneam pe gânduri, în faţa zăbrelelor, gânduri prăpăstioase, amare, fulgerate tăcut la răstimpuri de vedenia unor depărtări fermecate – locurile copilăriei –, cu mireasma ţărânii şi-a cerurilor înstelate de-atunci, cu zvonul nupţial îmbălsămat al anotimpului... mă bântuiau. Apărea înaintea ochilor mei împăienjeniţi chipul mamei, cu ochii albaştri ca o duminică de Paşti, apărea şi-mi zâmbea frumos, dojenitor chipul Teodorei, mă judeca din ochii ei negri, plânşi, gata să mă cuprindă-n braţele ei deznădăjduite, năluca lui Hrisanthy, şi ea frumos pedepsitoare... veneau prietenii şi soţii de atunci, mă îngânau lucruri dragi, ceasuri înalte, liturgice... Iar eu mă întrebam, după ce trecea minunata vedenie, cu macabră voluptate: care va fi oare ziua când targa lui Charon va scrâşni şi sub greutatea leşului meu, când uşa morgii se va închide cu răget răguşit şi peste mine?

Sfântul Pandu însă, părintele meu adoptiv, căruia i-am fost hărăzit de Dumnezeu la naştere spre ocrotire şi călăuză-n viaţă, m-a ferit şi m-a pus la adăpost de lucrarea celui viclean. Braţ mai puternic şi mai sigur fulgerat în lovire, piept mai frumos înzăuat, ochi mai mari şi mai teribil învăpăiaţi ca ai Lui nu mi-a fost dat să văd!

După alte câteva minute, targa trecea din nou, cu acelaşi scârţâit, cu

alt bandit mort; după-masă alţii, a doua zi aceeaşi manevră, acelaşi exod, alţii.

Pesemne că era un ordin dat de sus, de la cel mai înalt nivel de conducere, cu înţelepte implicaţii în economia, în noua economie a ţării. Era vorba, desigur, de o planificare: înainte de deplasarea bandiţilor la canal – acest fapt însemnând o mare favoare, favoarea de-a muri la munci forţate, sub soare, în aer liber –, trebuiau să-i trieze, adică să-i rarefieze, să-i cearnă, să-i selecţioneze... Să piară cei nemernici şi neputincioşi şi să rămână-n viaţă numai cei apţi pentru muncă, folositori societăţii. Că doar nu era să-i ţină ca nişte beşniţe, cu hrană şi pază, în puşcărie! Ar fi fost un lux şi-o sfidare a principiilor de viaţă marxist-leniniste! (Hotărât lucru, Horovitz avea dreptate: Aceştia procedau mai savant, mai dialectic, mai subtil, mai obiectiv, mai radical, mai inteligent decât hitlerişti.)

Raţionamentul era limpede ca lumina zilei şi în deplin acord cu legile logicii şi-ale dialecticii, decurgând riguros din acestea, şi nu de altundeva. Marx dădea mâna cu Nietzsche, ştiinţa se îmbrăţişa cu filosofia: cu cât mai mulţi morţi, cu atât mai puţini duşmani şi de fiecare bandit dus pe apa sâmbetei, un sfert de pâine economii pentru ţară pe zi.

Ciorba de ardei iuţi continua să ni se servească zilnic, cu regularitate absolută, şi la prânz şi seara. (Dimineaţa nu ni s-a dat niciodată nimic, decât nişte ghionți cu înjurături.) Era iute. Seara, şi mai iute. A doua zi, foarte iute; a treia, al dracului de iute! Dozaj calculat cu stricteţe, după toate normele ştiinţific experimentate până atunci asupra altora, cu rezultate excelente. Pe deasupra – trebuie s-o spunem, să nu fim nedrepţi –, ne mai dădeau şi câte o gamelă plină tot cu ardei iuţi, dar din ăia muraţi: „Să nu ziceţi că nu vă dăm vitamine”, lămurea Bălţatu, sau: „Să vi se mai aţâţe şi vouă puţa”, aşa cum motiva mai pe ţărăneşte Toader, colegul de schimb al lui Bălţatu. Toader acesta era un prost şi era rău din prostie. Dar chipeş. Alături de ei mai apărea şi unul Checicheş, o figură de om speriat, spălăcit şi

bleguţ ca o oaie, dar tot atât de blând ca oaia. În noaptea de Paşti – imitându-l într-un fel pe Iacob de la Bistriţa (ce vremuri!) – ne-a adus în celulă cuminecătură, într-un borcănaş acoperit cu batistă curată, cu chenar brodat de mână. Era din aceeaşi comună cu Părintele Nicoară, proaspăt adus în celulă, şi manifesta un vădit şi mare respect faţă de sfinţia-sa, dar şi faţă de noi ceilalţi.

Un doctor, care luase, întâmplător, locul lui Sonea, ne-a dat următorul sfat:

— Domnilor, a zis el cu importanţă, cu sfertul acesta de pâine pe care ni-l dau şi cu apă, noi o putem duce încă mult, dar cu otrava aceasta de ciorbă, dacă o bem, murim sigur. Aruncaţi-o-n tinetă. Şi făcu dânsul primul acest gest. Dacă doctorul nu numai că o spune dar o şi face, atunci trebuia s-o iei în serios. Şi-am aruncat şi noi ciorba de ciuşcă în tinetă. Noroc mare am avut că nu s-a găsit cineva care să ne toarne, căci atunci am fi fost ucişi în bătăi pentru îndrăzneala de-a fi refuzat „darul republicii".

Condamnaţi cum eram în felul acesta la moarte – sau selecţionare –, nimeni, nici comandantul, nici medicul puşcăriei, nici politrucul, nici vreun procuror nu ne-au deschis o dată măcar uşa să ne-ntrebe ce facem, să vadă cum trăim (mă mir că s-au putut priva de o asemenea plăcere), nici nu mai strecurau printre noi obişnuiţii turnători. Ştiau ei ce ştiau! Nu mai era cazul Noi nu mai existam. Când ceream să ne scoată la infirmerie, Bălţatu sau Toader ne avertizau: „Mă bandiţilor, dacă doctorul zice că n-aveţi nimic, vă betejesc eu de-a binelea", zicea Bălţatu, iar Toader: „Ce curu' mă-tii vrei mă? Ce, nu ţi-i bine? Dacă nu eşti bolnav, te omor." Unii dintre noi, totuşi, îşi luau inima-n dinţi – şi aşa nu mai aveau ce pierde – şi se înfăţişau la medicul închisorii, Ranga, nume dar şi figură predestinate, bursuc infernal, veşnic în stare de ebrietate, mutră de polip întărâtat, dar şi de gogoman învederat, o ploşniţă duhnind mereu a propriul său sânge puturoşit, cu ochii bulbucaţi, roşii mereu, îmbăindu-se parcă într-o stare de bestialitate, panică ascunsă şi poltronie... şi-l rugau să intervină la

administraţie ca să nu-i omoare-n felul acesta...

— Ce vreţi, mă, ce vreţi? Ce ai, mă?

— Păi, domnule doctor, murim de foame. Ciorba de ardei iute cu care ne hrăneşte stăpânirea este o crimă sadică de genocid. Nu ni se dă căldură, nu rogojini, nu medicamente, nu plimbare, cât de cât... Dumneavoastră, care reprezentaţi aici factorul uman, ce spuneţi? Ori sunteţi poate înţeles cu administraţia ca să ne osândiţi la moarte prin înfometare lentă, prin otrava dozată ştiinţific, zilnic în intestinele noastre?

— Aveţi de toate. Ce paştile voastre vă plângeţi, bandiţilor! În loc să vă pară bine că sunteţi în viaţă, mai faceţi şi mofturi. Aveţi – spunea acest lucru cu atâta convingere încât îţi venea să te arunci cu capul într-o hazna – două mii de calorii hrană la zi asigurate. Aveţi de toate. La mine să nu vă mai prind cu minciuni. Asta se cheamă instigare. Marş de-aici în celulă.

Toader sau Bălţatu de-abia aşteptau să se termine consultul medical şi ne luau în primire de la uşă, cu pulanul. Ne readuceau în celulă, lovind orbeşte-n scheletele noastre. Oamenii de-abia puteau să schiţeze vreun gest de apărare, într-atât erau de slăbiţi. Dar continuau să moară, în ciuda celor două mii de calorii asigurate, ale domnului medic Ranga.

În acele zile, fraţii Maier, vestiţii gardieni-călăi de la Aiud (alţii decât faimosul Ivănică de la Jilava), care s-au acoperit de renume prin felul în care ştiau să bată şi să ucidă, l-au omorât pe comandorul Cătuneanu – aşa-l chema, dacă nu mă-nşel – în celula neagră, suindu-se asupra lui cu cizmele, matahale cum erau, şi zdrobindu-l sub călcâie ca pe un şarpe. Cauza?... Cică s-ar fi uitat urât la dânşii, iar când dânşii l-au înjurat de mamă, că de ce se uită-aşa, mânios, i-a înjurat şi el, tot de mamă. Atunci ei l-au târât în neagra şi l-au omorât, prompt şi fără discuţii. Cum şi-a putut permite banditul să le-ntoarcă lor vorba?! Altă soluţie nu exista pentru un astfel de sacrilegiu. Drept care, urgent, au fost avansaţi în grad, li s-a acordat un mic concediu de

refacere, după un asemenea efort, concediu pe care ei, din respect şi abnegaţie faţă de partid, l-au refuzat, precum şi o frumoasă primă-n bani, pe care n-au refuzat-o.

Morţii sporeau. Zăream targa trecând neobosită pe sub „fereastra mea", spre morgă, după colţ. După ce omul dădea ortul popii, se înfăţişau procurorul şi medicul ca să constate moartea, cauzele ei. Bineînţeles că banditul murea de obicei din cauza unei insuficienţe cardiace, din cauza bătrâneţii, a unei hepatite acute, a unei congestii cerebrale, a unui tabes combinat cu diabetul – era şi firesc după atâtea grăsimi, proteine şi dulciuri câte îngurgitam –, dar niciodată din cauza foamei, a frigului, a mizeriei totale la care era supus, a călcării sub picioarele fraţilor Maier sau a împuşcării. Colaborarea dintre factorul administrativ, cel juridic şi cel de asistenţă socială ajunsese la o perfecţiune demnă de faza ultimă a evoluţiei societăţii multilateral dezvoltate, comunismul.

Spre a fi siguri de moartea banditului, pentru a evita vreo evadare prin moarte simulată, doamne fereşte!, introduceau, ca o ultimă şi fără greş încercare, în inima cadavrului un ac enorm, un fel de andrea, pe care o răsuceau bine de câteva ori prin inimă. Dacă nici atunci banditul nu mişca, medicul spunea, clătind din cap de sus în jos: „E-n regulă"... Iar procurorul şi cu directorul confirmau spusa medicului, cu acelaşi gest, fără însă a spune ceva.

După aceea erau înfăşuraţi într-un cearceaf, introduşi într-o ladă, lada se vâra într-o căruţă şi, când ajungeau la locul gropii, scoteau lada afară din căruţă, apucau cearceaful de cele patru colţuri şi, după două, trei balansuri în aer, răsturnau pe banditul mort în groapă, o săpătură făcută imediat lângă cealaltă, ca să se facă economie de teren, în partea de jos a cimitirului din Aiud, în apropierea liniei ferate. Acea porţiune a cimitirului arată ca un loc din care au fost scoşi nu de mult cartofii... nişte muşuroaie unul lângă altul. Cei care executau operaţia de îngropare erau doi hoţi de la dreptul comun, asistaţi de doi gardieni înarmaţi până-n dinţi.

Groapa se săpa în timpul zilei, iar noaptea, după ce se suna alarma, şi pentru oamenii de pe stradă şi pentru ceferişti, ca să se ascundă din faţa coviltirului morţii, hoţii ridicau lada din căruţa oprită la capătul de jos al cimitirului, duceau lada în mare tăcere până pe buza gropii, şi-acolo, din cearceaf, îl rostogoleau pe răposat în văgăună, gol puşcă. Când erau mai mulţi morţi, şi erau într-adevăr, atunci se săpa o singură groapă, iar căruţa care străbătea străzile deşerte, noaptea, scârţâia din greu anevoie mişcându-se.

În celulă, încetul cu încetul, punea stăpânire tăcerea. Stăteam întinşi cu oasele peste barele de fier ca peste nişte grape. De-abia ne mişcăm. Întoarcerea de pe-o parte pe alta era un chin. Ne ridicam binişor, ca nişte morţi care învie, în capul oaselor, dar mai ales coboram şi urcam în paturi anevoie.

La urcare de-abia ne căţăram, opintindu-ne şi scâncind. Când ajungeam în „pat", eram istoviţi. Când înaintam spre tinetă – atunci când eram obligaţi s-o folosim –, ne rezimam cu palmele de paturi şi pereţi până ce ajungeam acolo, fiind cu neputinţă a ne menţine pe picioare, din cauza slăbiciunii totale la care ajunsesem datorită foamei. În tinetă nu se afla decât urină şi vreo câteva scăpături răzleţe plutind deasupra ei.

Piinea sau turtoiul ni le aducea la fiecare-n pat colegul de serviciu, iar ceaiul de ardei iute îl turna în hârdăul de urină tot el. Când muşcam şi mestecam din sfertul de pâine sau din turtoi, se puteau auzi cum troznesc maxilarele ca la capra de anul nou.

Tăceam uitându-ne vag unii la alţii timp îndelungat. Golul din ochii unuia devora parcă golul din ochii celuilalt într-o tăcere haotică, fixă. Când adormeam, în timpul somnului, spectacolul era de-a dreptul dantesc: nişte fiinţe cadaverice, stând una lângă cealaltă-n patul fără aşternut, cu gurile întredeschise, pe jumătate moarte, mirosind deja a stârvuri, a trupuri necrozate, iar dintre buzele întredeschise se vedea cum se scurge saliva foamei, prelingându-se peste haine, de-a lungul paturilor, până peste podea. Respiraţia era

lină, abia perceptibilă, iar pulsul era când zvâcnit şi accelerat, când lent ca o scurgere-n moarte.

În somn, cu toţii visam că mâncam. Se făcea că stăm la mese îmbelşugate, cu pâine multă şi castroane pline de mâncăruri grase şi groase, cu bucăţi mari de carne macră înăuntru, şi-atunci maxilarele noastre se porneau să macine-n vid, iar dintre ele, aşa adormiţi cum eram, se putea vedea cum se pornesc la vale prelingerile de salivă ale imaginarului ospăţ abundent stârnit în vis. Când ne trezeam, ne uitam holbându-ne-n jur, schiţând un fel de gest de apărare, ca nu cumva să se mai atingă altcineva de bunătăţile noastre, apoi, treziţi de-a binelea din vis, ne cuprindea neagra dezolare şi oftam cu toţii din prăpăstioasele ţinuturi ale foamei.

Şi ciorba de ardei iute nu contenea să sosească de două ori pe zi, numărul morţilor sporea tot mai mult, ca şi al celor care se opinteau să iasă la plimbare – căci ne scoteau şi la plimbare din când în când, zece minute cu mâinile la spate şi capul în pământ, cu gardianul în mijlocul nostru, ca dresorul la circ, care, după ce ne învârtea de două, trei ori, ne înghesuia din nou în celulă încet, din ce în ce mai încet, încet de tot. Dar omul flămând se simte totdeauna îndemnat să iasă afară, în speranţa că cine ştie ce se poate întâmpla... Acolo, să găsească te miri ce.

Nu vă mai spun că ne duceau şi la baie, o dată la două luni.

Bolul fecal, rar şi pipernicit şi el, nu avea niciun miros sau aducea uşor a miros de cadavru şi nici nu aburea măcar. Căldura animală din noi era redusă la ultimele ei pâlpâiri. De la această limită mai era foarte puţin până se intra în moarte.

În timpul acesta, maşina de creat iluzii, adică fantezia disperării, lucra intens: Vin americanii! Vin americanii!

În celula noastră a murit într-o zi domnul fost prefect de Timişoara. Numărul cel mai ridicat de morţi însă îl dădea celularul cel mare,

pavilionul dinspre nord. Acolo nu ştia nimeni ce se petrece. Nici chiar Stalin. Acolo zăceau oameni arestaţi în urmă cu 10 ani, de la rebeliunea legionarilor, arestaţi şi condamnaţi de Antonescu şi preluaţi de-a gata de comunişti.

Într-o zi era la rând pentru spălatul rufăriei tânărul sublocotenent Blăjeanu. Domnul prefect de Timişoara l-a rugat de îndată ce s-a făcut dimineaţă să-i cedeze dânsului rândul la spălat, deoarece, motiva cu certitudine domnia-sa: „Astăzi eu plec". Nu-l anunţase nimeni despre vreo plecare, – de multă vreme nu ne-a întrebat nimeni nimica –, dar dânsul o ţinea într-una: „Astăzi eu plec".

— Vă rog frumos, domnule sublocotenent, fiţi amabil şi cedaţi-mi rândul...

— Mă rog, a răspuns cuviinciosul sublocotenent.

— Ştiţi, nu vreau să duc cu mine rufăria nespălată.

— Poftiţi, poftiţi, vai de mine...

Ne-am uitat la dânsul cu mirare... Cine i-a spus că pleacă? Poate că i-a şoptit cumva plantonul acela şmecher... Tânărul sublocotenent nu numai că i-a cedat rândul la spălat rufăria, dar i-a şi turnat apă din oala ştirbă, ca el să poată săpuni rufăria: o cămaşă, o pereche de indispensabile şi două batiste.

Pe la orele zece, patru dintre noi am ieşit cu tineta-n solar, o curte mică în mijlocul căreia se afla o cişmea – mare avantaj pentru cei de la secţie –, printre noi aflându-se şi domnul prefect, cu rufăria săpunită, pe braţ.

La cişmea şi-a clătit cum a putut boarfele săpunite... Când să reintrăm în celulă, Toader l-a ocărât: „Mişcă mă, boşorogule, mai iute... Ce curu' mamelor voastre umblaţi aşa de încet?"

Am intrat cu chiu cu vai în celulă. Toader a închis după noi, a tras zăvorul, a învârtit cheia-n broască. Domnul prefect a stat câteva clipe drept, ca-n faţa unei porţi noi, a căscat ochii mari, i-a rostogolit dincolo, a îndoit genunchii şi s-a prăbuşit horcăind de trei ori.

Unul dintre noi a sărit repede la uşă ca să anunţe pe gardian. Alţii

însă au fost de părere să nu anunţăm c-a murit, că şi-aşa n-au de unde să afle, să-l păstrăm în celulă vreo două zile, trei zile – şi-aşa nu se poate împuţi, deoarece e frig destul – şi să-i mâncăm pe rând raţia de pâine.

„Perfect", încuviinţarăm noi. „Bine!", a întărit şi părintele Nicoară, că, doară, după rânduiala bisericii, atâta trebuie să steie un mort până ce-l pun în groapă: trei zile.

Astfel l-am păstrat între noi pe sărmanul prefect. Cine însă să doarmă cu dânsul în pat, timp de trei zile şi trei nopţi, căci nu te lua numai cu frig, dar şi cu friguri statul lângă dânsul?... S-a tras la sorţi şi sorţii au căzut pe tânărul sublocotenent, pe mine şi pe părintele Nicoară. Ceilalţi privegheau flâmânzi de la locurile lor, aşteptând rândul la plusul de pâine.

Am împărţit-o pe rând, primind fiecare câte o muşcătură, drept pomană pentru sufletul mortului strămutat de la noi.

Părintele Nicoară rostea de trei ori pe zi rugăciuni, bineînţeles în şoaptă, pe ascuns, ca să nu fie observat cumva prin vizetă, iar înainte de-al preda administraţiei a ţinut şi-o slujbă după ritul greco-catolic.

— A murit aici unul, domnule sergent, deschideţi, a bătut cu destulă putere-n uşă şi-a strigat, a treia zi, după masa de prânz, şeful de cameră.

— Ce mă-ta vrei mă? ce curu' mă-tii vrei? a răspuns prompt Toader, chiorându-se prin vizetă. Uşa se deschidea numai de trei ori pe zi: la scosul hârdăului cu murdărie afară, la ora prânzului şi la cină. A fi cerut să se deschidă încă o dată era o obrăznicie, o îndrăzneală care se pedepsea cu bătaie. Ba, de la o vreme se deschidea numai pentru tinetă, „masa" servindu-ni-se printr-o deschizătură de sub viteză. Mai târziu, când lucrurile se organizaseră mai bine, se mai deschidea încă o dată, după cină, la numărătoare.

— A murit domnul prefect... A murit, dom' sergent, zău a murit.

— Ce prefect mă, ce prefect, băga-mi-a... Aici nu-s prefecţi, aici sunt numai bandiţi.

— A murit un bandit, dom' sergent.

— Mă, dacă n-a murit, e vai de curu' tău.

A chemat pe încă unul de la o altă secţie, a chemat şi pe ofiţerul de serviciu, a deschis cu mare băgare de seamă uşa, a înaintat până la patul mortului, vegheat cu atenţie de ceilalţi doi care roteau ochii când în dreapta când în stânga, (de regulă gardienii şi oamenii administraţiei nu intrau în celule, arându-şi bravura şi curajul fie pe coridoare, fie în camere special amenajate) şi s-a convins că mortul era într-adevăr mort.

— Ei na, a murit, şi ce-i dacă... Şi ce mă-ta baţi în uşă. Ce dacă-a murit? Lasă-l acolo până mâine... că, ori aici ori în groapă, tot între morţi stă. N-aveţi nici-o grijă, că acolo veţi merge, pe rând, toţi.

Apoi au închis uşa şi s-au dus. S-a observat limpede c-au fost deranjaţi.

A doua zi, din păcate, înainte de distribuitul pâinii – sau din fericire, căci n-am fi ştiut cum s-o-mpărţim, fără să facem supărare –, Bălţatu a trimis doi „pinguini" – deţinuţi de drept comun, cărora li se spunea aşa pentru că, stând cu păturile-n cap şi jucând barbut, păreau nişte pinguini – şi l-au dus pe domnul prefect de-acolo, la morgă. De data aceasta nu m-am mai uitat să văd targa cu mortul sub cearceaf. La ieşirea din celulă, pinguinii glumeau între dânşii: „A dat bafta-n noi, bă hoţule, că sunt din ce în ce mai uşori la hoit politicii ăştia. Al dă ieri nu era greu deloc, părea ca un gânsac."

Pinguinii: pungaşi de tot soiul, hoţi de drumul mare, escroci, violatori de minore, bătăuşi şi asasini, beneficiau de un regim de favoare. Li se făcea foc de două ori pe zi, aveau drept la pachete, li se servea o masă diferită de-a noastră, mult mai bună (de fapt a noastră nici nu exista), îi scoteau la lucru în ateliere, unii se plimbau chiar prin oraş cu căruţa, după cumpărături, alţii ieşeau la grădină. Îi pedepseau după regulamentul închisorii, dar nu-i băteau, mai exact: nu aveau

voie să-i bată, aveau rogojini şi saltele pe paturi. Le lipseau doar femeile, dar rezolvau într-un fel dânşii, între dânşii, şi acest neajuns. În concluzie: ei reprezentau umanitatea, iar noi, duşmanii de moarte ai umanităţii. Iată o altă cucerire fundamentală a marxism-leninismului.

Domnul Blazian (doctorul şi profesorul de limba franceză, cel care şi-a tăiat în bucăţi logodnica, pe Susette, şi-a aruncat-o: corpul într-un geamantan la gară, iar capul, în Dâmboviţa) zburda ca un mânz buiac toată ziulica prin curtea şi pe coridoarele închisorii, bătându-se pe burtă cu gardienii care se temeau să nu-i pârască la director, conaţionalul şi prietenul său; amic cu ofiţerul politic, tutuindu-se cu medicul Ranga, hrănit ca un porc, atât din pachetele sale cât şi dintr-ale celorlalţi deţinuţi, căci el era un fel de responsabil cu controlarea şi distribuirea acestor pachete, în care se putea strecura te miri ce, era un om de mare încredere şi perora şi gesticula mereu, exuberând de bunăstare şi strălucind de vitalitate.

Vestitul Sile Constantinescu, cel care şi-a ucis părinţii adoptivi cu toporul, după care i-a dus în pivniţă să-i puie la conservat, într-un butoi, condamnatul la muncă silnică pe viaţă de curtea de juri a justiţiei burgheze, fusese acum eliberat şi se spunea – eu cred – că i s-a încredinţat un post de director în Ministerul Afacerilor Interne. „Era mai potrivit să-l numească director în Ministerul Educaţiei Naţionale", glumea cu amar învăţătorul oltean Ciripiu. „Şi mai nimerit ar fi fost dacă-l făceau patriarh", întărea gluma comandorul.

Trierea era aproape făcută: neghina a fost dată morţii, grâul a rămas. Cei slabi s-au curăţat, iar cei rezistenţi urma să fie dirijaţi spre canalul Dunăre-Marea Neagră, la munci forţate... mai bine zis la distrugere prin muncă, nu numai prin înfometare. Practica gândirii dialectice progresa. Pe la începutul lui april, hrana a început pe nesimţite să se îmbunătăţească. Au apărut cartofii, arpacaşul!... Uneori chiar fasole!! Au început să ne deie dimineaţa cafea neagră, caldă, iar mai târziu chiar terci! „Gata cu ei, ziceam noi, se duc de râpă, vin

americanii! Altfel ce interes ar avea să ne deie mâncare bună?... De dragul nostru?... Nuuu!... De frică. S-a zis cu ei, fraţilor! Azi-mâine suntem acasă, la ai noştri."

Unii susţineau c-a şi-nceput războiul, alţii că au văzut noaptea avioane americane zburând deasupra închisorii, că au fost lansaţi paraşutişti în jurul Aiudului, că sunt pline pădurile de ei, iar ăştia încearcă să se pună bine cu noi ca să-i iertăm... Unii şi-au şi exprimat slăbicunea creştinească, spunând că i-au iertat, alţii însă, mai câinoşi, opinau să-i frigem de vii, după ce-i jupuim.

Hrana s-a îmbunătăţit, iarna a trecut însă şi fără mâncare destulă, şi fără foc. Din partea frigului, eu iarăşi am fost cu noroc: îngerul meu păzitor mi-a trimis, mare înlesnire, pe măcelarul Pischl, din Orşova pare-mi-se. Acesta avea, afară, peste o sută treizeci de kg greutate netă. Acum ajunsese la aproximativ şaptezeci de kg. În urma puternicei degresări, pielea de pe burtă îi ajunsese cât un şorţ enorm, care-i atârna până aproape de glezne. Era hidoşenie adevărată, nu altceva, dar era de-o bunătate fără seamăn acest şvab. Toţi s-au codit, nevrând să steie cu dânsul în pat, atunci când a intrat în celulă, izbit zdravăn din spate cu un vârf de cizmă. Mie însă mi-a şoptit atunci duhul cel bun: „Ia-l cu tine-n patul tău, căci n-are să-ţi fie rău"... şi l-am poftit să steie cu mine. Când ceilalţi dârdâiau de frig, eu mă piteam sub prapurele cald al lui Pischl ca sub o plapumă şi dormeam ca-n pântecele mamei. Pielea-şorţ de pe burta lui tocmai bine mă acoperea la spate şi-n faţă, iar picioarele mi le vâram într-ale sale, tot la căldură. El mă oblăduia ca pe-un fiu al său, precum un cangur progenitura, precum o cloşcă pe unicul pui rămas viu şi, ca să nu mă deranjeze, răbda ore-ntregi fără să se mişte, deşi oasele-l dureau şi pe el ca pe toţi ceilalţi din cauza fiarelor de sub noi. La baie, când să se spele şi pe partea dinlăuntru a prapurelui-piele, îl azvârlea peste umăr, în spate, şi astfel îl săpunea şi-l spăla şi pe partea interioară. Dumnezeu să-l binecuvânteze, cu tot neamul său, pe acest mezelar.

3.

Pe sub fereastra mea cu gratii, morţii treceau tot mai rar, iar eu ascultam acum clopotele (nu există pe lume clopote care să răsune mai melodios), clopotele de la Aiud. Acordarea sonică dintre ele a fost potrivită, fără nici-o îndoială, de către un mare meşter-poet, poetul luxuriantelor destrămări crepusculare.

O mare iubire sideral tânguitoare după o fiinţă pierdută se istorisea larg, înalt şi misterios în zborurile risipite pe vânturi ale arpegiilor ori se izbea, sfărâmându-se sonor, în infinitul serii, de stătătoarea boltă a orei.

Sufletele şi stihia sângelui unor viteji căzuţi într-o luptă de demult, sub stele, poate că vitejii lui Mihai, răsunau şi asaltau văzduhurile cu adânc armonioasa lor poveste.

Basmul unui şir întreg de domniţe nenuntite reverbera nupţial pe deasupra dealurilor de la Aiud, dealuri sub a căror ţarină fabuloasă dormeau zeii celor mai bărbăteşti vinuri.

Mă plimbam rătăcind în imperiul amintirii şi fredonam în gând toate cântecele câte le ştiam de la mama, de la fetele din Turia, de la păstori... de la biserică, de la şcoală, colinzi, cântări de moarte şi de nuntă.

Aşadar n-am murit... Deasupra cimitirului şi-a uriaşilor plopi de-acolo, corbii ţineau, seară de seară, mitinguri infernale. N-am murit. Ba mai mult, în acele zile îngânate între moarte şi amintirea vieţii, am început să lucrez, cu vârful unghiei pe peretele celulei, poezia *Balada Bradului,* pe care aveam s-o termin, peste trei ani, la închisoarea din Mărgineni. Prima strofă a fost zgâriată pe peretele de la Aiud şi pentru că ea este prima mea poezie scrisă în închisoare – ca mai toate cele din *Ţarina serilor* –, o transcriu aici:

„O, brad frumos, o, brad frumos!

Prin nopţile de-atunci,
În sala
Cu-ntunecate panoplii,
Din Aix sau din Uppsala,
Durerea mea te-aprinde-acum zadarnic
Şi invocă
Vedenia cu trup de crin şi zâmbet lin,
Cu părul galben în declin
Şi ochi adânci, de fum...

O, brad frumos, frumos pierdut
În albe solitudini...
Cu reci fiori de negre flori
Şi cast miros
De-azur şi de luceferi,
Adu-ţi aminte, te-am răpus
Din spadă, ca pe-o umbră,
Şi te-am adus să te închin,
Cucernic, în neştire
Temutul prinţ, eu, Balduin,
Ofrandă de iubire,
În anul cu zăpezi şi cu
Severe oşti deasupra lui vuind,
Ecvestre, nevăzute...
Anul damnat, o mie două sute...

O, brad frumos, brad veninos,
Din nopţile de-atunci, în sala
Cu blestemate panoplii,
Din Aix sau din Uppsala,
Tristeţea mea te-aprinde iar,

Zadarnic şi invocă
Nălucile-mpietrite-acum
În trupul tău de ceaţă,
Ori
Rătăcind în mine-adânc,
Dincolo de viaţă..."

Poezia îşi strecura năluca-n celule, nici astăzi nu ştiu cam, adusă de nimeni. Se strecura parcă singură. Iată câteva crâmpeie, rămase să pâlpâie până astăzi, poate că până-n ultima clipă a vieţii mele, în zarea de-acolo şi de-atunci a memoriei:

— „A venit şi-aici Crăciunul,
Luminindu-ne surghiunul.
Cade albă nea,
Peste viaţa mea,
Care-aici se stinge"...

Era un text de Radu Gyr, ce se cânta pe melodia colindei *O ce veste minunată.*

Alte două crâmpeie, tot din Radu Gyr:

— „Azi noapte Iisus a intrat în celulă:
O, ce palid, ce-nalt era Crist!
S-a aşezat lângă mine pe rogojină
Şi mă privea cu blândeţe şi trist".

Cam aşa ceva. Gyr stătea la un fel de infirmerie şi se poate că acolo aveau rogojini.

Sau acest început din frumoasa poemă *Întoarcerea lui Ulise:*

... În fruntea mesei stau cu mirt pe frunte,

Dar dorm de mult sub zidurile Troii.
Mesenii beau şi cupa mea se împle,
Voi beţi cu morţii şi cinstiţi strigoii,
Eu am rămas sub zidurile Troii."

Este, cred, cea mai frumoasă poezie scrisă de nefericitul poet Radu Gyr.

Iată şi primele două strofe din balada lui *Baldovin şi Mădălina,* de poetul Nichifor Crainic:

„La prisaca din poiană
Lung e drumul şi costiş,
Pe sub bolţi de stejeriş.
Peste mlaştina vicleană.

Bănuitele cărări
Sar în lături şi se-ncurcă...
Greu le-ar bate haita turcă,
Anevoie stol de greci"...

Şi n-am pierit

O dată cu îmbunătăţirea hranei, ciudat, s-au înteţit bătăile asupra noastră. Se vede că eram prinşi într-un foarte savant proces de reabilitare. Ieşeam cu toţii, cu tineta, cu rufăria, în micul solar, unde mai făceam şi câteva ocoluri ca să ne dezmorţim. La reintrarea în celulă însă Bălţatu sau Toader ne dezmorţeau mai simplu: se aşezau în faţa uşii la intrarea în celulă şi ne întrebau pe fiecare, la rând:

— Cum te cheamă?

— Hâncu Atanasie.

— Ce-ai fost afară?

— Căpitan activ în armata română.

Atunci Bălţatu ridica popicea – aşa arăta bastonul de gardian pe care-l ţinea-n mână – şi-l lovea orbeşte, unde nimerea. O dată i-a spart capul, crăpându-i osul care duce de la frunte spre vârful căpăţânii. S-a legat cum a putut, cu ce s-a nimerit, a suferit bietul Hâncu îngrozitor, dar n-a îndrăznit să ceară să fie dus la medic. Dacă spuneai că ai fost altceva, iarăşi te lovea, şi mai tare, pentru motivul că-l minţeai, el cunoscând foarte bine situaţia din dosar a fiecăruia.

— Tu ce-ai fost afară?

— Preot.

Buf, trosc, pleosc, peste umăr, peste cap, peste mâinile care-ncercau să apere capul.

— Tu?

— Doctor.

— Biserica şi Paștile mă-tii; trosc, trosc, trosc, buf.

— Dar tu?,

— Profesor, şi deja mă aplecam ca să nu mă nimerească-n cap.

Pe mine nu mă lovea cu atâta osârdie ca pe ceilalţi. Mă lovea mai mult de ochii lumii. Aici opera din umbră mâna lui Costică Linden. Şi-apoi, pe profesori şi învăţători nu-i persecuta cu atâta râvnă, îi cam cruţa, dar să te fi ferit Sfântul de-a fi fost afară popă, doctor, colonel sau prefect ori avocat. Era vai de spinarea şi de căpăţâna ta.

Şi n-am pierit...

Cum să pier, când duhul sfântului Pandu, ocrotitorul Turiei şi părintele meu adoptiv, veghea nevăzut asupra mea, luptându-se zi de zi, noapte de noapte, ca un Hector, împotriva căpcăunilor care tăbărâseră printre oameni, ca să-i sminteasc ă şi să-i vatăme după voie? Îl simţeam aproape de mine mereu, răsuflând din greu, ca după o luptă, după o biruinţă.

În acel scurt răgaz, îşi scotea zalele şi se ştergea de sudoarea ce

curgea şiroaie pe faţa lui. Simţeam mirosul sudorii lui de sfânt-războinic: aducea cu mirosul de sudoare a păstorilor din munţii Tauriei atunci când mulgeau oile, iar soarele bătea cu putere asupră-le. Miros de războinic neprihănit. Da, da. Sudoarea de pe trupul luptătorului din visul meu, a protectorului meu, mirosea aidoma cu sudoarea păcurarilor valahi din Pind: a muşchi arşi, lipiţi de stâncă sau de trunchiul brazilor şi-al fagilor, a pământ ars şi-a ierburi arse, a trup înfrânat şi-a vigoare nedăruită încă.

Puterea Lui este infinit mai mare decât a oricărui om, a oricărui-comandant de securitate, a oricărui director sau politruc de închisoare, mai mare decât chiar a partidului în frunte cu secretarul său general, mai mare chiar decât a unui gardian; vrerea Lui stă mai presus decât orice poftă tâlhărească, iar plăcerea Lui stă mai presus decât toate ambiţiile marilor, monstruoşilor paranoici. Nu El mi-a călăuzit paşii în viaţă împotriva vrăjmaşilor? Nu datorită voinţei Lui am părăsit drumurile rătăcirii şi-ale obidei şi, ca prin minune, m-am pomenit pe băncile şcolii, ale universităţii, ale culturii?... Nu El a vegheat asupra rostului meu atunci când mă aflam singur pe drumurile îndoielii, ale descumpănirii şi-ale pierzaniei? Nu duhul Lui cel bun a supus demonii din mine, ţinându-i în hait, la vârsta nesăbuinţei, când uşor puteam să alunec în prăpastie? Nu El m-a scăpat de la moarte de atâtea ori, arătându-şi în ultima clipă salutara-i mână protectoare? Şi cine altul decât El mi l-a trimis în pat, în perioada uciderii noastre lente prin ciorbe de ardei iute şi frig, pe Pischl ca să dorm lângă el şi să mă încălzesc cu burta lui de măcelar? Nu din grija şi prin rugăciunile Lui către Dumnezeu am primit puţinul talent de poet pe care-l am?

N-am murit nici aici, aşa cum n-am murit nici la canal, nici la Mărgineni şi nu voi muri decât atunci când El va socoti că mi s-au încheiat rosturile.

Care rosturi?! Nu ştiu şi sunt fericit să nu vreau să le ştiu.

4.

Fasolea, arpacaşul cu marmeladă, cartofii ne-au readus la viaţă. Încetul cu încetul, renăştea în noi dorinţa de a trăi, deşi ne era mai tare ca înainte foame, o dată stârnite sucurile gastrice de noua alimentaţie. Fluieram, fredonam câte o melodie, ne „plimbam" printre rândurile de paturi cu rândul, angajam între noi discuţii, chiar dispute, ne povesteam unul altuia întâmplări din viaţă, evocam pe cei dragi, iar unii ţineau seara conferinţe: despre medicină, literatură şi artă, filosofie, ştiinţe juridice (căci nimerise între noi şi un procuror pe nume Bârcă, om cum n-am întâlnit mai naiv: procuror şi om naiv?!?!; poate că aşa ar fi ideal să fie), sociologie etc.

Eu eram cel care răspundea de literatură şi filosofie. Vorbeam despre tot soiul de scriitori români şi străini, scornind pe seama lor tot felul de bazaconii, dar în niciun caz nu mai idioate decât acelea pe care le debitează profesorii de la catedrele de astăzi, poate că şi mulţi de la cele din trecut.

În vecini de noi, însă, era unul care conferenţia cu adevărat, ţinea câte două prelegeri pe zi, una mai aulică şi mai gravă decât cealaltă, toate rostite la acelaşi diapazon solemn, amplu vibrator, cu paranteze de umor la răstimpuri. Era Profesorul Ion Petrovici, acel Socrate al Aiudului, acel Seneca moldovean, oricât de incredibile ar părea anologiile. Nu exagerăm.

Fusese un alintat al vieţii, un favorit al succeselor, un copil filosof de bani gata; namilă cu înfăţişare de sfinx cum era, lat şi adus din spate, obişnuit de-acasă să trăiască bine, ai fi crezut că foamea şi celelalte apăsări l-ar fi ruinat de la bun început, făcând dintr-însul o epavă, o dărâmătură, o ruşine, ori un Crainic.

Dar nu! Acesta este paradoxul Petrovici. Vanitatea are şi ea nobleţea ei, atunci când crede cu adevărat şi cu tărie în ceva frumos. Şi Petrovici, înţeleptul, a crezut în personalitatea umană, în marile ei virtuţi de eroism şi înţelepciune. Petrovici se ţinea exact acelaşi ca-n

viaţă. Nimic nu l-a smintit. (Revelaţie a biruinţei numenului asupra fenomenului!) A rămas acelaşi ca atunci când vorbea despre Kant la catedră, acelaşi de pe fotoliul ministerial, integru, inalterabil, exemplar, august şi declamator, ceremonios şi grav, nu lipsit de unda de umor, monden şi sacerdotal în acelaşi timp, ironic în egală măsură, cu sine sau cu ceilalţi.

Exemplar uman de rasă profesorul Ion Petrovici.

Şedea cu picioarele cruciş sub dânsul, ca un preot hindus, ca un şaman de pe podişurile Perului, precum căpetenia unei caravane poposite-ntr-o oază, un vraci îmblânzitor de stihii, o tenebroasă ghicitoare stând înaintea ghiocului ori a blidului cu tăciuni, pe patul său de penitenţă, scrutând cu ochii peretele din faţă, nimicnicia lui.

Brusc, ca din nişte imense solitudini tulburate de înger, ca-ntr-o sală festivă, verbul lui se statua maiorescian: „Onorată asistenţă"!..

Şi, stând în poziţie de preot brahman, intonând cu solemnitate, Ion Petrovici se simţea în aulă, la catedră, în amfiteatrul Universităţii din Iaşi, Bucureşti, Berlin sau Cairo, evocându-i pe Kant, Hegel, Schopenhauer, Schelling, Eminescu, Conta, Iorga, Maiorescu...

Nu-l interesa ora când sosea prânzul ori cina, nu-l interesa în genere timpul ca atare, nici mâncarea în sine. Se măsura impersonal, într-una, cu neantul, într-o tăcere indiferentă, şi, când i se înmâna bucata de pâine, el o oferea unuia dintre tinerii din celulă, celui mai slab, cu acelaşi gest şi aer ca atunci când îşi începea prelegerea: „Onorată asistenţă"... Sau ca atunci când, mergând cu un prieten pe stradă în Bucureşti şi trecând pe lângă dânşii o limuzină cu un domn într-însa care l-a salutat cu adâncă reverenţă, l-a întrebat pe prieten, după ce maşina s-a dus: „Ştii cine-a fost domnul?". —.. „Nu", răspunde prietenul.

— Este celebrul doctor N. Nu-l cunoşti pe celebrul N.?

— Nu. Răspunde iarăşi prietenul, iar profesorul conchide:

— Pe femeia acestuia am posedat-ooo!

Cu acelaşi ton maiestuos, aulic i se adresa tânărului atunci când îi

oferea sfertul de pâine: „Este a ta. Te rog să o primeşti. Tu ai datoria să trăieşti, eu am trăit destul şi, din păcate, foarte bine". Cuvintele cădeau definitiv, ca de pe amvon, oracular, şi era cu neputinţă să refuzi.

Tânărul nu refuza, dar, ca să nu-i rămână dator, făcea de serviciu în locul lui când îi venea rândul la tinetă ori se urca-n pat, lângă domnul profesor, şi-i tăia unghiile de la mâini şi picioare, crescute ca la un vultur bătrân, ca la zgripţoroiul din poveste, enorme, fioroase, crăpate.

Ion Petrovici, boierul adevărat, spăla astfel ruşinea ce-o săvârşea metisul Nichifor Crainic în spiritualitatea românească.

Mersese vestea între ofiţerii şi gardienii de la Aiud despre „filosoful" de la secţia I.

Uneori se deschidea pe neaşteptate uşa, se înfăţişa în cadrul ei un căpcăun galonat şi-ncălţat în cizme şi, interesat şi provocator totodată, întreba cu mârlănească emfază:

— Care eşti, bă, ăla cu filosofia? Ia arată-te să te văd... Care eşti, bă, ăla Petrovici?

— Eu sunt acela, răspundea, fără să se mişte de la locul său, Ion Petrovici, ca de pe un soclu o statuie. Le rămân îndatorat c-am ajuns aici. Afară nu aş fi fost nimeni, nimic, un zero, dar aici am fericirea de a-mi fi descoperit nişte virtuţi şi de-a le afirma. Aici m-am descoperit ca om. Aşa zicea.

Se mai povestea în Aiud, ca despre un uriaş din basmele românilor, de un alt cărturar-profet, Mircea Vulcănescu.

Ca o dropie înverşunată şi deznădăjduită – himeră a acestui pământ blestemat de Dumnezeu cu toate darurile –, îşi apăra sub aripile bolnave seminţia ameninţată de invazia uliilor, de corbii pustiei negre, cu aripile şi ciocul roşu, care dau târcoale deasupra ei de peste toate orizonturile. Pe cei tineri, fi istoviţi de puteri, zice-se, îi adăpostea, ca un alt Pischl, sub enormul său pântece lăsat, al unui om

cândva de peste 100 de kg., veghind cu grijă sfântă asupra lor, expunându-se pe sine morţii. Pischl o făcea dintr-o omenie şi generozitate şvabă, în timp ce Mircea Vulcănescu o făcea cu o fervoare de profet, de stihie maternă.

5.

Ieşirile la plimbare erau din ce în ce mai dese, iar amatorii manejului din curte cu mânile la spate şi capul în pământ, tot mai numeroşi. Când ne reîntorceam de la plimbare, eram aşteptaţi la uşă de către Bălţatu care ne întâmpina cu aceleaşi întrebări şi cu-aceleaşi pocniri din popică (bastonul lui de mareşal), oriunde nimerea. Lângă el se afla nelipsit evreul Linden care saluta respectuos: „Am onoarea, domnule general", „Omagii, domnule doctor", „Toată stima, domnule profesor" „, Să trăiţi, părinte", „Vă salut cu respect, domnuleavocat", pe toţi, ca să nu fie vreo supărare. Mie îmi trăgea cu, ochiul, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Las' că-i bine". Apoi urmau „omagiile" şi „complimentele" lui Bălţatu.

Bălţatu însă, după cum s-a arătat mai târziu, avea şi-o altă misie. Nu era prost sibianul acela bilios, suferind şi de ulcer. Înaintaşii săi umblaseră prin lume tot atât de mult ca şi înaintaşii lui Linden. Colaborarea între ei era pe cât de tacită şi secretă, pe atâta de perfectă. Duritatea cu care se purta cu noi masca de minune îndeplinirea celeilalte slujbe. Pentru că, de unde credeţi că afla străinătatea, mai ales „Radio Londra", absolut tot ce se petrecea la Aiud? De la Bălţatu. Iar despre cele întâmplate la alte închisori, de la alţi bălţaţi. La terminarea serviciului, după ce ieşea pe poarta închisorii, Bălţatu scotea tacticos din buzunar pachetul de ţigări, în care mai era o ultimă ţigară, căuta înăuntru fără să se grăbească, trăgea afară ultima ţigară, o punea-n gură, mototolea pachetul rămas gol şi-l arunca ca din întâmplare în dreptul unui măturător.

Acesta, după ce-l purta cu mătura de nuiele câţiva paşi buni, îl ridica dintre gunoaie, prin altcineva îl trimetea la Bucureşti, iar aici, printr-un alt cineva, era aruncat în cutia de scrisori a Bisericii Anglicane, în chip de scrisoare cuprinzând mărturisirea păcatelor. Apoi, de aici, foarte repede ajungea la Dumnezeu, iar Acesta răspândea ştirile prin radio în toată lumea.

Până la urmă, iscusitul gardian a înfundat şi el puşcăria, după ce i-au înfundat bine oasele-ntr-însul ca-ntr-un sac, de l-au lăsat neom, pentru... „abuz de putere în serviciu şi comportare brutală cu deţinuţii"!

La ferestrele enormei zidiri, înfruntând cerul mai presus decât bisericile, la hublourile acestei uriaşe nave imobile, se iveau capete de viermi, capete de larve uriaşe, de furnici albe, moarte, capete de păianjeni privind în cosmos din imponderabilitate, capete de morţi vii, feţe de oameni-termite, în agonie.

În perioada de rarefiere prin foame şi frig – de vitaminizare, cum o numeau dânşii –, arătarea acelor stafii era rară şi cu mişcări lente. Acum însă larvele mişcătoare apăreau la ferestre de îndată ce se făcea ziuă şi staţionau acolo până seara târziu, când apăreau stelele. Şi, bineînţeles, nu apăreau deodată, cu toată fiinţa lor, ci cu grijă şi frică (aşa cum ies cei din găoci) de după pervazul ferestrei, pe furiş, câte puţin, pieziş, mijind aproape.

Întrucât această apariţie a bandiţilor la ferestre putea să aibă urmări periculoase pentru securitatea statului, Ministerul de Interne, hiper-vigilent, ne-a privat rapid, printr-o măsură fermă şi înţeleaptă, şi de acest nevinovat drept de-a privi soarele, câmpul, cerul, hotărând ca la toate închisorile din R.P.R. să se bată la ferestre, peste gratiile de fier, şi jaluzele (ce frumos sună!) cu înclinaţia crăpăturilor dintre leţuri în jos: ca să nu mai violeze bandiţii cu privirea lor mârşavă spaţiul aerian al republicii, să nu comunice nicidecum cu lumea din afară, că de-aia erau deţinuţi, condamnaţi de popor pentru crime împotriva lui.

Teohari Georgescu, ministrul de interne, a fost cuprins în braţe de Ana Pauker şi sărutat cu fervoare, iar amândoi au fost cuprinşi la sân de către consilierul sovietic şi sărutaţi de asemenea, tot cu fervoare, dar rusească, pentru ingenioasa inovaţie.

Nu aveam voie să evadăm nici măcar cu vederea. Nici cu gândul, deoarece mişunau între noi antene nevăzute, radar, care ne pipăiau şi ne înregistrau gândurile toate, comunicându-le biroului politic. Aceste antene, mai vii şi mai eficiente decât radarul – radarul rusesc, glumea comandorul –, nu erau altceva decât tot nişte deţinuţi, pe cale de reeducare, cărora noi le spuneam turnători, cântăreţi, ciripitori.

(Turnătoria de acest tip devenise o instituţie politică dintre cele de bază, poate axa ideologică a regimului, căci la un moment dat erau în ţară aproape tot atâţia mirositori de cur câtă era populaţia ţării, dintre pârâtori făcând parte şi copiii de şcoală, şi cei de grădiniţă, care erau instruiţi să-şi pârască, să-şi denunţe părinţii, în numele măreţului edificiu uman al socialismului.)

Era foarte logic să ne interzică uitatul pe geam, deoarece aceasta însemna un fel de evadare, or, ştim bine că evadarea din societatea comunistă este considerată o trădare şi se pedepseşte cu asprime. Ori accepţi să mori măreţ, angajându-te-n procesul de construire-a socialismului, cu toată puterea ta de a te lăsa flămânzit, imbecilizat prin prostituări de tot felul, una mai preţioasă decât cealaltă, de a te lăsa umilit şi strivit sub minciună şi teroare, sub cinismul cretinilor, ori te omoară ei prin mijloace multilateral perfecţionate.

Libertatea nu-i pentru bandiţi. Ochii lor infecţi nu au voie să privească decât doar becul tiranic (lampa lui Lenin) din cerul celulei, pereţii ei albi, tavanul, alb şi el, sau uşa masivă şi bine ferecată, albă şi ea. Celula: ultima dimensiune spaţială, reducţia chintesenţială a universului.

Atât şi nimic mai mult. O gamelă de ciorbă, o cană cu apă, o jumătate de pat fără aşternut şi încă nişte gamele de aer pentru fiecare... Deci: jaluzele la ferestre, cu înclinaţia crăpăturilor în jos, ca să

nu poată vedea mai mult, în cazul că se vor zgâi printre ele bandiţii, decât centura de beton care încinge bazinul uriaşei nave care vâslea pe loc, într-un perfect de bine organizat naufragiu.

(În zilele acelea, când ni s-au bătut şi jaluzele la ferestre peste gratii, îşi făcea apariţia, la mare distanţă, dând târcoale închisorii, cu mare băgare de seamă, credinciosul meu prieten Al. Husar, căruia maică-sa, ţărancă de pe Valea Someşului, îi interzicea să se-nscrie-n partid, ca să nu mă supere cumva pe mine. După ce se-nvârtea încoace şi-ncolo, se reîntorcea acasă şi-i povestea lui Zoe că m-a văzut, că i-am făcut semne de la fereastră. Şi se jura fericit c-aşa a fost precum îi spunea.)

Pe coridoarele temniţei au apărut într-o bună zi nişte ofiţeri, s-au aşezat la o masă, ne-au chemat pe fiecare-n parte înaintea lor şi ne-au întrebat dacă dorim să lucrăm... Cum dracul să nu „doreşti", când bine ne aduceam aminte ce ni se întâmplase în perioada ciorbelor de ardei iute: ce bătăi, ce frig şi ce asistenţă medicală au pus pe noi, că acel regim se putea repeta, ba chiar mai drastic decât cel din timpul iernii, când ne-au pregătit moralul şi ne-au triat pentru canal...

Cum dracul să nu doreşti să vezi soarele, lumea largă, chiar şi sub escortă, sub cordon. Între timp, plantoanele şi ciripitorii vorbeau insistent, entuziaşti despre avantajul de-a ieşi la lucru, de beneficiile ce decurgeau din această rară favoare: aplicarea condiţionalului, care ducea la reducerea pedepsei – două zile de lucru fiind egale cu trei de temniţă –, pachetele de-acasă – adică muncă şi randament în muncă pe cheltuiala celor de-acasă –, scrisori acasă şi de-acasă, libertatea de-a te mişca în aer liber, vorbitor, chiar „familiar" etc. Unii dintre ciripitori mai şi provocau, spunând că nu-i bine să mergem la canal, că ne vom zdrobi în muncă şi nu vom primi nimic din ce ni se promisese. De fapt acesta era adevărul. Leprele nu minţeau. Acolo a fost bine numai pentru ei: turnătorii, şefii de grupă, pontatorii, brigadierii. Ei au beneficiat într-adevăr de toate promisiunile, în timp ce noi ceilalţi,

colonişti, am fost supuşi unei vieţi mai dure decât cea din puşcărie. Leprele însă nu numai că au beneficiat de aplicarea condiţionalului, de pachete de-acasă – dar şi de-ale noastre, care se confiscau –, de vorbitor aşa-zis „familiar", de servicii grase după ce-au ieşit afară... dar li s-a încredinţat şi putere de viaţă şi de moarte asupra noastră.

Cel care s-a lăsat ademenit şi-a aprobat instigarea gunoiului cutare sau cutare a fost omorât în bătăi, sub copitele fraţilor Maier.

În gândul meu stăruia un scepticism total, impermeabil la argumentele ciripitorilor, dar gândindu-mă că mă voi putea mişca sub soare – deşi bănuiam cu ce preţ –, că s-ar putea întâmpla s-o văd pe Zoe, am înclinat să cred că nu-i rău să ies la lucru. (Şi-apoi, la urma urmei, mai mult ca sigur că nu ne-apucă toamna sub pază; până atunci se schimbă cumva lucrurile... Vin americanii. Mai mult decât toate aceste considerente însă a atârnat în cumpănă vedenia celor îndurate în cursul iernii, şi-am acceptat (hm!) şi eu munca..., aceea care înnobilează pe om.)

Răspunsul astfel dat era un angajament şi-o precauţie totodată, pentru că ei tot te scoteau la muncă, iar, în cazul unui refuz, te declarau refractar faţă de intenţiile lor, drept care îţi aplicau un regim de exterminare pilduitoare.

Astfel s-a încheiat şederea mea la închisoarea din Aiud, din iarna anului 1949—1950.

CANALUL DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ

1.

Astfel, într-o bună zi a început exodul din temniţă şi intrarea-n robia babiloneană de la canal, ieşirea din chinuita linişte a celulei şi intrarea-n vacarmul chinuitor al lagărelor de muncă forţată. Aici, pe lângă faptul că eram tot atât de flămânzi ca-n închisoare, trebuia neapărat, flămând fiind, foarte flămând, din ce în ce mai flămând, infernal de flămând (foamea a urlat şi-a rupt din mine, din noi, ca o fiară în toţi cei şapte ani, îndeosebi la canal), să lovim cu târnăcopul neîncetat, timp de 12 ore, cu ranga, cu baramina, cu barosul, cu ciocanul de burat linia ferată, să umplem roaba, s-o împingem la deal, să încărcăm vagoneţii şi să-i împingem până la locul de descărcare, acolo să-i descărcăm rapid, să încărcăm vagoane cu arocament, să ripăm, să concasăm etc. În timpul care-ţi prisosea, trebuia să te lupţi cu noroaiele, cu praful şi viscolul de pe drumul dinspre sau spre locul de muncă.

Ajuns la colonie, trebuia să te supui la tot felul de munci de interior, corvezi cu nemiluita, până după miezul nopţii: şipcuit barăcile, aranjatul aleilor, chirpitul pereţilor, măturatul platoului ori a interiorului barăcilor, curăţatul cartofilor la bucătărie, tot felul de descărcări de materiale sau de butoaie de murături, căruţe cu spanac etc. După toate acestea mai făceai şi de planton! Nu ştiu la ce mai servea să faci şi de planton! Probabil că această corvoadă era încă un mijloc de a-şi bate joc de noi şi de a ne pedepsi: să nu dormi, să nu te odihneşti, să nu mănânci decât atâta cât să te chinuieşti, dar să munceşti din ce în ce mai tare şi mai mult, să faci norme din ce în ce

mai ridicate: una fixată de Ministerul de Interne, la care se adăuga alta fixată de Departamentul Canalului, la care se adăuga aceea a Conducerii Coloniei, la care se adăuga a brigadierului şi pontatorului, la care se mai adăuga a şefului de grupă, la care se mai adăugau apoi depăşirile în sine, obligatorii, venind din partea noastră, dacă, bineînţeles, doreai să ajungi vrednic să-ţi primeşti dreptul de-a scrie la ai tăi ca să-ţi trimeată pachet cu alimente şi îmbrăcăminte.

Ne-au dat, aşadar, hrană rece pentru două zile – câte o jumătate de kg de pâine şi două sute de grame de marmeladă de fiecare –, ne-au scos pe poartă-afară, ne-au condus la gară cu două rânduri de cordoane de pază de jur-împrejurul nostru, ne-au mânat în duba cu ferestre simulate pe dinafară şi-am pornit astfel spre ţara făgăduinţii de la Canalul Dunăre— Marea Neagră.

Eram, în vagonul-dubă, vreo sută şi treizeci de inşi.

Merindea rece care ni s-a dat pentru două zile a fost înghiţită lupeşte, în clipa când ni s-a înmânat.

Să înghiţi – după o perioadă îndelungată de înfometare – o jumătate de kg de pâine şi 200 de grame de mameladă (şi cum să nu le-nghiţi, când nu se ştia când anume te mai puteai întâlni cu atare praznic) este o nesăbuinţă şi chiar o primejdie. Noroc că pâinea era făcută mai mult din aer decât din grâu. Foarte puţini au fost chibzuiţii care-au consumat hrana dată în raţii bine dozate.

Dar în atari situaţii raţiunea dispare cu desăvârşire din raza interesului uman şi îi ia locul instinctul. Ceea ce mai rămânea să pâlpâie dintr-însa era ceva jalnic şi ridicol.

Neobişnuite cu atare regim alimentar forte, intestinele noastre au reacţionat cu vehemenţă. Vă puteţi închipui starea de spirit şi starea de fapt a celor o sută treizeci de inşi înghesuiţi ca sardelele-n cutie ori ca oile-n târlă, cu aparatul digestiv în răzvrătire... De-a lungul vagonului era o banchetă, dar nu se stătea pe ea decât cocoţat în

picioare, ca să-ncăpem. Stăteam, deci, pe culoare sau pe banchetă, în flanc câte doi, trei, patru, cinci, lipiţi unul de altul, exact ca vitele, privind imbecilizaţi unul peste umărul celuilalt, întocmai cum privesc boii când sunt transportaţi cu bou-vagonul ori cu camionul spre abator, mai rău, căci boii se bucurau de aer.

Rând pe rând şi foarte des ne perindam anevoie, târâş, printre picioare spre borta din colţ, pentru slăbiciunile pricinuite de copiosul prânz cu marmeladă.

Unii nici nu apucau să ajungă până-acolo. Era în tot cazul foarte greu să te strecori printre oamenii lipiţi puternic unii de alţii şi s-ajungi acolo.

Dacă erai un tip tenace şi ambiţios şi ţineai cu tot dinadinsul să ajungi la ţintă, te strecurai de-a buşilea printre ciolane, dând cu mâinile prin murdăria presărată pe jos.

Unii staţionau neîngăduit de mult pe tron, îndeosebi cei vârstnici – căci au dus la muncile de la canal şi oameni peste şaizeci de ani –, şi-atunci ceilalţi îi ocârau. Cel ocărât ori bolborosea ceva nedesluşit ori tăcea resemnat cu braţele încrucişate pe genunchi şi capul înghesuit în piept.

Am petrecut noaptea stând în picioare, lipiţi unul într-altul, schimbându-ne reazemul de pe un picior pe altul, ascultând gemetele chinuiţilor, sudălmile celor cătrăniţi, glumele celor cinici, inhalând un aer consumat, coclit, un aer putred, suprasaturat de mirosul transpiraţiilor şi-al evacuărilor dizenterice zgomotoase.

Dimineaţa ne-a apucat în Gara de Nord, la Bucureşti. Ne ridicam tot mai stăruitor capetele, întinzând gâtul peste umărul celuilalt, ca şi cum am fi avut de gând să ne uităm după ceva, ca şi cum ne-ar fi chemat cineva, după cine ştie ce, poate după o picătură de ploaie ori o adiere de aer.

Rebeliunea din intestine se potolise. Altceva nu aveam de merinde.

Era dimineaţă şi aerul se schimbase şi se răcorise niţel, din cauză că gardienii lăsaseră pentru câteva minute uşa deschisă, dar stând cu

degetele pe trăgaci şi cu ochii trezi ca huhurezii.

Chinul cel adevărat însă urma să vină... Începuse să se abată asupra noastră după orele opt. Era, dacă-mi mai aduc bine aminte, pe la începutul lui iunie 1950.

Bucureştiul sta supus sub obişnuitele sale canicule. Ne-au tras pe-o linie moartă şi ne-au lăsat acolo, de dimineaţa până după-masă, când ne-au cuplat la un alt tren şi ne-au pornit sore Dobrogea, această mică Sahara a României.

Soarele izbea-n acoperişul de tablă al vagonului cu implacabila sa generozitate. Interiorul vagonului se transformase-ntr-un interior de cuptor în care zăceau în sudoare trupurile noastre, ca nişte moluşte.

Vagonul era o etuvă şi nu un vagon. Nu ştiam precis dacă suntem puşi la copt ori la fiert, deoarece pe dinlăuntru eram uscaţi de foame şi sete, iar pe dinafară şiroiau sudorile pe noi.

Respiram anevoie, cu gurile căscate şi-ntinse înainte, ca o turmă de câini ori de gânsaci. Pielea de pe noi se smochinise, arătând ca mâinile unei spălătorese, şi, nu ştiu anume cum, se mulaseră laolaltă creţurile şi încreţiturile pielei, încât deveniserăm parcă o singură masă omenească, o uriaşă hidră cu sute de capete şi mii de mâini şi picioare, iar încercarea de a te dezlipi din masa comună o resimţeam cu durere.

Eram convinşi că vom muri acolo prin epuizare şi asfixiere, dar n-am îndrăznit să strigăm după ajutor – de altfel ar fi fost zadarnic, căci nimeni nu ne-ar fi sărit întru apărare – ca nu cumva să ne omoare gardienii. A cere ajutor, când eşti în primejdie, se consideră crimă socială în socialism şi trădare de patrie...

M-am înfricoşat atunci – şi de-atâtea alte ori după aceea –, de puterea de răbdare teribilă a fiinţei omeneşti. Vorba-aceea: „Nu da, Doamne, omului cât poate el să-ndure”.

Istoviţi de oboseală, storşi de căldură, leşinaţi de foame, uscaţi de sete – căci nici apă nu ne-au dat pe drum –, mă mir, de-abia acuma, cum naiba ne mai puteam menţine pe picioare. N-aveam înootro, era singura poziţie posibilă.

Vrând-nevrând, trebuia să stăm în picioare, ca să nu ne putem întinde nici pentru a-muri... Ce conta, de vreme ce mergeam să muncim în aer liber, de vreme ce ni se acorda onoarea de-a munci, din partea unor indivizi care nu munciseră absolut nimic în viaţa lor, niciodată.

Înotând în sudoarea care e mirare de unde mai izvora, am călătorit, timp de peste treizeci de ore şi n-a crăpat nimeni, deşi mulţi implorau acest favor.

Gardienii ne ameninţau că, dacă cumva încercăm să facem vreo mişcare ori să strigăm, ne ciuruiesc cu pistoalele automate. Le era teamă de crima la care se făceau părtaşi şi, ca să-şi înşele teama, ne ameninţau cu altă crimă.

Către seară târziu, am început să revenim la viaţă din starea de comă de până atunci. Ne apucase mai crâncen foamea. Nu aveam ce mânca. Ne-am fi aşezat pe ceva, ne-am fi întins să ne odihnim, dar nu era pe ce. Apă însă, dacă ceream stăruitor, ni se dădea, cu porţia.

Pe drum am cerut, rugându-ne cuviincios, să azvârle asupra noastră câteva găleţi cu apă ca să ne răcorim, dar gardienii au refuzat, zicând: „Nu se poate, că răciţi... că noi răspundem de vieţile voastre, că statul zice că oamenii este cel mai preţios capital".

Am mai petrecut o noapte de chin în dubă. Nu ne gândeam la nimic. Nu eram în stare de aşa ceva. Memoria se retrăsese-n noi cine ştie pe ce teritorii. Chipurile celor dragi se destrămaseră în hidoasa decrepitudine. Nu uram, nu iubeam, nu gândeam, palpitam lent ca o imensă masă gelatinoasă, meduză enormă cu o sută treizeci de capete, cu gurile căscate-n vid, cu două sute şasezeci de picioare anchilozate, hidră albă, neputincioasă, agonică, împotmolită-n mâzgă.

A doua zi dimineaţa am fost daţi jos din tren, încărcaţi în două camioane, păziţi de către patru gardieni şi patru securişti de fiecare camion, cu ţevile puştilor îndreptate spre noi.

Gardienii şi soldaţii securişti stăteau lângă noi, dar aveau sentimentul, şi ei şi noi, al unei insurmontabile distanţări. Se fereau de

noi ca de nişte leproşi, ca de nişte monştri. Se uitau uimiţi, cu privirea fixă, fără grai. Parcă erau de pe altă planetă şi vorbeau altă limbă.

În sfârşit, am fost descărcaţi pe platoul coloniei de la Cernavoda. La intrare se putea citi deasupra porţii, scris cu litere mari, negre pe-un placaj roşu, ca la o nuntă: „Bine-aţi venit".

Colonia se prezenta în mod civilizat, dichisită, cu barăci curate, ronduri de flori închipuind tot soiul de însemne totemice: stele cu cinci colţuri, steme R.P.R., steme U.R.S.S., monograme... Iar pe frontispiciul fiecărei barăci sau atârnind între ele, lozinci aforistice, dintre care citătm câteva: „Avangarda noastră e P.M.R.", „Bastionul păcii e U.R.S.S.", „Slavă-n vecii vecilor genialului nostru învăţător I.V. Stalin", „Prin muncă la reabilitare" sau „Astăzi un bun colonist, mâine un om liber"... (Această ultimă lozincă apărea scrisă şi pe vagoanele de pe şantier, uşor răstălmăcită-n şagă de către muncitorii încă liberi, astfel: „Azi un om liber, mâine un bun colonist".)

Deasupra coloniei îşi arcuia spinarea un deal golaş şi prelung, de stepă, pe zarea căruia apărea din când în când silueta fantomatică a păstorului fărşerot, colonizat aici de-o soartă vitregă, şi care sta pentru câteva clipe rezimat în bâtă, visând cu ochii închişi la un paradis pierdut, cu plaiuri şi izvoare reci, tremurătoare.

Pe această coamă de deal, însă, se mai înălţa, oribil, un uriaş panou, cât iconostasul unei mari biserici, peste care era pictat, mare şi grosolan chipul îngrozitor al lui Stalin. Numai partea stângă a mustăţii atingea circa trei metri lungime. Hanul Djugaşvili spiona şi domina cu figura lui de-o ferocitate bonomă, de cărvănar cu pomeţi şi frunte de brută, cu ochii nimbaţi de-un zâmbet placid, sângeros, peste ţara lui Mircea şi Dromihete, a lui Cotizo şi Eţiu, într-o stătătoare pace sadică, adulmecând văzduhurile şi vizuinile cu nări de fiară mulţumită, ghiftuită de sânge.

Infernală arătare! Un amestec depravant, teribil de culori ordinare:

roşu menstrual şi negru de şatră dădea la iveală o arătare îngrozitoare, infect zâmbitoare! erijându-se parcă dintr-o imensă, lent clocotitoare hasna. De groază! Viclenia lombroziană juisa infernal pe faţa lui.

Dincolo de creasta dealului peste care stătea în chip de caraulă Stalin, nu-ţi puteai închipui că putea să fie altceva decât un imperiu rece, mare, mort.

Ne-am trântit la pământ ca nişte grămezi de pământ, cu boccelele lângă noi.

Unii au adormit pe loc, căzând într-un somn greu ca pământul. Îmi venea, cu toată oboseala ce mă stăpânea, să urlu de bucurie, să mă tăvălesc, să cânt.

Mă îmbătăm în lumina lutoasă a soarelui şi aveam senzaţia că mă contopesc aspru cu ierburile şi ţărâna.

Ne-au dat şi de mâncare, din ce rămăsese în cazane după ce s-au umplut ciuberele şi-au pornit cu căruţa spre locurile de muncă, pe şantier. Pâine nu ne-au dat. Cică numai de-a doua zi intram în raţie de pâine. Am servit totuşi prânzul: supă de paste făinoase şi mâncare de cartofi cu deşeuri de carne (!): zgârciuri, urechi, burtă, ochi, buze, falcă, fătăciuni, copite, anusuri, spline... într-o sală de mese, cu scaune şi trapeză.

Se chema totuşi mâncare, dacă o comparăm cu ciorbele de ardei iute din Aiud, chit că nu era să dureze cine ştie cât acest regim alimentar oarecum acceptabil.

(Într-una din zile, pe şantier, a căzut peste mine norocul: am tras, cum s-ar zice, lozul cel mare: un brigadier distribuia supa dintr-un ciubăr, stând cu capul aplecat, întors cumva cu spatele la noi, ca să nu facă cumva protecţii la împărţitul hranei. (Filosofie a mizeriei.) Acesta era ordinul dat de sus, de la comitete centrale, ca să nu credeţi că nu se interesau de dreptate şi echitate.

Treceam la rând, pe brigăzi şi grupe, să ne primim în gamele porţia. Se distribuia supa de paste făinoase – aceeaşi mereu, fără nici-o

variaţie, cât am stat la Cernavoda.

Brigadierul amesteca de două ori puternic, până la fund, în ciubăr, scufunda în vârtejul astfel stârnit polonicul, îl umplea şi-l trântea-n gamelă. Gardienii nu apăreau pe şantier. Eram păziţi numai de cordoanele de soldaţi în securitate.

— Altul la rând. Când ajung şi eu în dreptul ciubărului, iată că satana-şi pune coada: brigadierul face aceeaşi figură, dar, când să tragă polonicul afară, ezită o clipă... Polonicul era neobişnuit de greu. Nu mi l-ar fi dat tocmai mie... avea el muşteriii lui. M-a furat din coada ochiului, nu i-a convenit mutra mea, dar n-a avut încotro, înjurând în gând mi-a trântit furios conţinutul polonicului în gamela mea, care aştepta tremurând la buza ciubărului.

Ce să vezi! Gamela mea se umpluse de un bucăţoi de carne enorm, până deasupra marginilor. Fericit ca niciodată până atunci în viaţa mea, mă retrag grăbit într-un colţ şi, cu ochii la comoara din gamelă, precum dulăul la stână când a prins între fălci un darab mare de băbuc, încep să mă ospătez. Un sfert de pâine şi un ditai mertic de carne de aproape 1/2 kg nu era glumă. Carne! Da, da, şi încă ce carne!... O fătăciune de vacă, întreagă, cu dinlăuntrul tot şi cu dinafară toată, plus nişte adausuri învecinate.)

După ce am prânzit în sala de mese, am ieşit pe platou, toropiţi de o moleşeală vecină cu cea mai plăcută moarte. Toată oboseala istovitoare a celor două zile şi două nopţi de supliciu se răzbuna acum când a sosit clipa destinderii, copleşindu-ne. Am adormit dintr-o dată toţi, toropiţi. Somnul a căzut peste noi ca o prăpastie, brusc.

Exact în aceeaşi clipă însă a detunat sfâşietor o comandă: „Încolonáa-reá. La muncă, marş! Repede, repede, n-auzi?" Apoi, pe un ton familiar: „Scoală-te, puiule... Ai mâncat şi-acuma ai dormi niţel, nu?... ca acasă când veneai de la birou. Ehei, s-a dus baba cu colacii"... Apoi, iarăşi cu asprime mare: „Încoloná-rea, n-auzi?...

Bagajele le lăsaţi aici, grămadă, şi la treabă".

Atunci, în clipa aceea mi-am dorit din inimă moartea. Un gând mi-a năzărit în minte: ăştia nu ne-au adus aici pentru a face canalul, ci pentru a ne distruge sub o altă formă. De ce nu ne-au lăsat să ne odihnim, să ne spălăm, să ne revenim cât de cât?... Măcar să nu-i ajut în această tentativă criminală... Voi vedea eu ce este de făcut.

Deci, încolonaţi, târându-ne hoiturile după noi, nesimţind răcoarea care se răspândea de pe Dunăre, am ajuns la locul de muncă, lângă o fabrică de ciment parcă, nu departe de podul cel mare. Ni s-a dat imediat lopeţi, târnăcoape roabe, hârleţe. Exact aici trebuia să fie unul din capetele canalului. Am lucrat nevolnici până târziu, după orele şase, încărcând vagoane şi ne-am reîntors cu celelalte brigăzi la colonie, acoperiţi de scârbă, istovire şi pulbere. Trecătorii se fereau înfricoşaţi de noi. Ni s-a servit drept cină o ciorbă de arpacaş, fără pâine, după care ne-am luat în primire paturile, în baracă. Paturile erau suprapuse şi înzestrate cu rogojini, saltele şi pături.

Nimerisem lângă fereastră. Aruncându-mi privirea afară, până departe, văzui soarele mistuindu-se-n flăcări şi-apoi în pământ.

A doua zi am lucrat tot în acelaşi loc. Săpam, încărcăm roabele cu pământ şi, împingându-le-n sus, pe nişte traverse, le descărcăm în vagoane.

Plantoanele de la Aiud au fost numite numaidecât aici şefi de grupă, iar mai târziu, dovedind ei vrednicie, abnegaţie şi disciplină, au ajuns pontatori, brigadieri, brigadieri-şefi.

Având o înfăţişare atletică (mai bine n-aş fi avut-o), cu un schelet frumos şi puternic legat – mizeria nu m-a dărâmat, deoarece eram obişnuit cu dânsa de copil –, stăpânii au pus ochii pe mine, aşteptând să devin un spărgător de norme şi să-i antrenez şi pe ceilalţi „bandiţi" la eforturi. S-au înşelat. Eu eram arătos dar nu şi rezistent la efort fizic prelungit şi, mai ales, deloc dispus să le fac pe plac. Vitalitatea este una, iar forţa fizică alta.

A doua zi, când s-au format echipele de lucru, oamenii se grăbeau

care mai de care să mă atragă în echipa lor, pentru ca prin mine să îndeplinească mai uşor normele, pentru ca astfel să poată primi dreptul la pachet şi vorbitor. Alţii însă doreau să mă prindă în echipa lor pentru îndeplinirea altor norme, bănuind ei în mine un tip uşor de provocat, cu alte cuvinte, după vorba lor: „o pasăre bună de vânat”.

Ei nu înţelegeau însă că acest fel al meu de-a fi, deschis, franc şi impulsiv, avea să mă puie la adăpost de rele mai mult decât altă comportare, mai subtilă, mai elastică, mai diplomată. Până la urmă, dacă nu le-am câştigat admiraţia, măcar sentimentul că, spunând cu francheţe ceea ce gândesc, devin mai puţin periculos decât oportunişti vicleni, lingăi, lepre.

Nu provocam (ar fi fost stupid şi te-ar fi bănuit colegii că eşti instigator) şi nu-mi exprimam indignarea, dar atunci când eram întrebat, indiferent cu ce intenţie şi de către cine, răspundeam cu o sinceritate seacă: două, trei cuvinte concentrate până la refuz, prin mânie, într-un fel de aforism, şi-mi vedeam mai departe, ostentativ, de lucru. Minţeam numai atunci când eram întrebat despre alţii, dar niciodată când întrebarea mă viza pe mine.

La drept vorbind, mie nu-mi ardea de muncă şi mă indignau până la clocot condiţiile în care munceam: hrană proastă, cazare proastă, muncă forţată, plus corvezile, înjurăturile şi hienele, care umblau după sufletul nostru la tot pasul ca să ne miroasî gândurile. E drept că sufletele noastre începuseră deja să miroasă a cadavre...

Văzând această comportare a mea, absurdă, oamenii, – cei cinstiţi – care doreau până atunci să lucreze în aceeaşi echipă cu mine au început discret să mă ocolească, apreciind că o prietenie cu mine le-ar fi putut periclita lor situaţia, iar alţii – leprele – au pornit să mă întărâte tot mai tare.

M-am dovedit însă mai înţelept decât josnicia lor, bineînţeles cu gândul cel bun, inspirat mie de către protectorul meu permanent, Sfântul Pandu.

Un soi de amic până atuncea mi-a ţinut chiar şi-o morală, înainte de

a mi-o spune pe şleau că nu mai poate fi prieten cu mine (ca şi cum eu l-aş fi considerat vreodată prieten!), dată fiind atitudinea mea duşmănoasă faţă de bunele intenţii ale statului, şi că nu înţelege să sufere din cauza mea.

Cauza adevărată a acestei „rupturi" era de fapt alta: cât timp lucram dublu decât el, făcând şi norma lui, eram un foarte bun amic. După ce el însă aranjase cu şefii de grupă, cărora la Aiud le dădea haine şi cu care făcea gheşefturi, ca să anunţe acasă pe soţia sa să-i vină la vorbitor, pentru ca să nu fie obligat să-mi deie şi mie din conţinutul pachetului, dar şi pentru că eu eram prost văzut, a stricat „prietenia" cu mine. Omul avea ce să deie altora, care, mai târziu, de unde el nu era în stare să arunce nici de cinci ori pe zi cu lopata-n vagon, l-au făcut pontator, pentru merite şi eforturi deosebite-n muncă. Totuşi trebuie să recunosc că a procedat mai onest aşa decât să mă fi tras de limbă şi-apoi să mă vândă politrucului. Căci lui, în marea mea naivitate, i-aş fi spus nişte treburi de la inimă.

I-a venit într-adevăr soţia şi i-a adus un pachet enorm. Avea rezerve serioase de bani acasă... Fusese preşedintele cooperativelor comerciale pe regiune în perioada când avea ordin să pauperizeze în mod organizat masele pentru a le convinge astfel să intre-n colectivă şi-atunci şi-a făcut plinul pentru sine, pe mulţi ani. N-a trecut nicio săptămână de când a primit fabulosul pachet, că a şi fost înaintat pe post de pontator, la o brigadă unde plantonul de la Aiud ajunsese brigadier. Cine primea pachete mai mari de-acasă acela câştiga şi încrederea administraţiei.

Iar eu, din ziua aceea, am ajuns pe mâna lui Gujbă. Eram bine pictat, şi la această operă de pictură a contribuit, în felul său, şi fostul meu „amic", cel cu pachetul şi cu morala...

Gujbă era un păduche de un metru şi cincizeci statură, pântecos şi cu membrele subţiri, cu ochi exoftalmici, de gorobete. A fost şef de

post şi fusese condamnat pentru crimă împotriva umanităţii.

Din primul moment când m-a primit în grupa lui, fiind pus în temă asupra persoanei mele – nici tu docilă şi nici cu pachete mari-acasă –, mi-a spus-o deschis: „Te-nmoi eu, n-avea nici-o grijă, grijania ta de bandit... îţi scot eu gărgăunii din cap”.

Toată ziua nu făcea altceva decât să se ţină de capul meu şi să latre la mine, tare, ca să-l audă cine trebuia, ştia el cine. Lipsit de pachete ca şi de bunăvoinţa de-a face servicii, rămâneam expus tuturor atacurilor, obiect de vânzare la îndemâna oricui. „Pasăre bună de vânat”...

Aşa că: „Dă, futu-ţi crucea mă-tii de profesor, dă, nu sta”. (De fapt dădeam, nu stam, dar nu aşa cum pofteau ei.) „Mai redede, n-auzi!... încarcă roaba bine, cu vârf. Mişcă, n-auzi? Asta-i lopată?!” şi-mi dădea el cu forţa una mare de tot şi cu coada mică: „Na, mă, profesore”. M-am oprit în loc şi m-am uitat la păduche cu primejdie... Instinctiv, păduchele s-a adunat sub piele, s-a strecurat iute într-o cusătură şi s-a pitit acolo. Apoi iar a scos capul: „Dă, mă, n-auzi banditule”. Te-n-moi eu, putoare". Iar m-am oprit în loc, cumpănind oarecum unealta; el s-a retras câţiva paşi, s-a cocoţat pe-un bolovan şi-a pornit să strige mai tare: „Nu vrei să lucrezi, ai?... Sabotezi, banditule, criminalule! Las’ c-ai să vezi tu pachet de-acasă când m-oi face eu patriarh". (Imbecilul nu-şi dădea seama că spunea un mare adevăr în ultima ameninţare. Pentru că aşa cum o pornise şi cu virtuţile de care dădea dovadă, în noua societate care se construia neabătut, avea toate şansele s-ajungă chiar patriarh.) „Dă, n-auzi? Dă mă, că te omor, n-auzi?"... Iar eu iarăşi mă uitam la dânsul nu ştiu cum, căci iarăşi Gujbă al meu se ferea instinctiv dinaintea mea, a tăcerii mele gata să se prăvale peste el.

Strigătele lui însă deveneau de-a dreptul isterii, Gujbă cădea-n delir când se-ntâmpla să treacă pe şantier, în inspecţie, comandantul lagărului ori ofiţerul politic: „Aşa! Nu vrei să lucrezi, ai! Sabotezi! înjuri regimul, banditule, fascistule. Înjuri pe conducătorii noştri, înjuri republica”. (Pe timpul fascismului antonescian, el omora cu

sapa pe evrei şi pe bolşevici.) „Vrei să evadezi, ai. Te tot uiţi încoace şi-ncolo. Aţâţi şi pe alţii să nu lucreze. Iar m-ai ameninţat că mă omori”.

Cum naiba am putut să-i inspir acestui păduche atâta duşmănie nu-mi pot explica. Chestia mă şi jignea, nu numai că mă-nfuria.

— Ce-i cu ăsta? întreba Cârlejan (sau Cârjan), comandantul coloniei, un bărbat tânăr şi onest, care s-a îngrijit de noi cât a putut în calitate de comandant.

Chirion în schimb, politrucul coloniei, tăcea, rânjind ca un şacal. Rânjet de om neîmplinit.

— Domnule Comandant, e un bandit. Nu lucrează, aţâţă pe colonişti la rebeliune, înjură regimul, partidul... A fost din aceia din echipele morţii.

Cârlejan s-a întors înspre Chirion. Acesta continua să rânjească hieneşte, cu capul sucit uşor într-o parte şi ochii în pământ. Cârlejan zice:

— Văd că lucrează, nu stă. Uită-te la roaba lui cât e de plină.

— Numai acuma, domnule comandant, acum când v-a văzut pe dumneavoastră... E parşiv... trebuie...

— Cu treabă bună, cu treabă bună, a reluat Cârlejan, ardeleanul, continuându-şi drumul şi iscodind cu privirea piezişă pe politruc... Nu ştia dacă a procedat bine. Se temea să nu fi făcut vreo gafă... să n-o păţească. Mai târziu era să-şi dea seama că făcuse o gravă greşeală politică...

În aceeaşi grupă cu mine mai era un ghemotoc de bănăţean, prieten cu Gujbă şi compatriot, fost brigadier silvic şi legionar activ, mic şi iute ca o sfârleză, atent în toate părţile, care „în timp ce lovea repede şi mărunt cu târnăcopul, striga la cei din preajmă: „Darăţ, darăţ, nu starăţ". Homunculul îşi netezea drumul în felul acesta spre postul de brigadier, pe care l-a şi obţinut la scurt timp, dând din slănina lată de-o palmă şi din pâinea albă, crescută, lui Gujbă şi, prin Gujbă, şi altora, dând din clonţişor într-una către ceilalţi cu: „Darăţ, darăţ, nu starăţ".

Gunoi execrat de-o târâtură era acest Gujbă, iar mâna lui dreaptă, cel cu „Darăţ, darăţ, nu starăţ", un viespe isteric, numai ochi. Unul şef de post, celălalt pădurar, adică exact ca-n vorba ceea: „Fă-mă, Doamne, ce n-am fost, / Pădurar ori şef de post".

Duminică au sosit la poarta coloniei mamele, soţiile, surorile, fraţii, copiii să-i vadă pe ai lor şi să le aduoă pachete. (Hrana între timp se împuţinase şi se înrăutăţise, adică intrase-n normal.) Zi mare! Am profitat de sărbătoare, adică de faptul că deţinuţii, sătui fiind, renunţaseră la porţia de la cazan, şi m-am înfăţişat de mai multe ori, cu altă mutră şi altă ţinută în faţa ciubărului, cu gamela-n mână. După ce înghiţeam în mare grabă zeama de varză din gamelă, crâncen de acră, mă aşezam din nou la coadă şi mai luam o dată şi încă odată şi din nou, de patru ori.

Distribuitorul, sătul ca un boa, nu-mi purta de grijă: ţinea ţigara între buze – scrumul cădea-n ciubăr în timp ce împărţea – şi aştepta plictisit, lehămesit, să termine mai repede şi să se pună pe odihnă.

Am înghiţit cu acest fericit prilej patru gamele de ciorbă de varză, umflându-mă ca un cimpoi, şi-n loc să astâmpăr foamea mai rău am aţâţat-o.

O astfel de ciorbă de varză, acră, nu numai că nu te hrănea, dar macera în tine ultimele rezerve de grăsime pe care le mai aveai.

Seara, la cină, vlaho-macedonii mei – erau 10 la Cernavoda – (nici-o ramură a seminţiilor româneşti nu a dat un procent de condamnaţi atât de mare ca al lor, aproape fiecare familie având câte unu ori doi arestaţi, toţi bărbaţii de la 17 ani în sus fiind trecuţi prin mâna securităţii), auzind că este unul de-al lor prin colonie, un profesor foarte rău văzut şi client al lui Gujbă, au venit la mine şi m-au poftit la masa lor. Erau de-aici din Dobrogea, dintre coloniştii aşezaţi în Cadrilater după războiul din 1912.

Erau oameni harnici şi sobri, respectaţi şi temuţi pentru legenda

care circula pe seama lor că omoară oameni pentru nimica toată, cu repeziciune.

Am stat între ei, înaintea bucatelor homerice, copleşit de emoţie. Erau întinse pe ştergare: carne de oaie stearpă, friptă în cuptor, caş, pâine şi plăcinte, ca la stânile din Pind, ca la Sfânta Maria Mare, protectoarea păstorilor, ca la tunsul oilor. Eram tot numai o plângere împietrită.

Îmi roteam în jur ochii, ca să văd pădurile, pajiştile, munţii... dar nu vedeam decât stepa, sârma ghimpată şi uriaşa pancartă cu mutra lui Stalin bălegată enorm peste ea.

Costa Vlahbei, acest rege înnăscut, cu musculatura pe el tare, de şarpe, cu privirea puţin cruntă, a unui temperament viforos, a ridicat la un moment în zarea ochilor osul spatei – întocmai ca la stânile vlahilor din Epir, Macedonia şi Tesalia – şi, cercetând îndelung semnele acolo arătate, a proorocit: „O lai fraţl'i-a mei, tuţ anl'i cât nî-l'i dedirî, aua va-s l'i fîţem, pi tuţ." (O sărmanii mei fraţi, toţi anii câţi ni i-au dat, aici o să-i facem pe toţi.) Apoi, după o altă slomnire, tot în osul spatei: „Iuvâ, multu diparti di noi, si-vearsî sângi", adică: undeva, departe mult de noi, se varsă sânge. (În Coreea se ducea război.) „La noi nu pari să-agiungî", adică: la noi nu pare să ajungă. Stam în jurul merindelor şi-ascultam cu toţii, miraţi.

Eram de faţă: Costa Vlahbei, solomonarul; Vasili Gima, cel lat în spate, uşor îndepărtat din picioare, potolit ca toţi oamenii dotaţi cu o forţă neobişnuită; Vangheli, un tânăr ager, subţirel şi cuminte ca o fată mare; Uscătură, un alt tânăr, guraliv, dar bun la suflet; bătrânul întunecat şi liniştit Sturnara; Barzavan, alt bătrân resemnat într-o bărbătească jale, fost mare chihaie cândva pe drumurile Greciei; Ciunga cel înalt, lent la vorbă şi legănat în mers: Bucuvala, cel cu părul argintiu ca suflat cu pulbere de pe drumurile călcate de înaintaşii săi cărvănari, cu ochi albaştri întredeschişi ca să scruteze depărţările, Popescu cel foarte cumpătat şi cumpănit la vorbă (nu ştiu de ce şi-a modificat numele la modul acesta trivial?), răbduriu şi

foarte darnic; şi în sfârşit eu, pierdut între ei.

De atari festinuri n-aveam să ne mai bucurăm. Şuruburile se strângeau, măsurile erau din ce în ce mai severe, sistemul de spionare se perfecţiona. (De la Bucureşti veneau dispoziţii din ce în ce mai preţioase împotriva noastră.) Nu mai puteam crâcni. De îndată ce se întâlneau doi şi-ncercau să-şi vorbească, un al treilea se înfiinţa ca din pământ alături, trăgând cu urechea, căutând ceva pe jos, fluierând într-o doară. Am început să ne suspectăm şi propria noastră umbră.

Venise şi la mine cineva cu un pacheţel, un fost elev din Bistriţa, originar din Cernavoda, pe nume Vena Cornel, dar l-au alungat de la poartă cu sudălmi şi ameninţări. Elevul mă zărise într-o zi, din pragul unei barăci, când treceam prin faţa ei cu brigada. L-am observat. El pe mine nu. Se uita milos şi speriat la spectrele încolonate care treceau prin faţa lui parcă spre moarte. Cuprins de-o mare bucurie, nu m-am putut abţine şi l-am strigat copilăreşte. Vena m-a zărit... şi îndată şi-a acoperit ochii cu coatele ca să nu mai vază teribila vedenie, întorcându-se în altă parte. Arătam jalnic în mantaua aceea atârnând ca o zdreanţă pe mine, desculţ, în nişte pantaloni de pijama, cu plăgi de arsură pe faţă, costeliv, livid şi adus din spate, cu privirea dilatată de-o bucurie bruscă.

Eu am fost avertizat imediat cu vârful ţevii îndreptat spre mine de către un soldat secui din cordon, iar lui Vena Cornel plutonierul i-a zis ceva despre Dumnezeu.

Vena totuşi s-a înfăţişat duminică la poarta coloniei împreună cu taică-su. În mână duceau un modest colet pentru mine. S-au rugat de domnii ofiţeri să mi-l deie: „E profesorul meu, un om foarte de treabă, îi datorez foarte mult, vă rog să-i transmiteţi această mică atenţie din partea mea". Aşa a vorbit Vena Cornel, iar ofiţerii l-au stropşit cu vorbe murdare şi l-au alungat. Pe tatăl său l-a poftit în birou ofiţerul politic şi l-a ameninţat că, dacă nu dă copiilor o educaţie sănătoasă, o să aibă de-a face cu el. „Ce, nu ţi-i bine, banditule? Cară-te de-aici imediat, să nu-ţi rup oasele", aşa a vorbit ofiţerul politic. După cum se

poate vedea, toţi cetăţenii ţării deveneau., rând pe rând, bandiţi.

Şi Vena Cornel n-a mai apărut în cale-mi.

De lângă fabrica de ciment, brigada noastră a fost plasată la cariera de piatră, dincolo de podul cel mare. Aici, eu şi cu Augustin Şora dam găuri în stâncă cu baraminele, un fel de răngi din oţel cu tăiş la vârf, foarte grele.

Gusti era un băiat minunat. Lucra încet, cu treabă bună, ardelenească şi cu spor. Unde punea el mâna îşi aşeza Dumnezeu mila. Era tăcut, chiar ursuz şi morocănos uneori. Avea căutătura aspră şi ura din rărunchi tot ceea ce era neomenie. Dispreţul lui de om simplu era absolut şi total. Gealaţii simţeau acest dispreţ, dar n-aveau ce face. N-aveau motive să se lege de el. Muncea cât trei şi tăcea cu înverşunare. Acea tăcere zăcută, încruntată le provoca nelinişti, dar lui Gusti puţin îi păsa. Vorba lui: „Mă doare-n cioareci de ei". Era fiu de ţăran din părţile Zalăului, orfan şi crescut în umilinţe de către nişte rudenii şi n-avea nicio meserie. Aici la canal a deprins el ceva zidărie, niţel cioplit în piatră, iar, după ce a scăpat de temniţă, a învăţat tapiţeria. Trăia din muncă grea şi cinstită, credea în Dumnezeu, nu credea în şefi, ura şi dispreţuia haiduceşte.

Îi plăceau cântecele şi poezia. Începuse chiar să compună în taină versuri. Mă iubea – simţeam acest lucru – şi eram fericit că mă iubeşte un asemenea om. Când toţi cunoscuţii se lepădară de mine şi mă ocoleau ca pe unul aducător de primejdie, Şora a rămas acelaşi prieten devotat şi-acelaşi om de omenie.

De câte ori n-am mers alături, ţinându-ne de braţ, prin noroaiele până peste gleznă, sub ploi şi viscol, la fel de flămânzi amândoi, cu neodihna sălăşluind în oase ca un cancer, încurajându-ne unul pe altul, răzimându-ne unul de altul, îngânând colinzi şi alte cântece de demult:

„La fereastra amintirii ne-adunăm,
Cântecul de altă dată-l colindăm.

Şi-a cernit un înger florile-i tiptil.
Peste fruntea mea senină de copil.
Mamă, mamă, cresc nămeţii, suferim,
Cad pe gene flori de gheaţă, Velerim!"

Acesta era textul unei colinzi scrise-ntr-un lagăr din Rusia de către un învăţător român, ofiţer de rezervă, căzut prizonier şi cântată de prizonierii din Siberia. Gusti o învăţase la Aiud, în celulă, şi-i plăcea s-o fredoneze-n clipe grele. Îmi plăcea şi mie, dar nu atât de mult ca pe cele care le-am cântat în copilărie, când umblam cu steaua, în nopţile înzăpezite şi înstelate ale Turiei.

Aşadar izbeam noi cu baramina-n stâncă, scoteam praful din gaură cu-o linguriţă aninată de-o sârmă lungă, apoi turnam apă-n gaură ca să se înmoaie piatra şi iarăşi izbeam cu baramina. Deseori se întâmpla să trecem cu baramina dincolo de rocă, într-un strat de pământ. Atunci ne prefăceam că perforăm, odihnindu-ne de-a binelea... Priveam peste câmpia Călăraşilor, urmăream înaintarea ceţoasă a Dunării spre mare, beam la răstimpuri apă ca să ne înşelăm foamea, glumeam discret, povesteam, având grijă să nu observe leprele că tragem chiulul. Perforatul cu baramina era considerată o muncă grea, dar în fond avea un mare avantaj: că nu stăteai în picioare, că puteai să te mai şi aşezi.

Un soldat din cordonul de pază exterioară, ardelean, privindu-ne şi ascultându-ne, înţelegând că suntem din Transilvania, aprindea ţigara, trăgea unul sau două fumuri dintr-însa şi-o azvârlea cu mare băgare de seamă lângă noi. Apoi schimba locul de pândă, atent să nu-l observe vreun guzgan. Uneori ne arunca şi câte un sfert de pâine. Dacă l-ar fi prins era vai şi-amar de trupul lui.

Când veneau seara artificierii, cu un şef după dânşii, care măsura şi stabilea adâncimea găurilor ce însemnau îndeplinirea normei noastre de muncă, civili fiind dânşii, priveau cu simpatie discretă înspre noi, din coada ochilor, cercetau găurile bătute de noi, vârând în ele un fel

de suliţă gradată şi, pe când să dicteze pontatorului nostru metrajul – norma pe-o zi era de trei metri şi jumătate gaură-n stâncă –, dictau patru metri şi ceva, deşi în realitate noi nu făcuserăm mai mult decât un metru şi optzeci, mai mult fiind cu neputinţă în modul acela rudimentar de lucru.

Traiul oarecum mai omenesc de-aici de la Cernavoda, cu toată ticăloşia lui Gujbă şi-a altor lepădături ca el, puşi pe reabilitare, în ciuda muncilor grele, avea să se curme în curând, o dată cu mutarea noastră la Valea Neagră.

Cei mai slabi dintre noi au murit în primele zile. Unul s-a aruncat în Dunăre. Era dintr-o comună de lângă Cluj, tată a doi copii. Îl arestaseră şi-l condamnaseră la cinci ani închisoare pentru crima de-a fi găzduit într-o seară, în casa lui, pe un trecător care-a cerut adăpost. Muncea într-una, într-o tăcere primejdioasă, din care se putea naşte orice. Muncea aşezat pe treabă, ca ţăranul ardelean. Nu vorbea cu nimeni, nu se-mpăca deloc cu peisajul şi nici cu climatul de-aici. Ciorbele şi cafeaua neagră le înghiţea în silă, la repezeală. Era grăbit... Pâinea în schimb o mânca cu evlavie.

Am încercat să mă apropiu de el cu vorbă părintească... M-a respins cuviincios. Un demon pusese stăpânire peste gândurile sale şi-l împingea încet spre întuneric.

Era pe la orele 11. Lucram la nişte săpături, lângă Dunăre. Din clipa când a început lucrul şi până atunci, trăsese din târnăcop şi din lopată, necontenit, spre încântarea brigadierilor care nu conteneau cu laudele la adresa lui, dându-l ca exemplu, mai ales nouă, „intelectualilor”. El nu dădea nici doi creiţari pe vorbele brigadierilor. Îşi vedea numai de treabă. I-ar fi pălit cel mult cu unealta-n cap.

Soarele, ridicat perpendicular pe creştetele noastre, bătea cu neîndurare.

În văzduh, mâinile, uneltele, văpăile soarelui şi vântului se-

nvălmăşeau laolaltă într-o înfricoşătoare încăierare. Din cauza pulberii, nu desluşeai braţele oamenilor de coada uneltei de lucru.

El săpa şi transpira într-una. Săpa într-o tăcere mânioasă.

— Bravo, bravo, ia uitaţi-vă la el! Iată un colonist adevărat! Iată unul care nu mănâncă degeaba pâinea pe care i-o dă republica! Luaţi exemplu, voi profesorii, avocaţii, doctorii, prefecţii, de la el. Îl vedeţi? striga Slăvog, un alt brigadier, fost sergent de stradă la Iaşi, condamnat ca şi colegul său Gujbă tot pentru crimă împotriva umanităţii. (Omorâse nişte evrei şi nişte ţigani, cu acelaşi devotament cu care ar fi omorât acuma pe doctori, pe profesori, pe avocaţi. Se bucurau acuma de un regim de favoare, iar la ieşirea din închisoare au fost numiţi: primul preşedinte la cooperativa invalizilor, iar al doilea, director de sală într-un restaurant. Nu se poate spune că dictatura, indiferent de denumire, nu-l promovează pe om.)

Soarele lovea ca un baros încins deasupra noastră. Praful intrat pe nări, în plămâni, o dată cu aerul, ardea. Brigadierul lăuda pe omul nostru şi ocăra pe domni. Uneltele lătrau ca pe marginea unei întunecate genuni.

Brusc, ţăranul din Ardeal a aruncat cât colo unealta cu mânie răbufnită, a răcnit din rărunchi o sudalmă şi-a luat-o la goană. Dunărea, numai la zece paşi. Pe malul ei, soldaţi cu pistoale automate.

— Soarele cui v-o făcut încă, de gunoaie! Nu vă rabde pământul Da' ce-aveţi mă, traiste-n băţ, cu mine? Ce v-am făcut eu mă? ha, mă, gunoaie? Na-vă sărăcia de târnăcop şi săpaţi-vă groapa... Şi-a azvârlit cu izbire târnăcopul în lături. Mă duc să-mi văd copiii. Şi: plosc, bâldâbâc în Dunăre. În aceeaşi clipă pistoalele au detunat şi l-au prins cruciş, încă din aer, iar omul, în loc să se înece, a rămas răsucit de gloanţe, cu burta la soare, pe valuri.

S-au repezit după el, ca nu cumva să-l piarză... Trebuia decontat. L-au scos la mal, l-au întins la umbră, sub sălcii, ca să nu se împuţească prea tare. Stătea cu gura căscată, ca-ntr-un ultim strigăt de iubire ori de sudalmă.

Ochii-i zâmbeau larg deschişi. Parcă-şi striga copiii. L-au ţinut acolo până după-masă la orele şapte, când înceta lucrul. La acea oră l-au înghesuit într-o roabă, cu mâinile, picioarele şi capul atârnând pe dinafară şi-am pornit încolonaţi, cu mortul înaintea coloanei cu zece paşi, ca pe un trofeu, spre colonie. Tărăboanţa cu trofeul o purta un vlăjgan crăcănat şi scârţia ai naibii de sinistru, încât trecătorii întâlniţi pe drum se fereau în lături, făcându-şi cruce înfricoşaţi. Cei doi soldaţi care-au tras, salvându-l de la înec, scutindu-l de un drum până acasă, au fost decoraţi cu ordinul muncii şi trimişi în concediu pe 20 de zile. Au vârât în buzunar şi-un plic c-o primă de merit.

Iar chipul lui Avizuha ne zâmbea dintre pulberi, acolo, pe panoul de pe coama dealului.

2.

Cum a fost, cum n-a fost, a trecut şi asta. La Cernavoda nu se poate spune c-am fost puşi la un regim de exterminare radicală. Au murit numai cei slabi. Cei rezistenţei au scăpat, în timp de-o lună au murit, din vreo trei sute câţi eram, vreo douăzeci.

Cârjan sau Cârlejan, comandantul coloniei de la Cernavoda, era un om cu bun simţ, un naiv care credea cu sinceritate-n construirea canalului, ca şi-n cea a socialismului. Acest lucru nu se poate face, gândea el, decât cu braţe şi minte omenească, deci trebuiesc îngrijiţi cei ce le poartă, adică oamenii. Greşeală politică de neiertat! De această gravă greşeală ce-o săvârşea Cârjan mi-am dat seama, amarnic de limpede, în iarna imediat următoare, într-o zi de neuitat.

Trei brigăzi lucrau la descărcări, pe „Mustaţă" (aşa se numea acel punct al şantierului). Pământul care trebuia descărcat din vagoane era cleios, înfundat într-însul cu bolovani, îndopat cu pietriş. De sus ne ploua şi ne ningea; din părţile laterale ne secera vântul; din jos, până poşte glezne, ne mâncau noroaiele, iar din lăuntrul nostru ne rupea

foamea, istovirea, deznădejdea.

Izbeam cu târnăcoapele în peretele de pământ ca bitumul moale şi, când să tragem de ele, târnăcoapele rămâneau împlântate-n masa cleioasă, iar noi cădeam opintiţi pe spate, sau în faţă. De-atâtea căderi mâinile ni se umpluseră de noroaie, încât nu mai arătau a mâini omeneşti.

Vâram lopata-n molozul bituminos cu chinuitoare apăsare, o ridicam icnind şi, când să aruncăm conţinutul din ea la vale, lopata ne trăgea după dânsa şi iarăşi cădeam în noroaie, împleticiţi. Izbeam cu mânie târnăcopul în grămada de moloz şi nu izbuteam să smulgem decât doar o unghie de clei. Picioarele se îndoiau la tot pasul din genunchi, dar rămâneau fixe de la glezne-n jos, încleştate-n noroaiele de gumă păstoasă, umplute cu pietriş.

Şi peste trupurile noastre zdrenţăroase ploua, ningea, bătea vântul şi urla deznădejdea. I-am zărit pe unii cum încep să plângă cu amar, pe alţii i-am auzit blestemându-şi părinţii şi ziua-n care s-au născut, pe alţii i-am auzit răcnind împotriva lui Dumnezeu (eu tăceam autoosândindu-mă), iar nişte penticostali cântau imnuri de slavă lui Iahve. Alţii scânceau cu privirile împăienjenite şi înveninate. Izbeam cu târnăcoapele din ce în ce mai tare, şi din mânie dar şi ca să ne încălzim, dar târnăcopul de-abia dacă scobea niţel sfârc din blestematul pământ cleios şi îmbibat cu pietre. Ploaia, zăpada şi vântul se învălmăşeau necontenit asupra noastră.

Brigadierul Slăvog, cel condamnat pentru ucidere de oameni nevinovaţi, vârât într-un cojoc confiscat de ofiţerul politic de la alţii, vârât de asemenea în bocanci şi pantaloni vătuiţi – tot confiscaţi şi aceştia şi daţi lui Slăvog să nu cumva să răcească –, vârât până-n gât cu capul într-o căciulă rusească, pe care şi-a făcut-o singur el dintr-un alt cojoc, confiscat şi acesta, tăiat, cu mâinile vârâte în nişte mănuşi tot confiscate, ca obiecte de lux, de la alţii, bine ghiftuit atât de la cazan cât şi din pachetele altora, foarte bine odihnit şi într-una aţâţat de pofta de muieri, mai având peste dânsul, pentru o ultimă protecţie, şi-

un fel de fulgarin care-l acoperea până la călcâie, zăcând dospit în miazmele-i proprii... stătea cocoţat pe-un pietroi, de unde privea la noi cu rânjet unsuros, pânditor.

Deodată, nu ştiu ce streche l-a muşcat; întinzându-şi aripile, fâlfâind alene din ele, porneşte a croncăni de zor: „Hai băieţi, hai băieţi! mai repede, n-auzi?... Ptiu, să nu le fie de deochi, că nu le pasă de frig!”... Apoi, schimbând brusc calimera: „Mişcă, putoare, mişcă, domnule profesor, n-auzi, domnule profesor, domnule deputat, părinte dragă, mişcă, băga-te-aş în pizduca mă-tii”.

Ce se întâmplase de l-a apucat deodată acest delir? Intraseră pe şantier comandantul Zamfirescu, un urs de om, fost hamal în portul Constanţa, dur pe dinafară dar cinstit în cuget, însoţit de politruc, tovarăşul Chirion, cel cu doi dinţi ieşiţi afară ca la mistreţii mlaştinii, cu cele cinci colţuri ale căciulii ţuguiate bine, ca să se vadă, cu steaua – tot cu cinci colţuri, ca şi căciula – în frunte, deasupra cozorocului micuţ, cu o gură tăiată-n lung, ca la broaşte, leit figurile de bolşevici reproduse-n zeitungurile hitleriste de propagandă anticomunistă, din vremi nu prea depărtate.

Îl cunoşteam de la Cernavoda. Era acelaşi. Având nivel ideologic ridicat şi temeinic, el a avansat în grad, în timp ce Cârjan, considerat a fi un mic-burghez ca mentalitate, a înfundat puşcăria. Era acest Chirion ins ager la minte; ştia adică să deosebească lămurit între ceea ce trebuia să se spună că se face şi ceea ce trebuia a se face cu adevărat.

Erau îmbrăcaţi amândoi în cojoace, nu ca al lui Slăvog, ci ca al unui Slăvog-boier. În picioare aveau cizme birghere, nu boconci ca Slăvog; aveau căciuli ruseşti în cap, dintr-alea de mareşali sovietici, iar peste cojoace purtau pelerine, pelerine kaki, cu glugi, pentru a proteja pielea cojoacelor din miel merinos, de intemperii.

Glop, glop, prin noroaie cu cizmele, groh, groh din piepturile ghiftuite, de graşi şi „obosiţi” ce erau; au ajuns, trecând în inspecţie locul de muncă, în dreptul grupei mele. Se opresc în loc cu mâinile în

buzunare şi piepturile scoase măreţ afară. Chirion ţinea râtul în pământ, ca hienele, şi avea spinarea arcuită, ca un om al ideologiei aplicate ce era. Privesc: Zamfirescu încruntat, ca să-şi ascundă gândurile înaintea lui Chirion, iar acesta spionându-l cu rânjet bălos. Zamfirescu zice: „Tovarăşe locotenent, să trimitem brigăzile la barăci, să se odihnească... să muncească mai cu spor mâine, când va fi timp mai frumos", apoi, dând-o pe şagă, deoarece Chirion începuse a mârâi dinlăuntru: „Asta-i mizerie, nu muncă, frecangeală".

— Lasă, lasă, tovarăşe comandant, îi retează vorba Chirion, răsucind anevoie gâtul către el. Avem şi-un scop politic aici cu aceşti bandiţi, nu doar să facem (a rânjit, juisând) canalul.

Din clipa aceea am ştiut limpede pentru ce am fost adus la canal şi m-am hotărât să nu le ofer nici cel mai neînsemnat concurs la atingerea ţelurilor politice pe care şi le fixaseră în legătură cu soarta noastră. Dacă ei s-au gândit că fericirea clasei muncitoare depinde de omorârea noastră prin canonire, atunci eu am datoria să nu le vin într-ajutor, orice s-ar întâmpla. Oricât de abjectă în sine ar fi viaţa aceasta, eu n-am dreptul să-i ajut s-o facă şi mai abjectă. Nu voi mai munci. Nu mă voi lăsa umilit, nu terfelit în această cloacă a sadismului troglodit. Îţi mulţumesc, tovarăşe Chirion, scuipatule pe târtiţă de-o codoaşă, pentru că mi-ai spus adevărul şi că de azi încolo ştiu ce anume am de făcut. Iată, mi-am fixat şi eu o lozincă, pentru mine: *de azi încolo, decât sub pământ, mai bine sub normă*... Şi din ziua aceea n-am mai muncit decât numai aşa ca să treacă vremea... Şi zău, era infinit mai bine şi mai demn să stai la carceră, să urle asupra ta, ca nişte guri de balauri, brigadierii, să-ţi returneze pachetele de-acasă etc, decât să dai din târnăcop, din lopată, din baros, baramină, din rangă, săpându-ţi singur mormântul hotărât de ei. Nu! Toată conştiinţa mea, întreagă fiinţa mea n-au fost decât un teribil şi implacabil NU!

N-au decât să mă omoare cum le place, dar fără concursul meu; perversitatea cea mai oribilă faţă de om: să-l pui să-şi sape singur groapa înainte de a-l strivi. Din clipa aceea i-am băgat – asumându-mi

toate riscurile –, vorba românească, în cloaca mamii lor. Şi-acolo-au rămas, pentru mine, pentru vecii vecilor.

Plecaserăm din Cernavoda bucuroşi, bucuroşi că plecăm nu importă unde, că plecăm. Nenorociţii aşteaptă totdeauna ceva şi-i bucură orice schimbare, indiferent de ce urmează. Aruncaţi în nişte camioane hodorogite, am fost duşi, prin pulberi hunice, şi aruncaţi peste dealurile sterpe, arse, tătărăşti de la Valea-Neagră.

(La plecare, Cârjan s-a uitat lung după noi... Nu i-am răspuns cu un salut de simpatie, după cum ar fi meritat: ne temeam să nu-i facem rău. Ne uitam la el ca vitele după stăpân atunci când negustorii le pornesc spre nu se ştie unde, cu aerul acela imens de trist, tâmp, acoperit de-o animalică jale. Nu ştiam ce ne aşteaptă şi că vom tânji amarnic, curând, după zilele când se îngrijea de noi Cârjan. Chiar dacă – să spunem – dispoziţiile ar fi fost altele când ne aflam la Cernavoda, Cârjan rămâne totuşi un om, pentru că, prin firea moştenită de la părinţi, punea în comportarea sa, mai presus decât doctrina şi dispoziţiile preţioase ce veneau de la Bucureşti, OMENIA, şi oamenii adevăraţi se cunosc atunci când sunt puşi să execute ordine criminale, cum erau cele hitleriste ori, şi mai rău, cele staliniste.

Chirion s-a uitat şi el după noi, dar, fireşte, rânjind cu capul în pământ ca hienele. Zicea în gândul său: „Tot pe mâna mea ajungeţi voi... Să nu credeţi c-aţi scăpat..."

Până la urmă, bine nu i-a fost. Cârjan a scăpat şi cu viaţă şi cu sufletul curat, cinstit, chiar dacă l-au maltratat şi l-au pedepsit pentru omenia lui. Chirion însă şi-a pierdut viaţa, după ce şi-a vârât mâinile-i păroase, lungi, cioturoase în sânge de om năpăstuit şi după ce şi-a terfelit sufletul(?!) în putreziciunea din el. Până la urmă a primit 25 de ani temniţă grea, pentru „abuz de putere", adică pentru că a executat întocmai ordinele care veneau pe linie de partid, fie verbal, fie telefonic, fie şoptite la ureche.

Cei care i-au poruncit să schingiuiască şi să ucidă, miloşi şi înţelepţi din fire, la scurt timp după condamnarea la 25 de ani temniţă forţată, l-au şi lichidat... De ce să sufere omul atâta amar de ani şi de ce să trăiască şi să sufere, o dată cu el, şi toate secretele pe care le cunoştea?! mai ştii ce se poate întâmpla? Cunoaşterea este sursa marilor păcate, iar necunoaşterea temeiul liniştii şi-al fericirii. Acest adevăr a fost spus de când lumea şi nu numai de către înţelepţi... Chirion a scăpat uşor, cu un glonţ în ceafă.

Ne-au aruncat deci pe-o ridicătură de stepă, nu departe de ţărmul mării. Ne aflam nu într-o colonie, ci pe locul unde trebuia să ia naştere de-acum o nouă colonie. Terenul deşert era îngrădit cu sârmă ghimpată, iar din cincizeci în cincizeci de metri jur-împrejur distanţă erau înălţate posturi de santinele, cu toacă de metal şi tălăngi, pentru ca prin sunetul acestora soldaţii să comunice mereu între ei şi să se menţină în stare de veghe.

Gardul de sârmă ghimpată încercuia o suprafaţă de mai multe hectare. Peste aceste hectare de dâmb avea să se ridice faimoasa colonie de rnuncă (nu i se spunea lagăr, ci colonie... Comuniştii sunt, se vede, filologi mal subtili decât fasciştii, fraţii lor mai puţin norocoşi) „Peninsula Valea-Neagră". Pe locul unde ne-au basculat nu se zărea nimic altceva decât scaieţi, ciulini răzleţi, câteva fire de grâu scunde şi rare, pir, lăptuci, şoareci de câmp, mici păsări cenuşii, emiţând chiote săgetătoare-n moarte, popândăi şi şerpi, iar peste toate adia într-una când răsufletul termal al stepei, sec şi leşios, când suflarea salină, răcoroasă a mării.

Nu izbuteam a desluşi ce anume se întâmplă cu noi, de ce ne-au aruncat în acest ţarc imens... Ca să ne dumirim, conducerea de-aici ne-a încolonat de urgenţă şi ne-a dus să ne dea de lucru, ca nu cumva să fi mâncat în acea zi sfertul de pâine fără a fi muncit pentru el.

Un deţinut avea voie să facă şi să obţină orice: să muncească pe brânci, să stea flămând într-una, să-ndure năprazna continuă a frigului, să stea la carceră, să fie înjurat, să fie bătut, să fie tras de

limbă şi dat pe mâna ideologului, să fie împuşcat, şi nu oricum, dar nu avea în niciun caz dreptul să se simtă om; această criminală abatere de la programul partidului era savant şi drastic pedepsită.

Nu ne dădeam seama că suntem întemeietorii unei ilustre întocmiri omeneşti, pionerii unei noi lumi, cea mai înaintată dintre toate câte ar fi posibile sub soare, bazată pe pace, progres şi bunăstare... continuă, după cum bine se va vedea.

Locul unde am fost aduşi pentru a începe munca se numea „Peninsula". Aici era celălalt capăt al canalului, altul aflându-se la Cernavoda. (Am avut cinstea să pun piatră de temelie la această măreaţă construcţie, atât acolo unde începea cât şi aici unde se termina, în ghiolul Mamaia...)

Canalul era deja săpat până la 15 metri adâncime şi pe o lungime de câteva sute... şi era nespus de plăcut să împingi roaba, flămând şi istovit de puteri, toropit de caniculă, încordat din ultimele răsputeri, pe nişte blănuri de scândură groasă, care conduceau în sus, din groapa săpăturilor, pe o distariţă de 50 de metri în suiş, iar apoi alte câteva sute până la locul de descărcare, impulsionat şi încurajat de vârful cizmelor brigadierului, de pumnii şi pietrele cu care azvârleau în tine brigadierii aceia – arhetipuri ale socialismului, aşa cum înţeleptul în antichitate şi cavalerul în evul mediu erau arhetipurile acelor perioade din istorie – troznind de vitalitate şi de-o mulţumire de sine obeză, grohăitoare.

Seara te dureau îngrozitor toate oasele, mai ales picioarele, şi te durea fără putinţă de grai sufletul, momâia aceea mizerabilă ascunsă-n năpăstuirea noastră. Îmi resimţeam trupul ca pe-un tenebros şantier plin de răni şi de cangrene, dureros prins în belciuge, lacăte şi druguri de tot felul.

La cină, dărâmaţi de foame şi trudă, ni s-a servit în gamele un fel de lături din deşeuri de arpacaş, un lichid cenuşiu, de culoarea mehlemului sau a mucozităţilor, în care alergau sperioase câteva boabe de orz decorticat şi care a fost nespus de gustos, dar mai ales

nespus de puţin, iar după asta, ca nişte buni şi conştiincioşi colonişti ce eram, beneficiarii marei şi proverbialei mărinimii ruseşti, ne-am şi apucat numaidecât de lucru, de data aceasta din propriu îndemn, în mod voluntar, pentru amenajarea terenului şi aşezarea barăcilor ce urmau să fie fericitele noastre lăcaşuri.

Dormeam patru până la cinci ore pe noapte, iar, dacă am adăuga la acestea şi timpul pe care-l iroseam făcând de plantoane (n-am priceput pentru ce, decât atunci când Chirion s-a scăpat şi-a divulgat adevărul fundamental despre construirea canalului), nici atâta măcar.

De fapt nu ştiu bine dacă dormeam cu adevărat sau mă zvârcoleam în insomnii crâncene din cauza oboselii, ca un şarpe zdrobit cu toiegele şi care se zbate într-una până la scăpătatul soarelui.

Timp de un an şi ceva cât mi-a fost dat să lucrez la construirea canalului Dunăre-Marea Neagră, cam acesta era regimul de lucru: douăsprezece ore efective de muncă pe şantier, iar dacă era nevoie se prelungea după voia brigadierului şi-a circumstanţei; se adăugau la acestea drumurile de la şi până la locul de muncă, după care urmau alte cinci sau şase ore benevole, din care se năşteau barăcile: clădit, săpat fundaţie, acoperit, şipcuit, tencuit, podit, împodobiri pe dinafară cu ronduri de flori-lozinci şi fetişuri felurite, săpat apeducte, instalat de apă şi lumină, săpat veceuri, amenajat birouri pentru domni, amenajat şoproane, pivniţi, magazii, carcere, adăposturi subterane bune la orice, descărcări de felurite materiale etc. În total lucram 17 ore din 24, la care se adăugau cele două de planton...

Dimineaţa ni se servea un polonic de cafea neagră din orzoaică, foarte discret îndulcită, şi un sfert de pâine spongioasă. La prânz, un polonic de varză fiartă cu apă şi sare sau de arpacaş, iar seara un polonic de arpacaş sau varză, cu acelaşi sfert de pâine.

Brigadierii, pontatorii, şefii de grupă, turnătorii o duceau foarte bine, mai bine decât acasă. Primeau mâncare la discreţie de la bucătărie, dar mai ales se hrăneau din pachetele confiscate ale „domnilor”, cele cu bunătăţi alese, concentrate-n proteine şi glucide,

nu ori şi ce, şi leneveau ca porcii. O duceau destul de bine şi spărgătorii de norme – tot un gen de turnători –, care aveau dreptul la pachete mari de-acasă. Lucrau de zor câteva săptămâni pentru a ridica normele de producţie, după care avansau pe posturi de şefi.

Pachete primeau şi restul coloniştilor, dar mai mult pentru a fi confiscate şi distribuite la „băieţi".

Brigadierii şi supraveghetorii de tot felul se îngrăşaseră ca taurii şi nu duceau lipsă de altceva decât de muieri, dar cum aceşti privilegiaţi ai regimului aveau dormitoare separate, dormind ei între ei, se înfemeiau nuntindu-se în devălmăşie. Aveau cefe de tăuraşi şi crupe de armăsari. Unii dintre dânşii au făcut fese şi şolduri grele, de vădane năbădăioase. Nu-i de mirare: de hrănit erau hrăniţi, odihna îi făcea nestâmpăraţi şi fugoşi, aerul liber venind dinspre mare, salin şi iodizat, îi euforiza... Cum dracu' să nu se-ngraşe, să nu zburde, să nu treacă cu copitele peste trupurile noastre, triumfători, mugind, răgind, râgâind, beşindu-se zguduitor, schelălăind, urlând, lătrând, behăind gros, mieunând isteric prin culcuş, grohăind... Cum dracu' să nu poftească fătăciune? Voia lor cea bună n-avea astâmpăr, glumind necontenit între dânşii sau pe seama noastră, cu viţuri triviale.

Pop Răchită, maramureşeanul, era cel mai pur şi mai copilăros dintre brigadieri, singurul om dintre ei. Considerându-l ţăran prost, de la munte, şmecherii: foşti gardieni, foşti jandarmi sau pungaşi şi ucigaşi de Bucureşti nu-i dădeau din pachetele jefuite şi lui. De altfel Pop Răchită nici nu ţinea să mănânce din „pochetele" domnilor, şi din jenă, dar şi dintr-un fel de scârbă. El avea „vidăra" – nu glumim deloc –, „vidăra" lui, pe care o umplea cu zamă de varză, arpacaş, murături, spanac sau chiar cartofi uneori – cu ce se nimerea –, dumica înăuntru vidărei vreo şase calupuri de mămăligă ori şase fărtaiuri de pâine, până ce vidăra (găleata) se umplea de tot, mesteca bine cu linguroiul conţinutul astfel obţinut şi, apucând vidăra cu nutremânt între genunchii lui de ţapinar, de cosaş, mântuia „fofoloaca" din vidără până la ultima picătură de sorbală şi ultima firimitură de mămăligă

ori pâine.

Dispunea de-o forţă herculeană. Avea înfăţişare de Strâmbă-Lemne. Îi fugărea pe bieţii „domni" ca pe nişte iepuri pe şantier când aceştia dădeau dovadă de neputinţă sau nevoinţă, iar când munca nu mergea „nicecum", Pop Răchită se mânia foarte, îi lăsa pe domni în plata Domnului (Răchită era tare credincios) de-o parte şi, apucând lomul în mâinile lui de Strâmbă-Lemne, dintr-o singură opintire azvârlea linia ferată la doi „metări" distanţă, ca pe o nimica toată. Noi, grupa-n-treagă, de-abia o deplasam cu rângile până la cinci, zece centimetri. Cât ripam noi în zece minute, Răchită ripa dintr-o smucitură, singur.

Colonia Valea-Neagră avea mai multe şantiere sau locuri de muncă; „Peninsula" fiind cel mai apropiat şantier de colonie – cam şase sute de metri – începea prima lucrul. Urma punctul „Mamaia", unde se muncea la încărcat şi descărcat vagoneţi, într-un ritm infernal. Se încărcau vagoneţii cu o iuţeală de apucaţi învârtejiţi în pulbere şi vânt – uneltele hârâiau surd şi insistent ca sub talpa iadului –, se împingeau de zor, în pas grăbit, până la marginea ghiolului, unde se deşertau rapid, se întorceau la locul de încărcare în pas alergător, se încărcau grăbit şi iarăşi se alungau spre locul de descărcare şi iarăşi şi iarăşi, timp de 12 ore neîncetat, minus ora de prânz.

Spectacolul acestui dute-vino în grabă cu vagoneţii părea să se petreacă într-un tărâm nelumesc, unde nişte cadavre vii, îmbrăcate pestriţ, împingeau – împinse la rândul lor de nişte demoni nevăzuţi – nişte vagoneţi-fantome.

Şi pentru ca dialectica vieţii să nu fie ştirbită, factorul antitetic al acelor schelete: brigadierii, pontatorii, şefii de grupă şi turnătorii, se prezenta din cale afară de prosper şi de viguros.

Al treilea şantier se numea „Mustaţa", un sistem mobil de linii ferate, unde se descărca materialul săpat în alte părţi, pentru a nivela adâncitura dintre două dealuri. În felul acesta se împuşcau doi iepuri de-o dată: construirea canalului şi obţinerea de terenuri noi pentru

diverse culturi.

Urmau şantierele: „Canarà”, carieră de piatră unde se excava, se încărcaj se spărgea, se concasa – cu barosuri şi ciocane – şi se cioplea piatra răscolită; „Ring-Creastă”, şantier la mare distanţă de colonie, unde se săpa pământul care, risipindu-se-n vânt, ne învăluia ca-ntr-o viitură din pustiurile Asiei şi unde puteam vedea, ca-ntr-o nălucire, nu departe de mine, o turmă de oi fărşeroteşti ce-mi împodobea frumos sufletul cu plângeri mute; „Năvodari”, unde coloniştii se luptau cu nisipul mării, adunându-l cu lopeţile şi aruncându-l în camioane... precum şi altele unde se făcea zidărie, grădinărit, dulgherie, cioplitul şi fasonatul pietrei, la toate acestea din urmă, numite *munci speciale,* neavând acces decât cei „harnici” şi „disciplinaţi”.

Dacă, din cauza vreunei defecţiuni tehnice sau, cum se mai întâmpla pe „Mustaţă”, din cauză că nu soseau la timp vagoanele de descărcat, pentru ca nu cumva, în situaţia aceasta, bandiţii să n-aibă ce lucra şi să steie degeaba – ferească sfântul! – să se odihnească... brigadierii atunci ne obligau să mutăm o grămadă de piatră spartă de aici acolo şi de acolo iar aici sau nişte moloz, de la un loc la altul şi iarăşi la locul dintâi... Dacă arta în comunism are mesaj în afara ei, munca în schimb este scop în sine. Altă revoluţie! De aceea se munceşte cu atâta sârg acolo...

3.

Situaţia mea nu era dintre cele mai rele, deoarece alţii, cei bolnavi, bătrâni sau cei din brigăzile de pedepsiţi, erau de-a dreptul şi definitiv nenorociţi.

Ce erau brigăzile de pedepsiţi (sau educative)?... Aşa cum cei din temniţi, din lagăre şi mine, supuşi la moarte lentă prin foame, bătăi şi muncă forţată, constituiau un fel da sperietoare pentru cei de-afară,

aşa-numitele, idilic, „brigăzi educative” constituiau pentru noi, aceştia dinăuntru, un permanent spectru al groazei, deci o mereu prezentă stimulare de muncă şi disciplină. Metoda era strict ştiinţifică şi riguros pavloviană, dând rezultate excelente.

Cum s-au creat brigăzile educative?... Exact aşa cum s-au creat afară loturile de contrarevoluţionari, deferite apoi justiţiei spre condamnare.

Întâi erai provocat, atras într-o cursă, prins, anchetat, adică trecut prin toată gimnosofia schingiuirilor, judecat şi condamnat nu după gravitatea faptei comise, ci după cât şi ce anume însemnai ca om. Cu cât se dovedea că eşti mai om, cu atâta pedeapsa care ţi se aplica era mai dură.

Aşa se proceda afară. Aici, înăuntru, se proceda cam la fel. Ajunşi la Valea-Neagră, reţeaua de agitaţii şi provocări a politrucului a intrat în acţiune. Cloţanul se gudura pe lângă tine chiţăind duios, ţi se strecura în suflet, acolo începea să-ţi cânte-n strună, te servea chiar „pe ascuns” cu ţigări şi informaţii, apoi îţi propunea în mare taină să scrii de pildă un bilet către ai tăi, căci el are un cunoscut printre civilii care lucrau prin vecinătăţile şantierelor noastre, cu care va aranja ca biletul să ajungă la destinaţie, acasă, şi să-ţi trimeată cei de-acasă pachet. În atari situaţii, naivii şi săracii cu duhul cădeau uşor în capcană. Prin punerea în aplicare a acestor procedee – experimentate cu succes în U.R.S.S. –, s-au strâns o mulţime de asemenea corpuri delicte: scrisori trimise da bandiţi celor de afară, delicte ce se considerau adevărate crime împotriva noii orânduiri şi erau pedepsite exemplar. Bandiţii scriau în acele bilete, închipuiţi-vă, că sunt sănătoşi şi că-i roagă să le trimită un pachet cu alimente şi ceva haine mai groase pentru iarnă.

O dată centralizate toate aceste dovezi, politrucul anunţa triumfător Onor. Ministerul, Direcţia Canalului, iar a doua zi apărea, dis-de-dimineaţă, la Valea Neagră unul dintre mulţimea de directori, pe nume Albon, ceaprazarul din Turda, mic ca un păduche şi turtit la

mutră, şi mai tare pocit la faţă (?) de şapca leninistă, trasă hoţeşte până peste ochii pe care nu-ndrăznea să-i ridice spre oameni – leit Kalinin în versiune turdeană –, aduna pe toţi vinovaţii care săvârşiseră abominabila crimă de-a scrie la ai lor acasă pe platoul coloniei şi, după ce-i constituia personal în brigăzi de pedepsiţi, adică „educative", îi dădea pe mâna lui Matei, Zubrinski, Gherman sau Griga, cu următoarea poruncă: „Matei, Zubrinski, Coriolane (aşa se numea, pe numele mic, Gherman), Griga, număraţi-i bine!"... Aceştia numărau cu mare atenţie şi sârg:

— O sută, domnule ministru!

— O sută?... Peste o săptămână, când mă reîntorc aici, să găsesc numai treizeci. Aţi înţeles, Mateiule, Zubule, Cori, Grigule? căci îi şi alinta, cu drag.

— Am înţeles, să trăiţi, domnule ministru, răspundeau cu feţele-n transă brigadierii de elită. În două, trei săptămâni, luându-se dânşii în întreceri socialiste, mai mult decât jumătate dintre sărmanii vinovaţi erau morţi, mai exact omorâţi în eforturi şi bătăi.

Cine erau aceşti brigadieri de nădejde?...

Matei era un tip lombrozian, condamnat pentru crime împotriva umanităţii. Era chipeş, cretin şi a omorât cu zâmbetul pe buze evrei, dezertori, ţigani şi alţi inşi fără apărare, în timpul războiului, în calitate de jandarm. Dar a şi tâlhărit... în numele legii, a şi bătut şi-a şi...

Zubrinski a fost subofiţer în armata română şi era şi el condamnat pentru crime împotriva umanităţii. Era congestionat la faţă, avea burtă ca o tobă, pe care o purta cu semeţie peste picioarele scurte şi subţiri. Când striga la bandiţi parcă pleznea cu un bici de foc. (După eliberare, a primit posturi de răspundere, a condus diverse gestiuni de bunuri obşteşti, iar la câţiva ani după aceea a plecat cu paşaport în America, unde trăieşte-n pace şi prosperitate!!! Vai, vai, sărmană omenire! Bravo, Zubrinski! Bravo Baraba!)

Gherman Coriolan, zis Cori, era un şarlatan sadic, cu remarcabile

virtuţi de asasin, cică student la medicină, care, după eliberare, a ajuns director adjunct la Teatrul Naţional din Cluj şi apoi la O.J.T.

În sfârşit, Griga Ion, fostul meu elev de la Bistriţa, condamnat pentru trecere frauduloasă de frontieră, era un ambiţios demenţial, gata să-şi tortureze şi pe mă-sa dacă Albon sau Chirion i-ar fi cerut-o.

— Ştiţi ce aveţi de făcut cu aceşti bandiţi, nu? relua Albon-ploşniţa.

— Ştim, să trăiţi, domnule ministru, zâmbeau şi răspundeau cu sfială de fecioare şi zel de stahanovişti frumoşii brigadieri.

După ce se constituise prima brigadă educativă, celelalte n-au mai ridicat probleme de constituire prea dificile: prietenii celor aruncaţi în groapa morţii – căci groapă a morţii erau brigăzile date pe mâna lui Matei, Zubrinski, Gherman sau Griga – cădeau uşor în plasa turnătorilor care veneau la dânşii să ceară cât de cât ceva pentru nenorociţii de la brigăzile de pedepsiţi. Cum să refuzi să ajuţi pe un prieten? (Clienţii preferaţi erau legionarii şi, în genere, oamenii naivi, credulii şi de atitudine demnă.) Dădeai o felie de pâine, două bucăţi de zahăr, o bucăţică de slănină sau o ţigară cloţanului pentru a ajunge la prietenul năpăstuit, dar micile daruri ajungeau la politruc.

Acesta le strângea grămadă, anunţa iarăşi Onor. Ministerul de Interne, Direcţia Canalului, pe Albon despre prăzile dobândite şi iarăşi sosea a doua zi ceaprazarul Kalinin, îi constituia pe infractori în brigadă educativă şi-i încredinţa unui brigadier destoinic, zicându-i:

— Îi vezi? Numără-i bine. Sunt o sută?... Data viitoare, când mai vin pe-aici, să găsesc numai şasezeci. Ai înţeles?

— Înţeles, să trăiţi, răspundea brigadierul cu hotărâre înflăcărată.

Când apăreau pe platou, la efectuarea numărării, ca din pământ, din morminte, din adâncul platoului, într-o tăcere grea, spectrală, te pătrundea groaza. Când trecea pe lângă tine, brigada disciplinară răspândea un miros pătrunzător de cadavre. Tăceau ca învăluiţi într-un blestem. Treceau pe lângă tine tăcuţi, târâş, cu privirile prăbuşite-n nu ştiu ce anume căutare vagă, cu feţele uscate, palide, cu frunţi cadaverice şi cu enorme pungi negre – edemuri ale foamei, teribile –

atârnând de sub ochi până peste colţurile moarte ale buzelor. Erau pe jumătate, dacă nu chiar mai bine, morţi, căci miroseau a stârv.

Pe platou, la numărătoare, acolo mumifiaţi, pe locul lor, parcă însăşi moartea stătea prezentă între noi, iar alături de ei Zubrinski sau Matei sau Cori stăteau cu piepturile scoase afară, vânjoşi şi crăpând de bunăstare şi vitalitate, ca nişte adevăraţi eroi. Eroii construirii socialismului. Exemplare umane superlative ale datoriei împlinite.

Reeducabilii aveau regim special: erau hrăniţi cu nişte lături în porţie fixă, ca să nu se ivească nemulţumiri, munceau câte 12 ore pe zi la „Peninsulă", unde roabele, supraîncărcate, tot mai anevoie se scoteau afară din groapa canalului care se tot adâncea, erau strict izolaţi, neavând voie nici măcar să tragă cu coada ochiului spre noi ceilalţi (iar, dacă îndrăzneau s-o facă, brigadierii erau autorizaţi să-i omoare sub tocurile bocancilor; la fel, dacă noi ne uităm la dânşii, riscam să fim omorâţi sau, după o bătaie zdravănă, să nimerim între ei), iar în timpul nopţii, ca nişte strigoi, tăcuţi, târşindu-şi hoiturile după dânşii, vidanjau latrinele coloniei.

Când lui Zubrinski îi părea că roaba nu e bine umplută, se suia în ea cu toată greutatea fizică şi morală de care dispunea, apăsa şi îndesa bine într-însa pământul, ca plumbul, şi cu vârf, apoi, pleznind stăruitor şi grăbit peste spinarea nenorocitului cu o bâtă, îl convingea să urce mai repede şi mai uşor roaba la deal.

Aveau dezlegare să facă tot ce pofteau cu nemernicii de bandiţi.

Aceste brute exultau de optimism, străluceau de voioşie, într-atâta erau de mândri de ceea ce făceau, de încrederea ce li se acorda, de faptul că răspundeau cu loialitate şi devoţiune la onoarea de-a fi fost ei şi nu alţii cei chemaţi să răspundă da brigăzile disciplinare.

Uitându-te la acele brigăzi ale morţii ori numai gândindu-te că puteai foarte uşor să ajungi şi tu acolo... gândindu-te la nenorociţii chinuiţi acolo în tot felul... văzând acele spectre ce abia se ţineau în picioare pe platou, ce se îndoiau sub genunchi în mers, cu două văgăuni sub frunte drept ochi, scormonind şi iscodind cu întunericul

dintr-înşii întunericul din jur, căutând mereu ceva neceva, căutând cine ştie ce pe jos... simţind mirosul de morţi atunci când treceau pe lângă tine, îţi pierea orice poftă de-a cârti împotriva sorţii, renunţai la orice curaj omenesc, la orice demnitate (de altfel idealul ultim al fascismului roşu este tocmai anihilarea totală a oricărei mândrii şi demnităţi umane), deci tăceai şi munceai disciplinat şi supus şi convins şi chiar fericit, fără să crâcneşti, ba erai chiar gata să aplauzi orice abjecţie, să aclami orice crimă, să te prosternezi înaintea oricărei escrocherii, să idolatrizezi orice monstru sau orice marţafoi, să-ţi declari fraţii, părinţii, copiii, prietenii drept nişte duşmani ai fericirii oamenilor şi să ceri moartea lor şi nu era chip să spui *nu* acestui flagel savant organizat şi condus, decât dacă dispuneai de un orgoliu dumnezeiesc şi de-o nebunie sublimă. Sinuciderea este unica sfidare la adresa trivialităţilor la care comunismul nu poate renunţa, pentru că dacă ar renunţa ar însemna să-şi nege propria-i esenţă, să renunţe la sine. „Nu da, Doamne, omului cât poate el să-ndure", zice o vorbă românească, dar nici tu, Satano, nu-i da puterea de-a face răul pe cât e-n stare el să-l facă.

Procedând în felul acesta, conducerea nu avea probleme. Ştiinţa şi arta cea mai avansată în a conduce oamenii era aplicată radical şi dădea rezultate absolute. Marx, Engels şi Lenin puteau dormi liniştiţi, iar Stalin avea toate motivele să se înalţe-n slavă.

Au aruncat şi după mine arcanul, de mai multe ori, ca să mă prindă-n brigada lui Zubrinski sau în a lui Matei, dar nu au izbutit. Puterea acelei biserici căreia i-am fost dăruit la naştere de către părinţi le-a oprit mâna-nainte de-a lovi cu ea.

Din ultimul laţ întins am scăpat datorită declaraţiilor – toate favorabile – ale foştilor mei elevi, vreo şapte la număr, inclusiv bestialul Griga. Acele declaraţii – dar mai ales a lui Griga – au fost inspirate de voinţa Bisericii mele Mumă, Biserica „Toţi Sfinţii" (Aghia Pandi) de la Turia.

O lepădătură a mahalalelor bucureştene, pe nume Petrescu, fost

căpitan de grăniceri, condamnat pentru matrapazlâcuri de contrabandă, acum ciripitor harnic, îmi cere într-o zi să-i dau şi lui din nişte ţigări ce le primisem de la un compatriot de-al meu, elevul Economu.

— Ţie nu-ţi dau nici să te văd crăpând, îi răspund.

— Las' că te aranjez eu, banditule, răspunde el, şi iese din baracă mânios.

S-a dus la ofiţerul politic şi m-a pârât cum că aş avea legături dubioase cu brigada de studenţi şi cea de elevi (căci la construirea canalului a luat parte toată suflarea naţiunii, de la septuagenari la elevii de liceu), că pun la cale o evadare cu mai mulţi dintre ei, că mă consult în secret cu dânşii, exercitând asupra lor influenţe primejdioase, etc.

A doua zi, când să ies pe poartă cu brigada, politrucul ne opreşte-n loc şi-ntreabă: „Care eşti Mihadaş?"... Am tresărit cu teamă. Mă dă, zic, pe mâna lui Gherman, la reabilitare, ori pe mâna lui Zubrinski, la... reeducare.

— Ia vino-ncoa', reia politrucul Chirion, făcând semn brigăzii că poate să plece. Mă târăsc anevoie după dânsul. Intrăm în birou. El se aşază confortabil pe-o canapea, eu rămân în picioare, cu mâinile împreunate pe pântece, precum călugării.

— Ia spune, ce legături întreţii cu brigada de studenţi şi cea de elevi?

— La amândouă brigăzile se află nişte elevi de-ai mei, răspund, şi din când în când vin să mă caute... Cu acest prilej îmi aduc câte un colţ de pâine şi nişte ţigări.

— Nu ţi-e ruşine să le mănânci mâncarea şi să le fumezi ţigările? trântor şi bandit ce eşti! Dă dovadă prin muncă şi disciplină că eşti vrednic să primeşti şi tu pachet de-acasă, nu să haleşti mâncarea altora.

— Într-adevăr, mi-e ruşine de starea în care mă aflu, dar nicidecum de faptul că elevii mei vin la mine cu pâine şi ţigări. Înseamnă că am

fost un profesor bun şi că elevii mei mă iubesc şi astăzi. Acest lucru mă bucură.

— Lasă iordanele şi spune-mi cine-au fost cei cu care ai vrut să evadezi?

— Vă rog să mă credeţi: oi fi eu naiv, dar nicidecum cretin. Cel care v-a informat despre aşa ceva, el este cretinul. Ar fi cazul să-l verificaţi în sinceritatea şi onestitatea lui, cât de cât... pe domnul căpitan Petrescu. Ar trebui chiar să-l sancţionaţi.

— N-ai să mă-nveţi tu pe mine ce să fac, banditule! Ia vino-ncoa'... Şi mă duc supus la el. Străbatem un coridor rece şi obscur, ajungem în faţa unei uşi, el scoate din buzunar nişte chei, deschide şi mă vârâ-ntr-o carceră, vârându-mi şi un pumn după ceafă.

La scurt timp după ce am rămas singur, a început să mă cuprindă un sentiment de părere de bine. La urma urmei, îmi ziceam, este mult mai bine aici, la răcoare, chiar şi-n picioare, decât pe şantier, unde trebuie să dai din târnăcop, flămând, lovit de canicula şi de brigadieri, aducând chiar foloase bestiilor.

A doua zi mi-a dat drumul. Eram odihnit. Dormisem de-a-n picioarele, în carcera ospitalieră.

Chemaţi fiind pe rând să mărturisească despre mine, foştii mei elevi au declarat la unison, inclusiv omul lor de încredere, Griga, a cărui declaraţie era hotărâtoare, cum că am fost un profesor foarte bun, iubit de toţi elevii, că le eram un fel de prieten ceva mai în vârstă, că mă apropiam de ei cu simpatie şi-nţelegere, că la examenul de bacalaureat le-am arancat pe geam fiţuici cu subiectele de la latină, franceză şi chiar matematică... au mai declarat că atunci când sembolnăveau de vreo boală ruşinoasă veneau la mine să-mi spună, iar eu îi duceam urgent la medicii mei prieteni cu poruncă aspră să mi-i vindece rapid... că le scriam chiar scrisori de dragoste, foarte dibaci ticluite, atunci când treceau prin vreo criză de iubire neîmpărtăşită, iar partenera îi trata cu indiferenţă amabilă... că şi acum, aici, nu le spuneam decât lucruri bune: să fie disciplinaţi şi răbdători, fiindcă nu

există altă scăpare decât prin noi înşine, prin seriozitatea noastră care trebuie să fie-n stare până la urmă să-nduplece orice prostie, oricât de înverşunată. Astfel încât nu numai că nu m-au vărsat la brigăzile de pedepsiţi, dar atât Zamfirescu cât şi chiar Chirion au simţit că se naşte-n inima lor de gealaţi o undă oarecare de simpatie, de indulgenţă faţă de mine.

Brigada de studenţi se numea „de reabilitare" şi era condusă de Griga ca brigadier şi de Cori Gherman ca pontator. Cea de elevi rămânea una obişnuită, aceştia, mai inocenţi cu mult decât studenţii, arătând o conduită mult mai demnă şi mai curajoasă.

Gherman, cel care n-a ajuns precum Zubrinski cetăţean american după eliberare, ci director-adjunct al Teatrului Naţional din Cluj, era un exemplar rarisim, aş îndrăzni să spun „renascentist", adică se pricepea la toate, pe toate îndeplinindu-le dintr-un mare îndemn umanist. Ştia de toate, era de toate, avea de toate... Era când profesor de limba franceză, de care habar n-avea, când de engleză, pe care o citea *ad litteram,* când doctor chirurg, când neurolog, când inginer, când teolog, când şef de protocol la nu importă care minister, când ghicitor în palmă ori cafea ori în horoscop, când doctor ginecolog (această specialitate plăcându-i în mod deosebit), dar în fond nefiind decât o trivială secătură, o abjectă unealtă în mâna securităţii, nevrednic dovedindu-se el de încrederea acordată, altfel cum dracu' s-ar fi aflat printre noi; sau poate că se afla tocmai în virtutea excepţionalei sale competenţe şi politehnii?!

Fusese trimis la Paris, într-o misiune oarecare şi, ajuns acolo, libidinos cum era, dând de o altă viaţă, galică, având cec alb, cam uitase de obligaţiile ce îi reveneau ca trimis special şi se dedase la petreceri ruseşti, aici în capitala Franţei.

Această brigadă de studenţi, zisă de reabilitare, era o prelungire până la canal a teribilei şi faimoasei campanii de reeducare prin

torţionari, făcută de deţinuţi asupra deţinuţilor. A fost creată în puşcăria de la Piteşti, ca urmare logică a convenţiei secrete dintre Ana Pauker şi profesorul legionar Pătraşcu. Comuniştii, neavând în acea vreme decât ici-colo câte o rizǎ de membru, s-au hotărât să-i atragă-n târla lor pe legionari, luptători încercaţi şi care nu se deosebeau ca structură revoluţionară de comunişti decât prin aceea că erau nişte comunişti sentimentali, mistici şi impulsivi. Ana, aşadar, intenţiona să înfăptuiască comunismul în România prin folosirea legionarilor. Dar mai intenţiona să-i şi compromită radical, să-i facă odioşi, asmuţindu-i pe ei înşişi asupra lor înşişi sau asupra celorlalţi deţinuţi. Pătraşcu, pe de altă parte, naiv şi iresponsabil, credea că o dată instalat în casa comuniştilor va putea să-i mineze într-o bună zi şi să le ieie locul la conducere. A dat deci ordin să se înscrie toţi legionarii în partidul comunist. O dată intraţi aici, băieţii au început să se organizeze și să activeze în secret ca legionari. Au fost uşor demascaţi de către agenţii recrutaţi chiar din sânul lor, judecaţi şi condamnaţi sau obligaţi să execute în continuare pedepsele primite în timpul guvernării Antonescu.

Au fost puşi astfel legionarii în situaţia de a se tortura ei între ei, devenind odioşi în propriii lor ochi, odioşi şi fioroşi în ochii tuturor condamnaţilor, odioşi în conştiinţa tuturor celor din afara sau din lăuntrul închisorii. Fără doar şi poate, Ana a dat o strălucită lovitură politică: i-a şi folosit, dar i-a şi pedepsit la modul parşiv pe verzi.

Prin agenţi de teapa lui Gherman sau a lui Griga, politrucul răspândea printre studenţii legionari ideea că ei sunt nevinovaţi, că au fost induşi în eroare, că statul comunist are grijă de ei şi doreşte reeducarea lor, că-i va pune curând în libertate, creându-le apoi condiţii optime de studiu şi afirmare, dar cu o singură obligaţie din partea lor, anume de a-i demasca pe aceia dintre legionari care persită-n poziţia lor și de a-i obliga pe alţii să mărturisească şi ceea ce au omis la anchetă, ceea ce ascund încă... Aşadar, pe scurt, să-i

descoasă pe bandiţi, să-i dibuie, să-i demaşte pe cei ce refuză darul reabilitării, să afle de ce refuză oferta atât de generoasă a partidului, să fie aduşi în situaţia de a nu mai refuza, pe orice căi şi cu toate mijloacele posibile, asiguraţi fiind ei de tot sprijinul şi toată bunăvoinţa administraţiei închisorii.

Primul care s-a oferit să fie reabilitat şi să reabiliteze apoi şi pe alţii la rândul său a fost Ţurcanu, urmat de fraţii Livinski, şi apoi de alţii, şi astfel a început faimoasa operă de reeducare în puşcării şi la canal.

Li s-a dat acestor pioneri un birou al lor, un fel de cameră de anchetă (citiţi cameră de tortură), fiind sever supravegheaţi de omniprezenţii Ghermani, Grizi şi alţii. Apoi au purces a face noi convertiri la cauza reeducării, printre deţinuţii cei tineri, anchete suplimentare printre cei vârstnici, anchete atroce printre cei ce refuzau să-şi supună grumazul sub reeducare, joacă de-a schingiuirea cu toţii, fără deosebire de vârstă. Proba de primire în această confrerie era, la început, o scurtă lecţie teoretică asupra avantajelor reabilitării, după care urma, brusc, o bătaie zdravănă. Dacă şi după proba practică stăruiai în a refuza oferta (căci se întâmpla şi aşa ceva, în ciuda adevărurilor behaviorismului pavlovian), intrai într-un alt sistem de probe şi lămuriri ca de pildă:

a) După ce te tăbăceau bine din pumni şi picioare, din bâte şi pulane (cel care lovea era obligat să lovească cu zel, din toată inima, căci era urmărit cu atenţie, iar dacă nu dădea cu vrednicie era vai şi-amar de oasele lui, căci ajungea imediat el victima), se aducea de la bucătărie o gamelă plină cu ciorbă clocotitoare. Te legau cu mâinile la spate şi, rugându-te să serveşti, cu vorbă amabilă: „Aşa că ţi-e foame?", „Serviţi, vă rugăm", te prăvăleau din câteva lovituri puternice pe burtă, la pământ, înaintea gamelei şi, cu capul înălţat deasupra ei ca o reptilă nenorocită, te obligau din vârful cizmelor în fund şi ghesul pumnilor după ceafă să introduci gura-n gamela fierbinte şi să mănânci astfel. Dacă refuzai să ospătezi se suiau cu picioarele peste tine, iar unul mai vânjos şi mai hotărât te apuca de

după gât şi-ţi vâra mutra-n ciorba din gamelă completând: „Nu vrei să mănânci, ai? Faci greva foamei? Refuzi darul nostru?... Tu-ţi grijania cui te-a născut!”

Unii făceau pe dânşii de-atâta bătaie şi-atunci misionarii reeducării, cu promptitudine, îi obligau să-şi mănânce scârna.

— Mama ta de bandit... noi ne străduim să te facem om, iar tu te opui?... după care altercaţie urmau alte lovituri, aplicate oriunde, şi alte probe menite să te ducă-n starea de-a accepta fericirea.

b) Aduceau, la această a doua probă, de la infirmeria dreptului comun (căci numai hoţii şi ucigaşii aveau drept la asistenţă medicală) pe cel mai ramolit dintre bolnavii de tuberculoză, ai cărui plămâni se destrămau şi se expectorau într-una, de preferinţă un ţigan, îi provocau, prin gâdilare sau printr-o inhalaţie de fum din trei ţigări deodată aprinse, o tuse violentă, iar când gura i se umplea de abundenta flegmă rozată o arunca întreagă-n gura căscată cu forţa a victimei, obligată astfel să suporte fericirea reabilitării.

c) Unuia, care nu a vrut să-ntindă mâinile ca să fie legat (pentru că nelegat deveneai nereceptiv la „adevăr”) ori a îndrăznit să le smulgă cu indignare dintr-ale lor când aceştia îl plezneau în palmă ca la şcoală pe copiii nesupuşi, i le-au rupt pe loc, izbindu-i-le de genunchi cu putere, aşa cum rupi o crenguţă prea lungă pentru a încăpea la vatră, pe foc, în sobă.

E de groază câtă fantezie lombroziană zăcea-n mădularele acestor tineri şi ce zăcăminte de zel pentru a-şi torţiona semenii, în scopul de a le fi lor bine în viaţă, ca nişte valori necesare progresului şi umanismului ce erau.

După atâtea probe – una mai edificatoare decât alta –, clientul se lăsa convins – cu excepţia acelora (căci erau şi dintr-aceştia!) care puneau mai presus decât instinctul conservării pe cel al demnităţii şi renunţării la o viaţă astfel trăită – şi intra-n confreria reeducării.

În noua sa calitate urma să fie supus la noi examene: se aducea-n biroul bandei de pedagogi şi profesori un deţinut – un neofit candidat

la intrarea-n noua şcoală –, de regulă un legionar sau, în genere, un element refractar, cu „personalitate”, şi, înainte de a fi supus unei anchete suplimentare, la un semn al unui Ţurcanu, Livinski, Griga sau Gherman, cel recrutat deja trebuia să se năpustească asupra lui şi să-l gheboşească-n pumni, bâte, picioare...; să te fi pus naiba să nu dai din toată inima şi puterea mâinilor... să te arăţi şovăitor, milos! (Aşa se formează caracterele tari.) Ceea ce te aştepta întrece orice închipuire omenească în materie de traducere-n practică a unor principii educative!... Aşa că loveai cu convingere şi elan, căutând să loveşti mai tare decât celălalt, căci erai observat clipă de clipă de ochiul ciclopic, atoate-cuprinzător al domnilor pedagogi instalaţi bulibăşeşte la biroul de comandă, pe fotolii, şi loveai năpustit, ca un erou, ca un iluminat, ca un zeu, ca un adevărat revoluţionar: în taică-tău, în frate-tău, în prietenul sau colegul tău, în iubita şi mama care te-a născut, la o atât de înălţătoare conştiinţă revoluţionară ajunseseră băieţii noştri, ca şi cei care-i iniţiaseră-n această artă şi ştiinţă a conducerii oamenilor, cea mai desăvârşită şi mai înaltă din câte cunoscuse lumea până atunci.

Din rândurile acelor tineri, astfel recrutaţi şi reabilitaţi în închisoarea de la Piteşti mai ales, s-a format brigada-şcoală de la canal, brigada-model care descălecase la Valea Neagră ca să dea exemplu de muncă şi abnegaţie, să opereze supra-anchetări, să recruteze alte elemente valoroase, să-şi ducă la capăt nobila acţiune începută, prin grija părintească faţă de oameni a noii orânduiri, în închisori, din inspiraţia şi sub directa îndrumare a tovarăşei Ana Pauker şi a pinguinului care gândea şi acţiona de sub poalele ei, Teohari Georgescu.

Majoritatea erau studenţi. Elevii – căci exista şi o brigadă de elevi – s-au ţinut mai demni şi mai tari faţă de acea nobilă ofertă de reeducare. Probabil că nu s-a apăsat în cazul lor prea tare pe pedală. Oricum, elevii s-au comportat mult mai demn: marile instincte ale afirmării nu se treziseră-n ei încă. La studenţi în schimb, a bate, a

schingiui, a face anchete suplimentare, a face convertiri silnice, a batjocori, a terfeli pe oameni fără apărare devenise un fel de viciu progresiv: de ce schingiuiau, de-aceea ar fi schingiuit tot mai mult, în doze mărite, ca morfinomanii. Îi apuca precum strechea pe boi, precum aprinderea mădularelor în perioada de rut la animale, precum... epilepsia.

Dacă se întâmpla să treacă nişte zile fără să fi „lămurit" pe cineva, îi apuca o stare de nervozitate şi neastâmpăr vecină cu isteria, cu turbarea. Să te fi ferit Dumnezeu să cazi în mâinile lor după o asemenea funestă pauză!

Cei ce se dovedeau mai vrednici, mai eficienţi, mai devotaţi, mai meşteri în ale torţionării, deveneau numaidecât brigadieri, pontatori, şefi de grupă sau alt soi de şefi.

Brigada de studenţi se bucura de un regim special, de excepţie. Dimineaţa, când celelalte brigăzi ieşeau pe poartă gârbovite de foame şi trudă, studenţii făceau, cu dezinvoltură, pe platoul coloniei, gimnastică suedeză... adică se înviorau neastâmpăraţi, în chiloţi şi maiouri felurit colorate. De-acasă primeau pachete cu nutremânt la discreţie, iar de la cazanul coloniei, supliment cât le poftea inima. În cazul că nu se saturau nici aşa, le stăteau la dispoziţie coletele cu alimente confiscate de la cei nedisciplinaţi, care nu vroiau să muncească.

Cu dânşii se vorbea frumos, delicat... Erau, doar, brigada fruntaşă-n colonie! Ei, de pildă, lucrau fie în galop, fie în trap, indiferent dacă împingeau la roabă, la vagoneţi sau purtau pe schele targa. Erau un exemplu eclatant pentru ceilalţi colonişti. Te fascinau, nu altceva!

Dacă ofiţerul politic – inginer de dosare – aprecia că trebuie să te întinerească – şi cine oare n-ar dori aşa ceva! –, te transfera la brigada de studenţi pentru întinerire prin muncă-n galop sau la trap.

Aducerea de la o altă brigadă la cea a studenţilor se făcea după un ritual precis. Pe la orele unu ori pe la două noaptea, intrau în baraca brigăzii, tiptil, trei... Şopteau ceva, la ureche, plantonului... Plantonul

indica discret un anume loc, după care cei trei crai se apropiau de locul unde dormeai dărâmat de oboseală... Te loveau – mai bine zis te atingeau – gingaş de tot cu buricul degetului arătător, pe talpă... Tu te trezeai, deschideai ochii, te dezmeteceai abia... ridicai capul... Şi zăreai ca-ntr-o pulbere spectrală chipurile surâzătoare, tăcute şi smerite ale trimişilor lui Avizuha. Ei îţi făceau atunci, în mare taină, un semn, tot cu arătătorul, ca să te ridici şi să-i urmezi... Acelaşi arătător se aşeza vertical peste buzele lor, arătând semnul tăcerii desăvârşite, că trebuie să taci. Te duceai după ei târându-ţi după tine nădragii – căci dormeam îmbrăcaţi –, buimac şi hipnotizat, aşa cum se duce broasca-n gura şarpelui de pe marginea apei. Intrai în biroul domnului Gherman Coriolan. Uşa se închidea după tine fără s-o simţi. (Băieţii aveau insomnii şi căutau a-şi petrece vremea şi a-şi înşela urâtul.) Lângă domnul Gherman stăteau domnii Griga, Băncilă, Bogdănescu şi alţi bogdani... În continuare, la dreapta şi la stânga, aşezaţi pe scaun ca pe jilţuri, stăteau în aşteptare, cu instrumentele de cântat în mâini, gata să-nceapă cântarea, instrumentiştii. (Studenţii mai aveau drept să primească de-acasă şi astfel de obiecte, nu erau destul cântatul din gură.) Aveau ghitare, mandoline, viori, banjouri, chiar trompete... La uşă, în stânga şi-n dreapta ei, misterioşi şi atenţi, cu mâinile ascunse la spate, se arătau alţii.

— Avem onoarea să vă salutăm, domnule ministru, profesor, doctor, părinte, jupâne etc., omagiile noastre, te întâmpina politicos şi binevoitor, de la locul său, domnul Gherman. Ceilalţi bogdani, aidoma unor generali de stat major înaintea generalissimului, zâmbeau admirativ către Gherman: cum dracu' poate fi atât de deştept! îşi ziceau în gând sau mai degrabă păreau a zice...

— Am auzit că vă place muzica (râs bestial către ceilalţi) şi, cum noi nu vrem să privăm pe oamenii fini de plăcerile ei, v-am poftit aici la noi, să vă cântăm ceva. Ce gen vă place? Simfonică, de cameră (iarăşi râs), uşoară sau populară? continua Gherman aserţiunea, juisând şi pe dinafară şi pe dinlăuntru de importanta stare-n care se afla distinsa şi

autoritatea sa personală.

Nedumerit, dădeai din umeri şi nu ştiai ce să-i răspunzi. Nu apucai să te aduni, să te concentrezi, căci fulgerător, la un semn al lui Gherman, te adunau şi te concentrau ghem, cu bâtele, misterioşii din dreapta şi din stânga uşii, cei cu mâinile ascunse la spate.

Dar, ca să nu se audă afară ţipetele, gemetele, vaietele nenorocitului – sau ca spectacolul să fie mai complet (nu degeaba Gherman a ajuns după aceea director de teatru naţional) –, instrumentiştii treceau şi ei de o dată la atacarea unei tarantele, a unei sârbe, ori a unui cazacioc.

După ce se potoleau – şi se potoleau foarte greu –, pe deplin satisfăcuţi, te înfăşurau într-o pătură şi te duceau – tăbăcit şi sfărmat– să te aşeze cuminte în locul de unde te-au ridicat.

Ieşeau, zâmbind plantonului... Plantonul era obligat să zâmbească, la rându-i, şi zâmbea.

După o oră şi jumătate, umflat ţi boboşat, cu oasele înmuiate, când să ieşi la lucru cu brigada pe poartă – pentru că, în orice caz şi-n orice situaţie, la lucru tot trebuia să ieşi –, te înfăţişai, dacă erai naiv, înaintea comandantului, să te plângi pentru cele pătimite peste noapte şi să ceri să fii lăsat la baracă pentru refacere... Comandantul îţi izbea la rândul său câteva picioare în fund, zbierând cu vocea-i groasă, ca s-audă politrucul: „Auuo, la muncă! la muncă, trântorule!"

În cazul când clientul trecut prin deliciile orchestrei se afla a fi un ins mai deosebit, atunci îi făceau hatârul de-a-l opri între dânşii. La brigada de studenţi. Îl întinereau, îl făceau student. Aici era încredinţat celui mai vrednic la muncă, iute, silitor şi chiar hazliu. Uneori, favoarea întrecea limita: însuşi brigadierul se oferea să fie coechipierul candidatului la întinerire. Bineînţeles, numai pentru câteva minute, demonstrativ, deoarece a lucra mai mult însemna să se degradeze, să obosească...

Studentul apuca o targă şi, împreună cu cel candidat la reabilitare, într-o goană hilară, încărcând targa, fugind cu ea pe schele, descărcând-o grăbit, iarăşi fugind spre locul de-ncărcare şi iarăşi

gonind, târându-te după targa spre hazul celorlalţi, ţin-te dacă poţi după el! Targa se încărca bine, cu vârf, şi fuga cu ea peste schele ori peste terasament, era un dute-vino-n pas alergător timp de mai multe ore.

Când demonstrantul ostenea – pentru că ostenea repede –, după vreo două, trei ture, se repezeau alţi amatori dintre studenţii spărgători de norme ca să lucreze la targa cu victima.

La ora prânzului, ei mâncau şi din sacul lor de merinde şi din cazanul comun – parte grasă, de la fund –, în timp ce neofitul primea un polonic de ciorbă chioară, şi acesta numai dacă se comporta la-nălţimea datoriei.

În cazul că zeama din ciubărul comun nu le plăcea – şi acest moft se-ntâmpla des, dată fiind ghiftuiala lor continuă –, băieţii o aruncau cât vezi cu ochii, spre jalea celor care ar fi servit-o cu nesaţ, dar nu le-ar fi dat-o lor, ca să nu fie bănuiţi de simpatie faţă de bandit sau pur şi simplu din sadism, sadismul şi laşitatea făcând, după cum bine ştim din istoria contemporană sau din alte perioade ale ei, casă foarte bună laolaltă.

În cazul că nu ţineai pasul cu coechipierul fruntaş, primeai numai 150 de grame de pâine la zi, raţia din penitenciar. Şi era cu neputinţă să ţii pasul timp de 12 ore. Osteneala sau nemulţumirea cât de vagă atrăgeau după ele tăierea raţiei de pâine, atrăgeau pedepsirea fără şovăire.

Iată o lume-n care n-ai voie să oboseşti, nici să te arăţi nemulţumit! Iată raiul lui Stalin! Ca să nu te faci vinovat de oboseală sau de nemulţumire, n-ai decât să te străduieşti – şi nu e greu – să ajungi şef.

În practicarea unei astfel de iniţieri în secretele mari ale muncii şi reabilitării intra şi complotul tăcerii. Probabil pentru a elimina din ritmul muncii timpii morţi, pentru a te face şi mai jalnic, şi mai de râs, şi mai oropsit, şi mai apt pentru a primi darurile iniţierii, nimeni nu vorbea cu tine, nici ziua, nici noaptea, nici chiar atunci când te aduceau la audiţia unui concert de muzică antrenantă.

De altfel toţi aceia care nu-şi îndeplineau norma de muncă – şi nimeni nu ştia precis care era norma legală – munceau cu raţia de hrană din închisoare: un sfert rusesc, de pâine, un polonic de cafea neagră, amară, ca să-ţi deschidă apetitul, şi alte două polonice de ciorbă din te miri ce, iar în timpul nopţii erai bătut, orchestrat şi erai supus la fel de fel de corvezi: şurluitul podelelor, curăţatul bocancilor, spălatul rufelor, starea de planton... iar în cursul zilei următoare acelaşi regim de muncă, în pas alergător, pe schele ori pe terasamente, alături de Griga (Gherman se cruţa) şi alţi fanatici ai muncii ca el.

Într-o săptămână, maximum două, erai complet reabilitat... Cei mai mulţi se aruncau în cordonul de pază ca să fie împuşcaţi de către soldaţi M.A.I. (administraţia se bucura de acest accident şi răsplătea cu un plic de sutare şi câteva zile de permisie pe soldatul care şi-a făcut datoria), aşa cum s-a întâmplat cu fostul ministru al sănătăţii din timpul scurtissimei guvernări Goga, Simionescu sau aşa ceva, iar restul mureau de moarte naturală. (La Salcia îngheţaseră sloi, într-o noapte, vreo 200 de chiaburi şi-au rămas aşa, pe câmp, până ce, după o lună, a venit doctorul legist cu procurorul şi au constatat moartea, după care chiaburii au fost îngropaţi.)

Comandantul Zamfirescu, binevoitor faţă de mine de când cu ancheta întreprinsă printre elevii mei, i-a sugerat lui Griga ideea de-a mă primi sub ocrotirea sa la brigada pe care el o conducea. Ajunsesem o problemă a coloniei. În toate brigăzile prin care am trecut eram considerat drept unul care refuză să lucreze şi care clocoteşte de ură şi otravă în sinea sa împotriva regimului. (Nici nu greşeau.) Mereu eram reclamat la administraţie, unde se cerea adoptarea de măsuri rapide şi drastice asupra mea.,

Zamfirescu însă – poate că însuşi Chirion –, sfătuit fără să-şi dea seama de sfinţii cărora am fost hărăzit la naştere, manifesta faţă de mine, de la data când s-au pronunţat asupra mea aşa cum s-au pronunţat elevii, discernământ şi slăbiciune. O dată, de pildă, când brigadierul Zlăvog m-a înfăţişat înaintea lui Zamfirescu, în biroul

acestuia, zicând mânios: „Să trăiţi, don' comandant, banditul acesta de profesor nu vrea să lucreze; din cauza lui brigada, nu-şi îndeplineşte norma, alege lopata cea mai mică"... comandantul, după ce a urlat la mine că să nu calc pe covor, ci alături, i-a răspuns lui Zlăvog: „Lucrează omul cu unealta care-i convine, şi cât poate, ce-ai cu el. Lasă-l în pace". Şi ne-a dat la amândoi drumul pe uşă-afară. Zlăvog, aplecând capul ca hiena şi schiţând un rictus de jenă perfidă, a înghiţit hapul, urzind în mintea lui de târfă criminală răzbunări atât asupra mea cât şi chiar asupra lui Zamfirescu, prin patronul său, Chirion, politrucul.

La recomandarea lui Zamfirescu, Griga, precaut, temându-se să nu-şi creeze situaţii dilematice-n brigadă, nevrând nici să mă supuie la chinuri deosebite, dar nici să mă cruţe sau să lase impresia că mă cruţă cumva, a refuzat să mă primească-n brigada sa, cu tact şi diplomaţie, şi aşa se explică de ce am scăpat eu de fericita ocazie de-a mă reabilita, de-a redeveni om... „Daţi-l mai bine pe mâna lui Matei, Zlăvog, ori Botaş", a încheiat rânjind onctuos Griga convorbirile.

Mai sus-numiţii erau cei mai duri dintre brigadierii de la Valea Neagră. Am trecut, pe rând, prin mâna fiecăruia, primind de la fiecare ceea ce era de primit.

Matei era fiara. Zlăvog hiena, Botaş vulpea. Matei o brută, Zlăvog un lingău feroce, Botaş era laşitatea cuviincioasă. Matei era un cretin de tip lombrozian, Zlăvog un Pristanda, dar de structură slavă, gata să comită din servilism zelos abominabile crime. Botaş un ţăran parşiv, ştiind a-şi ascunde instinctele bestiale cu firească dibăcie. Matei profesa o slugărnicie devotată, am putea spune chiar demnă; Zlăvog una hidoasă, abjectă; Botaş în schimb se folosea de una de ţăran cuviincios, blajin, de om de omenie.

Matei omora prompt, cu hotărâre; Zlăvog, tremurând de frică să nu fie cumva şi el omorât după-aceea; Botaş omora din întuneric, pe la spate, fără să se observe... Am cunoscut pe deplin personalitatea fiecăruia. Slavă, deci, lui Baraba!

După aceeaşi metodă de aducere, în acelaşi birou cu orchestră şi cascadorie, a nimerit într-o noapte, pe la primul cântat al cocoşilor, un ins mai deosebit. Era o namilă de om, jurasică, cu barbă roşcată, ţepoasă, privirea de culoarea stepelor, osos ca o mulă, cărămiziu la faţă, îmbrăcat în nişte haine tot cărămizii, ars de soare, numai fibră, acest ţăran dobrogean era un soi de sarmaţi ori tribali... ori trac dintr-aceia din care s-a plămădit stihia lui Spartacus sau a lui Eţiu... Şi care mânuia lopata cum alţii mânuiau lingura, lucra cu ranga cum ai lucra tu cu un toiag, purta roaba cum ai purta un cărucior-jucărie pentru copii, iar târnăcopul îl manipula ca pe-un ciocan de bătut cuie în lemn... care realiza câte şapte norme de muncă pe zi ca pe-o nimica toată (primea săptămânal pachete cu nutremând de-acasă, satul lui fiind nu departe de colonie, iar el, temutul spărgător de norme), dar care era din cale-afară de dispreţuitor faţă de brigadieri, nedându-le nimic din ce primea de-acasă decât ocări şi sudălmi, şi care înjura neabătut administraţia şi pe bolşevici, ameninţând cu belirea pe viu a leprelor şi vânduţilor în cazul că s-ar fi întors roata: „Am să vă arăt eu vouă, gunoaie, gorobeţilor, ce-nseamnă fericirea şi dreptatea voastră”.

S-a hotărât atunci, la nivelul conducerii coloniei, reabilitarea lui nea Hangiru. Nu era suficient să fii fruntaş în muncă, mai trebuia să fii şi disciplinat, adică nu să taci din gură, şi să-ţi vezi de treabă – atitudinea aceasta fiind considerată duşmănoasă –, ci să te pui bine cu brigadierii, să-i îndopi cu bucate din pachetele primite de-acasă, să ajuţi conducerea în tot ce intenţiona ea să facă, să-ţi iscodeşti tovarăşii de muncă, să-i tragi de limbă şi să-i dai pe mâna politrucului spre reeducare... să fii mereu vigilent faţă de duşmaşii de clasă.

Nea Hangiru însă fusese pus în temă, înainte de-a fi chemat cu degetul de la locul său de odihnă, de către emisarii lui Makarenko; marinarul Nicolau (un puturos fără pereche, grăsun ca o vădancă, care nu era în stare nici măcar să se apere de muşte, atâta era de leneş,

informator din primele zile ale deschiderii coloniei – era şi firesc, dată fiind starea sa de lene imponderabilă – al lui Gherman, alimentat copios, din milă, de către nea Hangiru din bucatele ce-i soseau de-acasă), auzind el ce se pune la cale împotriva bunului om, căci avea ureche iscusită la toate, l-a înştiinţat la timp. Nicolau deci ştia că lui Hangiru îi venea rândul la fotoliul de orchestră. Cum dracu să nu ştie?: chiar el îl pârâse de mai multe ori ca reacţionar. Cu mintea lui de marinar, dar şi de grec totodată, Nicolau însă înţelegea că-i bine să te pui bine şi cu Hangiru, care-i dădea pâine, slănină, brânză şi ţigări, dar şi cu Gherman, care-l scutea de eforturi şi-i dădea suplimente din zeama cazonă şi promisiuni de viitor. Nicolau, marinarul, mai beneficia de onoarea de-a se număra şi el printre „studenţi".

— Mă nea Hangirule, ăştia vor să te bată ca pe hoţii de cai. M-au pus să te pârăsc. Am auzit cu urechile mele, îi şopteşte el, morfotind în gură un dumicat gras, din traista lui Hangiru.

— Pă mine, mă?... Uite, vreau s-o văd şi p'asta! a zis tracul din stepele Sciţiei Minor.

Aflând, deci, el ce-l aşteaptă, a făcut ce-a făcut şi şi-a procurat o bucată de fier, intrând în magazia de reparat uneltele de pe şantier, chipurile ca să-şi tocmească târnâcopul sau lopata, şi-n câteva răstimpuri dintr-acestea şi-a confecţionat un enorm satâr, aidoma săbiilor dacice, de toată frumuseţea. Îl ţinea ascuns, vârât cu străşnicie în brâul lat şi roşu care-i cuprindea strâns mijlocul.

În noaptea când au venit studenţii ca să-l invite în taină la concert, la palpatul cu buricul degetului arătător peste talpa piciorului, tracul s-a trezit – era de mult treaz şi aştepta – şi-a spus: „Da, numaidecât"! şi i-a urmat cu supunere mare.

— Da ce treabă-aveţi cu mine chiar acum în crucea nopţii? întreabă uriaşul trac rătăcit în această lume a progresului, păcii şi bunăstării. Cuţitul-piron parcă începea să tremure sub brâu.

— Ei acuma şi dumneata, prea multe vrei să ştii. Uite-aşa, ni s-a făcut cu dor de mata... Şi ne-am gândit să stăm niţel de vorbă, cu un

om simpatic, fruntaş în muncă.

— Bine, dragilor, bine.

Au intrat în birou. În birou, acelaşi aranjament: Gherman la masă, asistat la dreapta şi la stânga de către primii săi aghiotanţi, mai la dreapta orchestra, iar de-o parte şi de-alta a uşii, cascadorii mardeiaşi.

Cum a intrat în cameră, Hangiru s-a tras brusc spre peretele liber, în aşa fel încât să-i aibă pe toţi în faţă, iar spatele să-i fie apărat; în acelaşi moment a tras hangerul de la brâu:

— Acuşi vă belesc ca pe porci, grijania voastră de spurcăciuni şi derbedei! Poftiţi. Săriţi şi daţi!... Săriţi, bă, n-auzi? Săriţi mă, căcăcioşilor, ce-aţi rămas aşa ca momâile? Săriţi, mă, odată, dumnezeul şi vascrisul târfei care v-a scuipat pe lume. Vă tai pe pragul uşii ca pe miei (doamne iartă-mă, în gândul său) şi vă belesc atârnaţi de pragul de sus, scăpăilor!

Băieţii încremeniseră, Gherman a îngălbenit tot şi-a căscat ochii ca-n faţa morţii. Orchestranţii şi cascadorii rămăseseră cu privirile aţintite asupra lui, aşteptând în resemnare lovitura de moarte a tracului.

Tracul însă a izbit în scârbă cu talpa-i de uriaş în biroul la care stătea Gherman, răsturnându-l peste el, spre şi mai marea lui înfricoşare, a scuipat asupra biroului şi asupra căpcăunului ajuns sub el, apoi a mai scuipat o dată, ca pentru toţi, peste podele, a deschis uşa şi s-a dus cu paşi liniştiţi la locul său de odihnă, în baracă, după ce a făcut un scurt ocol cu o scurtă zăbavă la spălător, să-şi astâmpere cu niţică apă rece mânia de care era cuprins.

4.

Exact în aceeaşi perioadă de timp, Augustin Şora l-a izbit din pumni pe brigadierul său, pentru că l-a înjurat de mamă nu ştiu a câta oară, iar eu, în noaptea aceea, la cariera „Canará”, l-am aruncat, dintr-

un pumn, între bolovanii uriaşi de piatră pe grecul Vuiugas, brigadier la altă unitate, şi el, care, aţâţat de vicleanul Botaş, a venit tam-nisam pe la spate asupra mea şi mi-a dat o palmă, înjurându-mă „de cruţa mă-tii". Avea o palmă micuţă şi scurtă, amănunt care m-a iritat şi mai tare. Luasem poziţia să mă arunc asupra lui şi să-l zdrobesc sub picioare, trântit cum se afla între arocament a-ntâia şi cu ochii deschişi a groază, şi era gata-gata s-o fac în răbufnirea ce mă stăpânea, dacă nu mă oprea prietenul Cârja Făgădaru, acest catâr de om ardelean osos, care trăgea din lopată necontenit, în ritm egal, timp de 12 sau 14 ore, cu o perseverenţă şi-ntr-o linişte înfricoşătoare. Era întruchiparea antropomorfică a răbdării de neclintit a românului translivan. Figură de pionier uriaş! Această virtute, însă, friza, la o anumită limită a ei, o laşitate, lucidă virtute tot atât de redutabilă, dacă-i dublată de puterea de-a răbda şi-a aştepta.

— Teohar, ai înnebunit de-a binelea. Ce-i cu tine? O asemenea cutezanţă te poate costa viaţa. Nu fi nechibzuit, fărşerotule, m-a dojenit, trăgându-mă îndărăt de la fapta spre care mă avântasem ca viforul, Cârja Făgădaru.

— Cum mă, răspund eu clocotind, nu mi-au umilit părinţii acolo în Grecia, destul? Nu i-au ucis pe ai mei? Trebuie să rabd să mă lovească şi aici, în ţara românilor?...

Am fost prins numaidecât de vreo cinci, dat pe mâna unul gardian care la rândul său m-a predat spre păzire unui soldat din paza securităţii.

A doua zi, întorşi la colonie, urma să fiu preluat de politruc et comp.

Cât timp am stat lângă soldatul acela – binecuvântaţi să-i fie părinţii –, nu mi-a mers rău. Întâi şi-ntâi, m-am odihnit, în al doilea rând, omenosul oştean – era de prin părţile Zalăului – m-a hrănit cu pită şi.. „mormoladă" şi m-a omenit şi cu ţigări, pe care mi le-arunca la picioare cu mare grijă să nu fie văzut.

Şi iarăşi mi-a surâs norocul: pe la orele trei noaptea s-a stins lumina

pe şantierul „Canará”. Defecţiune. A sosit îndată Ţambalis, un grec prieten cu Zamfirescu de pe vremea când unul era armator în portul Constanţa, iar celălalt hamal. Era şi el condamnat pentru niscaiva spionaj, dar, fiind omul lui Zamfirescu, se bucura de-un regim special, fiind totodată electricianul, instalatorul şi maistrul bun la toate în colonia Valea Neagră. Când să intre-n raza carierei, a dat cu ochii de mine: „Ţe-i cu tine?”, mă întreabă ridicând nedumerit din sprâncene. Soldaţii care-l însoţeau i-au dat ghes să-şi vadă de treabă. Am apucat doar atât să-i răspund: „Aa, nimic... Vuiugas ăla...”

Ţambalis s-a interesat numaidecât de mine, după ce a reparat defecţiunea la lumină, a aflat totul, s-a dus la Vuiugas şi l-a stropşit cu vorbe de ocară, cu grecească iritare: „Ba-ga-te-as la pizda mo-ti, nenoroţitule, nu eu te-am făcut-o brigadero, vre keratá şi porc ţe eşti, şi tu acuma ai luat la capo şi loveşti la patrioţii noştri? Măgar raios ţe eşti. Lasa ca ta aranzezo eu pe tine, cacat de grec, te baga iarasi la lopata, greea împuţit şi beţiznico”.

Şi Ţambalis a făcut ce-a făcut, a intervenit pe lângă Zamfirescu, iar eu, în loc să fiu dat pe mâna lui Chirion (grec şi acesta la cine ştie a câta verigă din lanţul său genealogic), am rămas la locul meu, nepedepsit, ba chiar odihnit niţel.

După aceste trei accidente, petrecute cam în acelaşi timp., comandantul a convocat pe toţi brigadierii şi pontatorii la o şedinţă de lucru şi le-a spus: „Nu mai bateţi oamenii, nici pe şantier nici la barăci, deoarece, dacă vă omoară, eu nu le pot face nimic altceva decât să le dau şapte zile de carceră, după cum îmi permite regulamentul (în sfârşit şi-a adus aminte de regulament!), şi să anunţ procuratura ca să vie să le facă formele de dare-n judecată pentru crimă de omor”.

În acest fel au încetat întrucâtva (zic întrucâtva, deoarece bătăile cu substrat şi finalitate ideologică, conduse direct de către politruc, au continuat să funcţioneze) buşelile din partea brigadierilor la Valea Neagră.

Văzând că-mi returează pachetele trimise de Zoe, că-şi bat joc nu

numai de mine, ci şi de grija ei pentru mine, înţelegând că suntem aduşi la canal pentru a da un exemplu celor liberi şi pentru a fi exterminaţi în mod lent – după cum a reieşit clar din spusele lui Chirion din ziua aceea infernală: „Noi avem şi-un scop politic aici cu aceşti bandiţi" –, m-am lăsat cu încrâncenare pe tânjală. „Decât să mă omoare ei prin muncă silnică, înfometare şi schingiuiri, mai bine mă sinucid lent şi cum îmi place mie", îmi ziceam.

Lucram, spre exasperarea furibundă a brigadierilor, atât cât să treacă mai uşor timpul. O... „frecam", cum se spunea în jargonul de la Valea Neagră. Îmi băteam joc pur şi simplu, sfruntător, şi de ei şi de canalul lor. Mă durea-n izmene sau mi se rupea-n paişpe, după acelaşi jargon.

Îmi formulasem în taină şi nişte lozinci proprii: „A nu se accelera în muncă pulsul, nici respiraţia". (Nu-mi dădeam seama că prin această formulare acreditam o lege fundamentală pentru regimul socialist.) „Decât sub pământ, mai bine sub normă". „Plăcerea lor, ruşinea ta, interesul lor, batjocura ta". Şi m-am conformat, cu toată rigoarea posibilă, acestor imperative. Stăteam, în schimb, în carceră mereu, primeam hrană de închisoare, făceam mereu de planton schimbul doi sau trei, dar nu mă abăteam nici în ruptul capului de la regulile catehismului pe care mi-l impusesem. Oricum, eram mal câştigat şi mai mulţumit şi mai odihnit decât să-mi fi sfărâmal oasele-n pustiu, lucrând şi-mplinind norme, flămând şi batjocorit. Cei care-au crezut în cuvântul lor şi-au luat în serios munca silnică s-au îmbolnăvit, s-au tuberculizat, au pierit. Tuberculoza însă am făcut-o şi eu şi s-a vindecat de la sine, la Mărgineni. O cavernă la plămânul stâng am izbutit să fac şi eu, dar, ca prin minune, datorită excesivei mele vitalităţi, a scoaterii de la muncă sau datorită mai degrabă aceloraşi puteri supranaturale ce mă ocroteau de la naştere, s-a blocat de la sine. (Avea să reapară târziu, după moartea lui Zoe.)

începuseră să strige asupra mea până şi coechipierii: „Dă, mă profesore, ce dracu, vrei să-ţi facem noi norma? Nu ţi-i ruşine,

coşcogemite atlet, să nu-ţi faci datoria? Noi ne omorâm, iar tu-ţi baţi joc de munca noastră”...

Nu le răspundeam. Lasă-i, îmi ziceam, au şi ei un cal de bătaie, un ţap ispăşitor... Au împotriva cui să strige. Ei se temeau, printre alte motive, să nu-şi piardă dreptul la pachete. Pe mine în schimb mă durea exact în coate de acele pachete pe care Zoe trebuia să le trimeată din banii pe care nu avea de unde şi cum să-i câştige, din moment ce nu primea nici-o slujbă nicăieri", şi-apoi, chiar dacă ar fi dispus de bani, de ce să-mi rup eu oasele la canal pe munca şi cheltuiala soţiei? Mai ales că, dacă mi-ar fi sosit atari pachete, mai mult ca sigur că ofiţerul politic le-ar fi returnat, drept pedeapsă, iar Zoe ar fi suferit, primindu-le înapoi stricate, făcându-şi cine ştie ce gânduri.

Eram reclamat mereu brigadierului de către colegii de muncă. Acesta mă ameninţa, făcând spume la gură, cu moartea, şi-i instiga mai tare pe oameni împotriva mea, spunându-le că numai eu voi fi vinovatul în cazul că li se va ridica dreptul la pachete şi vorbitor. Dar când se apropia mai tare de mine, vociferând şi spumegând de mânie (ceea ce aştepta dânsul era ca oamenii să sară asupra mea şi să mă ucidă), îndreptam înspre el târnăcopul sau lopata în poziţie de lovire şi-l priveam fix, cu întuneric în ochi.

— Domnilor, mă adresam coloniştilor conştiincioşi, dacă nu vă convine să lucraţi în echipă cu mine, cereţi cerberului să-mi dea de lucru separat.

Apoi, către brigadier şi pontator: „Cât voi face, atât treceţi pe foaia de pontaj, dar să nu vă mai legaţi de mine... „atât".

Am lucrat câtva timp de unul singur, izolat de restul deţinuţilor organizaţi în echipe. Cu acel prilej am comis o mare greşeală: într-una din zile, nu ştiu ce furii s-au dezlănţuit în mine, ce demon al furtunii, că am lucrat cu disperare dezinvoltă toată ziua, spre stupefacţia tuturora, realizând un record pe care numai Buda şi cu Lelea, cei doi ţărani români din. Banatul sârbesc, l-au depăşit: 17 m. cubi de pământ, săpaţi, încărcaţi, căraţi, descărcaţi şi nivelaţi...

— Ptiu! să nu-ţi fie de deochi, scuipa şi se crucea parşiv brigadierul Zlăvog. Vezi că poţi?... dar nu vrei, domnule profesor, şi republica îţi dă de mâncare, te păzeşte... Ieri ţi-a dat fasole!... Şi rânjea hidos pe dinlăuntru, lingându-şi pe dinafară, ca un şacal ghiftuit, buzele cărnoase.

La numai câteva zile după această performanţă, am bătut un alt record, de data aceasta la limita opusă, record pe care n-a fost în stare să-l întreacă nici măcar marinarul Nicolau, cu toată lenea sa planetară. Am făcut, nici mai mult, nici mai puţin, 0,25 m. cubi de pământ, săpat, încărcat, cărat, nivelat, descărcat... nici măcar jumătate de roabă.

Era mai mult decât batjocură. Nu mai puteam obiecta la acuzaţia că pot dar nu vreau să lucrez, ceea ce era perfect adevărat.

Puteam fi uşor spărgător de norme, dar mie numai de aşa ceva nu-mi ardea. Până la urmă, pe bună dreptate din punctul lor de vedere şi după logică, atâta câtă o aveau – căci logica acceptă orice monstruozitate, iar monstruozităţile lor se bazau pe-o logică extrem de riguroasă –, neputând s-o scoată la capăt cu mine, m-au trecut pe lista incorigibililor, pe lista neagră, de unde, după ce se împlineau nişte soroace: anumite cercuri concentrice făcute cu negru în jurul numelui tău de pe listă, erai scos într-o noapte din baracă, între sârme, şi acolo primeai un glonţ după ceafă – celebrul glonţ rusesc! –, şi apoi erai oferit drept sperietoare şi avertisment celorlalţi, între sârme, timp de mai multe zile. Adică, legal vorbind, ai încercat să evadezi şi... etc.

Acest lucru se săvârşea după metode ştiinţifice: se înscena mai întâi o evadare – altfel cum să te omoare fără un motiv legal? –, iar după asta erai condus până între sârme, lângă turela de pază, unde-ţi scuipa după ceafă glonţul preotul Madan, gâdele lui Chirion, condamnat numai la 20 de ani temniţă grea pentru nişte crime împotriva umanităţii, săvârşite în Basarabia.

Lucram îmbrăcat în nişte pijamale – hainele mi le-am vândut pe

ţigări la Aiud, în aşteptarea americanilor – şi-n picioarele goale. Bocancii-i păstram pentru iarnă, de asemenea mantaua. Americanii nu mai veneau. (Astăzi şi mereu îmi este şi-mi va fi ruşine de această hazlie credinţă.) Pe tălpi şi-n pălmi mi se făcuseră nişte bătături atât de dure, adânc crăpate pe-alocurea, încât aveam senzaţia că sunt copite. Călcam peste grămada de piatră concasată fără să simt nimic, ca peste covoare. Iar când călcam peste spini, ghimpi ori cuie rătăcite pe şantier, acestea pârâiau sub apăsarea aspră, necruţătoare a bătăturilor mele, dar nu răzbeau în talpă.

Pălmile erau ca labele ursului. Orice apucam într-însele se sfărâma fără ca eu să simt cât de cât ceva. Mâncarea pe care ne-o da republica populară era o sadică batjocură. Ca să vă daţi seama cât era de consistentă, îngăduiţi să amintesc acest amănunt: în iarna lui ’50—’51, în lunile ianuarie, februarie, martie şi jumătate din decembrie, nu ne-au dat altceva decât ciorbă de murături – prânz şi cină – (probabil pentru vitaminizare), iar după asta – probabil ca să ne refacem —; ne-au dat, prânz şi seară, ciorbă de spanac. Îl aduceau în căruţe şi din căruţe îl descărcau cu furcile direct în cazane unde, după ce fierbea – adică dădea de câteva ori în clocot –, îi puneau sare şi ni-l serveau cu polonicul. Primii douăzeci, să zicem, ce-şi primeau porţia nimereau în gamelă nişte frunze de spanac, următorii însă nu nimereau nimic altceva decât un polonic de lichid verzui cu un pumn de ţărână la fund. Murăturile erau conservate în nişte bazine de beton. Peste zarzavaturile şi legumele de tot felul aruncate-n apa din bazin cu furcile, se turnau nişte saci cu sare, iar după ce se murau bine, acrite zdravăn ca să fie cât mai săţioase şi sărate, ca să fie cât mai consistente, erau scoase cu găleţile, pe nişte scripeţi, din bazin şi vărsale-n cazanele de la bucătărie, unde erau transformate-n hrană pentru constructorii canalului. (Afară, cei „liberi” construiau socialismul cu un fel de hrană obţinută pe puncte.)

Am suportat foame – ea urla în mine neîntrerupt, din văgăunile iadului, se convulsiona ca lava care-şi caută craierul, se zbătea ca

balaurul lovit, se arăta-n felurite înfăţişări, ca o fata-morgana înaintea ochilor albiţi după atâta aşteptare, în loc de stele, flori, păsări nu vedeam decât vedenia unei pâini, a unei hălci de carne, a unei căpăţâni de caş, a unui blid mare plin cu fiertură –, am suportat frig, înjurături, carceră, corvezi de tot felul, dar nu am fost bolnav nicio zi, n-am strănutat măcar o dată, cu toate că tuberculoza se lupta-n tainiţele alcătuirii mele cu mine, aliata fără sorţi de izbândă asupra mea, a nepoftiţilor cerberi şi stăpâni.

În două situaţii am scăpat ca prin minune de la moarte. (Aşa au vrut sfinţii mei protectori.)

Prima. Era în august, la amiază. În fundăturile carierei „Canará", ne mişcăm ca-n nişte crematorii. Încărcaserăm nişte vagoane cu pietroaie arocament a-ntâia, şi-acuma, câte doi de fiecare vagon, unul la dreapta-n spate, altul la stânga, îl împingeam cu umărul, spre cuplare cu celelalte. Eram desculţ, împingeam alene cu umărul, gândindu-mă cine ştie unde. Într-o clipă, îmi apare în drum o grămadă de piatră spartă. Instinctiv, o ocolesc, fiind desculţ. În aceeaşi clipă, peretele rabatabil al vagonului cedează sub presiunea bolovanilor care au pornit a se rostogoli la un centimetru lângă mine, exact distanţa ce-am câştigat-o prin ocolirea grămezii de piatră spartă ce-mi ieşise-n cale cu o fracţiune de secundă înainte de a fi prins sub ei.

A doua. Pe podul volant, aruncat peste două dealuri, veneam cu vagoneţii încărcaţi, să-i deşertăm în abis, ca să fixăm stâlpii înfipţi acolo pentru susţinerea viitorului pod. Cel de-a-cuma era un pod mişcător, pentru descărcări. Îl împingeam treptat înainte, pe măsură ce se îngrămădea prea mult material sub el, aşa cum făceam şi cu liniile ferate mobile, ripându-le pe terasament, pe măsură ce avansa lucrarea.

Era prin octombrie şi cernea mărunt cu ploaie rece. Eu, desculţ şi-n pijamale. Un avocat din Călăraşi, om înalt şi mărinimos, văzându-mă dimineaţa pe platou, la numărătoare, zgribulit în pijama, aleargă repede-n baracă şi-mi aduce o bluză impermeabilă, din foaie de cort

german, cu mare atenţie, să nu fie observat cumva că mă ajută. (Emisar al puterilor mele ocrotitoare, acest avocat, binecuvântat fie-i neamul şi casa!)

— Domnule profesor, zice el, luaţi asta pe dumneavoastră... Vă fereşte cât de cât de ploaie.

I-am mulţumit şi-am reţinut bluza. Nu ţinea cald, dar mă proteja împotriva ploii. Am ajuns pe şantier. Am încărcat vagonetul l-am împins deasupra podului şi l-am descărcat. Eram un fel de cap de coloană. Am descărcat pe-al doilea, al treilea... Când să-l descarc şi pe-al cincilea, mă pomenesc izbit din spate de următorul vagonet, care nu fusese frânat la timp, îmi pierd echilibrul, rezimat cum mă aflam peste piciorul drept, şi mă prăvălesc peste pod. Vizionare rapidă a tot ceea ce mi-a fost drag în viaţă!... În loc să mă sfarm peste pietroaiele din vale, însă, mă pomenii agăţat de un stâlp, anume de prelungirea de fier a stâlpului, ascuţită-n chip de harpon, care-a prins bluza mea de muşama într-un anume fel ca să nu-i scape, a trecut tangenţial de-a lungul gâtului, cu grijă ca să nu-l smintească, să nu intre sub falcă, şi unde nu mă pomenesc aninat de stâlp, ca prin minune. Pentru ca să nu scap din cuierul miraculos şi să cad în prăpastie, printr-un act reflex, am cuprins între picioare şi-n braţe stâipul, cu străşnicie.

Lumea se uita la mine uimită. Aş fi coborât târâş de-a lungul stâlpului, dar asta putea fi considerată tentativă de evadare şi santinelele ar fi tras prompt în mine. Am alunecat, cu grijă, numai atunci când şi-au făcut apariţia jos, la baza stâlpului, soldaţii din cordon, împreună cu ofiţerul, care m-au preluat şi m-au condus până pe terasament, privind la mine cu mirare şi simpatie. Unul mi-a strecurat chiar o ţţgară-n buzunarul de la pijama, risc ce putea să-l coste mult. Matei, bestia – pentru că eram dat disciplinar la brigada sa –, a fost şi el mişcat în plămada lui de ţăran superstiţios şi, înjurându-mă plutonierește, din rărunchi, m-a poftit să stau şi să mă odihnesc toată ziua „-n mă-ta”, dându-mi un sfert de pâine, marmeladă şi ţigări, cu aceeaşi politicoasă invitaţie: „Na, crapă-n mă-ta şi dormi

acolo... de te satură. Stai acolo când îţi zic, să nu mă sui cu bocancii peste tine, 'tu-ţi aia-mătii de bandit"! Aşa a zis Matei-Bestia, brigadier la Valea Neagră.

Pe avocatul acela care mi-a dat bluza l-am umilit, rănindu-l cu privirea, la un 23 August, ziua eliberării de sub... în ziua aceea ne-au hrănit cu supă de carne, friptură cu sos şi piure de cartofi. Ne-au strâns pe platou şi, după ce un puţoi cretinoid, activist pe linie de „propagandă" şi „cultură", a dat citire anevoioasă unui text inept despre colosala însemnătate a zilei de 23 August, cele 32 de brigăzi, inclusiv cele de pedepsiţi! mai cu seamă studenţi, au izbucnit în urale scandate: „STALIN! STALIN! STALIN! Pedagogul, nostru e"; „STALIN! STALIN! SLAVA! SLAVA! lui STALIN"; „Bastionul păcii e: U.R.S.S."; „Stalin şi poporul rus libertate ne-au adus!"; „Stalin şi poporul rus fericire ne-au adus!»

Brigadierii şi pontatorii şi şefii de grupe, în frunte, strigau disperaţi de atâta ardoare, dând ritmul cu mâinile... Turnătorii trăgeau cu coada ochiului să vadă cine nu strigă, cine strigă numai de formă, cine se face numai că strigă. Am plecat capul în pământ, prăbuşit de ruşine, prăbuşit în mocirla ruşinii omeneşti. Clocoteam de ruşine şi-aş fi vrut să plâng cu hohote.

Când mi-am ridicat privirea, am dat de ochii domnului avocat care se uita la mine. Striga şi el: „Stalin! Stalin!", roşu la faţă de jenă, încercând un zâmbet chinuit, implorându-mi iertare parcă pentru ceea ce făcea. Ori de câte ori îl întâlneam în cale, mă întâmpina cu acelaşi zâmbet jenat, vrând parcă să-mi spună: „Iartă-mă, n-avem ce face, asta e soarta noastră". Bietul avocat, care mi-a salvat viaţa oferindu-mi bluza ceea din foaie de cort germană!

Lucram la „Mamaia", la încărcat şi descărcat vagoneţi. Se lucra într-un ritm infernal. Prin pulberea stârnită, uneltele păreau mâini apucate ale dracilor din iad. Împingeam de zor – uneori chiar în pas alergător

– vagoneţii, câte doi deţinuţi la unul, pe o distanţă de aproximativ 400 de metri, până la marginea ghiolului, unde-i descărcăm. Întoarcerea la locul de-ncărcare se făcea, în mod obligatoriu, în pas alergător. Păream nişte schelete vii, ţopăind în urma unor maşini umblătoare pe roţi.

Partenerul meu era un fost jandarm, basarabean la origine, Chircă pe nume dacă nu mă-nşel, care nu a reuşit să se pună bine cu politrucul – sau n-a vrut, cinste lui! –, aşa cum au procedat toţi cei de-o carieră cu dânsul. Era lungan, adus din spate, deşirat şi taciturn. Nu vroia să vorbească sau n-avea puterea necesară... Am lucrat cu el cinci zile la rând. N-a scos o vorbă. Împingea la vagonet, mişcându-se după el mecanic. Nu primea pachete cu hrană de-acasă – or, canalul se făcea cu hrană de-acasă –, era mereu bătut, era dezbrăcat, nu cerea de la nimeni nimic şi lucra într-una, cu ură, ca o eliberare de nu ştiu ce înainte de moarte.

În ziua aceea am simţit că s-a scurs din el ultima picătură de vlagă. La săpat, hârleţul îi scăpa din mână. Genunchii i se îndoiau, fără voia sa, la dese răstimpuri. Brigadierul Matei se arunca asupra lui cu pumnii şi picioarele: „Dă, futu-ţi crucea mă-tii de tembel, dă, n-auzi?... că te omor, lepră". Şi iarăşi izbea-n oasele lui Chircă, cu pumnii şi picioarele. „Nu vezi că stă întreaga garnitură din cauza ta?... Dă, n-auzi?!"... Şi iarăşi îi dădea-n coaste cu pumnii şi-n burtă, cu picioarele. Sărmanul meu coleg de muncă nu zicea nimic, nici măcar nu icnea la primirea loviturilor. Îşi vedea de treabă, cum putea, în tăcere.

Am pornit cu vagonetul. Simţeam că toată greutatea împinsului se lasă pe mine. Chircă mai mult se târa, aninat de buza vagonetului, decât împingea.

La jumătatea drumului s-a prăbuşit deodată peste şine. Matei a năvălit cu turbare asupra lui, l-a bătucit bine sub bocanci, apoi, înjurând crâncen, l-a târât de o parte, aruncându-l într-o tufă de ciulini. I-a luat locul el lângă mine, în spatele vagonetului. Aveam mare onoare să-mping vagonetul alături de un brigadier, şi încă unul

dintre cei mai vrednici. Transpirase imediat tot ca un nemernic, iar sudoarea îi puțea îngrozitor. Gâfâia de gras ce era – gras ca un adevărat şef – şiroaiele de sudoare de pe dânsul se scurgeau puturoase, împuţind văzduhul. Grăsimile, în descompunere, risipeau otrăvitoare gaze, de îmbuibată beşniţă. Parcă mai mirosea şi-a ţap pârci, a mârlan în perioada de rut. Era stătut. Era zăcut. Era şi ceea ce se făcea cu dânsul o crimă, să-l ţii bine şi să nu-i dai muiere. Era o crimă sadică.

La întoarcere s-a abătut pe la colegul său de altădată, jandarmul, să vadă ce „mă-sa" mai face. Dar Chircă nu mai făcea absolut nimic.

— Scoală, tembelule, îl izbeşte Matei cu vârful bocancului în şold. Celălalt, însă, îl privea fix, cu un duios surâs pe buze. Din ochii lui Chircă nu rămăseseră decât două zări albe, reci, imobile. Matei s-a cutremurat, pentru o clipă, apoi şi-a văzut de slujbă.

De la o vreme, eu lucram mai cu uşurinţă. Nu primeam pachete cu hrană de-acasă, dar eram sătul. Hrana de la cazan era din lături. Dar eu eram bine hrănit. Pe scheletul meu au început să reapară muşchii. Cu munca nu prea mă omoram. Eram însă hrănit din belşug. Doar era sezonul şerpilor.

Îi prindeam cu o dexteritate de hindus şi erau foarte mulţi, foiau tufişurile de ei. Deprinsesem meşteşugul de la alţii, mai ales de la un italian, Giacomelli, şi de la ţiganul Andronescu.

Şerpii stăteau dimineaţa peste şina ferată ca să-şi încălzească mădularele reci. Uneori se arătau mai mulţi în şir. Şina era fierbinte şi le plăcea. Îl călcam cu piciorul pe gât, şarpele se trezea şi înălţa capul ca să muşte. Eu îi introduceam atunci repede în gura căscată o batistă... El prindea batista, iritat. Eu trăgeam brusc batista din gura lui şi mă uitam la ea: dacă dintele, smuls, se vedea rămas în batistă, atunci prindeam şarpele, îl adunam ghem şi, mulţumit, îl viram în buzunar. Dacă dintele nu se rupea de la prima smucire, repetam

figura până ce izbuteam. Iar dacă nu reuşeam nicicum, îi retezam cu o unealtă capul la repezeală, ca să nu observe ciripitorii, şi tot în buzunar îl vâram. Atâta numai că şerpii astfel sacrificaţi nu aveau gust de prospătură.

Seara, după număr, simulând că fierbeam în gamelă apă pentru a spăla vreo batistă ori vreo cămaşă, noi fierbeam şerpii – fără cap – şi-i serveam cu sare, adică rasol. Erau delicioşi, ca păstrăvii, şi foarte hrănitori. Unsoarea care rămânea pe fundul gamelei o ungeam dimineaţa la cafeaua neagră peste sfertul de pâine. Cum să nu ţi se pară munca uşoară după o asemenea hrană, bogată şi consistentă? Cum să nu te-ngraşi, cum să nu prinzi puteri?

Am fost dibuiţi şi pârâţi politrucului... Într-o seară, când să intrăm cu brigada-n colonie, toată ştăbimea se afla la poartă. Percheziţie! Percheziţie!... Ne-a prins frica: sacii noştri de merinde, buzunarele erau pline de şerpi, mulţi dintre ei vii. Ce-i de făcut? Norocul şerpilor... I-am slobozit discret de unde se aflau şi le-am dat drumul pe jos, printre picioarele oamenilor şi, vai! ale şefilor.

Nouă, deţinuţilor, puţin ne păsa, dar când au ajuns între picioarele tovarăşilor din conducerea lagărului, cu toate că aveau cu toţii cizme birghere, s-au speriat straşnic, simţindu-şi viaţa şi sănătatea ameninţate!

Zamfirescu ne-a înjurat grosolan şi ne-a izbit din pumni şi din cizmă.

Apoi ne-a dat la munci grele, la cariera de piatră, în schimbul de noapte.

Ofiţerul politic, în schimb, ne-a ţinut o alocuţiune despre demnitatea umană şi despre ruşine: „Să vă fie ruşine, se indignă dânsul, voi, intelectualii, să vă demiteţi până-acolo încât să mâncaţi şerpi. N-aveţi un pic de demnitate”... etc. etc. Nu e cazul să mai reproducem.

Ne-a dojenit, cum s-ar zice, şi pe bună dreptate: nu el era cel care răspundea de viaţa noastră? Nu el era preotul nostru duhovnic? Nu el

se îngrijea zilnic de hrana noastră, de cafeaua neagră, de ciorbele de arpacaş, murături, spanac, varză şi alte bunuri alimentare bogate-n proteine, hidrocarburi şi vitamine? Nu el era acela care ştia foarte bine că aveam de atins un scop politic aici şi nu să construim canalul? Nu el conducea înfometarea noastră acolo? Avea deplină dreptate omul să ne certe şi să ne moralizeze.

— Cum adică, se indigna el mai departe, nu vi se dă hrană suficientă? Se poate să vă degradaţi în asemenea hal barbar?

Cam în felul acesta s-a încheiat predica politrucului, după care, am fost supuşi, timp de două săptămâni, drept pedeapsă venind de la el, la regim alimentar de penitenciar, adică: un sfert de pâine rusească la zi şi două polonice de zeamă.

La început, pachetele trimise de Zoe au fost, fără excepţie, returnate. Un funcţionar, însă, sau funcţionară de la poşta din Constanţa, nu ştiu din ce considerente (probabil dintr-acelea care te fac să crezi că merită să trăieşti între oameni), le retrimitea, cu obstinaţie, din nou la colonia Valea Neagră. Intrigat, Gujbă, responsabilul cu coletele, a raportat cazul lui Chirion, sugerând ideea că banditul de funcţionar simpatizează cu deţinuţii şi c-ar trebui dat pe mâna securităţii; apoi, ca să rezolve pentru totdeauna problema coletelor mele, le confisca, fără să fiu înştiinţat nici eu nici Zoe, şi le împărţea leprelor şi javrelor ciripitoare.

Zoe, fiind sigură că mă aflu la Valea Neagră – de vreme ce pachetele nu se mai returnau –, după ce bătuse până atunci la porţile tuturor închisorilor din R.P.R. şi după ce-a călcat stăruitor sub picioare toată Dobrogea, tot întrebând, tot iscodind, tot aşteptând, ca o altă Vitoria Lipan, stăruind pe urmele mele... după ce peste tot i s-a răspuns că nu au cunoştinţă de mine, că nu m-au văzut, nu m-au cunoscut, că nu mă aflu la dânşii... după ce până şi comandantul coloniei Valea Neagră, unde lucram de luni de zile şi unde ea se

înfăţişase de trei ori la rând, i-a răspuns că nu mă aflu acolo, se arătă pentru a patra oară la porţile coloniei, într-o duminică de dimineaţă, pe-o ploaie torenţială.

A stăruit cu atâta seninătate-n vorbă şi înfăţişare ca să-i primească coletul, cel cu haine măcar, stând în ploaie ca paparudele, fără să se tânguie, ameninţând cochet că nu va părăsi poarta nici în ruptul capului, nici dacă o-mpuşcă, încât, neputând s-o scoată la capăt cu plăianca de la Ţibleş, i-au primit pachetul şi, ca să-mi deie mie o lecţie, să mă oblige la o schimbare de comportament, ne-au şi înfăţişat unul înaintea celuilalt.

Au întristat-o spunându-i despre mine că sunt cel mai ticălos şi mai netrebnic colonist. Că nu vreau să lucrez şi că nu merit să se mai intereseze de mine, că sunt un bandit, o lepră, un ingrat.

Zoe însă stăruia:

— Lăsaţi-mă să-l văd... Poate că după asta se va-ndrepta, am să-l rog s-o facă pentru mine.

Ei: „Uite, o să ţi-l aducem, să-l vezi în ce hal arată, să te convingi de ticăloşia lui, dar cu o condiţie: să nu scoţi o vorbă, să nu-i întinzi mâna, să nu..."

— Păi, ce fel de vorbitor este acesta, dacă n-am voie să-i vorbesc? Cum să-nţeleagă ce vreau să-i spun spre binele lui? s-a sumeţit Zoe cochetând, bănuind totodată gând ascuns şi viclean în spusele comandantului. „Nu cumva a asurzit din cauza bătăilor? nu care cumva a muţit din cauza torturilor ia care-a fost supus?"... îşi zicea în sine biata Zoe, stând în aşteptare, acolo, în camera vorbitorului, plouată ca o mâţă, cu pantofii în mână, pentru că o răniseră, fericită totuşi că şi-a atins ţinta.

În ăst timp eu zăceam cotropit sub pătură, ascuns bine ca să nu-mi vadă nimeni jalea şi ca să nu le văd nici eu bucuria. (Stăteau toţi aplecaţi asupra pachetelor, mâncau, fumau şi glumeau mulţumiţi.) Era duminică. Bine că nu m-au dus la vreo corvoadă. Afară ploua mereu. Noroaiele te trăgeau pe nesimţite-n pământ. Nu era altceva de

făcut decât să te aduni sub pătură ca şarpele, dezbrăcat de orice speranţă, şi să-ncerci să amorţeşti. Parcă mi se umezeau, încetul cu încetul, ochii, exact în clipa când bocăneşte cineva din cizme prin baracă: „Cine eşti ăla Mihadaş aici?" Ceva ca o spadă ruginită a trecut parcă prin mine. Oare. Cine? Unde mă cheamă? Ce m-aşteaptă? Vreo bătaie?

Era târziu, către scăpătat. Hărmălaia vorbitorului se potolise, lăsând în urmă-i o grăitoare, sfâşietoare pustietate. Ies de sub pătură şi mă ridic într-o rână: „Eu sunt", răspund...

— La vorbitor, repede.

Nu-mi venea să cred. Cel care-mi făcea invitaţia era sergentul major Cazan, cel care pe şantier pândea momentul când cineva se îndepărta doi paşi numai de grupă, ca să tragă-n el.

Nu-mi venea să cred. E un truc, îmi ziceam... şi-am pornit, desculţ cum eram, spre uşă, cu mantaua cafenie strâmb aruncată peste umeri.

— Ia-ţi ceva-n picioare, unde te duci aşa, m-au dojenit binevoitor cei din baracă, „ia, na", au sărit mulţi deodată spre mine cu felurite încălţări, bucuroşi de bucuria mea.

În timp ce străbăteam platoul, cu genunchii înmuiaţi de emoţie, Cazan mi-a atras atenţia, la modul ursuz, nu care cumva să scot vreo vorbă:

— Vă uitaţi unul la celălalt, vă întindeţi cel mult mâna, primeşti coletul şi atât. Ai înţeles?

— Da, am răspuns, zăpăcit de fericire, dar şi de-o tenebroasă tristeţe.

Faţa îmi era arsă. Uscată. O eczemă fioroasă îmi atacase bărbia şi falca dreaptă. N-aveam cu ce s-o tratez. Atât doar că mă spălam pe faţă, ca să nu se extindă, dar tot se extindea, prin sudaţie. (Până la urmă am lichidat-o cauterizându-i marginile cu ţigara aprinsă, folosind apoi drept unguent nicotină extrasă din spiţurile acelora care purtau asupra lor astfel de ustensile.)

Pe frunte şi pe pometii obrajilor se cunoşteau încă urmele arsurilor

solare. Sub ochi, atârnau, negre şi prelungi, ca la canguri sacul matern, edemurile foamei, pungile revărsate. La extremităţile ochilor, multe şi mari crestături de laba-gâştii. Cam aşa mă înfăţişam înaintea Zoiei şi cu o manta dezordonat aruncată peste nişte pijamale murdare, uzate, rupte Eram tuns în cap, nebărbierit pe faţa năpădită de eczemă şi edemuri şi arătam oribil. Totuşi, Zoe a surâs de fericire, ca-n faţa soarelui, dimineaţa. Pentru ea eram mai mult decât frumos. Ochii ei mă chemau la ea, plângând în adâncul lor de bucurie. Un nimb de durere reţinută îi împodobea, ca-ntr-o biserică, faţa. Am uitat de tot de angajamentele luate, eu faţă de sergentul-major Cazan, ea faţă de comandantul şi ofiţerul de serviciu al coloniei... Ne-am cuprins mâinile printre gratii. Zoe se tot îndemna din adâncuri să-mi vorbească, dar cuvintele îi mureau pe buze înainte de-a le rosti. M-am tot uitat la ea. Nu i-am spus nici măcar: „Ce faci?" Mă uitam...

Mi-am luat în primire lucrurile: pantalonii groşi, pulovăr, ciorapi, mănuşi, şapcă... o franzelă şi-un kg. de zahăr. M-am uitat cu o jale imensă la franzelă şi la zahăr. Zoe a înţeles de ce şi-a durut-o. (Nu credea c-o să reuşească să vorbească cu mine. Venea la-ntâmplare, ca-n atâtea daţi.) Ne-am despărţit, unul mai fericit decât celălalt. Cum a juns acasă, a expediat rapid un colet de cinci kg. alimente consistente. M-a chemat Chirion la dânsul în birou, ca să mi-l înmâneze personal. În colet se afla şi-o scrisoare, în care Zoe înşira, în felul ei laconic şi discret, câteva rânduri, unde-şi amintea de ziua aceea, când ne-am cunoscut... Se împlineau cinci ani de-atunci, şi Zoe îşi aducea aminte... Chirion o citise.

— Ştii, mi-a zis, că n-ai voie să primeşti scrisori.

— Ştiu, am răspuns, şi, adunându-mi lacom lucrurile, am pornit grăbit spre uşă, ca nu cumva să se răzgândească şi să mi le reţină.

— Ia stai niţel, zice el.

Mă-ntorc. El se uită lung şi iscoditor la mine. Ezită. În el se dă o luptă, între om şi bruta politică. Ochii îi licăresc de lumina unui gând bun triumfător. Se bucură parcă. Se surprinde, poate pentru prima

oară-n viaţa lui, om. Se bucură vădit. Îmi suride. S-a schimbat la faţă. Este om. Îmi zâmbeşte-n tăcere şi-mi întinde scrisoarea:

— Ţine-o, dar să nu te observe nimeni când o citeşti... Ai înţeles?

M-am uitat adânc în ochii lui: „Vă mulţumesc”, am îngânat din toată fiinţa mea. Dumnezeu să-l ierte pe acel politruc Chirion, estropiat din naştere.

Pe Zoe nu aveam s-o mai văd până-n ziua eliberării, la închisoarea din Piteşti, în 1956. Eu am rămas acelaşi. Continuam să fiu clientul brigadierilor şi-al tuturor turnătorilor care profitau de naivitatea, de firea mea deschisă, de încrederea-n oameni, de felul impulsiv de-a trata cu neadevărul, de orgoliul din mine.

Sfidam şi dispreţuiam cu ferocitate mută toată rânduiala aceasta, bazată pe brutalităţi şi minciună. De fapt, în nesăbuita mea sfruntare, eram cel mai înţelept dintre deţinuţi, şi cel mai bărbat. Zeloşii, credulii, supuşii, linguşitorii au ieşit de-acolo cu sănătatea, fizică şi morală, zdruncinată. Eram cel mai câştigat, sub toate aspectele umane ale situaţiei, şi cel mai eu însumi.

Cu hainele aduse de Zoe şi cu mantaua mea cafenie, am înşelat iarna, chit că, timp de trei luni de zile, mantaua nu s-a dezgheţat niciodată.

O aşezam în antreul brigăzii ca pe-un clopot, ca pe-o umbrelă monstruoasă, iar dimineaţa iarăşi o luam peste mine, ca pe-o scoarţă de gheaţă. În noiembrie a plouat bine, după masă a bătut vântul şi-a înţepenit-o, apoi a rămas aşa înţepenită până pe la sfârşitul lui martie. În pachetul trimis de Zoe am dat şi peste trei calupuri mari de glucoză, dar, crezând că-i săpun de spălat rufe, le-am împărţit prietenilor, care-au râs de mine.

Era într-o diminică de august. Împreună cu poetul Ion Caraion, am fost obligaţi să facem muncă voluntară, adică să răsădim arpagic pe terenul de lângă barăci, în incinta coloniei. Cu un beţişor în mâna

dreaptă, vâram în pământ arpagicul scos cu stânga dintr-un săculeţ. Înaintam foarte încet, spunându-ne versuri din Blaga, Voiculescu, Barbu, Arghezi... De pe linia dealului din faţa noastră, ca ieşind direct din pământ, curgeau spre colonie, la vorbitor, bărbaţi, femei şi copii, în căruţe sau pe jos, acoperiţi de pulberile verii şi-ale stepei. Ieşeau necontenit, nu se mai terminau... Adevărată bejenie.

Tot recitind versuri, simt că vorbesc în pustiu, că am rămas singur. Răsucesc capul: Caraion rămăsese în urmă cu câţiva paşi şi, drept ca un Iar, privea spectacolul acelui exod, cu ochii înlăcrimaţi. Mă duc la el:

— Ce-i cu tine, Ioane? îl întreb.

— Ţara mea, măi Mihadaş, ţara mea, îmi răspunse el, arătând cu mâna tremurândă înspre zarea de unde apăreau necontenit valuri de oameni.

(Consemnăm aici, în paranteză, încă o întâmplare, un fel de-a se răzbuna al ţăranului român. Un ţăran din Banat vede, într-o duminică, pe cineva umblând hienește prin colonie, gârbovit, flămând, oropsit. Se duce la el. Îl recunoaşte. Se întoarce în baracă, ia cu sine o bucată de pâine, una de slănină şi se întoarce la năluca de ins care rătăcea printre barăci, doar-doar va găsi ceva...

— Să trăiţi, domnule preşedinte, se înclină ţăranul, faceţi bine şi primiţi. Şi-i întinde darurile.

— De unde mă cunoşti? ridică capul din pământ preşedintele.

— Amintiţi-vă, domnule preşedinte, răspunde ţăranul: pentru că am dat cuiva, unui om, o bucată de pâine şi una de slănină şi nişte ţigări, mi-aţi dat şase ani de închisoare... Iaca, m-am gândit să vă întorc darul.)

5.

Din când în cine, după cum recomandă învăţătura marilor dascăli ai fericirii oamenilor pe pământ, Marx şi Lenin, cunoştinţele primite pe căi teoretice trebuiesc verificate practic, ca să se constate în ce măsură activitatea ideologică a devenit realitate. Iată cum se proceda, cel puţin aici, la canal.

Pentru a se convinge că într-adevăr merită să fim oameni liberi, că ne-am însuşit noile credinţe, noua mentalitate, noile sentimente (?!), lansau prin potăile administraţiei: lingăi de toate speciile, javre, jigodii, coioţi, şacali, hiene, cloţani, dihori, şerpi de gunoaie, gorobeţi, lepădături omeneşti... tot felul de zvonuri aţâţătoare, instigări, ademeniri: ba că au debarcat americanii şi vin numaidecât, că au debarcat la Varna, Medgidia, Caracal, Mangalia, Urlaţi... ba că a început războiul, c-au început mişcări în ţară împotriva regimului, că ruşii sunt înghesuiţi rău şi că-n curând vom fi liberi, noi şi toată ţara. Ba că s-a-ntors în ţară regele şi că l-a însărcinat pe Iuliu Maniu cu formarea noului guvern, că Maniu a lansat o proclamaţie către toţi românii să se unească şi să sară împotriva ocupanţilor şi-a slugilor lor, că mâine, în sfârşit, vom părăsi închisoarea, mâine-n zori va veni procurorul să ne deschidă porţile... Că au fost lansate cu paraşutele divizii întregi de soldaţi pe teritoriul României, că soldaţii români îşi împuşcă politrucii şi se ataşează armatelor eliberatoare... că la Salonic a debarcat armata a VII-a britanică din Africa şi că înaintează victorioasă prin Serbia şi Bulgaria, şi aşa mai departe.

În vijelia acestor zvonuri, unii le luau drept adevărate, sărmanii! o bună parte şovăia, iar cei mai puţini – dar şi cei mai lucizi – îşi păstrau cumpătul, râzând în sinea lor cu amar.

Într-o zi, pe la orele nouă şi jumătate, în toiul muncii, apar înspre „Peninsula" trei călăreţi, pe cai albi, doi îmbrăcaţi kaki, celălalt în vânăt. Înaintau spre şantier vajnic şi grăbiţi, agitând ceva în aer. Ne-

am oprit cu toţii, brusc, cu uneltele-n mâini, vrând parcă să salutăm, cu frunţile-n soare, pe frumoşii vestitori. Brigadierii, pontatorii şi toată liota de lepre din jurul lor au pălit, ca loviţi de un cuţit de gheaţă. Heralzii călări au sosit. S-au oprit. Câtva timp au rămas enigmatici, în aşteptare. Apoi au chemat la dânşii pe brigadieri, le-au poruncit ceva în taină, au făcut stânga-mprejur şi s-au dus, tot vajnic şi grăbiţi, aşa cum veniseră, fluturând din cozile cailor prin văzduh.

— Încolonarea! Încolonarea! răcniră brigadierii... Nu-ncăpea nici-o îndoială că ne aflam numai la câţiva paşi de libertate! (Jur-împrejurul nostru, soldaţii stăteau însă cu degetele pe trăgaci, aşijderea şi gardienii ţineau mâinile-n buzunare, tot cu degetul pe trăgaci.)

— Direcţia colonia, înainte, marş! răcniră din nou aceleaşi glasuri ştiute. Parcă ne crescuseră aripi. Dispăruse ca prin miracol orice oboseală. Trupul începea să salte, sufletul să se lumineze şi să cânte. Ne facem apariţia pe dunga coloniei, din toate zările, pe câmpuri, pe terasamente, pe drumuri, brigăzile toate zoreau grăbite spre barăci.

— Mai te-ndoieşti şi-acum, domnule profesor, mă apostrofează radios Antonaru, ziarist liberal, pe cât de mare-n oase, pe atâta de credul. Mi-era milă de bucuria lui. A început să fredoneze cu cântec şi, la răstimpuri, se lingea pe buze ca-n faţa unui copios festin.

— Să vedem, să vedem, răspund eu, cu supărătoare necredinţă, şi simt cum din adâncuri abisale începe să se înfiripe o palidă năzuinţă de-a cânta, O, cântecul acela!

Brigăzile toate se strânseseră pe platoul coloniei şi aşteptau cu sufletul la gură. Se aliniau în pas grăbit ca-n curtea cazărmilor, mânate de-o veselie generală şi legitimă...

Ofiţerii alergau încoace şi-ncolo, cu tot soiul de hârtii în mână. Gata, ce mai... La un ordin şoptit al politrucului, brigadierii se risipiră prin brigăzi ca potârnichile. Oamenii tăceau, aşteptau în linişte, siguri de ei.

Încep a ne număra... Între timp, din baraca nr. 4, brigadierul Avram apare, aducându-l de guler pe Halescu, ăla care avea un unchi în nu

ştiu ce minister şi care, pe chestia aceasta, îşi permitea tot felul de libertăţi, care, lihnit de foame, cobora noaptea în groapa cu hazna, aducând de-acolo alimente stricate, ca să le mănânce. Până la urmă s-a pus în serviciul politrucului şi-a avut hrană destulă, dar dintr-altă hazna.

Avram îl târa după sine pe Halescu, înjurându-l de zor. Ce se întâmplase? Pe Halescu, după ce umblase noaptea prin locurile cunoscute numai de el şi după ce se ospătase copios, l-a cotropit somnul. Atunci, ca să poată dormi în voie, s-a strecurat sub pat şi-a adormit buştean, ca omul sătul şi trudit.

Ofiţerii, făcând mai târziu socoteala numărătorii pe hârtie, au constatat cu disperare mare că un deţinut lipseşte... De aici toată tărăşenia. Halescu a fost introdus la carceră, iar brigăzile, frânte şi veştejite, s-au reîntors pe şantiere.

Altă dată, însă, chestia a fost mai serioasă: o înscenare în toată regula, ca aceea care-a dus la rebeliunea maghiară din 1956, dar care, având în vedere firea sceptică şi precaută a românului, nu s-a soldat cu un dezastru, ci doar cu doi, trei morţi şi nişte schingiuiri.

Întâi s-a zvonit că Maniu a preluat puterea, că regele a fost rechemat în ţară. Că americanii au adresat un ultimatum ruşilor să elibereze imediat popoarele din Europa şi că ruşii, de frica bombei atomice, s-au retras acasă la ei. Zvonul a fost lansat dis-de-dimineaţă.

În tot timpul, soldaţii au patrulat demonstrativ şi semnificativ încoace şi-ncolo. Nu de altceva, dar ca să nu asalteze cumva, în astfel de situaţii, civilii colonia... Zvonul se înteţea. Se comenta. Alaiuri întregi de iluzii invadaseră colomia, umpluseră platoul, barăcile, apăreau de după toate colţurile şi-n toate ungherele, te urmăreau de peste tot ca iriniiie.

— Ce facem, domnule profesor, mă-ntreabă un croitor bănăţean, prieten cu Gujbă, servindu-mă cu pâine şi slănină, stăm aşa cu mâinile-n buzunare?

— Stăm, îi răspund – în loc să-i arunc un pumn în mutră –, căci

altceva mai bun de făcut nu se arată.

În cursul nopţii scurse s-au auzit detunături de armă-n jurul coloniei.

Probabil mici ciocniri între civilii care asaltau colonia, ca să ne elibereze, şi între paznicii legali încă ai coloniei.

Oamenii se perpeleau în paturi. La orele patru, de obicei suna trompeta de deşteptare. De data aceasta însă nu a sunat nici la cinci, nici la şase, nici chiar la opt. Ni s-a servit în schimb cafeaua, cu supliment, primii invitaţi la acest plus de hrană (!) fiind, fireşte, cei care până atunci nu primeau decât pumni şi ocări. Desigur că am fost poftit şi eu, dar am refuzat cu politeţe. A fost poftit şi profesorul Gerota, cel frumos ca un intelectual, care se ungea pe obraji cu tot felul de unguente ca să se bronzeze cum se cuvine (dracul ştie cum procura alifiile), cu zâmbetul său serafic, cel care, când trecea pe lângă ciubăr ca să-şi primească porţia de ciorbă, după ce brigadierul-polonicar îi vidaja polonicul în gamelă, el, cu o repeziciune uimitoare, de mangustă, rădea de pe polonic frunzele de spanac rămase lipite acolo sau rămăşiţa dinlăuntru.

Cel care, în drum spre şantier, ne istorisea întâmplări galante de pe timpul când studia dreptul la Paris, despre felul cum trebuia să procedăm cu partenera în intimitate erotică, dacă dorim să-i devenim „en efet" un amant.

Ambilităţii parşive a lui Zlăvog, Gerota îi răspundea cu una elastică, voalată, cochetă.

— Cred că ne-am împăcat şi vom uita ce-a fost între noi, domnule profesor, rânjeşte unsuros înspre mine Zlăvog, aşa' că nu-mi porţi mânie?...

Apoi, către brigadă: „Macedonenii ăştia sunt răzbunători. Nu te iartă. Bagă-n tine cuţitul ca-n berbece. Dar sunt băieţi buni", şi iarăşi către mine: „Hai, pofteşte la supliment, domnule profesor, la cafea, la cafeluţă, cafeluţă dulce... Daţi-i la domnul profesor şi-o ţigară... Cafea fără ţigară nu merge".

Mi-am cârmit alene corpul într-altă parte, continuând să rup cu dinţii din sfertul de pâine, care, nu ştiu din ce cauză, îmi părea totdeauna nespus de mic.

S-a făcut ora nouă. Nimic. Nici-o mişcare. Oamenii au început să se agite. Cei cu alimente prin lăzi şi geamantane le-au scos la pomană. Leprele nu pridideau cu aţâţările. Unii deţinuţi, cam pripiţi, i-au strigat lui Gujbă, tartorul de la pachete, să-şi aleagă stâlpul de care doreşte să fie atârnat.

Unii au ticluit şi-o scrisoare către politruc – de unde naiba creion şi hârtie?! – pe care ne îndemnau s-o iscălim şi în care-l întrebau pe acesta cum anume doreşte să fie belit: de sus în jos ori de jos în sus?... de viu sau de jumătate mort în chinuri?... după ori înainte de-a fi beliţi brigadierii?... Cei care-au refuzat să iscălească documentul au fost trataţi de laşi, de nehotărâţi şi fleţi.

Oamenii cinstiţi tăceau. Se uitau spre mine şi citindu-mi tăcerea, se bucurau şi nu, stăpâniţi cu toţii de vedenia libertăţii. În cazul c-am fi făcut cea mai mică mişcare, ne-ar fi căsăpit exemplar. Asta şi aşteptau.

Consilierii ruşi stăteau, cu desăvârşită competenţă, la cârma acţiunii. Disperaţi de cuminţenia noastră, ne-au întins o ultimă cursă: pe la orele zece, apare-n mijlocul platoului comandorul Protopopescu, fluturând în mână un ziar – tras fără îndoială-n tipografia ambasadei ruse – şi strigând cât îl ţineau plăminii: „Fraţilor, suntem liberi, liberi! Iată proclamaţia lui Iuliu Maniu către ţară!”

Unii s-au repezit şi s-au uitat: era într-adevăr o proclamaţie către cetăţenii ţării, semnată de Iuliu Maniu, cu litere de-o şchioapă.

— Ce facem, domnule profesor, stăm aşa... întrebau iarăşi unii.

Vlahbei, vlaho-machedonul meu rătăcit prin Dobrogea, se apropie de mine cuminte şi mă-ntrebă:

— Ci-s hibî-aestî, lai Thiuhari? (Ce să fie asta, măi Teohari?)

— Curcubeti hiarti, îi răspund, adică: dovleci fierţi. De-a-ţeali groasili, adică: dintr-acelea groase, răsunătoare.

Unii s-au manifestat... Au fost zdrobiţi în bătăi. Alţi câţiva şi-au

găsit moartea. După câteva zile şi nopţi, în care timp brigadierii au lucrat din răsputeri, lovind şi schingiuind, parcă se îngrăşaseră cu încă câteva chile de bine ce le-a tihnit munca.

Pe la orele 11, în sfârşit, lucrurile s-au limpezit: a sunat trâmbiţa.

De pretutindeni se auzeau răcnind brigadierii: „La muncă, la muncă"...

Când să ieşim din colonie, în dreapta porţii, comandantul Zamfirescu şi cu Chirion rânjeau surâzător, mulţumiţi de felul perfect in, care s-a desfăşurat jocul, primul repezindu-şi înainte burta cu aere de mareşal sovietic, iar celălalt râzând cu capu-n lecturi, (poate citi şi-n lătúri.)

6.

Celor evidenţiaţi în muncă, celor foarte vrednici, adică celor mai disciplinaţi, mai devotaţi, mai de încredere, li se acorda favoarea vorbitorului familiar, adică dreptul la trupul soţiei, acolo, în colonie.

Fostul birou al ofiţerului de gardă, imediat la stânga cum intrai în marele ţarc al lagărului, a fost transformat în cameră de primire a victimelor. Acolo se aflau: un pat de scânduri, un lighean, o găleată cu apă, un scaun şi-un ştergar – acelaşi pentru toate femeile – peste speteza scaunului.

Lângă uşă, în partea din afară a camerei, un alt scaun, pe care sta, cu arma-n mână, un gardian. Acel gardian trebuia să aibă ochi, dar mai ales urechi foarte agere.

Soţia, anunţată print-o scrisoare specială, sosea într-o bună zi la „Colonie". Venea de cine ştie unde, din coclauri de ţară îndepărtată, făcând sacrificii şi eforturi, trăgând de la gura copiilor, ca să te ajute pe tine, să te bucure...

Era introdusă-n camera cu pricina, şi bestia, adică soţul, înainte de-a întreba de gospodărie, de casă, de copii, tremurând de pofta

posesiunii, se arunca asupra soţiei obosite de drum, o răsturna-n patul acela comun şi... se potolea. Afară, la uşă, pe scaun, gardianul, ştiind bine ce se petrece înăuntru, se mişca agitat de pe-o bucă pe alta, cu faţa scăldată-ntr-un râs tâmp. Uluită, luată prin surprindere, femeia se ridica de sub bărbat, scuturându-se şi potrivindu-şi ţinuta, ruşinată, uneori plângând. Unele se spălau în ligheanul infect, altele se ştergeau cum puteau.

Urma alta la rând. Iar celelalte aşteptau, tot la rând, la coadă, afară. Această oroare se chema vorbitor familiar. Un lucru mai de ruşine nu cred c-a fost în stare să inventeze vreodată mintea omenească. Dar nu era o ruşine, ci o *favoare.*

Aşteptau pe două rânduri: unul de femei, altul de bărbaţi.

Femeile ieşeau ruşinate, descumpănite, aranjându-şi părul, hainele... în timp ce ei, evidenţiaţii, le urmau, uşuraţi, semănând în urma lor cuvinte de ruşine, măscări de tot felul, drept răspuns la întrebările insidioase ale acelora care îşi aşteptau rândul la vorbitorul familiar.

— A fost caldă blăniţa? Asudată? Nu cumva s-a strâmtat între timp ori au avut grijă alţii să nu se strâmteze?... Era desţelenită?...

— A mers repede, ca la vrăboi. A fost bun, dar puţin. Parcă de-acum m-aş apuca de treabă ca oamenii. A fost un mizilic. Nimica toată. Niţică safaladă. O îmbucătură de gogoaşă caldă şi gata..., răspundea celălalt.

Cel care a făcut safteaua vorbitorului familiar a fost grecul Ţambalis, mic, gras, îndesat şi cu picioarele în X. Mereu bine dispus. Tehnician responsabil cu toate muncile de întreţinere din interior, prieten vechi cu Zamfirescu, ursul.

Apoi a urmat evreul Fux care, burlac fiind, a chemat de la Bucureşti pe o fostă prietenă de amor, care a şi venit numaidecât.

— Mişto hazaică, apreciau invidioşii.

Prietenia dintre politruc şi Fux era serioasă şi temeinică. După trei, patru zile însă, bietul Fux a descoperit cu mirare că bucureşteanca îi

dăruise o blenoragie, din aia verde la culoare. În aceeaşi cameră, pe acelaşi pat, în acelaşi lighean, cu acelaşi ştergar au fost „alduite" toate celelalte soţii care au aşteptat la coadă ca să le vină rândul, aşa cum se stă de altfel la carne, la lămâi, la drojdie, la fructe, la unt, ouă, lapte, iar mâine-poimâine, la arpacaş, la paste făinoase, la marmeladă, la apă, la aer etc. Ordine nu glumă.

I-au acordat un astfel de vorbitor familiar şi lui Vangheli, ţintarul, pentru silinţă la muncă, disciplină şi supunere. Când să închidă gardianul uşa după dânşii, Vangheli l-a oprit cuviincios: „Vă rog, domnule sergent, să rămâie uşa deschisă. Ceea ce am de discutat cu soţia mea se poate discuta şi cu uşa deschisă. Vă rog frumos, nu vă supăraţi".

Şi-a discutat omul cu soţia, stând faţă-n faţă pe marginea patului de scândură, amândoi cu ochii înlăcrimaţi, ea mai mult decât el, despre ale casei, despre copii, despre greutăţi...

Gravă ingratitudine! Un bandit sfidează darul partidului şi-al republicii!

— Dispreţuieşti şi refuzi, ai? Dumnezeii şi Hristoşii tăi de bandit!

L-au frânt în bătăi şi l-au mutat la brigada de pedepsiţi, pentru reeducare pe săracul Vangheli. De necrezut, dar s-a întâmplat tocmai aşa, iar noi avem datoria s-o spunem, chiar dacă-i de necrezut...

7.

Pe băiatul acela înalt, frumos, inteligent şi cuminte, cu inima largă, de voie bună, cuviincioasă, bun din născare, şoferul din viaţa liberă, pe care o fată de general l-a preferat oricărui galonat ori titrat – ştia dânsa de ce – de soţ, l-au omorât după toată savanta lor rânduială.

Datorită relaţiilor mai vechi cu Zamfirescu, de pe vremea când Zamfirescu era hamal de omenie-n portul Constanţa, iar Dumitrache era conducător auto, a ajuns, ca şi Ţambalis, alt prieten al

Comandamentului, să fie brigadier. Brigada lui Dumitrache era jinduită de toţi deţinuţii.

Acolo nu se înjura, nu se bătea, nu se pâra, acolo se lucra omeneşte, chiar cu oarecare voie bună. Brigada era fruntaşa coloniei, şi oamenii, mulţumiţi şi lăsaţi în pace, lucrau cu tragere de inimă. Dar tocmai pentru că nu se înjura, nu se pâra, nu se bătea, nu se lucra în slinicie, adică pentru că era bine, nu convenea deloc politrucului, care avea cu bandiţii şi nişte scopuri politice (!!)

Ce n-aş fi dat s-ajung şi eu acolo. Aş fi renunţat la îndărătnicie, aş fi trecut peste ura şi indignarea care mă chinuiau într-una, peste sfidarea de neîmblânzit, peste refuzul feroce de-a face cât de cât ceva pe placul lor, numai şi numai de dragul acelui om, de dragul ambianţei omeneşti ce-o crease-n brigada sa – atunci m-am convins definitiv că nu ideea, ci omul dă valoare vieţii –, şi-aş fi devenit şi eu „un bun colonist".

Dar, aşa cum am mai spus, tocmai de aceea nu era bine, pentru că totul mergea bine în brigada lui Dumitrache.

— De ce, domnule, nu ne creează condiţii minime măcar de existenţă şi muncă? a întrebat într-o zi profesorul Gerota.

— Pentru c-ar fi bine, a răspuns ţăranul Tăut, din Valea Rebrei.

Aşadar, pentru că în brigada condusă de Dumitrache oamenii se simţeau bine, iar treaba mergea foarte bine, Dumitrache devenea – lucrul era limpede – un element periculos, duşmănos, suspect.

Cum să nu fie periculos, când nu numai că a îndrăznit să transforme nişte monştri de deţinuţi politici în oameni, dar s-a împrietenit şi cu un câine al nimănui, rătăcitor prin stepă, flămând şi părăsit?

I-a vorbit frumos, l-a chemat frăţeşte la dânsul. I-a dat de mâncare, l-a introdus în colonie, unde a descoperit bucătăria, dar mai ales rămăşiţele de la masa tovarăşilor ofiţeri, au devenit prieteni nedespărţiţi şi astfel bietul ciine al nimănui şi-a găsit şi el un rost în viaţă, un prieten.

Responsabilul cu disciplina şi educarea, ofiţerul politic Chirion, vigilent nevoie mare, a trecut decis şi cu tact la lucru. Ar fi vrut să-l prindă el în capcană şi pe Zamfirescu, care i-a dat lui Dumitrache comanda de brigadier, dar deocamdată situaţia de faţă nu îngăduia amânare, binele ameninţând să se extindă, iar Dumitrache trebuia lichidat. Întâi i-a luat comanda. Apoi, ca să-i cadă mai uşor în cursă, i-a făcut o favoare. Nu l-a dat la lopată, adică la munci grele, ca pe grosul bandiţilor, ci l-a numit, cu voia lui Zamfirescu, responsabil la magazia de unelte de pe şantierul „Mamaia". În noua sa calitate, era obligat să ia contact cu şoferii civili ce intrau în rezervaţia deţinuţilor ca să descarce tot soiul de materiale necesare construirii canalului.

O dată cu şoferii civili, însă, a intrat în colonia Valea Neagră – dar mai ales în mădularele lui Dumitrache – ispita diavolului, deoarece printre şoferi se aflau şi şoferiţe, recrutate, nu de mult, dintre fostele fete de consum de la „Scăricica" sau „Crucea de Piatră" etc.

Una dintre ele era nostimă din cale-afară. O lămuriseră să se lase de prostituţie, noapte de noapte, aproape toţi ofiţerii de la poliţie, precum şi sfătuitorii lor de mai sus de ei, acceptând, până la urma urmei, fata să trăiască din muncă cinstită.

Era arămie la faţă, cu ochii verzi, nurlie şi şerpească la trup, arzoaie, încât, când se uita la tine şi te dorea, începea să scâncească şi să ofteze că scotea din sărite şi pe cel mai nătâng dintre bărbaţi, pe cel mai sobru. Nu avea mai mult de 24 de ani. Îi plăcea nespus să ţină mâna pe volan şi-l ţinea bine, cu temei.

Deci, dând ea cu ochii de Dumitrache, i-a zâmbit cu descântec, parşiv, chemându-l parcă înăuntru, într-însa... Din adâncul bărbăteştilor lui pofte zăgăzuite îndelung, a zâmbit şi el. Când a intrat în magazie pentru iscălirea documentelor de transport, ea şi-a lipit coapsa fierbinte de şoldul bărbatului. Din coapsele ei, năvăleau în stihia bărbatului dogori crâncene. Măduva oaselor lui a fremătat cutremurată. Ea a înţeles... S-a lipit cu tot trupul de trunchiul lui Dumitrache, a închis ochii, a scâncit, a gemut stins şi adânc, cerşindu-

i, cu un strigăt scufundat departe, sărutarea.

Sărutul a fost năpraznic, tumultuos. Ea l-a sărutat pe pieptul dezvelit, mirosind a sudoare şi soare, apoi pe fese, şi, cu mare mirare, la locul unde se afla bărbăţia: „Ah, cât de mult te doresc", gemu arămia, strivind anevoie în mâinile ei, încă gingaşe, cu învăluitor alint, obiectul viu, dur, care palpita ciclopic.

— Nu se poate aici, a bâlbâit Dumitrache.

— Trebuie să se poată, dacă nu aici, într-altă parte, a răspuns ea pierdută. Mor dacă nu.

— Unde-n altă parte?

— Ştiu eu unde, a oftat femeia, şi asta cât de curând. Ai încredere-n mine, puiule... Ah, chiar mâine. Mâine!

A doua zi puiul era ghemuit între nişte lăzi, sub prelata camionului, scos din robia-n care se afla. La un timp, au oprit într-o cârciumă mărginaşă din Cernavoda. Dumitrache aştepta cu nerăbdare nu atât întâlnirea cu femeia cât, mai mult, să se vadă liber, dincolo de frontierele socialismului. Dar nici la femeie nu renunţa. Ea fuma liniştită şi demnă, precum o persoană care şi-a făcut datoria cum scrie la carte. Aştepta, calmă şi satisfăcută, nu atât împreunarea cu el, cât întâlnirea cu băieţii, care au şi apărut, exact în momentul când dânsii ridicaseră paharele ca să-nchine-n cinstea dragostei lor. Băieţii erau mulţi. (De băieţi nu ducea lipsă ţara şi guvernul.) Au intrat rând pe rând, ocupând punctele strategice din interiorul cârciumii. Dumitrache se uita cu blândeţe pătimaşă-n ochii ei verzi, de data aceasta atenţi în toate părţile, ca la şopârle, când, deodată, a primit după ceafă o lovitură puternică. L-au lovit cu o rangă scurtă, ce-o aveau la-ndemână băieţii.

Când s-a trezit, a înţeles că era legat butuc şi azvârlit într-un colţ al camionului, cu căluş în gură şi păzit de vreo şapte, înarmaţi cu pistoale. La volan sta arămia cu ochi verzi, zâmbind biruitor, hoţeşte sublocotenentului de lângă ea, care o palpa, cu vechea familiaritate, pe sub chiloţi. Erau fericiţi. Ea primea o substanţială primă pentru merite

speciale-n serviciu, iar el primea o avansare şi un concediu de 60 de zile.

La orele 11, camionul intra arogant pe poarta coloniei. A fost anunţat Bucureştiul cura că evadatul era prins. Dumitrache a fost aruncat, legat cobză, într-un beci cu cartofi şi căpăţâni de varză, iar după o bătaie infernală, executată de către lepădăturile lui Chirion – care de mult nu mai bătuseră –, l-au scos din beci, l-au legat de-un stâlp, în centrul platoului, exact stâlpul (ce cinste!) de care atârna, în marile zile: 7 Noiembrie, 23 August, 1 Mai, ţârvenisul (steagul roşu).

După masă a sosit grăbit tovarăşul Albon, ploşniţa aceea nevricoasă, în cizme de călăraş, cu cravaşa-n mână şi cu veşnica-i şapcă leninistă trasă peste foarte puţina-i frunte de ceaprazar din Turda.

S-a oprit înaintea celui legat, a izbit nervos cu cravaşa-n tureatca cizmei: „Aşa se leagă un bandit, Zamfirescule?!”... Apoi, şi mai nervos: „Chirion, Chirioane, să fie ridicat imediat mai sus, să nu atingă cu picioarele pământul”!

Până atunci picioarele lui Dumitrache se rezemau pe platou şi era ceva mai uşor de suportat, dar de-acum, la porunca lui Albon, om exigent, Dumitrache avea să atârne de stâlp, cu greutatea-i toată-n braţe susţinută, aidoma tâlharilor din dreapta şi stânga lui Isus. Sărmanul înclina capul când spre dreapta când spre stânga. Cu tot chinul pe care-l îndura, nu-şi pierduse umorul. Seara, de pildă, când brigăzile s-au strâns pe platou pentru numărătoare, când brigadierii, luând poziţia de drepţi, raportau ofiţerului jie serviciu numărul de bandiţi ai brigadei, Dumitrache, în clipa când ofiţerul de serviciu, însoţit de un întreg grup de alţi ofiţeri, a ajuns în dreptul său, el a simulat că ia poziţia de drepţi şi-a raportat: „UNU”.

Momentul de neuitat însă a fost apariţia câinelui, prietenul lui Dumitrache. După ce l-a căutat cu disperare, având presimţiri negre, pe toate şantierele, după ce a schelălăit a pustiu şi-a ne-mpăcare, după ce a lătrat chemându-l pe la toate răscrucile stepei, amărât din cale-

afară, a intrat în colonie. S-a dus glonţ la baracă... Nu l-a găsit. I-a adulmecat urma către administraţie... Nu l-a găsit. S-a răsucit brusc şi-a săgetat spre stâlpul de care atârna prietenul şi salvatorul său.

S-a gudurat de fericire că în sfârşit l-a găsit, apoi, băgând el de seamă că prietenul este imobilizat, s-a suit cu labele din faţă pe el şi, scâncind de bucurie dar şi de supărare, a început să-i sărute mâinile legate, să i le lingă şi să plângă peste ele.

Brigăzile au lăcrimat. Eu am plâns şi plâng mereu, ori de câte ori mi-aduc aminte de cei doi prieteni.

Chirion însă a considerat gestul câinelui deplasat, amintind de mentalitatea mic-burgheză a oamenilor, l-a târât cu forţa, înjurându-l, până-n spatele barăcilor – câinele se tânguia amarnic –, nu departe de locul unde avea să fie ucis peste cinci ore şi Dumitrache, şi l-a împuşcat în cap.

I s-au acordat, totuşi, câinelui două favoruri: prima, că nu l-au zdrobit în bătăi înainte de-a-l împuşca, a doua, că l-a omorât însuşi Chirion şi nu preotul Madan, gâdele coloniei.

(De consemnat un amănunt: în clipa când câinele urcat cu labele pe Dumitrache îi săruta acestuia mâinile legate, peste deşertul Dobrogei apunea soarele. Înainte de-a intra-n ape sau în pământ, acesta i-a cuprins pe amândoi, ca-ntr-o efigie, în discul său de foc şi i-a dus cu sine, departe.)

După terminarea numărătoarei, Dumitrache a mai rămas pe platou, singur... ca să se purifice, în ultimile lumini ale asfinţitului amestecate cu pulberea serii.

Apoi l-au dus din nou în groapa aceea cu cartofi şi câpăţâni de varză, unde băieţii i-au tras o ultimă cafteală, uzând de ultimele lor energii şi talente. Dădeau cu voluptate eroico-erotică. Erau foarte bine hrăniţi şi simţeau nevoia să se afirme, să-şi valorifice personalitatea. I-au rupt, în acel elan nestăvilit, şi coastele şi fluierele picioarelor. Băieţii erau după cină. Se hrăniseră bine, cu bucăţi de pâine tăvălite-n puţinul râncaş ce se prepara la bucătărie pentru imensele cazane cu

ciorbă destinate robilor.

Băieţii erau, deci, foarte bine dispuşi, plini de optimism. Vorba poetului francez neo-clasic Paul Valéry: „Après avoir mangé, l'homme est meilleur"... adică: după ce-a mâncat, omul devine mai bun.

S-au întrecut unii pe alţii în a izbi-n Dumitrache, trăgând cu ochiul din timp în timp spre Chirion, care zâmbea cu importanţă, ca să se convingă ei dacă-i el satisfăcut... El era.

Chirion era, fireşte, satisfăcut, din moment ce-şi rânjea colţii aceia mari, cariaţi, răzleţiţi, opintiţi în afară.

Ca să nu fie deranjaţi de la treabă, să nu-i enerveze eventualele strigăte ale nemernicului, i-au vârât în gură căluş, l-au legat strâns peste gură şi i-au mai izbit şi nişte pumni în dinţi, peste legătură. Astfel s-au amuzat băieţii cu banditul de Dumitrache până târziu, la miez de noapte – mai făceau pauze, fumau câte o ţigară, mai răsuflau –, când s-a dat alarma pe-ntreaga colonie. S-au stins luminile toate şi nimeni n-avea voie să scoată capul afară din baracă. În ăst timp Dumitrache, zdrobit, legat butuc şi cu căluş în gură, era suit într-un camion. Camionul a ieşit pe poarta coloniei afară, a înconjurat de trei ori gardurile de sârmă ghimpată, – nu înţeleg de pe aceste manevre –, după care a reintrat în colonie. Camionul a înaintat încet până lângă sârme, cam în acelaşi loc unde a fost ucis câinele şi nu departe de turela santinelei de pază (alibi ingenios), care trebuia să tragă... Dar n-a tras santinela. După ce l-au dat jos din camion, l-au târât înspre sârme şi, prompt, aproape nerăbdător, Madan a luat pistolul din mâna politrucului şi-a tras după ceafă, exact în puctul acela ajuns proverbial în istoria politică modernă a Rusiei.

Apoi, uşuraţi, s-au întors la paturile lor, furnicaţi de-o senzaţie de răcoare şi de tremur uşor. Au servit o gustare cu pâine, şuncă, ceapă, biscuiţi cu gem, brânzeturi felurite etc, dar asta nu înainte de-a răsturna o carceră dintr-acelea care stăteau rânduite-n spatele bucătăriei – unde am stat de nenumărate ori şi eu –, lăsând-o jos, cu uşa deschisă, ca să creadă a doua zi medicul legist şi procurorul că

uciderea s-a întâmplat conform legii, în urma tentativei de evadare a banditului. La ce bun această mascaradă sinistră, această trivială înscenare, când aceştia ştiau pe de rost adevărul, tot aşa de bine ca şi politrucul, din moment ce totul se săvârşea în aceeaşi familie, din ordinul aceluiaşi unic stăpân, iarăşi n-am priceput.

Medicul legist însă, o femeie a dracului – femeile sunt mult mai curajoase în curiozitatea lor irezistibilă –, venită să facă formele, care de altfel puteau fi iscălite şi prin telefon ori prin poştă (tot acolo era), când să bată-n cuie capacul sicriului – căci lui Dumitrache i-au improvizat şi-un fel de scriu –, dânsa, curioasă şi impertinentă, a ridicat basca de pe capul mortului şi a zis, vorbind pe nări, privindu-l drept în ochi, a naibii, pe Chirion: „Aţi tras bine". Chirion s-a jenat.

Înainte însă de a-l pune-n sicriu, l-au lăsat întins printre sârme, timp de trei zile, spre înfricoşarea noastră, a celorlalţi, şi-a tuturor trecătorilor. Doi iepuri de-o dată: au lichidat un bandit şi-au întărit disciplina în colonie şi-afară... la cei liberi.

(Toate datele în legătură cu moartea şi înmormântarea lui Dumitrache, cu întocmirea formelor legale de către procuror şi medicul legist, mi-au fost relatate, la închisoarea din Piteşti, câţiva ani mai târziu, de către un tânăr italian pe nume Giacomelli Fortunato care, fiind foarte îndemânatic la toate, ajunsese un fel de cirac al lui Ţambalis şi care personal a bătut în cuie sicriul, asistând la scena cu femeia obraznică. În septembrie 1955, după apariţia decretului de graţiere a deţinuţilor străini, Giacomelli, sigur fiind că se va repatria în Italia, a îndrăznit să-mi destăinuie multe. Până atunci însă a tăcut chitic de frică. Nu sunt sigur dacă a ajuns acasă...)

La Poarta Albă însă, pe un colonel care irita, probabil, prin atitudinea sa demnă, nu l-au înjosit lăsându-l să stea între sârme, neînsufleţit, trei zile şi trei nopţi, drept lămurire pentru ceilalţi, ci, după ce Stănciugel, zis Negrul de la Poarta Albă (prim-brigadier,

pedepsit pentru tâlhării repetate), l-a bătut pe săturate şi după ce a văzut că-i pe moarte, l-a aruncat, încă viu fiind, într-un cuptor încins. A doua zi, politrucul l-a declarat evadat pe colonel... (Deci, se poate evada şi din temniţele comuniste.)

La scurt timp, Stănciugel părăsea colonia, acoperit de merite şi virtuţi, beneficiind el de aplicarea condiţionalului şi-a altor condiţionări... Dar, n-a ajuns acasă. Pe peronul gării din Constanţa, soţia colonelului, care intrase-n serviciul securităţii între timp (poate şi ca să-şi răzbune soţul), i-a scuipat lui Stănciugel nişte gloanţe-n cap. Ca să-l cunoască, doamna colonel a venit într-o zi la vorbitor, la Stănciugel – cu autorizaţie expresă – aducându-i ţigări străine, şunci, zaharicale şi... vorbe duioase.

Cine ştie cu ce greşise bietul Stănciugel, căci, după eliberare, putea, şi era firesc, să ajungă director de... chiar minister. Ştia însă prea multe.

8.

Omorârea a câte unuia dintre noi – dintre cei trecuţi pe lista neagră – la răstimpuri necesare, devenise ceva ce nu ne mai impresiona, ceva obişnuit.

De îndată ce tovarăşul Chirion trăgea (din informaţiile furnizate de lepre) concluzia că disciplina se înmoaie, iar bandiţii încep să gândească (!), să nutrească chiar speranţe de mai bine, cum o întărea la loc, printr-un nou asasinat. Cel ucis astfel era lăsat la vedere timp de trei zile, în scop educativ.

Bănuiam că nu e deloc exclus, nici prea departe, ba chiar indicat să-mi vie şi mie rândul de-a lua loc între sârmele ghimpate, într-o bună zi.

M-a avertizat chiar prim-brigadierul Neagu, un om de omenie, simpatizând cu macedoromânii, într-o zi când, izolat oarecum de

restul brigăzii, îmi omoram vremea şi urâtul spărgând cu ciocanul nişte piatră pentru burat linia ferată.

— Ce faci, domnule Mihadaş? mă-ntrebă el, atent jur-împrejur să nu audă cineva.

— Nimica toată, mulţumesc de-ntrebare... Construiesc canalul, i-am răspuns.

A zâmbit. Se ferea să steie timp mai îndelungat de vorbă cu mine.

— Aveţi grijă, zice continuându-şi drumul, că vă vine rândul. Ar fi păcat de dumneavoastră. În orice caz, dacă vin noaptea să vă ducă, nu vă lăsaţi dus. Şi faceţi foarte rău că vă-ndepărtaţi de grupă. Staţi mereu în mijlocul oamenilor, nu vă izolaţi nici-o clipă. Dacă puteţi, încercaţi să vă schimbaţi comportarea. Nu-mi luaţi în nume de rău cele spuse. Şi s-a dus.

Fără îndoială că vorbea sincer. Eu mă întrecusem cu gluma. Într-o săptămână întreagă eu nu făceam norma de muncă nici cât pentru o zi. A nu preţui munca într-o orânduire socialistă înseamnă a te autocondamna la sinucidere, în afară de cazul că ajungi şef, şi ca să ajungi să fii şef trebuia nu să lucrezi, ci să-i lucrezi pe ceilalţi, să suspectezi comportarea celor care muncesc, dar, mai ales, să te ai bine cu şefimea în genere şi-n speţă.

Eu nu numai că nu aveam nici cea mai palidă simpatie pentru munca lor, dar o uram, o detestam, o consideram o umilire şi-o crimă.

Nu vorbeam, nu instigam, nu cârteam, dar tăcerea mea acră, cruntă, saturată de scârbă şi cruzime surdă, îi scotea mai tare din sărite. Eram considerat un monstru incorigibil şi nu greşeau. Nici nu scăpam bine dintr-o pedeapsă, că dădeam într-alta şi mai dură. Ziua, pe şantier, treceam în revistă defilarea norilor pe cer şi-a orelor peste stepa dobrogeană, iar noaptea dormitam prin carcere. În poziţia mumiilor ce-ar sta vertical în sarcofage. („Midi le just!”, zice acelaşi poet francez, Valéry), exact în această poziţie, ideală din punct de vedere metafizic, trăgeam până dimineaţa câteva reprize scurte de somn, şi-atât.

Dis-de-dimineaţă serveam cafeaua neagră – dar numai cafeaua, nu şi sfertul de pâine, pe care nu-l meritam, aflându-mă sub normă pe foaia de pontaj –, refulam scârba, foamea şi obida, nu se ştie unde înăuntrul meu, şi plecam pe şantier, unde îmi reluam activitatea cu iuţeala melcului şi cu voioşia ciumei, încât îi cătrăneam până şi pe cei mai răbdători oameni, darmite pe brigadierii fugoşi, toţi persoane „gingaşe": foşti poliţişti, foşti jandarmi, foşti, actuali şi viitori asasini de tot soiul, pungaşi, găinari, şmecheri, studenţi isterici şi alte podoabe omeneşti.

O viaţă dată-n grija acestor lepădături, cântărită şi judecată de ei, fără putinţă de scăpare decât doar prin degradare, nu are nici-un rost. A o accepta înseamnă să fii o târfă. N-au decât să mă-mpuşte. Nu e deloc necesar să trăieşti cu orice preţ şi-n orice condiţii. Nu mă poate obliga nimic şi nimeni să cred în filosofia lui Pavlov despre câini, nici într-a lui Stalin despre oameni. Nici vorbă să-mi schimb comportarea. Să mă împuşte. Refuz să trăiesc o astfel de viaţă, iar creatorul ei nu e decât o monstruoasă codoaşă, o brută perversă. Cel puţin să mor cu mândria că nu le-am dat nici cea mai mică satisfacţie, cât am fost viu. După ce mă împuşcă, n-au decât să meargă: politrucul la curve, iar călăii lui să-şi cheme muierile la vorbitor familiar. Mor pe legea şi pe plăcerea mea. Nu mă schimb. Îmi bag picioarele într-o astfel de viaţă... N-au decât s-o trăiască imbecilii şi laşii şi cei cuminţi, leprele. Şi lingăii, otrepele şi „oamenii de bine".

Totuşi, în orele de taină, instinctul de conservare suna în mine alarma, şi, la gândul că voi sta între sârme. Aruncat drept sperietoare pentru ceilalţi, împuşcat pe la spate de Madan, preotul-gâde. Că mă voi despărţi pentru totdeauna de copilărie şi locurile ei sfinte, de Zoe care suferea pentru mine, tresăream cu mare frică şi mâhnire-n suflet.

Dincolo de instinctul conservării, însă, acţiona mai tare sentimentul unei încrederi oarbe, teribile în ideea că nu voi muri, că ursita mi-a hărăzit o altă osândă, aceea de-a trăi. Îndemnul acestui gând poruncea mai puternic decât temerile care-mi hăituiau pacea şi neodihna.

Pentru orice eventualitate şi, mai ales, ca să nu fiu o problemă prea uşor de rezolvat şi de pomană, am ascultat de sfatul lui Neagu nu m-am depărtat de grupă, n-am ieşit noaptea afară din baracă – spre-a nu mă-mpuşca, pretextând te miri ce – şi, ca să nu vină să mă ducă la torturi cu muzică studenţii lui Gherman, îmi tăcusem rost şi de un piron zdravăn, ruginit, pe care-l ţineam vârât în pantaloni, iar noaptea dormeam ţinându-l strâns în mână, între picioare.

Dormeam încălţat, cu nişte bocanci grei, ostăşeşti, pe care mi-i adusese Zoe. Ca să-i pot izbi-n mutră atunci când ar fi venit să mă ridice, în boaşe, în ficat, iar pironul ruginit, de circa 30 de cm. lungime, li l-aş fi fulgerat în rânză, în grumaz, în ochi, în pântece, orbeşte. Eram hotărât să nu mă dau chiar pe gratis, să mă lupt şi să pier cu cel puţin vreo trei dintre dânşii dezumflaţi. Şi aşa era să se-ntâmple, dacă ursita nu aranja altfel lucrurile până la urmă.

Într-o zi de duminică (duminica era considerată zi de odihnă, deşi lucram de ne speteam la muncă voluntară; ni se dădea raţia de hrană din puşcărie: un sfert de pâine – dintr-aceea despre care „Radio Londra" spunea că englezii vor divulga ruşilor secretul bombei atomice cu condiţia ca aceştia să le spună lor din ce anume fac pâinea în România – un polonic de cafea neagră şi două polonice de ciorbă), ne-au dus – vreo patru brigăzi în pas alergător, pentru că era duminică – să burăm pe un deşert ars, numai ciulini, arşi şi ei, o linie ferată. Plutonierului de securitate care conducea cordonul de pază, om iute şi cu iniţiative, nu ştiu ce mă-sa i-a căşunat, căci a scos pistolul, l-a ridicat în aer – soldaţii au apucat şi ei balalăicile-n cumpănire ca bersaglierii când defilează – şi, la un ordin strigat cu iureş, ca pe front, de către plutonier, am pornit a alerga spre locul de muncă, peste nişte dealuri pleşuve şi dogorite, ca o turmă fugărită jur-împrejur de lupi apucaţi, respirând din greu, gâfâind, scrâşnind la răstimpuri câte o înjurătură, prin pulberea amestecată cu miresme de

graminee şi soare a stepei.

Târnăcopul de burat linia ferată este o unealtă foarte grea, pentru că e prevăzută la vârf cu un fel de ghioagă pătrată. Stai aplecat şi dai într-una, închesuind vârtos piatra concasată sub traverse, pentru a le fixa.

Eram toropit de căldura soarelui care stătea ca un ţest închis şi imobil deasupra ţestelor noastre, şi de foame îmi tremurau genunchii.

Apa, păstrată, cu zilele, în nişte butoaie acoperite cu papură, era un lichid stătut, dizenteric. De-abia mişcam din mâini de oboseală şi foame, din cauza ruinării psihice, ceea ce a exasperat pe gingaşul meu brigadier, Botaş, care s-a repezit cu pumnii strânşi spre mine, înjurându-mă, gata să mă lovească. Atunci, ca-nvârtejit de-o furtună neaşteptată – canicula, foamea şi setea mă năuciseră –, am ridicat în văzduh târnăcopul de burat, cu vârful bont, umflat precum o cobră întărâtată, şi m-am năpustit spre brigadier...

Scâncind de groaza morţii, brigadierul a fugit şi s-a pitit după un soldat, rugându-l să-l apere, „căci am copii acasă" şi să tragă... „Trage, trage-n bandit", se ruga el de soldat, tot mai tare tremurând, pe măsură ce eu mă apropiam de ci. Soldatul nu a tras, dar m-a oprit în loc, zâmbind amuzat.

— I-a vino-ncoa', mă cheamă la el plutonierul. Mă duc, mă apropiu.

— De ce, mă, ai vrut să-l omori?

— Pentru că, dacă aş fi reuşit, ar fi fost minunat, răspund eu încă întunecat de minie.

— Culcat! îmi porunceşte el atunci cu energie. M-am culcat încet într-o rână.

— Aici ai să stai, în poziţia culcat, până la plecare. Ai înţeles? Apoi către soldat: Soldat, la cea mai mică mişcare, tragi! Înţeles?

— Înţeles, să trăiţi, răspunde soldatul cu fermitate.

Să fi vrut să fac vreo mişcare şi n-aş fi fost în stare, într-atâta eram de trudit, iar simpaticul plutonier nici că se putea să deie un ordin mai fericit pentru mine! Aşa că am dormit buştean, nemişcat, timp de

patru ore, în soare, ca-n pântecele mamei. Când m-am trezit, soldatul care-mi supraveghea odihna a aruncat chiar sub nasul meu ţigara aprinsă, aproape întreagă.

— Îţi mulţumesc, omule al lui Dumnezeu, i-am îngăimat din sufletul pustiit.

El s-a bucurat mult, copilăreşte şi s-a uitat cu atenţie-n jur... Iată că, totuşi, viaţa merită să fie trăită, de hatârul şi pentru cinstea acestui soldat, mi-am zis.

A urmat o săptămână de linişte bizară, de indiferenţă suspectă. Lucram în continuare de unul singur, pe contul meu, cum s-ar zice. Oamenii mă repudiau, deoarece le era teamă ca nu cumva din cauza îndărătniciei mele să nu fie ei pedepsiţi cu suspendarea pachetelor şi-a vorbitorului, ca nu cumva să iasă din graţia politrucului. Lucram singur şi era foarte bine. Brigadierului i-am atras atenţia să nu cumva să-ncerce a se apropia de mine, că-i întorc unealta-n cap. Să mă ignoreze cu desăvârşire, iar pe foaia de pontaj atâta să treacă – nici mai mult nici mai puţin –, cât fac: 20 de m.c, sau zero 20, nu importă. Atât să treacă şi să mă lase-n pace... Dar să nu se apropie.

Ochii oamenilor se-ndreptau misterioşi spre mine. Unii chiar mă compătimeau. După atâta potrivnicie şi sfidare, era timpul să se ia o hotărâre împotriva mea. Un presentiment ciudat îmi da mereu târcoale. Noaptea mă trezeam brusc din somn şi oftam. O umbră rece se strecurase-n mine. Mi se arăta înaintea ochilor la răstimpuri şi mă ameninţa. Dar parcă nu părea chiar hotărâtă... Mai mult avertiza decât ameninţa, iar uneori parcă-mi zâmbea cu subînţeles de bun augur.

Sâmbătă seara, după ce ni s-a servit ciorba de murături, brigadierul a ţinut o şedinţă de lucru. Cum brigada noastră ocupa ultimul loc pe panoul întrecerilor socialiste, situaţie care pe mine nu mă interesa deloc, dar care-l interesa foarte serios pe brigadier şi pe-ai săi – pentru că puteau ajunge, din cauza aceasta, ei înşişi la lopată –, Botaş a

încercat să-i instige pe oameni împotriva mea, susţinând că numai eu sunt de vină că brigada ocupă un asemenea loc ruşinos pe panou.

— O să cer să vi se taie dreptul la pachete şi la vorbitor, vocifera el cu ameninţare. Şi asta numai din cauza acestui mizerabil (arată spre mine), banditul de profesor care vă dă exemplu rău... Acest nebun, acest tâlhar... Din pricina lui va suferi întreaga brigadă; numai din vina lui suferim acum ruşinea de-a fi pe ultimul loc la întreceri... din cauză că el sabotează munca noastră cinstită. O să pierdem pachetele, iar familiile noastre vor bate drumurile degeaba ca să vină să ne vadă. Din cauza lui, toate; numai din cauza lui, a acestui smintit la cap. Mă mir că nu săriţi asupra lui să-l striviţi sub călcâie. (Probabil asta aştepta.) Este o ruşine să trăiască un asemenea tâlhar printre oameni cinstiţi, ca un trântor... să muncească alţii pentru el...

Nimeni n-a sărit asupra mea. Au ascultat tăcuţi. Turnătorii însă erau gata...

— Dar, a conchis brigadierul, vă asigur şi vă jur pe ce am mai scump în mine (într-însul n-avea decât balegă), jur pe copiii mei că, dacă voi nu vreţi să-l lichidaţi, atunci nu va trece săptămâna şi-l voi face eu profesor universitar la cimitirul din Valea Neagră. (Avea umor.) Îi sunt numărate zilele, poate că şi ceasurile.

Era aproape de miezul nopţii când şi-a terminat catilinara şi-a ieşit din baracă ferm decis...

Mi-am tras pătura peste cap şi-am mai tras din pantaloni afară pironul, ca să-l am la îndemână. Îl ţineam strâns în pumn, încercând un fel de bizară voluptate, aducându-mi aminte din Valea Neagră. (Avea umor.) Îi sunt numărate zilele, poate

„Cuţitul meu cu negre mânere,
Între cinci degete strâns,
Între cinci degete strâns!...
Iar dacă cumva nu te iubesc
În inima mea să intri,

În inima mea”.

Înainte de a mă răpune, voi rupe eu vreo trei, îmi ziceam, fredonând grecescul cântec. Chiar pe gratis nu mă dau. Deşi eram frânt de oboseală, mă perpeleam şi nu reuşeam să dorm. Paşii plantonului sunau pe podea precum bătăile unui sinistru metronom înaintea execuţiei. Se făcuse aproape ora patru. Starea de toropeală a trupului, cea de terciuire a nervilor mă făceau să nu mai pricep sunetul paşilor aşezaţi pe muchea genunii.

Plantonul trecea parcă dincolo de lumea aceasta şi iarăşi se apropia de mine şi iarăşi se depărta dincolo.

Ropot, deodată, de cizme-n hol!!... Cizmele pătrund în baracă. Instinctiv strâng cu înverşunare pironul în pumn şi-ncordez piciorul încălţat cu bocanc greu, gata pentru lovire...; m-au trecut răcori. Ei sunt, îmi ziceam. Vin să mă ducă. Mâine seară voi dormi, în sfârşit, pe săturate, între sârme. Ce-are a face...

Acuşi se vor apropia de locul meu – s-au şi apropiat! –, o să mă atingă discret, amical pe picior ca să mă trezească, apoi îmi vor face semn gingaş cu degetul şi cu ochiul, ca să mă ridic şi să-i... urmez...

Are loc o scurtă convorbire între planton şi tenebroşii oaspeţi. Trag bine cu urechea: aud limpede numele meu. Da, mumele meu. Sub pătură, calm, ca Leiba Zibal în *Făclia de Paşte,* făceam ultimele pregătiri. Mai e poate o clipă, nici-atâta... Oaspeţii misterioşi însă au răpăit din nou din cizme şi-au ieşit. Plantonul şi-a continuat plimbarea, în intervalul dintre paturi şi într-acela dintre aici şi dincolo. Începeam să mă luminez...

Nu se-ntâmplase nimic din cele visate de mine. (Noi visăm, şi altcineva gândeşte şi hotărăşte.) Nimic din cele ce trebuiau să se-ntâmple logic şi firesc. Mai trec câteva minute şi strigătul plantonului străpunge prin somnul tuturora, ca şi prin bezna din mine: „Deşteptaaareà!”

Mă ridic şi eu de sub pătură. Sunt uluit. Parcă am revenit dintr-altă

lume. De dincolo. Parcă eram bătucit, înmuiat din toate oasele. Frământul şi neodihna mă blegiseră de tot.

Intră brigadierul-şef, Neagu, în baracă, cu o listă-n mână. Citeşte: „Mişici, Laza, Caravias şi Mihadaş rămân în interior". Era vorba de doi cetăţeni iugoslavi şi alţi doi cetăţeni greci. Botaş, după ce brigadierul-şef Neagu a dat citire listei, s-a uitat spre mine zâmbind binevoitor. Deţinuţii şi-au aranjat pe priciuri păturile – erau două rânduri de priciuri –, s-au îmbrăcat care cu ce avea, au servit cafeaua neagră şi s-au dus, gândindu-se cu jind – alţii cu compătimire – la soarta noastră, a celor râmaşi în interior.

„Să mă fi oprit în interior Chirion ca să mă schingiuiască înainte de-a mă omorî, la noapte?; îmi ziceam eu, cu păcat, în gândul meu. Nu. Acum se vedea limpede urmarea fericită a acelui plus de pedeapsă pe care mi i-a acordat – conştient fiind, fireşte – preşedintele Tribunalului Militar din Cluj, colonelul Barbu.

Nu îndrăzneam să mă bucur. Neagu intră atunci din nou.

— Cei care aveţi asupra voastră efecte sau obiecte de la magazie, poftiţi şi le predaţi.

— Domnule Neagu, şi eu? Să merg şi eu să..? întreb.

— Desigur, desigur, răspunde el, venind la mine şi strângându-mi mâna prieteneşte.

Am pornit-o spre magazie, ca să predau gamela, căci atâta aveam asupra mea din avutul statului. Platoul era plin de sârbi şi încă nişte greci, plus italianul Giacomelli.

Rumoare pe platou: „Fraţilor, ne repatriază", strigau ca scoşi din minţi unii. Uitaţi vasul cu care-o să plecăm... (Pe apele Mării Negre plutea indiferent un vas oarecare, poate de pescuit).

Unii sârbi erau foarte îngrijoraţi de-o eventuală repatriere, cei care se simţeau vinovaţi faţă de Iugoslavia lui Tito, pe care o trădaseră ca stalinişti. Săvârşiseră crime acolo, după care s-au refugiat în România ca să-şi regăsească libertatea, iar acuma, la gândul că vor fi predaţi lui Tito, le cam tremura propriu-zisul în ei.

Grecii, explozivi din fire, jubilau zgomotos. Eu pendulam între vagi speranţe şi neîncredere.

După două ore, îmbarcaţi într-un camion acoperit şi păzit cu stricteţe, părăseam colonia Valea Neagră, într-adevăr şi pentru totdeauna.

Botaş a pierdut ocazia de a se dovedi profetul morţii mele, iar cimitirul din Valea Neagră-sat se lipsea de onoarea de-a primi în sânul său un „profesor universitar". Iată cum se petrec lucrurile când ursita vrea altfel decât evidenţa.

MĂRGINENII – ÎNCHISOAREA-BABEL

1.

După o scurtă oprire la Poarta Albă (se poate observa clar din acest amănunt toponimic cum în socialism văile sunt negre, iar porţile albe) şi după regretul de-a nu fi cunoscut, în tranzit măcar, Jilava, măcar pentru 24 de ore, ca să fac cunoştinţă cu faimosul reduit (temniţă la 12 metri sub pământ, deasupra căreia păşteau vacile... unde deţinuţii mişunau ca viermii-n hazna şi ca şerpii, lipiţi unul de altul ca sardelele... cei de jos, de pe ciment (de la şerpărie, cum i se zicea „parterului"), având pielea mereu zbârcită, nu numai din cauza propriei lor sudori, cât şi din cauza sudorii celor de la „etaj", care se prelingea peste ei într-una... unde în afară de un ciubăr enorm, supranumit *tunul*, în care oamenii îşi făceau modestele şi chinuitele necesităţi, şi de un altul, lângă acela, cu apă, nu exista nimic altceva; lângă ciubărul-tun a avut onoarea să ocupe loc, mai târziu, însuşi tovarăşul Albon, sfios şi nedumerit, peste a cărui faţă oamenii scuipau ori de câte ori mergeau să urineze, şi mergeau cât de des, şi pe care îl izbeau cu picioarele-n rărunchi şi cu cotul peste mână, vărsându-i ciorba fierbinte peste dânsul (uneori o vărsau pe-a lor, intenţionat, peste mutra teşită a speriatului acum tovarăş Albon), ocupând el, contrar uzanţelor şi tradiţiei din reduit, după care, noul intrat ocupa loc lângă tun, iar fostul locatar se făcea mai încolo, cu titlu de drept permanent şi inviolabil acel loc de cinste, unde, ca să nu se veştejească marea lui frumuseţe de bărbat, colegii de suferinţă, recunoscători faţă de abnegaţia cu care a slujit cauza partidului în construirea canalului, înainte, îl stropeau invariabil cu urină, scuturând asupra lui cele care

nu mai erau de trebuinţă la altceva...), am pornit-o cu duba la drum, am fost daţi jos într-o gară, depuşi numaidecât pe-un platou, străjuit de păduri prăfuite, din dosul gării, înconjuraţi de miliţieni şi soldaţi ca de nişte lupi sătui, după care am pornit iarăşi la drum şi ne-am făcut, în câteva minute, intrarea triumfală pe poarta închisorii din Mărgineni, fosta mănăstire revoluţionată acum în temniţa, aproape de Moreni.

Poarta s-a închis după noi cu scrâşnete. Zăvoare, drugi, lacăte şi chei şi soldaţi de jur-împrejur şi gardieni între noi asigurau buna noastră păstrare aici.

Brusc, a năvălit asupra mea o mare lumină de bucurie! În memoria mea, din adâncurile sacre, se deschidea deodată o altă poartă, şi-n vârtejul de pulberi aurii ce se revărsau peste mine ca-ntr-o euharistie se desluşea, nimbată-n negru, cu ochii mari, de-o hieratică tristeţe şi singurătate, pierduţi în lumina crepusculară a unui transcendent surâs, figura druidului acestui pământ, vedenia lui Bălcescu... Da. Aici a fost închis Bălcescu. De-acum încolo, aici, nu voi mai fi singur. Calc cu sfială şi emoţie mare peste praguri, ca şi cum aş fi intrat într-o biserică, în momentul când se cânta: „Cari pro Heruvim..."

Vedenia Lui mă întâmpină de pretutindeni; o văd stând în meditaţie pe lespezile din curte; o zăresc în întâmpinare la intrare; când intru în celulă, celula este plină de El şi de duhul Lui; apare la fereastră sau se uită la mine de la altă fereastră, în sfârşit îl văd cu ochii pierduţi în lumina asfinţitului, cuprins de flăcările imense ale soarelui-apune.

Patul în care m-am întins, mort de trudă, a fremătat deodată ca de muzica unor mirezme, ca o raclă încărcată de odoare sacre şi aşternută cu cenuşi înfiorate. Ce sublimă recompensă! A stat lângă mine, pe marginea patului, şi ne-am privit îndelung, fără să ne spunem nimic, El surâzând la răstimpuri, din ochii Lui negri, adumbriţi de sprâncene negre, cu o dulceaţă de Crist în ei, eu stând cu minunare de copil înaintea Lui, prea fericit de darul ce mi se aducea.

Apoi iarăşi s-a dus la fereastră şi şi-a aruncat ochii departe-n flăcările agonice ale asfinţitului... Acolo vedea pe Viteazul Mihai dominând cu albul ireal al frunţii sale peste tumultul vâlvătăilor, cum îşi încrucişa încă spada cu căpcăunii, iar cu barda lui de stângaci sfăma furtunos vitregiile unei istorii. Am dormit ca scăldat în sfinţenie până-a doua zi. Chipul Lui priveghea la fereastră ca-ntr-o icoană, iar duhul Lui mă stăpânea cu dumnezeiască blândeţe. Nu mai eram singur. Nu mai eram părăsit. Aveam lângă mine un Prieten şi-un geniu protector. Eram un fericit, un privilegiat. Dumnezeule, îţi mulţumesc!

Ce se-ntâmplase de fapt şi de drept?... În urma unei decizii a Tribunalului Internaţional de la Haga, prin care se interzicea supunerea la munci forţate a cetăţenilor străini, decizie valabilă şi pentru ţările socialismului, aşa-zisul guvern de la Bucureşti a crezut necesar să se conformeze, mai exact spus: a primit altă dispoziţie de la Moscova, ca să se conformeze. Şi s-a conformat numaidecât.

A adunat, deci, pe toţi cetăţenii străini de pe traseul canalului, din subteranele minelor, din temniţi şi beciuri răzleţe, amestecându-i laolaltă, în închisoarea de la Mărgineni, închisoare modernă, care se substituia fostei mănăstiri unde-a stat în surghiun Bălcescu.

(Întrucât la cererea mea pentru dobândirea cetăţeniei române, înaintată cu actele în regulă la Ministerul Justiţiei încă din 1943, Ministerul nu mi-a dat niciun răspuns, considerând prin consilierii săi politici că-n felul acesta mă vor determina să intru în partid – eu satisfăcusem între timp în mod voluntar şi serviciul militar, absolvind şcoala de ofiţeri-rezervă din Bacău, ca orice român –, am rămas pe mai departe în evidenţa controlului străinilor. Norocul meu!... Mult mai târziu, însă, nu Ministrul de Justiţie, ci Consiliul de Stat al R.S.R. avea să-mi acorde cetăţenia română fără s-o fi cerut, printr-un act de şantaj, ca să rămân în ţară sub grija lor, ca nu cumva, părăsind ţara, să mi se-

ntâmple, vezi Doamne, ceva rău sau să m-apuc sa scriu împotriva... Sărmanii, până-acolo-i ducea mintea.

Nu puteau înţelege că nu voi părăsi această ţară – această mare iubire a mea – niciodată, decât numai dacă m-ar fi aruncat ei peste graniţe cu forţa, ceea ce nu se prea putea întâmpla. Ţara şi limba românească pentru mine constituie obiecte de cult şi, cum sunt un fanatic în materie de iubire şi credinţă, nu înţelegeau domnii dialecticicni că nu mă pot separa de ele, nu le pot trăda.

Iată-mă, aşadar, salvat de la moarte printr-o greşeală a lor: că nu mi-au acordat un drept al meu atunci când l-am cerut: cetăţenia română. Aşa precum, tot dintr-o gravă greşeală a lor, s-ar putea să ne recâştigăm până la urmă libertatea şi demnitatea umană).

A doua zi ne-au scos, pe toţi grămadă, în solarul închisorii, unde am stat lenevind la soare până-n asfinţit. Ce destindere! Ce voluptate! „Là tout n'est qu'ordre et beauté. / Lux, calme et volupté", cum s-ar exprima un alt poet francez, Baudelaire.

Masă destul de bună, mai ales destulă. Ni se servea, necuvenită favoare!, aceeaşi masă pe care-o primeau hoţii. Ne-au pus la regim alimentar de borfaşi: dimineaţa, terci dulce (deliciu!), la prânz, fasole cu carne (!!), seara, arpacaş cu marmeladă (!!!)... Ce mai, ne-au strâns aici pentru ca să ne refacă, şi apoi ne vor preda, refăcuţi, ambasadelor, aprecia bietul George Delagnes.

Eram priviţi, vizibil, cu simpatie, acea simpatie izvorând din xenofilia caracteristică poporului român. Manca, directorul penitenciarului, cobora des între noi, cu felurite amabilităţi. Gardienii ni se adresau cu „domnule"! Cei de pe turela de veghe ne aruncau ţigări. Unii făceau glume. Delagnes avea dreptate. Sărmanul Delagnes!

Un tânăr (cetăţean rus zicea că este) blond şi imberb, cu piele puhavă, gălbuie, ispititoare, iscusit pungaş de buzunare de meserie, a nimerit, de bună voie, între noi. S-a dat drept cetăţean străin, rus, şi s-a strecurat printre „domni". Cu domnii se pot face şuste mai babane.

Obişnuia el să alunece şerpeşte sub pătura oamenilor şi acolo să facă pe muierea. A săvirşit această neruşine până ce-au epuizat domnii toate bunătăţi ce le aveau aduse de la canal sau de la mină, cumpărate pe banii câştigaţi prin muncă: 35—47 de lei pe un an şi jumătate, după care, lămurindu-se pe deplin că între hoţi se trăieşte mult mai bine în socialism, decât între domni, şi-a autodivulgat impostura de deţinut politic, cerând insistent reintegrarea între ai săi, unde, în doar câteva săptămâni, hoţii l-au îngrăşat ca pe-o vădancă. Poate că tânărul rus cu trupul de muiere a fost anume vârât între noi, cu misie secretă.

2.

În solar, îi puteai vedea şi distinge pe toţi, grupaţi fie pe naţionalităţi, fie pe afinităţi simpatetice. Îi puteai recunoaşte după înfăţişare şi apucături. Grupul cel mai numeros era acela al iugoslavilor. Nu prea se apropiau de alte naţii. Se simţeau mai bine în vrajba continuă dintre dânşii decât în ambianţa care-i obliga la linişte a străinilor. Nici ceilalţi însă nu se omorau sa se apropie de ei. Priviţi de la o anumită distanţă, apăreau ca o hidră veşnic întărâtată. Fiecare polip al hidrei era o opinie. Nu se potoleau decât atunci când începeau să cânte tărăgănatele lor cântece de jale şi de luptă. Atunci se adunau ca sub o cloşcă nevăzută toţi laolaltă. Parcă erau pe jumătate sălbatici. Parcă nu avea niciun dumnezeu, niciun crez; n-aveau decât impulsuri şi instincte şi-un fel de interes pentru egalitate şi dreptate împinse până la cea mai de jos treaptă a invidiei. Când însă posesorul unui plus de bunuri era el, se opunea cu înverşunare, ţipând ca din gură de şarpe, gata să facă crimă pentru o nimica toată, în cazul că te atingeai de bunul şi de persoana sa. Nu aveau niciun crez adevărat, deşi erau gata să se sfâşie pentru crezuri diferite, mai bine zis reacţii temperamentale diferite, egoiste, fanatice. Fiecare avea o apartenenţă politică; fiecare avea gărgăunul său şi se credea buricul pământului,

iar toţi laolaltă, raţiunea ultimă a universului. Toţi erau comunişti, fiecare în felul său, chiar şi regaliştii şi drajiştii şi musulmanii şi mihailoviştii şb antiştii şi titoiştii şi chiar staliniştii. Toţi aspirau să fie conducători, domni, să trăiască bine şi să facă dreptate altora. Erau de fapt nişte troţchişti rudimentari, primitivi. Se mâncau între ei ca lupii iarna. Se pârau toată ziua la ofiţerul politic (politiţki ufiţir), mai mult ca să se pună bine cu el şi să-i golească scrumiera de chiştoace, decât din convingeri politice, şi ne pârau încontinuu pe noi cei de alte naţii, pe care ne urau grobian, zicând cum că am fi fascişti. Îi pârau de asemenea pe gardieni pentru că ar manifesta simpatie faţă de „bandiţi capitalişti, fascişti, francezi, ghermani, talieni, inglezi, maghiari" etc. Îi pârau până şi pe greci, pentru că ar fi trădat, după opinia lor, revoluţia. Deşi bieţii greci erau, chiar şi-atunci, în temniţă, de-un ortodoxism stalinist ireproşabil şi jalnic.

Avea dreptate într-un fel Paul von Schwartz când spunea în glumă despre sârbi că, dacă vrei să-i faci să dispară până la unul, n-ai decât să-i înconjuri cu un zid de jur-împrejurul ţării lor şi-apoi să arunci din afară peste zid arme şi muniţie...

Aveau, în felul lor de vorbire, trei locuţiuni-proteze pe care le foloseau, le intercalau, invariabil, la distanţă de două, trei cuvinte: „ibem-ti", „curăţ", şi mai ales, „picica materina", acestea constituind uneori argumentul hotărâtor în procesul lor de gândire. Majoritatea dintre ei erau infractori fioroşi. Aveau la activ crime, furturi, abuzuri de putere, comise imediat după instaurarea comunismului în Serbia. Ca să-i reabiliteze – iarăşi reabilitare! –, guvernul Tito i-a aruncat peste graniţă, în România, ca să spioneze şi să se întoarcă cu informaţii. Dacă se întorceau, erau trimişi din nou, până când cădeau în mâinile românilor, iar dacă nu se întorceau, cu atât mai bine: n-aveau decât să-i hrănească românii, să le poarte ei de grijă, ca nişte stalinişti buni ce erau la acea vreme şi unii şi alţii.

Obişnuiau să se laude, cu un calm îngrozitor, emfatici, cu crimele abominabile ce le-au săvârşit în timpul partizanatului. Mii de „talieni"

prinşi de ei, au fost legaţi şi-apoi spintecaţi, „ibem-ti”, cu baionetele, „picica materina”, sau cu brişca, „curăţ”, sau au fost, „ibe-mu maica”, arşi de vii, spânzuraţi cu capul jos, „picica materina”. Alţi nişte „talieni”, atunci când, au dat sârbii peste dânşii, cântau din mandoline, „ibem-ti picica”, şi când ne-au văzut, „curaţ”, au zâmbit la noi, „picica-mu materina”, şi ne-au poftit la petrecere, „ibem-ti”... I-am spintecat, „ibem-ti”, pe toţi, „picica materina”, cu baionetele „, ibe-mu maica”, uite-aşa, „picica-mu materina”...

Într-un sat de „muzilmani”, „curaţ”, după ce, „ibem-ti”, au ars satul, „picica materina”, după ce au ucis, „ibe-mu, curaţ”, pe toţi bărbaţii; după ce, „ibe-mu mater”, au smuls din rădăcină şi pomii din grădinile oamenilor, „ibem-ti picica materina”, au spintecat, „picica-mu materina”, pântecele femeilor gravide, „ibem-ti, curaţ”, şi-au scos, „curaţ”, din burtă, „ibem-ti”, în vârful de baionetă, „picica materina”, copilul afară de-acolo, „ibem-ti picica materina”! Să fi îndrăznit să te araţi nemulţumit de cele povestite de ei! Băteau în uşă şi cereau raport la „politiţki ufiţir”, pentru că în celulă „bandiţi”, „fasisti”, bat joc de comunistii jugoslavi.

Aceşti nefericiţi erau aruncaţi peste graniţă de oamenii lui Tito ca să camufleze astfel pe adevăraţii spioni, strecuraţi printre dânşii, căci erau şi dintr-aceştia, puţini ce-i drept, pentru că pe majoritatea – cei mai importanţi – îi apăra şi-i scăpa faimoasa anchetatoare de la interne, sârboaica Vida din Banat. Aceştia erau, într-adevăr, oameni sobri, serioşi, având ceva din gravitatea aulică a funcţionarilor de pe vremea lui Franz Iosef..

(Faimoasa Vida, rafinata sârboaica de la Bucureşti, de la Interne, avea un fel propriu – maieutic, precum la Socrate – de-a scoate adevărul din mintea clienţilor. Se instala comod în jilţ, încălecându-şi picioarele albe şi gingaşe, cu amară ispită în carnaţia lor bine nutrită, în degetele de la mâna stângă – cu unghii lungi, intens înroşite – ţinea un ţigaret, lung şi acesta şi încrustat cu pietre scumpe, în degetele de la cealaltă – pentru că avea, totuşi, numai două – ţinea, aşa cum,

dirijorii ţin bagheta, o vergea tremurătoare. Preopinentul era aşezat de către ajutoarele ei ghemuit, cu fundul în aşa fel proiectat mult în sus încât genitoarele, trase afară şi legate osebit, să se arate ochilor ei precum acelea ale porcilor vieri. Astfel stând împricinatul, ea, sorbind din cafea şi ţigară, la răstimpuri, cu buzele ei ca nişte cireşe duios ţuguiate, izbea, cu voluptate rece, exact şi variat, peste ele, cu bagheta. Omul spunea tot, până ce, răcnind, se răsturna într-o râna şi ameţea fericit. A fost un privilegiu, nu-ncape-ndoială, că n-am ajuns şi eu pe mâinile ei. Sau am fost un nevrednic...)

Se mai aflau şi sârbi din Banatul românesc, comunişti înveteraţi şi aceştia şi şovini înverşunaţi, dar prudenţi şi chibzuiţi în comportare, de parcă primiseră, prin contaminare, de la români aceste calităţi. Erau, în schimb, şi români din Banatul sârbesc, toţi reacţionari, foşti clienţi ai batalioanelor de munci forţate ale lui Tito, răbdurii şi tăinuitori, trăind dincolo de raţiunea politică a lucrurilor, într-una filosofică, a lor.

Aveau aceştia a aplicaţie titanică spre muncă şi pacienţă, aşa cum au dovedit-o Buda Traian şi Lelea Vasile, spărgătorii tuturor normelor de la colonia Valea Neagră.

Lelea era un ins mic de statură, lat în spate şi lătăreţ în şale, în stare să sape câte 18 metri cubi de pământ, să-i încarce, să-i care, să-i descace şi să-i niveleze, pe zi, iar în timpul nopţii, pentru ca să poată obţine ceva de-ale mâncării: un mertic de pâine, o bucăţică de slănină sau o coţcâ de zahăr spăla, până târziu, rufăria altora ori făcea de planton în locul lor. Fenomenal! La Mărgineni, unde nu se lucra, ci se şedea frumos în celulă, în decurs de trei ani, acest ţăran a deprins şase lirnbi: engleza, franceza, germana, italiana, turca şi maghiara, de la cei care le cunoşteau. Îşi făcea tăbliţe din săpun ori presăra d.t.t. pe fundul gamelei umede şi nu stătea locului o clipă, nu-ţi dădea răgaz, ci te întreba şi te solicita să-i spui cum se zice la cutare, la cutare... cum se spune atunci când... şi-aşa mai departe, când la unul, când la altul, toată ziulica.

Iar Buda, această maşină de lucru infernală, a adus cu sine, acasă, la eliberare, doi saci plini cu tot felul de pânze, procurate la canal şi-n închisori, contra pâine, ţigări, sau diverse munci pe care le făcea el în locul celorlalţi: spălatul tinetei, spălatul podelei, spălatul rufăriei etc. Îşi oferea sfertul de pâine, gamela de ciorbă – adică viaţa – pentru o bluză uzată, o cămaşă, o bască... mai multe sferturi pentru o haină, numai şi numai ca să nu se întoarcă acasă, la nepoţi, cu mâna goală, ca un nemernic, chiar dacă venea din puşcărie.

Deşi români, deşi au fost puşi să joace pe zăpadă, în pielea goală, de către comunişţii iugoslavi, cu întreaga familie, la miez de noapte, când au tăbărât peste casa şi gospodăria omului tovarăşii ca să facă revoluţie – adică să-l jupoaie de avere şi de hainele de pe dânsul şi de pe copii –, atunci când a apărut decretul de graţiere a străinilor ei s-au reîntors cu toţii la vetrele lor din Banatul sârbesc, refuzând să rămână în ţară.

Printre sârbi se afla şi un bosniac, care se trezea noaptea din somn, brusc, şi-ncepea să delireze. Patru inși de-abia-l puteau ţine-n loc, ca să nu se izbească cu capul de perete ori de fiarele patului. Se înflăcăra, țâşnea din tranșee cu pistolul în mână ori trăgea la mitralieră, dădea ordine aprine în toiul bătăliei, vâra baioneta-n pântecelc inamicului, se adăpostea şi iarăşi debuşa năvalnic la un atac imaginar..., apoi se potolea treptat, istovit de puteri.

Când îşi revenea se pomenea inundat de sudori, îl durea îngrozitor capul şi cerea rugător o ţigară de la gardian: „Edno ţigaro, maico milo”, o ţigară, mamă.

A fost sublocotenent de partizani, după aceea a ocupat posturi de conducere şi-n această calitate a comis crime, abuzuri. Era un stalinist irecuperabil. Avea părul roşcat şi ochii de un albastru cenuşiu, cu firişoare roz irizate-ntr-înşii. Cinstit, prietenos şi demn cu colegii din celulă, nu se omora după mâncare, dar ar fi dat orice pentru o ţigară.

Mai era unul, un spion adevărat, din cale-afară de corect ca om şi de simpatic, pe care toate celulele doreau să-l aibă în mijlocul lor,

pentru minunatul său spirit camaraderesc, om micuţ de statură şi cu nişte ochi mari, verzi, foarte frumoşi, care avea un straniu obicei: în noaptea de Anul Nou sau alte zile-nsemnate pentru el: ziua de naştere, ziua mamei, a logodnicei... se plimba tăcut şi recules, cu faţa din ce în ce mai palidă, de la uşă până la fereastră, în intervalul strâmt dintre paturi, până ce-l apuca dimineaţa. Ochii lui mari, verzi şi blânzi, prietenoşi, acum se arătau şi mai mari pe faţa palidă, dilataţi din cauza vedeniilor din timpul nopţii, pe care niciodată nu ni le destăinuia, şi se mărgineau de-un nimb de doliu cântător parcă.

Din cauza comportării mişeleşti a unora dintre sârbi, o dată era să ne omoare cei de la dreptul comun, care stăteau în camere luminoase, cu duşuri şi care lucrau în fabrica de mobilă, primeau pachete de-acasă şi-şi expuneau la fereastră proviziile, parcă din ordinul politrucului, ca să ne facă nouă sânge rău, să ne otrăvească sufletul: şunci, pâini, brânzeturi, borcane cu dulciuri etc. Aveau dreptate să se mânie pe noi şi să ne bruftuluiască. Cum, adică, ei ne lansau noapte de noapte „sonda” – o sfoară de care atârna o legătură conţinând „dinamită” (pâinea), „cărămida” (bucata de mămăligă) şi „fumegantele" (ţigările), iar noi îi pârâm pentru aceasta la politicul?...

Prima legătură o stabilise cu hoţii itelianul Luigi Declezi, originar după naşterea din Podul Grand, un drac de om, vrednic şi dibaci la toate, camarad desăvârşit, care descoperise prin vorbirea morse printre hoţii de sus, de la etaj, pe un ţigan, de-o vârstă cu el, din acelaşi cartier, cu care jucase împreună rugby, prieteni buni din copilărie.

Când ţiganul a aflat că prietenul său Luigi zace flămând şi oropsit în celulă, printre domni, a început a se tângui cu jale mare şi a-şi izbi ţeasta de perete.

Pe la orele 11 noaptea, „sonda” se arătase pendulând înaintea ferestrei noastre, cea în a cărei celulă zăcea şi Luigi. Soldaţii din turele au observat, dar se făceau că plouă. Celula noastră, deci, avea pâine, mămăligă, zahăr şi ţigări. Bineînţeles că am oferit şi altora (greşeală!),

pe care-i consideram că merită. În lumea comunistă însă este exclus să practici prietenia și să manifeşti considerente prieteneşti față de oameni.

Noi eram celula cea mai solidară dintre toate. Aceasta convenea într-un fel gardienilor. Avea o componenţă pe cât de cosmopolită, pe atât de omogenă. Parcă am fi fost una şi aceeaşi persoană. (Altă greşeală!) Am cam aranjat noi să fie aşa. Ne-am cam ales pe sprânceană. Eram: doi vlaho-machedoni; doi români din Banatul sârbesc; trei francezi: Georges Delagnes, Paul Boisset, Louis Fontanais; un neamţ: Günter Ernihkeit – cel mai mic neamţ din lume şi din istoria rasei germane, de 1 metru patruzeci, dar cu un suflet fără seamăn de mare, ager ca o ştiucă —; doi italieni: papa Umberto Belemo şi Luigi Declezi; un singur sârb: cel mic, cu ochii mari, verzi; doi turci: Keazim Agdohan şi Mustafa; un englez, copil din flori al lui Carol al II-lea, pe nume Sponder Carol, simpaticul bătrân austriac, Paul von Schwartz; şi unicul, în telul său simpatic de-a fi, Waldemar, cetăţean suedez.

Într-o zi de 23 August, când deţinuţii de drept comun se aflau adunaţi în curte, pentru un soi de festivitate, ţiganul de pe Grant profită de acest solemn moment, sare gardul de la bucătărie şi se înfăţişează în carne şi oase la fereastra celulei noastre, se caţără de zăbrele, îl strigă disperat pe Luigi, îi strânge mâinile cu ardoare, se văietă de bucurie ca un căţel şi-i dă un baban pachet cu „halimos”.

A fost zărit de către nişte sârbi, de la aşa-zisa infirmerie, o celulă în care erau depozitaţi cei cărora li se dădea o hrană mai bogată, care au început să strige din răsputeri, cu capetele la zăbrele sau izbind cu pumnii în uşă: „Politiţki ufiţir! Politiţki ufiţiiir! bandiţi fascişti (pentru ei restul deţinuţilor erau fascişti) primit pune, ţigare şi scrisoare de la hoţu”.

Ţiganul a fost prins şi pedepsit imediat cu cinci zile de celulă neagră fără hrană şi cu apă pe jos până la glezne.

În ziua următoare, când să ieşim la plimbare în solar – curtea mică

rezervată politicilor –, hoţii care se aflau în curtea mare au început să ne huiduiască şi să arunce-n noi cu pietre: „Huuo, borfaşilor! Leprelor! Domni sunteţi voi, măăă! Huuo, porcilor!...”

Ne-a fost ruşine. Hoţii aveau dreptate. Ei vor să ne ajute, iar noi îi pârâm. În solar, în timp ce ne plimbam, ne-am gândit să spălăm cumva ruşinea. Ne-am consultat în taină vreo cinci: Luigi, Laza – sârbul cu ochi verzi mari –, Condurache – un moldovean cât o namilă, dezertor la sârbi pentru omoruri săvârşite-n ţară cu sapa şi trimis înapoi în ţară de către sârbi, pentru a spiona, Boşco – un alt sârb, indignat de mârşăvia alor săi, şi cu mine.

La intrarea în celular, după terminarea plimbării, când s-a deschis uşa la celuia-infirmerie, care era prima, ca să intre-ntr-însa doi bolnavi de-a binelea, care avuseseră curajul să iasă la plimbare, fiind nevinovaţi în cazul ţiganului: austriacul Stoicovici şi grecul Axuristos, noi, echipa celor cinci conjuraţi, ne-am introdus fără veste-n infirmerie, rapid, am blocat uşa pe dinlăuntru şi, cu galenţii din picioare, cu capacele de la tinetă, cu pumnii, cu genunchii, i-am îmbolnăvit de-adevăratelea, în bătaie, pe ciripitori.

Chirilovici, un individ mic, prost, viclean, foarte iscusit în a face rele, s-a înghesuit în colţul de lângă fereastră, sus, pe patul al treilea şi, în timp ce striga înfricoşat: „maica milo, maico milo”, Condurache, în aceleaşi ritm în care striga Chirilovici, îl izbea cu capacul de la tinetă-n cap, făcându-l, în mod vizibil, şi mai mic decât era.

Când au apărut în celulă ofiţerii şi gardienii, vizionând spectacolul pentru câteva clipe, aveau aerul că nu le părea chiar rău de ceea ce se petrece. Am fost pedepsiţi, toţi din celulă, cu interzicerea plimbării timp de o lună. Era în august şi era grozav de cald. Aerul din celulă se încărcase aşa de tare de miazme, se dezgolise într-atâta de oxigen, încât musca, de îndată ce intra, din imprudenţă, înăuntru, pe fereastră, cădea ca trăsnită şi murea gazată. Duhoarea era putredă, grea, stătută, leşioasă, clocită. Începeam a mirosi a cadavre. Nu puteam înghiţi nici nimicul de ciorbă ce ni se servea, într-atâta eram

de intoxicaţi.

Am declarat atunci toţi greva foamei; şi-aşa n-aveam deloc poftă de mâncare. Când, după două zile de grevă, directorul şi cu un grup de ofiţeri au venit să vadă cum ne simţim în grevă, în clipa când s-a deschis uşa celulei şi i-a izbit talazul de aer împuţit în nas, s-au dat brusc înapoi, clătinându-se parcă de ameţeală, lăcrimându-le ochii de otrava miazmelor, strănutând şi ferindu-şi ochii cu coatele, dând ordine aprige de închidere a celulei, să nu cumva să-i ucidă duhoarea-n care noi trăiam de peste 15 zile.

Ne aşezam cu rândul, la fereastră, întindeam boturile, ca puii din cuib, între gratii, ca să inhalăm astfel aerul curat, de-afară. Comandantul a ridicat atunci pedeapsa şi-am fost scoşi la plimbare, ameţiţi de cap şi din încheieturi. Şi astea toate pentru că am pedepsit o mişelie şi pentru că ne-am revanşat faţă de binefăcătorii noştri, hoţii.

Printre sârbi se mai aflau nişte figuri pitoreşti. Un bătrân, fost hangiu la Bucureşti, cu burtică rotofeie şi mustăţi de Caraghiorghevici, nu admitea, nici în ruptul capului, că este ceva bun, dacă nu era sârbesc. Astfel, strugurii cei mai buni erau cei sârbeşti, merele cele mai bune erau cele din Serbia, grâul cel mai grâu era cel sârbesc, ostaşii cei mai viteji erau sârbii, oraşul cel mai frumos din lume era Belgradul, ţigările ele mai bune erau „Drava” şi „Sava”, iar ţuica cea mai bună era şliboviţa, etc. etc. Altul, student la politehnică, dirija deodată cinci partide de şah, întins în pat, fără să se uite pe eşichier, câştigându-le pe toate. Un altul stătea toată ziua-n pat în poziţia-n care stau femeile şi cânta marşuri revoluţionare ruseşti, în ciuda noastră a celorlalţi şi-n speranţa că aflându-se sus, la administraţie, îi vor acorda concesii şi indulgenţe, eventual chiar eliberarea. Altul pretindea să-i dai numai lui mâncarea ce eventual îţi prisosea. Aristide Zdru, legionar incorigibil, ţinea în ziua de vineri post negru. Dădea atunci mâncarea la cei mai slabi de foame. Ei bine, sârbul nostru pretindea să i-o deie numai lui, iar, dacă Zdru o dădea unui bolnav sau altcuiva, el se înfuria, „picica materina”, se trezea-ntr-

însul brusc conştiinţa marxist-leninistă, mergea la uşă şi lovea cu putere-n ea, strigând după „politiţki ufiţir”. Ca să te denunţe că eşti: „bandiţi, fascişti, capitalişti, leghionari, hitleristi”.

Adepţi tenebroşi ai unui materialism vulgar şi violent, brutal, obscur şi excesiv, erau în stare să se milogească pentru o nimica toată – un muc de ţigară – sau să ucidă, tot pentru o nimica toată, pentru că ai dat o muşcătură din pâinea ta altuia, şi nu lui.

Ca o confirmare însă a dictonului „excepţia confirmă regula”, se detaşa dintre aceşti sârbi, ca un fel de Isus între sălbatici, silueta firavă, cu figura ramată-ntr-un fel de caraghioasă, surâzătoare smerenie, a unui preoţel, Ivan şi nu mai ţin minte cum se numea, figură din cale-afară de simpatică. Poate că tocmai de aceea nu i-am reţinut numele întreg, fiindă el însuşi nu ţinea câtuşi de puţin la acel nume, cu atât mai puţin la persoana sa. Era hazliu în ţinuta lui neglijentă, cu faţa lunguiaţă, bărbia ţuguiată, împinsă mult înafară şi răsucită cumva-n sus, cu nările dilatate, lunguieţe şi ele, adulmecând parcă-n văzduh vedenia duhului sfânt. Semăna cu un ţap sau cu un fel de drac preotul acela bun, surâzător tuturora.

La baie – căci ne duceau, o dată la lună şi acolo – părea şi mai caraghios; unii făceau haz de el fără ca el să sa sinchisească cât de cât – pentru excrescenţa dintre buci, exact la noadă, ca un fel de codiţă de diavol crescută acolo sau urma unei cozi purtată cine ştie când.

Între nasul lunguieţ, bărbia lunguiaţă, surâsul alungit ca-n icoanele ortodoxe din evul mediu şi bizarul amănunt anatomic de la noadă, funcţiona un fel de simetrie magică, sugerând nu ştiu ce arhetip. Codiţa îi dădea aerul unui Michiduţă-preot. Dar el era, paradoxal!, un preot adevărat, de o mare forţă spirituală. Ajunsese cu asceza şi setea de duh până acolo încât să abolească de tot şi definitiv cerinţele trupului. Puteai să-i dai de mâncare sau să nu-i dai deloc, să-i oferi grătar sau ştiu eu ce bunătăţi, el rămânea indiferent, aureolat de acelaşi zâmbet serafic pe faţa lui caraghioasă. De asemenea puteai să-l batjocoreşti în orice fel, să-l loveşti, să-l scuipi, el îţi răspundea cu

acelaşi zâmbet iertător de pe buzele lui de silen pocăit. Dia 24 de ore, opt sta în genunchi şi se ruga-n tăcere, mai cu seamă noaptea când ceilalţi dormeau, iar gardienii nu aveau interesul să-l observe. Dar chiar dacă l-ar fi observat...! Ca el trebuia că arătau Metodiu şi Chiril sau Sfântul Pahomie! Iată, în carne şi oase, vedenia credinţei!

A lăsat evanghelia şi cădelniţa şi-a pus mâna pe armă, luptând ca partizan, în Munţii România din Serbia, pentru apărarea libertăţii patriei. Acum era derutat de cele ce se petreceau în lume şi-şi căuta liniştea şi împăcarea cu Dumnezeu prin renunţarea la orice vanitate şi refugiul în Isus Hristos şi rugăciune. „Ibem-ti picica materina", apreciau compatrioţii lui, scoşi din sărite de calmul duhovnicesc al popii Ivan Pahomie, şi vexaţi în neputinţa frământului lor, prădaţi şi răvăşiţi de foamea căreia nu-i puteau nicicum rezista decât cu violenţe şi mişelii: „Asta nu om, asta zvânt! ibe mu".

...Se cade să pomenim aici şi de un alt ofiţer sârb de partizani, omorât de către politrucul Moldovan, un ţigan de prin Ardeal. Cauza? Refuzul partizanului de-a se tunde la ordinul ţiganului. Luptătorul pentru triumful comunismului în lume considera că putea să pretindă atâta favoare-ntr-un stat comunist: să-i cruţe podoaba capilară. Moldovan însă a rămas neînduplecat: „Să te tunzi, banditule!" Sârbul a refuzat cu sălbatică indignare. Atunci, politrucul l-a dus într-o celulă goală şi, apucându-i capul între picioare, ţinându-i-l strâns acolo, i-a trecut el însuşi maşina de tuns prin chica hirsută. Sârbul, întărâtat din cale-afară, l-a muşcat pe politruc, rupându-i din pulpă şi smulgând afară, cu pantalon şi cu ciorap şi cu izmene cu tot, fâşii de carne. Vexat în autoritatea sa, rănit în mândrie, insultat în exerciţiul funcţiunii, Moldovan l-a bătut pe bietul sârb, lipsit de apărare, până ce l-a omorât, din pumni şi din călcâie. Apoi, ca să rămână în legalitate, a chemat pe Codiţă, criminalul, i-a promis că-i va reduce din pedeapsă şi că-l va pune-n pâine după eliberare – până una alta însă va primi învoiri în sat să-şi potolească pofta de muieri – şi, împreună, l-au spânzurat pe sârb cu izmenele, de gratiile de la fereastră. Apoi s-a dat

alarma ca să se afle la administraţie şi la biroul politic de acest accident. Sârbul deci s-a sinucis, prin spânzurare, cu izmenele, de gratii. Aşa s-a scris în actele dresate de către procuratură şi medicul legist şi astfel s-a acoperit, foarte simplu, o simplă crimă.

Un alt sârb, foarte tânăr, atât de straşnic a fost bătut – pentru tentativă de evadare – încât a murit în celulă – când colegii săi se găseau la plimbare –, acoperit de muşte şi îngăimând stins: „Maico milo, maico milo".

Grecii – al doilea grup etnic numeros – constituiau o colectivitate care trăia izolat, îngrămădiţi în ei înşişi, mulţumiţi în ei şi între ei înşişi.

Nu ştiu de ce, dar îmi inspirau milă. Păreau cei mai părăsiţi, mai oropsiţi, mai singuri, adevăraţi străini aici, în închisoarea străinilor. Sârbii aveau o încredere vehementă în ea înşişi, pe care şi-o sprijineau instinctiv pe forţa uriaşă a Rusiei. Occidentalii nutreau speranţa că guvernele lor nu-i vor lăsa pradă bolşevicilor şi că-i vor răscumpăra într-un fel – ceea ce s-a şi-ntâmplat –, grecii însă, în situaţia în care se aflau, nu puteau crede în nimic decât în propria lor cuminţenie.

De altfel, ca şi românii. Mulţi dintre ei erau bolnavi, iar majoritatea nişte oi rătăcite. Comunişti încercaţi – mulţi dintre dânşii comunişti fără voie –, mai încercaţi poate şi decât sârbii, totuşi nu exista nicio cale de apropiere între dânşii, o cale tovărăşească. Fără ifose, fără pretenţii, retraşi şi disciplinaţi – aproape timoraţi, fără s-o arate –, îşi ascundeau cuviincios pasiunile, nemulţumirile, obida, arătând un respect exagerat, ridicol faţă de autoritate. N-aveau altă scăpare. Numai de la puterea de stat le putea veni salvarea.

În felul comunist în care înţelegeau ei disciplina – poate că-n felul acesta comunismul să se dovedească a fi util –, erau jalnici, caraghioşi. Nu aveau încotro. Patria şi-o pierduseră prin crimele ce le-au săvârșit în timpul războiului civil, iar o alta nu puteau afla decât dacă se

arătau supuşi întru totul legilor statului adoptiv, legilor închisorii – în cazul de faţă.

Erau liniştiţi, dar simţeai că dospeşte-n ei ceva ce nu aveau cutezanţa să mărturisească. Nu pârau la ofiţerul politic, dar ţi-o spuneau făţiş, cinstit, atunci când nu le convenea ceva. Nu puteai, de pildă, să scoţi un fir din saltea ca să-ţi coşi ciorapul (Luigi croşeta ciorapi trei sferturi din aţa trasă afară din saltele) ori să smulgi puţin miez uscat din măduva rogojinii ca să-l foloseşti drept iască la aprinsul ţigărilor, căci grecii protestau şi ameninţau, ca nişte cetăţeni ideali, că ei sunt obligaţi să anunţe administraţia închisorii, întrucât se deteriorează bunul obştesc, avutul Republicii, al statului popular democrat, al laocraţiei... Erau, evident, mai educaţi în spirit comunist decât sârbii, dar şi mai jalnici, şi mai caraghioşi. Poate de-aceea îmi inspirau milă.

Se desolidarizau de orice acţiune de protest pe care o iniţiam noi ceilalţi. Într-un stat socialist nu există proteste, greve, ziceau ei. Noi am greşit faţă de republică, dar, ca nişte comunişti adevăraţi ce suntem, avem datoria să ne purtăm frumos, căci Republica într-o bună zi – şi numai Republica – va veni să ne redea libertatea. Cum să nu-ţi fie milă?

Păstrau, în hăţişurile ascunse ale sufletului lor, ceva ca o ardere sacră. Erau mândri şi prin această mândrie îşi cenzurau comportarea ca să nu cadă în ruşine ori în ignominie. Şi credeau în ideea cu o patimă înfricoşătoare, specifică. Nu degeaba au adus o însemnată contribuţie la răspândirea şi impunerea creştinismului în lume. Gândeau şi trăiau cu un fel de tragism. Tragismul este o categorie caracterologică grecească şi tot ei au creat categoria estetică a tragicului. Gheorghios Axuristos, de exemplu, partizan fiind, a pus pistolul în pieptul tatălui său, somându-l să predea toţi banii şi tot avutul din casă. Tatăl l-a pălmuit, scuipându-l şi blestemându-l, gata-gata să-l sfâşie, delirând, dar n-a avut încotro, i-a predat toată agoniseala:

— Anticristule, dar la fraţii tăi ce-o să le dau de mâncare, surorii tale ce-o să-i dau de zestre?

— Scata, adică „rahat”, a răspuns el. Cu fermitate revoluţionară.

Acum, Gheorghios, luptător de elită cândva şi prieten minunat, regretă amarnic tot ce-a făcut, în celula unde cu greu îşi dă sufletul, suferind de-o scleroză a celulei pulmonare.

Era în perioada gloriosului festival al tineretului mondial ce se ţinea la Bucureşti. Niciodată n-au fost puse mai limpede faţă-n faţă dezmăţul belşugului cu decrepitudinea mizeriei. În timp ce guvernanţii se întreceau, făcând paradă de bunăstare, nouă, la închisoare ni se dădea o bucată de mămăligă la zi, din cărămidă pisată mai mult decât din mălai, şi un castravete crud, în mână.

Lui Axuristos i se fibrozau plămânii. Implora să i se deie o ceapă, dar implora în pustiu. Nu i se dădea nici ceapă şi nici vreun alt expectorant. Numai gardianul Nuţu i-a aruncat, la mare risc, într-o zi, din buzunarul său o ceapă, iar bietul Ghiorghios a apucat-o-n mâini cu bucuria unui copil, ca pe-un crucifix muribundul.

Copioasa hrană alcătuită dintr-un calup de mămăligă nefiartă, ca să atârne greu la stomac, şi făcută, după cum am spus, pe jumătate din cărămidă pisată, ni se servea cu ceremonial, ca la festival, în tavă, pe la orele 11. Treceam prin dreptul uşii, primind din mâna gardianului– care era asistat de sergenţi şi ofiţeri – mămăliga şi castravetele verde.

Diavolii de castraveţi aveau darul să stârnească invidii, prin faptul că nu erau de-o formă: unii lungi şi subţiri, alţii scurţi şi groşi, alţii netezi, alţii noduroşi, alţii drepţi şi alţii strâmbi, chirciţi...

Cu ocazia acestui celebru festival, au murit la Mărgineni, de dizenterie, din cauza castraveţilor nespălaţi, mai mulţi dintre noi, iar comandantul, căci trebuia să răspundă de moartea lor, s-a sinucis.

Aşadar, grecii erau greci. Ţepeni şi scuturaţi. Nu ar fi cerut ceva de la alţii decât foarte greu şi nu s-ar fi aplecat după vreun ohiştoc, azvârlit de gardieni – cum făceau majoritatea celorlalţi –, pentru nimic în lume. Seara se adunau laolaltă – ca nemţii, – şi cântau cântece

revoluţionare, cu nişte texte mas mult decât inepte, ca de pildă: „Zito (trăiască) i laocraţia" (democraţia populară), „Zito ke o Marcos, zito ke-o Zahariadis, Zito-i sovietiki enosi", adică Uniunea Sovietică, „zito" şi alţii, şi alţii, să mori de râs nu altceva, după care, o matahală de om, leit Hercules: cu nasul drept, părul creţ, negru, des, cu fruntea îngustă şi ceafa zdravănă, păros pe corp şi pe picioare, se ridica dintre ei şi începea să joace, ca un urs, *singasto* sau *alaniarica* (dansuri greceşti).

Erau comunişti, dar când vorbeau de Elada, de la ţăran până la general – căci printre ei se afla şi un general –, se lăsau înfioraţi de-o emoţie mistică şi spuneau, atunci când nu găseau ieşire în vreo problemă privind viitorul Greciei, că Elada are har de la Dumnezeu.

Aici la Mărgineni mi-a fost dat să mă-ntâlnesc cu fostul jandarm *(horofilacas)* din comuna mea natală, Turia. Pe vremea aceea – trecuseră de-atunci 17 ani – era tânăr, avea ochii albaştri, era rumen la faţă şi venea des în casa noastră, fiind prieten cu tata, om prietenos, ca orice păstor.

Eu eram elev la şcoala românească şi mă ruga să-i spun-poveşti.

— Ce bine de tine, îmi spunea, că mergi la şcoală rumanicheasc㠅... ai să-ajungi domn. La şcolile greceşti e imposibil... Trebuie să cheltuieşti o avere...

Era născut în Asia Mică, a ajuns în Grecia prin schimb de populaţie între guvernele turc şi grec şi părea să fie un om cuminte, sfios.

Colegii lui însă mi-au spus că în timpul partizanatului a comis atrocităţi. C-ar fi participat la uciderea fruntaşilor comunităţii româneşti din Turia, la schingiuirea şi uciderea învăţătorului meu, Niculae Nibi.

Stăteam la fereastră... Ei se plimbau în solar, învârtindu-se... Am întrebat ceva pe greceşte. El s-a oprit în loc : mi-a recunoscut glasul... Când iarăşi a ajuns în dreptul ferestrei mele, a ridicat capul şi m-a văzut... m-a recunoscut, m-a strigat pe nume: Theohari, Theohari, pedi-mu (copilul, meu), apoi s-a pus pe plâns, ca un copil. Se plimba

şi plângea cu amar, ştergându-şi cu mâneca lacrimile, suspinând.

(Această întâmplare a ridicat înaintea ochilor mei harta unei lumi mirifice... O muzică mai presus de orice sunet, muzică a locurilor, apelor, oamenilor şi elementelor de-atunci şi de-acolo, muzică a Soarelui-Dumnezeu, a ierburilor, pulberilor şi-a anotimpurilor, cu stihia ploilor, nesomnul vântului, euharistia zăpezilor, a tuturor vetrelor sacre şi pustii, cutremurate de ora solitară a asfinţitului, a tuturor orizonturilor mişcătoare sub răsăritul şi scăpătatul soarelui, ale amiezelor imobile, îmbătate de mireazma adânc şi greu erotică a caniculei, a nunţilor mute din miezul înstelat al nopţilor, muzică a tuturor văzutelor şi nevăzutelor din Marea Genune, îmi invadase, ca-ntr-o apotează, ţârmurita-mi nimicnicie. Revedeam chipuri dragi, fermecate, reascultam, trezite deodată, cântece uitate, de nuntă, de moarte sau de singurătate, de sfidare bărbătească a unei demne zădărnicii... Nimburi orfice mă împodobeau până departe, acolo unde aşezămintele şi zăcămintele oaselor mele se întâlnesc şi se contopesc în osia lumii şi-n cumpăna absolută a vânturilor din ultimele răscruci ale neumblatelor tărâmuri. Cântecul ridica-n pustiul din mine pulberi de oseminte vechi, de vestimente regeşti arse şi-o mireazmă săgetătoare, a nisipurilor tulburate seara în deşerturile memoriei, mă cumineca în adâncuri. Teodora, Tanuşa, Maria, Flora, Hrisanthi, fecioarele sângelui meu din misterele eleusiene, îşi trimiteau în mine cântecul şi-şi picurau în trupul meu sângele iubirii, precum fragii îşi picură parfumul sângerat peste văzduhul neclintit al amiezii. Nu eram altceva decât o miraculoasă cutie de rezonanţă pentru dumnezeiasca muzică pe care mi-o hărăzea clipa. Izvoarele pământului părintesc îşi deschideau glasurile fremătătoare în trupul meu, răcorindu-i aridităţile şi deşertul, setea de libertate şi de înălţimi.)

Grecii aceştia, după încăierarea fratricidă dictată de ruşi şi potolită de americani cu napalm, s-au refugiat pe teritoriul unei ţări „surori”, Iugoslavia. Aici, Tito le-a dat de lucru, în regiunile învecinate cu

Grecia, prin Macedonia sârbească. Dar, observând el că grecii se organizează politic pe poziţii staliniste, că nu sunt, deci, mulţumiţi de politica lui, ca să se scape de ei – aşa cum a scăpat şi de-o seamă de asasini tembeli –, i-a dislocat din Macedonia în Banat, la graniţa cu R. P. Română, unde i-a supus unui regim de munci grele şi de hrană uşoară, dând în acelaşi timp ordin secret grănicerilor să se facă a nu-i observa atunci când ar încerca să treacă dincolo, la români.

Aşa s-a şi-ntâmplat. Grecii au căutat refugiul într-o ţară mai apropiată de Stalin, idolul lor. (Ce monstruozitate!! De la Pericles, la Djugaşvili!) Tito, însă, a scăpat de ei.

Au trecut, aşadar, cu toţii, fericiţi, în R.P.R. şi, de îndată ce-au călcat pe pământul românesc, au fost arestaţi – din ordinul consilierilor sovietici de la Ministerul de Interne – judecaţi şi condamnaţi la câte opt, până la 20 de ani pentru... „trecere frauduloasă de frontieră”, cu scopul de-a face spionaj anti-sovietic. Astfel au fost condamnaţi comuniştii greci, pentru activitate intensă împotriva comunismului. Cum naiba să nu-ţi fie milă de ei?!

Se comportau suspect de disciplinaţi, deşi disciplina nu prea le este-n fire, ca nişte copii vinovaţi care aşteptau indulgenţa şi iertarea din partea părinţilor pe care i-au supărat.

Vina împotriva Moscovei şi-a Revoluţiei le era înscrisă pe trupurile acoperite de răni cicatrizate, primite în focul luptei pentru revoluţie şi pentru Moscova.

Aveau între dânşii răfuieli, socoteli nelimpezite şi neîncheiate, dar nu le dădeau pe faţă, înaintea celorlalţi, şi nici nu-şi scoteau ochii, nici nu apelau la „politiţki ofiţir”, aşa cum făceau sârbii. Purtau dispute aprinse până la incandescenţă, dar în surdină, fără să se facă auziţi, numai între dânşii. Aveau în mijlocul lor un puternic stâlp catalizator, un fel de mentor de mare prestigiu, pe fostul general de partizani, Costas Caraghiorghis, mâna dreaptă a lui Marcos în timpul luptelor fratricide, pe numele adevărat Giftu-Dimu, adică Dimu ţiganul. Era bărbat frumos, vânjos şi de statură potrivită – aducea a luptător

troian, cu părul de culoare lupie, cu privirea melancolic metalică –, păşea cu greutate şi demnitate şi era înzestrat cu un intelect menit cu totul altor preocupări decât cele politice. Zăcea în celularul de la Mărgineni de un an de zile – după ce zăcuse alţi doi ani în subteranele Ministerului de Interne – şi nimeni nu-l întrebase nimic, nici tu „politiţki ofiţir", nici tu ofiţer de serviciu, nici tu procuror, nici tu director sau gardian, nici măcar de complezanţă batjocoritoare. La interne i s-au dat însă cărţi, ca să nu se plictisească. I-au satisfăcut această cerere, aşa cum satisfaci ultima dorinţă condamnatului la moarte, căci Caraghiorghis era deja condamnat la moarte. De jumătate era trecut pe lumea cealaltă... „O recompense, après une pensée"! iarăşi îmi vin în minte versuri din Valéry... Pe româneşte ar veni cam aşa: „Ce mai recompensă după-atâta trudă".

Caraghiorghis cunoştea cinci limbi, a reprezentat Partidul Comunist grec la mai toate congresele celorlalte partide frăţeşti, a condus oficiosul partidului comunist grec, „Rizospastis", adică „Extirpatorul de rădăcini", multă vreme, şi a condus frontul (care front?) de lupte de partizani din chiar regiunea comunei mele, având centrul de comandă în satul de valahi, între Macedonia şi Epir, Ameru. (Se spunea că din ordinul său Manolis Glezos a smuls de pe Acropole, într-o noapte, steagul cu zvastica, înlocuindu-l cu cel al Eladei.)

Limba română a deprins-o la Bucureşti, dar a desăvârşit-o în pivniţele Ministerului de Interne, unde a însuşit-o temeinic; cunoştea, mai bine decât mulţi profesori de literatură română, pe Blaga, Eminescu, Arghezi, Barbu, Pilat, Coşbuc, Alecsandri... şi era judicios, obiectiv şi foarte onest în formularea opiniilor. Spunea, de pildă, că Eminescu este mai mare ca Dionisios Solomos, pe Arghezi îl asocia într-un fel lui Palmas, despre Blaga afirma că ei n-au un poet de talia lui, îl admira pe Barbu, considerându-l mai consistent şi mai grav decât Mallarmé, îl iubea pe Pilat – „acest Francis James al poeziei române", pe Coşbuc şi Alecsandri îi apropia de Valaortis, iar despre

poezia pastorală a lui St. O. Iosif spunea, pe bună dreptate, că este mai palidă decât aceea a lui Costa Cristalis, mult mai desfăşurat, mai ameţitor, deşi amândoi cuţovalahi.

Nu ştiu ce făcuse, în ce anume fel deviase de la linie (se zvonea cum că se încurcase la Bucureşti cu o jurnalistă franţuzoaică, dornic de viaţă după atâta agonă, dar că autorităţile ruso-române, considerând că este mai prudent şi mai ieftin să-l ţină la pripon, cu alocaţie de un leu şasezeci pe zi, decât cu sinecură, maşină la scară, roiuri de agenţi păzitori după el etc. l-au legat de ţăruş), căci îl arestaseră şi-l ţineau în închisoare fără să-l fi judecat. (Judecat era el mai drastic de către alţii, decât de către un căcăcios de tribunal.)

Se interesa foarte îndeaproape de soarta revoluţionarului grec un consilier sovietic, care-l iubea nespus de mult – cu dragoste neprecupeţită, rusească – aşa cum se va vedea mai departe.

Era doctor în ştiinţe sociale şi avea trupul punctat cu urme de răni închise. Afişa o mare fermitate-n opiniile sale de comunist, dar mai mult pentru a dobândi indulgenţă decât din convingere. Se arăta binevoitor, dar viclean în relaţiile cu ceilalţi, circumspect şi atent. Îşi simţea capul în traistă şi nu ştia cum să facă să-l aşeze din nou la locul său, pe umeri.

— Ce-ai fost tu, mă, afară?... General?... îl întreba cu ură de clasă sergentul gardian Sincu.

— Am fost ţeea ţe tu nu poţi să înţeledzi, răspundea cu filosofie Caraghiorghis, dar şi cu mult amar.

— Du-te-n pizda mă-tii de bandit, răspundea la rândul său şi Sincu, plasându-i un vârf de cizmă-n fund, ca să intre mai repede şi mai adânc în celulă.

Îmi cultiva prietenia şi-i făcea plăcere să stea de vorbă cu mine, dar le interzicea cu stricteţe celorlalţi greci să steie în preajma mea, mai ales lui Gheorghios Axuristos, bolnavul de plămâni, care mă iubea. „Nu înţelegeţi, spunea el, perorând, grecilor, că într-o bună zi Republica va veni să ne elibereze pe noi, iar pe aceşti bandiţi (bandiţii

eram noi ceilalţi) să pună mitralierele?"

Axuristos, însă, cel care şi-a lăsat viaţa şi tinereţea în munţii Gramos, temperament feroce, dar şi capabil de mari gesturi de dăruire, l-a înfruntat zicându-i:

— Dar tu, generale, de ce tot conversezi cu el?...

— Cu mine-i altceva... Eu cumpăr de la el... gânduri, îl descos... ceea ce voi nu puteţi face. Voi sunteţi maleabili şi vă modelează el cum nu trebuie.

— Aici suntem toţi „soma che ema" (adică trup şi sânge, sau, o apă şi-un pământ), replica ferm, cu puţină sfruntare, sublocotenentul de partizani Ghiorghios Axuristos.

Ce-i drept, grecii nu s-au solidarizat cu noi la niciuna din manifestările noastre greviste. Erau de-o principialitate revoluţionară de-a dreptul jalnică. Fără ca să pârască la „politiţki ofiţir", fără să-ncerce să-i intre-n graţii, fără să se aplece – ferit-a sfântul – după vreun chiştoc, se conformau în schimb riguros disciplinei interne a puşcăriei.

Într-o zi generalul s-a îmbolnăvit. (Se pare că boala lucra de mult într-însul.) A făcut o pleurezie. După un timp de mai multe zile a cerut insistent, dar în zadar, să fie dus la infirmerie, să fie îngrijit, să fie tratat (i se răspundea invariabil aşa: „Du-te-n mă-ta, generale" şi i se trântea uşa-n nas), a fost obligat, tocmai el, cel care se opunea din principiu oricărei greve, să intre-n greva foamei.

L-au lăsat în grevă timp de patru zile, fără să se intereseze nimeni de dânsul, iar în ziua a cincea l-au scos dintre noi şi l-au instalat în celula zisă infirmerie, ca să dispună mai în voie de el, „ca să-l îngrijească".

Nu i-au acordat nici cea mai rudimentară asistenţă medicală, nu i-au dat măcar o pastilă antinevralgică, dacă nu cumva dintr-altele, nu s-au încumetat nici măcar să-i extragă lichidul din pleură cu siringa. Nimic. Când consilierul rus a aflat că s-a îmbolnăvit, s-a îmbătat zdravăn.

Caraghiorghis şi-a dat seama atunci că totu-i pierdut, că este condamnat la moarte, fără drept de apel, nici de graţiere... A început să se pregătească... Se ruga lui Dumnezeu cu mâinile împreunate pe piept, în tăcere, ore de-a rândul. Când ceilalţi câţiva „bolnavi" din celulă ieşeau la plimbare, el îl implora pe austriacul Laczi Stoicovici – om din cale-afară de inteligent şi de cinstit şi de omenie – să rămână cu dânsul în celulă. Bunul, prietenosul Stoicovici rămânea. În celulă se aflau numai ei doi. Atunci Caraghiorghis i se spovedea din adâncul inimii covârşite de căinţi. În ultima mărturisire l-a rugat pe Laczi, între altele:

— Am pecate grele pe constinţa, domnule Loţi, pecate foarte grele şi ele nu me lasă sa mor. Într-o zi am ucis, cu muna mea aceasta – şi-a ridicat, tremurând înfricoşător, dreapta-n aer –, 34 de ostaşi dzermani pentru ca au refuzat se zure credinţa lui Stalin: au refuzat se iscaleasca un document prin care le se ţerea sa se lepede de calitatea lor de soldaţ dzermani. Este ţeva teribil, tromeròs! Nu pot sa mor... Te rog în dzenunchi, spune la domnul Mihadas – dânsul va scapa şi va fi om liber, şi este un om ţinstit – ca-l implor din tot sufletul, în faţa lui Hristos, sa caute sa ia legătura cu soţia şi cu fica mea (aici i s-au înecat ochii în lacrimi) ori sa scrie o scrisoare... Sa spuie la fata mea, studenta la Atena (în ţările de democraţie sovietică, fiii celor mai prăpădiţi dintre deţinuţii politici nu aveau voie nici măcar să gândească la aşa ceva, nu să se înscrie la vreo facultate!) sa spuie ca am lăsat cu limba de moarte aţeasta dorinţa: *sa nu care cumva sa guste din otrava scuipatului comunist.*

Înainte de-a muri cu o oră, când erau absolut siguri că va muri, l-au dus la infirmeria dreptului comun – pentru că numai condamnaţii de drept comun aveau drept la asistenţă medicală – şi l-au culcat pe-un pat cu saltea şi cearceaf şi chiar cu noptieră lângă pat. Deci generalul Costas Caraghiorghis a murit de moarte bună, în condiţii civilizate.

Apoi au anunţat Comitetul refugiaţilor greci de la Bucureşti, care-a trimis numaidecât o delegaţie să-şi ieie ultimul rămas bun şi să-i

acorde ultimele onoruri eroului lor. Bineînţeles că înainte de-a sosi delegaţia, s-au pus pe noptiera mortului fiole de penicilină şi alte soiuri variate de medicamente, precum şi lămâi, portocale, biscuiţi, miere de stup, mere ionatane şi domneşti, borcane cu diferite compoturi pe fereastră, într-o căniţă supă de pui, iar după spusa răutăcioasă a unui gardian, cică i-ar fi pus la căpătâi şi nişte măsline cu ţâri. Cum să nu-ţi fi fost milă de ei?

După plecarea trimişilor, mulţumiţi peste poate, medicamentele şi celelalte bunătăţi au fost puse la adăpost pentru o altă, cine ştie ce mascaradă.

Printre greci se mai aflau doi ţărani: Drosinos şi Nicolas:, absolut nevinovaţi şi de-o superbă inconştienţă, ridicaţi cu toptanul şi făcuţi partizani... tot cu toptanul. Erau nişte figuri homerice. Era o adevărată plăcere să stai cu ei de vorbă ore întregi.

Drosinos, cel de-aici din celulă, îmi amintea, şi ca nume dar şi ca figură, de bătrânul grec Drosinos pe care l-am cunoscut în copilărie, păstorul de capre cu tundră gri din păr de ţap, omul acela fără casă, fără căpătâi care mă deprinsese, cândva, prin coclaurile Tesaliei, cum să mă curăţ de păduchi, care-mi băsnea despre haiduci, cu ochii pierduţi în depărtări, despre moarte şi iubiri, care-n zilele de sărbătoare se retrăgea într-un loc foarte de taină şi acolo, încolăcit sub tundră – indiferent dacă era frig sau caniculă –, tăcea îndelung, ascultând, cred eu, cum trec peste el vânturile văzduhurilor şi săgetătoarelor şoptiri ale pustiei... şi care, când se întâmpla să se afle-n sat – asta se întâmpla foarte rar – iar în clopotniţă să tragă clopotele, el, atunci, ca apucat de demoni, arunca nebuneşte cu pietre-n turnul clopotniţei, în clopote.

Nu întâmplător, ci printr-o speculaţie a sa ingenioasă, se afla printre greci, căci grec era de origine, şi unul pe nume Caravias, născut la Turnu-Severin, fost mare activist comunist la Bucureşti ca student, element foarte zelos în campania de reeducare a deţinuţilor din închisoarea de la Piteşti, al cărui tată, căpitan de şlep pe Dunăre,

fusese omorât de nemţi într-o busculadă, cetăţean român, un fel de căcăcios ipocrit, mieros şi obraznic.

Hărţuit de frica faptelor sale, s-a strecurat printre greci, crezând că într-o bună zi, împreună cu compatrioţii săi, va putea să scape peste graniţă. Gândurile sale au fost date la iveală până la urmă, iar el, dacă nu mă-nşel, lichidat de securitate pentru treaba ei ce motive... ca şi Chirion, Ţurcanu, Stânciugel etc.

Într-o zi venind vorba despre firea poporului român, el a afirmat, cu impertinenţa aceluia care era sigur că va părăsi România, cum că românii sunt un popor de laşi, de parşivi, incapabili să se conducă singuri, lipsindu-le orice virtute în acest sens, şi că prin urmare este firesc să-i conducă alţii. Era prea mult, când te gândeşti că bunicii şi părinţii lui au făcut averi mari în contul acestui popor, că el însuşi a putut face universitatea nestingherit de nimeni, făcând chiar pe activistul, în timp ce tinerii români erau supuşi la tot felul de discriminări şi lovituri!... Era prea mult. L-am izbit pe loc cu pumnul peste gură. Mai târziu, în mai multe ocazii, mi-am adus aminte de fapta mea şi n-am regretat-o.

Nemţii alcătuiau, la rândul lor, tot un grup izolat. Fugeau, instinctiv, mai ales de sârbi, faţă de care aveau un fel de fobie. Vorbeau cu admiraţie despre Grecia, compătimindu-i pe greci. Se uitau cu neţărmurit dispreţ la francezi, lăsându-se fascinaţi de stilul de viaţă şi de cultură al Franţei. Manifestau indulgenţă faţă de englezi, urându-i în fond; le părea bine când italienii şi românii încercau să se apropie de ei, îi simpatizau cu umor pe turci, iar la unguri şi la bulgari nu se uitau, ca şi cum nici n-ar fi fost acolo.

Doi dintre ei, tineri, împinseseră camaraderia până la o iubire nefirească.

Seara, când se adunau laolaltă, cu bătrânul Schwartz în mijlocul lor în chip de zeitate, cântând în cor lieduri din *uraltenzeiten,* îmi păreau

înfricoşător de frumoşi şi de mari şi puternici. Schnik era un fenomen ieşit din comun, extraordinar. Neputând suporta foamea, fugind mereu cu disperare din faţa ei, urmărit mereu de spectrul ei, om de peste doi metri statură, cu schelet de uriaş, neputând suporta nici să nu lucreze, circula de la un pat la altul, aduna în jurul său amatori (auditoriu) şi le ţinea toată ziua, până noaptea târziu, conferinţe despre orice ar fi vrut: ştiinţă, tehnică, industria alimentară, tehnologii de tot felul... La capătul acestor eforturi, cădea în patul care nu-l încăpea, istovit, ca un erou legendar peste dumbrava din pădurile Turingiei, după o luptă gigantică cu Hagen. Răpus de foame, dormea până dimineaţa ca un balaur, iar din colţurile gurii i se prelingea saliva.

Günter, în schimb, era alintatul închisorii. Avea acest neamţ vocaţia de-a fi prieten ideal. Până şi sârbii îi căutau prietenia, ba şi francezii, chiar dacă-n sinea lor îi ziceau: primii fascist, ceilalţi bestia blondă.

Era micuţ, nelacom şi, prisosindu-i mereu mâncarea, o dădea altora, firesc, atent, ca nu cumva să-i jignească. Îşi impusese o anumită disciplină a raţiei alimentare şi se rezuma cu linişte la ea, într-o autostăpânire senină.

Evadase dintr-un lagăr de prizonieri de la Vaslui, micuţ cum era şi ager în mişcări s-a strecurat neobservat şi, după ce a străbătut Carpaţii, hrănit, îmbrăcat, adăpostit şi călăuzit de păstorii valahi, faţă de care rămăsese cu o admiraţie şi o dragoste fără margini, s-a pripăşit la Braşov, la o Ilonka iubeaţă şi frumoasă. Ilonka, sinceră şi bucuroasă de prietenosul, simpaticul şi mititelul Günter, oaspe harnic şi drăgălaş în aşternutul ei, a mărturisit iubirea pentru omul de pripas unei prietene săscuţe. Ba, mai mult, având Ilonka încredere nepermis de multă-n prietena sa, a adus-o acasă şi i l-a prezentat şi ei pe fugarul oştean neamţ. Săsoaica, în numele solidarităţii de rasă, i-a cerut lui Günter să se mute la dânsa şi să nu mai stea la unguroaica de Ilonka. Demn şi cinstit, micuţul Günti a refuzat cu indignare propunerea lui Hanele. Atunci săsoaica, furioasă, s-a dus direct la poliţie, unde a

declarat că la Ilonka Cutare se află adăpostit un soldat german.

Astfel Günter a primit – pentru evadare din lagăr – zece ani de temniţă, fericit foarte că nu l-au predat ruşilor, ani pe care-i executa cu voioşie, de parcă s-ar fi aflat într-un internat un ştrengar cuminte.

Era unicul fiu al unor muncitori feroviari din nu ştiu care Frankfurt, învăţase la perfecţie limbile română, franceză, italiană şi engleză, curat la inimă ca un copil, drept şi săritor, atent să nu jignească, îndrăgind mult cântecele şi camaraderia. Surâzând se trezea, surâzând adormea; surâsul lui, cel puţin între oameni, nu asfinţea niciodată. Din această cauză i se spunea, în alint: sunny boy (copilul soarelui).

Francezii erau oameni foarte sociabili, cozeuri fascinanţi, bricoleuri de vocaţie, dar sufereau îngrozitor de foame, nu o puteau îndura decât cu greu mare, uneori luând, din cauza aceasta, pe feţe, aerul unor copii nefericiţi, gata să se tânguie. Rabelaisieni din fire, dizertau copios despre jamboane preparate nu ştiu cum şi le saliva abundent gura – nu totdeauna dinţată – după meniuri imaginare. Aveau o sensibilitate foarte acută, dar n-aveau mândrie. Lucizi şi cârtitori, erau în acelaşi timp creduli şi capabili de răbufniri iraţionale, cu tot raţionalismul lor funciar. N-apucai să pomeneşti numele vreunei somităţi de altă naţionalitate, că ei, îndată, citau un francez.

Pe englezi şi pe nemţi îi urau, iar faţă de italieni manifestau un fel de dispreţ superficial. Se umileau, se aruncau după chiştoacele de ţigară aruncate de gardieni, dar pentru nimic în lume n-ar fi făcut figură de muşarzi, adică de lepre, de turnători. Aici slăbiciunile lor se izbeau de un prag insurmontabil, de-o lege de fier a demnităţii.

Îi tortura foamea, o suportau înduioşaţi şi se umileau – considerând că ruşinea nu e a aceluia care se umileşte, ci a aceluia care umileşte pe semeni –, dar nu se prostituau. Erau îndemânatici şi de-o zgârcenie crâncenă şi savantă, în stare să aplice o mie de petice, petecuţe,

punctuleţe de petice, unul peste altul, pe o cămaşă ori pe o izmană, mai bine decât să se îndure să-mbrace una nouă... ori să stea degeaba, în dulce-lene, ca balcanicii sau orientalii.

Munca, preocuparea continuă, era pentru ei un fel de patimă ce-i stăpânea până la perversitate. Te rugau să le dai ceva de cârpit, de dres, pe gratis, numai ca să aibă ce lucra. Nu puteau suporta metafizicul *far-niente.* Făceau din cuie ace de cusut, andrele din cine ştie ce sârmă ghimpată găsită te miri unde şi confecţionau cipici din firele smulse – nu de ei – din saltea ori din pătură. (La Mărgineni aveam saltele.)

Aveau umor şi erau şi parşivi. O dată, bietul Delagnes, Dumnezeu să-l ierte, stând pe patul de sus şi învârtind pe deget aţa pe care turcul Keazim din patul de jos i-o dădea de pe un mosor (turcii erau singurii deţinuţi străini care primeau pachete, dar numai cu haine şi mărunţişuri de menaj...), îi spunea lui Boisset, care stătea alături de Keazim, pe franţuzeşte: „Ţine-l pe turc în poveşti cât mai mult ca să-i manglesc cât mai multă aţă".

Delagnes era un francez înalt şi osos, cu mersul opintit înainte, sigur pe tălpile de peste 30 de cm., cu nas de Cyrano, plăcându-i să vorbească mult şi frumos, dar să şi mănânce mult şi bine. Suferea de ciroză, dar, pentru aceea, dacă obţinea patru gamele de arpacaş, le snopea pe toate, şi imediat după ce le mântuia, spre exasperarea colegilor din celulă, bubuia noaptea-ntreagă în tinetă, fără pauză, legat la cap şi văietându-se de dureri.

Dacă ziceai ceva rău despre Franţa i se umpleau ochii de lacrimi. Nu avusese copii, avusese-n schimb două neveste pe care le-a pus în pământ pe amândouă. Avea mădular de peste 20 de cm. în stare inofensivă. În cealaltă stare, atingea, după spusele sale, cam 25—26 de cm. (Ţăranul român Traian Buda, văzând-o într-o zi la baie, a zis în felul său ţărănesc: „Mă, dacă ăsta mai stătea în mă-sa câtva timp, ieşea numai cosor".)

Vorbea cu mândrie despre galii săi din Auvergne şi-mi spunea

mereu, ca-ntr-o presimţire, numai mie, la care ţinea cel mai mult: „A, mon vieux Theo, tu seras libre, mais moi, je lesserai mes os ici”. (Ah, bătrânul meu Theo, tu vei fi liber, dar eu, eu am să-mi las oasele-aici.)

Suferea când vedea că stau de vorbă cu nemţii sau cu italienii. Erau cu toţii gata să deie la infinit vorbe frumoase, dar n-ar fi dat niciun fir de păr din capul lor, din ce era al lor.

A murit de icter negru. Ca să-i potolească foamea de care suferea infernal, comandantul a ordonat să fie internat la celula-infirmerie. Aici gardienii i-au dat mâncare la discreţie, cu ciubărul, adusă de la dreptul comun.

într-o seară a mâncat multă mazăre cu carne de porc (deşeuri) şi-n cursul nopţii a murit, aşa cum a murit şi profesorul Ionel Scrima, compatriotul meu, acesta cu numai trei ceasuri înainte de-a fi pus în libertate, de-a ieşi pe poarta închisorii afară. În cursul după-amiezii, în timp ce se plimba cu alţii în solar, mi-a promis că de îndată ce iese va anunţa-o pe Zoe despre mine. El, Scrima, ispăşise, împreună cu alţii, o aşa-zisă pedeapsă administrativă, şi-acuma le dădea drumul, în serii, de câte trei, pe rând. Aceştia, pedepsiţi administrativ, erau separaţi de noi.

Cumpăram, povestea Delagnes, de la Moreni, un metru de salam şi, cu dreapta pe volanul maşinii, iar cu stânga pe salam, cu nevastă-mea alături, lichidam, înainte de-a ajunge la Ploieşti, tot salamul, iar de îndată ce ajungeam la Ploieşti, ne duceam la restaurantul „Berbecele”, unde serveam o cină à la haiduci.

Pokerul îl juca nu pe bani – banii nu contau pentru el –, ci pe o lopată de petrol, lopata fiind o anumită unitate de măsură în exploatarea ţiţeiului.

Paul Boisset, prietenul său de o vârstă, era inginer electrotehnician, căsătorit cu o grecoaică din Constanţa şi trăia aici de 25 de ani. Avea o fetiţă adoptată, Fransinette, şi se ruga zi şi noapte lui Iisus şi Fecioarei Maria pentru viaţa şi fericirea ei. Îşi făcuse şi un rozariu din miez de pâine.

Considerat a fi singurul dintre francezi care cunoştea bine româna – daţi fiind cei 25 de ani trăiţi printre români –, el făcea oficiul de şef de celulă... (În paranteză fie spus: francezii şi ungurii sunt două naţii care anevoie deprind o altă limbă, lipsiţi fiind cu desăvârşire de-o asemenea vocaţie. Până şi turcii învăţaseră alte limbi...).

Seara, la închidere, ori dimineaţa, la deschidere, când trebuia să deie raportul ofiţerului de serviciu, ne îngrămădeam la uşa celulei ca să-l auzim pe Boisset cum raportează pe româneşte... „Drepsi!", apoi, molfăind foarte emoţionat: „Don' suleutenan', cameră şinşi, faşé-nchidereà, cu şaz detenuti".

— Cum? Cum ai zis? Ia mai zi odată, intervenea amuzat ofiţerul, iar Boisset repeta, aproape transfigurat de importanţa serviciului ce-l îndeplinea.

Toţi – cu excepţia bătrânului Bassy, care trecuse la islamism în urma unui amor pentru o beduină, când lucra în Algeria, unde i se acordase de către statul francez şi Legiunea de Onoare pentru merite deosebite – erau catolici fervenţi, mai mult creduli decât credincioşi. Era copilăros şi băuse-n viaţa lui – după cum însuşi mărturisea – un lac întreg de vin. Avea şi el ciroză dar, mai cumpătat la mâncare decât Delagnes, nu numai că n-a murit, dar se pare că s-a ameliorat considerabil cu severul regim alimentar la care eram supuşi. (Este şi închisoarea bună la ceva. Te vindecă de ciroză. Dar numai închisoarea comunistă!)

Avea un obicei nostim şi duios: confecţionase din lemn trei lopăţele, considerate de dânsul trei linguri: una pentru el, alta pentru soţia, şi alta pentru Fransinette. (Boisset servea ciorba nu cu lingura, căci se termina prea repede, ci cu lopăţica, prin scufundarea ei în conţinutul din gamelă, şi apoi lingea ceea ce se prindea, se lipea de lopăţică.) Înainte de a-şi primi porţia, când se apropia ora mesei, aşternea pe pat o batistă curată – asta vrând să-nsemne faţa de masă –, aranja cele trei tacâmuri, adică lopăţelele, cu grijă, pe marginea batistei, rostea un rozariu de laudă către Fecioara Maria, după care

începea servirea mesei, operaţie care dura ceasuri întregi, uneori până ce sosea cina. (În felul acesta avea impresia că mănâncă încontinuu, deci că se satură, şi făcea, totodată, ca, astfel, să-i treacă, mai uşor şi mai repede timpul.)

Înmuia, deci, lingura (adică lopăţica) în gamela cu ciorbă, după care o băga-n gură, lingând-o... şi tot aşa până ce gamela cu ciorbă se golea, după care îşi mânca, firimitură cu firimitură, şi sfertul de pâine.

Avea într-însul ceva din puterea oarbă, impetuoasă cu care francezii se aruncă-n luptă – precum galii lui Vercingetorix odinioară –, înspăimântător de creduli şi de nestăviliţi.

Bătrânul Bassy purta chiloţi cu un crac până la genunchi, iar celălalt până ceva mai jos de coiţe, având aplicate peste ei mii de potecuţe, unul peste altul. Ce erau francezii de zgârciţi, dar ce era el! Nu-i de mirare: maică-sa era scoţiancă. Era deci zgârcit şi-i plăceau glumele obscene, iar, ca să aibă senzaţia de îndestulare, proceda altfel decât Boisset: aduna mâncarea pe două zile – până ce se strica – şi o mânca apoi toată o dată. Apoi se culca şi, „sătul", mitralia din fund, neîncetat, toată noaptea. Husser, atunci, om pedant şi umblat în lume – fusese bucătar pe-un vas comercial şi era cetăţean elveţian –, îl apostrofa cu indignare. Bassy nu se lăsa... Îi replica violent, încât, nu rareori, cei doi bătrâni se încăierau în toată legea, cu aprindere

— Comment ça va, monsieur Bassy? (Cum îi, dom' Bassy?), îl aţâţam uneori cu întrebare insidioasă.

— Prost. Răspundea el cătrănit.

— Mais pour quoi? (Dar de ce?)

— ... Nu se scol pul, termina el, zâmbind, discuţia.

Cel mai simpatic dintre ei era, fără-ndoială, şoferul Louis Fontanais. Un breton vânjos, cu ceafă de taur şi braţele cât glezna, demn şi ruşinos, stângaci şi feciorelnic în gesturi, precaut să nu se facă de ruşine, cu un fel adorabil de-a se autoironiza, decent şi pudic, suferind cuviincios din cauza promiscuităţii în care trăiam, iertător şi iubitor de lucruri minunate – ca orice breton, credea în minuni şi era cu adevărat

catolic – iubit la rândul său de toţi, fără excepţie, mai ales de către turci.

Istorisea cu mare haz păţania de la Jilava, când l-au ciomăigit pe bietul Fontanais gardienii, din cauză că, neştiind ei cum anume să-i pronunţe numele, el n-a răspuns la apel, spre disperarea caraliilor care cutreieraseră de nu ştiu câte ori închisoarea, căutându-l fără să-i dea de urmă...

— Care eşti, mă, ăla, biserica şi botezătoarea mă-tii, (cu disperare) ăla, cum mă-ta te cheamă... Fontanfon, Fantanfa..., Fantonfa..., Anton Pan, Fontan-Fan...

Un profesor se apropie de hârtiile din mâna gardianului şi zice: „Fontanais, Fontanais..."

— A, oui, c'est moi (A, da, eu sunt), răspunde dumirit, cu aer mirat şi speriat, bietul Louis.

— Fontané, futu-ţi fântâna cui te-a născut... Aşa!... Şi umflă-i lui Fontanais cojoacele, rupe-i ciolanele... Noroc c-avea cioante zdravene, de marinar breton.

Când îi venea rândul să ţină pătura drept paravan înaintea hârdăului de murdărie, la ceasul de folosire a acestuia, el de un capăt iar celălalt deţinut de celălalt, Fotanais făcea acest serviciu cu un aer extrem de grav, plin de importanţă, solemn aproape, de parcă ar fi dus trena unei regine la o mare ceremonie.

Era la Mărgineni şi-o celulă de unguri, foşti plutonieri de jandarmi, condamnaţi pentru crime împotriva umanităţii, săvârşite pe teritoriul Transilvaniei de Nord în timpul administraţiei Horthy.

Retraşi şi sumbri, blindaţi într-un sistem de disciplină severă ori de temere, cuviincioşi şi tăcuţi, nu se apropiau de nimeni. Erau osoşi şi grei, unul aducând la mers cu un cal de pustă, cu schelete cionturoase, nu ştiau şi nici nu-şi băteau capul să deprindă vreo altă limbă. Nimeni nu ştia ce se-ntâmplă în celula lor. Era cea mai misterioasă... Printre

dânşii se afla un bătrînel foarte simpatic, glumeţ şi ghiduş, căutând mereu din ochi pe semenii săi ca să şi-i apropie. Singurul care s-a uitat spre noi, în timpul plimbării, şi care ne-a zâmbit.

Într-o zi au făcut gălăgie sălbatică. Credeai că se surpă tencuiala de pe pereţi, atâta de dur repezeau cuvintele pietroase din gură. Au bătut în uşă şi-au cerut cu vehemenţă răbufnită să fie scoşi din celula lor cei doi secui: Tamaş şi Piter. Secuii aceia erau, ce-i drept, cam suciţi din fire, iar uneori îi apuca un fel de turbare, din senin.

Făceau ce nu făceau aceşti jandarmi sumbri şi misterioşi, însă, că numai ce te pomeneai cu ei plantoane pe coridor, te pomeneai că intră-n celulă în chip de frizeri, că-mparţesc pâinea, ciorba, supraveghează curăţenia etc.

Mai târziu, la închisoarea din Piteşti, era să cunosc un alt grup de maghiari, format din Cögör, Balogh Demeter şi Iordaky.

Primul fusese preşedintele Màdosz-ului, rectorul Universităţii maghiare din Cluj, căsătorit cu o evreică deşteaptă. Deşi întrunea toate datele exterioare antropomorfice specifice rasei hunice: nas turtit, lătăreţ, ochii mici, băgaţi în fundul orbitelor, pomeţii brutal ieşiţi afară, carcasa osoasă şi vizibil cracoşâ, avea totuşi o fire blândă, îngăduitoare, incapabilă de-a leza pe altul. Era un înţelept, chiar dacă pe fond de niţică gogomănie. Se părea că tot ce gândea şi tot ce făcea pornea nu din voinţa sa, ci a nevestei sale. Zâmbea cu resemnare amabilă.

Balogh Edgar, profesor la aceeaşi Universitate de limbă maghiară din Cluj, amestec de şvab şi evreu – maică-sa profesoară, iar taică-său colonel în marina imperială, el căsătorit cu o slujnică din secuime, femeie vrednică, comunistă din ilegalitate, care-a făcut din el un luptător – era un fel ele paşoptist întârziat, caraghios de încăpăţânat, o vulpe mieroasă, o curcă mereu hulitoare, lată-n şale şi spurcată-n clonţ, robul fudul al celui mai obstinat şovinism. Şi, de fapt, maghiari, pe jumătate şi aceştia, erau numai fiii săi, iar el numai prin sentimente. Era maghiar nu prin părinţi, ci prin copii, prin cei ce i-a născut, nu

prin cei ce l-au născut. Şovinismul se pare că este un atribut al renegării şi-al convertirii. Zilnic se ruga reverenţios de gardieni să-l ducă la raport, la ofiţerul politic, unde teoretiza insistent asupra convingerilor sale de comunist şi lansa memorii către prietenul său şi-al lor, Dr. Pătru Groza, ca că-l graţieze (a mai fost condamnat pentru crimă de înaltă trădare şi graţiat, şi, chiar dacă ar fi fost condamnat încă de zece ori pentru aceeaşi culpă, tot graţiat ar fi fost, ba chiar decorat la urma urmei), memorii în care elogia politica guvernului de la Bucureşti, în care-şi exprima, subliniat, devotamentul său faţă de ţara şi poporul român, după care ispravă, întors în celulă şi necunoscând originea mea de valah, se pornea a cleveti și-a strecura venin uri parşive la adresa românilor, popor incapabil după dânsul de-a crea valori de cultură şi civilizaţie.

Băieţii lui făcuseră studii universitare, nestingheriţi, lucru care nu s-a întâmplat cu fiii condamnaţilor politici români, dar dacă le vorbeai pe româneşte se uitau la tine năuci şi respectuoşi, fără a manifesta interesul de-a pricepe cât de cât ceva în această limbă. Aceasta dintr-o dispoziţie pedagogică părintească. Tot atât de mult ca problema drepturilor ungureşti în Transilvania îl interesa şi problema propriei sale stări organice. De pildă, pentru ca terciul ori arpacaşul ori ciorba de varză să se asimileze total, pentru ca să nu se piardă nimic, de îndată ce termina de înghiţit conţinutul gamelei se întindea în pat, la orizontală, cădea într-o linişte absolută, provoca un vid intelectual în eul său pentru a nu afecta buna digestie şi asimilare a bolului alimentar şi stătea aşa timp de zece minute, după care se întorcea pe dreapta, unde iarăşi stătea în nemişcare perfectă alte zece minute, apoi pe stânga şi, în sfârşit, pe burtă; pe urmă se ridica şi-şi continua peroraţiile comunist-şovine, ca şi vizitele la politruc.

Era foarte elastic, având un dar deosebit de-a face genuflexii, ca-n spectacolele rococo. Ştia de asemenea să ponegrească cu rafinament.

Când a mers, de pildă, student fiind, împreună cu un grup de studenţi maghiari la Masarik, în vizită, el a observat că preşedintele

avea pantalonii descheiaţi şi-i miroseau atât ciorapii cât şi subţiorii, sărmanul. Aceste amănunte erau spuse pe un ton de şăgalnică compasiune faţă de...

Despre români spunea că: „Noi nu ne temem de ei... că avem o cultură şi-o civilizaţie şi-o tradiţie administrativă superioare”...

— Gândiţi-vă bine, îi răspund, s-ar putea să aveţi motive să vă temeţi. Mai gândiţi-vă şi mâine continuăm discuţia.

A doua zi:

— Domnule Mihadaş, gândit şi înţeles că aveţi dreptate. (Despre mine credea că sunt grec.) Trebuie temem de ei... De două virtuţi ale lor: de pula românească şi de democraţia românească.

— Explicaţi-mi, vă rog.

— Iată: dacă cineva vine-n Transilvania şi trece prin sate, acolo unde sunt mulţi copii, căţăraţi pe pom, gălăgie pe stradă, în curtea, acela sat românesc este. Unde unul, doi, pe prispa cocoloşit, acesta săsesc, sau unguresc este. După aceea, bărbat român mai bun este, bărbat ungur ţâfnos şi stupit. Femei unguroaice trage la bărbat român, căci mai omenos, mai iertător este.

— Bine, am înţeles. Dar cum stăm cu democraţia?

— Asta o chestiune mai trista este. Eu făcut armata Târgu-Jiu. Soldat simplu fost. Într-un zi, duminica fost, eu stat santinela la porta reghiment. La ora opt fost, sunat gorna, anunţat vizita general. Dis-de-dimineaţa eu văzut lângă cazarm un femei bătrân, forte bătrân, cu desag şi brobod. Eu lăsat stai acolo-n pace... Chind sunat gornist apărut trăsura frumosa tras de doi cai negri, nărăvaş. Eu cremenit la post, pregătit dai raport. Trasur însă oprit înainte intrat cazarma, general cu frunze pe chipiu coborât trăsura – bărbat frumos fost tare –, mers la bătrân femei care stat lângă zid luat la braţe şi sărutat, la ea. Bătrân femee mama gheneral fost, gheneral Carlaonţ. Şi asta făcut la mine a plânge... La Ungaria general din ţăranca nu exista, înca. Asta temem. Trebuie temem ei, democraţie lor.

Un altul, Tóth Kálmán, profesor de limbă şi literatură maghiară,

fost comandant de lagăr, condamnat de către justiţia din România pentru crimă împotriva umanităţii şi care, după ce a stat şapte ani în temniţă între români, nu a învăţat decât doar atâta românească: „Sus pe cer sunt multe stele, / Pe pământ sunt floricele, / Dar niciuna nu-i ca ochii mândra mele”. Atât şi nimic mai mult. Nu dorea să-nveţe, dar eu cred că nici în stare nu era.

Parcă duşmănea pe toată lumea. Era împotriva evreilor, dar şi a nemţilor împotriva comunismului ca şi a catolicismului, ca un adevărat profesor.

În ziua când i-a venit fata la vorbitor de la Oradea, a fost atât de fericit – o lăsase de opt ani şi-acum avea cincisprezece –, încât a împărţit întreg pachetul, cu toate bunătăţile dintr-însul, la toată celula, vărsând lacrimi din ochii lui naivi, peste mustăţile-i vitejeşti...

După ce au ieşit din temniţă – cu excepţia lui Kálmán –, restul ungurilor din Transilvania au fost instalaţi de guvernul român în vile, li s-au plătit despăgubiri, li s-au dat posturile pe care le-au deţinut înainte de arestare, li s-au dat chiar ordine, medalii şi tot felul de decoraţii, li s-a cerut scuze, li s-a sărbătorit ziua de naştere, soţiile lor au primit pensii speciale, de ilegalitate, iar copiii lor burse şi trimiteri în străinătate (de unde nu s-au mai întors), în sfârşit, au fost pupaţi chiar şi undeva... în timp ce banditul de mine, valah fiind – tocmai de aceea – şi încă dintre cei total adevăraţi, nemetisaţi nicicum, venit în România dintr-o altă Transilvanie, care este Macedonia, am mai stat peste termen încă nişte luni în temniţă (erau îngrijoraţi să nu cumva să mă repatriez în Transilvania grecească şi să mă piardă), a trebuit să şomez ani îndelungaţi, urmărit la tot pasul, ca o „pasăre bună de vânat”, de poterile şi potăile securităţii, ca să mă prindă din nou în laţ, lucrând ocazional şi sezonier unde apucam: la reparat şi asamblat de lăzi la Aprozar şi Fructexport, paznic la afumătorii de prune, cules de zmeură şi afine, totalizând borderouri la gestionarii de centre de colectare a fructelor (care ştiau să fure bine, dar nu ştiau să adune), iscălind când cu dreapta când cu stânga, când cu picioarele, când cu

gura poziţiile false de pe aceleaşi borderouri conţinând marfa furată de la cumpărători şi apoi împărţită cu miliţia, partidul, ministerul şi procuratura etc, la mestecat în cazanele de mare, cu inhalarea continuă a bioxidului de sulf, la săpat de fântâni cu echipa lui Cengheri, ţiganul din Sărata, parafinând, bioxidând, pulpând şi dogărind, asortând şi descărcând marfa pe la centrele de colectat fructe de pădure, făcând, iarna, pe şeful coloanei hipo la Senadroaia, dând la răstimpuri ore de română şi franceză (nu pentru mult timp, deoarece securitatea punea în vedere părinţilor să nu mai trimită pe copiii lor la un bandit ca mine pentru ore – unui evreu, Horovitz, nu i-a păsat de aceasta —), la călcat cu fierul mucavale la fabrica de confecţii „Flacăra" din Cluj, om de serviciu la şcoala de ucenici utilaje C.F.R., de unde am fost dat afară fulger în urma unui denunţ făcut la Direcţia Regionalei C.F.R. de către Breiner, securistul de la „Tribuna", denunţ în care se atrăgea atenţia asupra pericolului ce paşte pe viitorii ceferişti din cauza prezenţei mele printre dânşii... manipulant de marfă la I.C.R.A. (întreprinderea cu ridicata a produselor alimentare) timp de trei ani, unde am ajuns să fiu angajat datorită unei izraelite, Eva Lupaş, admiratoare de-a mea – aveam şi eu admiratoare – care deţinea funcţia de secretar al organizaţiei de bază acolo, pentru ca, în sfârşit (prin indulgenţa şi grija conducerii de stat şi partid, în urma rezoluţiei lui Dej prin care se întorcea spatele ruşilor, dar şi prin şantajul discret pe care l-am făcut eu ameninţând că voi cere repatrierea în Grecia în cazul că nu mi se dă un serviciu corespunzător studiilor pe care le-am făcut ca bursier al Statului român), să intru, în vara lui 1964, la Teatrul Naţional din Cluj, ca angajat temporar, cu sabia lui Damocles deasupra capului şi cu încă una: aceea a intransigenţei mele, pe postul de referent literar. 1100 de lei salariu, făcând în schimb muncă şi de secretar literar, şi de dispecer, şi de orice vrei, uneori chiar şi cea pe care trebuia s-o fac... A fost cea mai plină de nervi şi de umilinţă perioadă din viaţa mea, umilinţă resimţită cu atât mai tare cu cât orgoliul meu nativ cu greu o putea

suporta.

Italienii erau nişte buni camarazi de suferinţă. Erau demni şi cinstiţi, chiar dacă aceste două virtuţi aveau la ei un aer pronunţat de spectacol operetistic, erau duioşi şi săritori şi, mai ales, sfruntători faţă de conducere, ceea ce mi-i făcea din cale-afară de simpatici.

Erau iscusiţi, dibaci la tot felul de tehnii, ingenioşi şi violenţi. Confecţionau, din te miri ce, mici obiecte de artizanat şi, la cea mai mică lezare, explodau în vociferări gesticulate. Ei erau cei care iniţiau grevele, strigând în gura mare de la ferestre: „Viliachi, viliachi", adică laşii, laşii, la adresa celor care nu acceptau să intre-n grevă.

Luigi a păstrat pitită, el ştie unde, o bucată de intestin murdar, pescuit în porţia sa de ciorbă de varză cu „carne", până într-o zi când şi-au făcut apariţia în celulă nişte ofiţeri; unul era procuror-colonel.

Întrebând, berbantul şi prosperul colonel, cum ne simţim, Luigi i-a sărit înainte, aproape sub nas (încât colonelul s-a dat de-o parte de frică) şi, cu maţul între degete, agitându-i-l sub mustaţa Douglas, cu gesturi dansante, i-a dovedit în mod concret procurorului bunăstarea noastră, ca şi grija neprecupeţită a statului faţă de oameni.

— Eco, ci dano a mangiare cacato, declama Luigi, şi-i vâra sub nas maţul spurcat.

— Voi nu sunteţi oameni, voi sunteţi bandiţi, a decis procurorul.

— Va fan cullo, cazzo sporco (du-te şi te f...n cur, pulă spurcată), a replicat, gata-gata să-i pleznească fierea de ciudă, Luigi, colonelo dei coioni (colonel al coaielor), şi s-a suit în patul său, unde a continuat, ostentativ, să modeleze-n miez de pâine un ţigaret.

Îşi puneau totdeauna sentimentele-n scenă, gândurile, atitudinile. Papà Umberto Bellemo, atunci când afirma că Roma este capitala „de la podesta romana e de la civilità catolica" (a puterii romane şi a civilizaţiei catolice), ridica din mers piciorul cu peste treizeci de cm. mai sus, aşa micuţ şi burduhănos cum era.

Papà Bellemo suferea de inimă şi-a murit acolo, într-o noapte. Ştia că va muri, simţea cum îi dă târcoale moartea, tot mai de aproape, făcea chiar glume pe tema aceasta. Suferea şi cu sufletul şi cu trupul, dar nu se văieta, ba dimpotrivă, îşi persifla suferinţa şi sfârşitul, da cu bobârnace în moarte.

Nu-i părea rău de nimica, dar plângea după un câine de vânătoare pe care-l lăsase acasă singur, căci Umberto fusese mare vânător în viaţa sa.

Ultimul gând l-a trimis spre acel câine. Copii nu avea... Avea, în schimb, deşi era micuţ, mai micuţ decât Napoleon, când era liber, 130 de kg. greutate pământească. Atunci când se auzea strigătul cucuvelei pe zidul sur al mănăstirii de altă dată de la Mărgineni, papà ne atrăgea atenţia, mie, lui Luigi şi lui Aristide: „O auziţi?... Curva, pe mine mă cheamă, după mine strigă, porca putana (scroafa de curvă)".

Când un sergent de la infirmeria dreptului comun a venit să-i ceară nişte date biografice despre boala de care suferea, papà Bellemo iarăşi a glumit cu noi, spunând: „Luigi, Aristide, Teo, ăştia îmi fac formele de ieşire!"

Era din cale-afară de pedant şi de curat. Patul său era totdeauna mai frumos aranjat decât al unui elev premiat de la o şcoală militară. Lucrurile – câte le mai avea – îi erau aranjate ca-n trusoul unei fecioare, spălate şi fără niciun fir de praf pe ele. Pudic, nu folosea tineta în celulă; mergea la veceu când ieşeam cu ea s-o golim, şi pentru treaba mică. Mergea la veceu rar, căci n-avea după ce..., deoarece el nu mânca nici puţinul care ni se dădea.

Seara, când ofiţerul de serviciu şi cu sergentul Ciorobea au venit să facă închiderea, când ne-au scos pe coridor şi ne-au aşezat cu faţa la perete (căci aşa ne numărau, pe la spate) ca să ne numere, iar apoi să perchiziţioneze-n saltele, sub pături şi-n tinete, l-am rugat stăruitor pe papà Bellemo să rămână-n pat, căci se vedea limpede că-i este rău.

— Nu, a răspuns răspicat el, decât să strige la mine, mai bine vin cu voi.

S-a ţinut tare şi-a venit să stea lângă noi, cu faţa la perete, pentru a fi numărat şi el acolo..., pentru ultima dată.

N-am intrat bine-n celulă şi a şi-nceput să aiureze: „Ce dracu, mă Luigi, de ce ai vărsat arpacasul pe patul meu"... „Uite, mi-ai murdărit pătura. Bine-ţi stă"... şi ştergea cu mâna, nervos, petele imaginare de arpacaş de pe pătura perfect curată şi tot atât de perfect întinsă pe pat. În aceste ultime clipe, viaţa îşi arăta ultimele-i urme de murdărie.

Apoi, papà Bellemo s-a suit în patul său de la etaj şi-a rămas liniştit, cu ochii tulburi rătăcind departe. De la locurile noastre, noi îi urmăream tot în linişte, toate mişcările. A stat aşa, privind numai el ştie unde şi văzând numai el ştie ce, până la orele 10, când, brusc, s-a dat jos din pat, s-a dus grăbit la uşă şi-a-nceput să bată-n ea... Sergentul Ciorobea a descoperit vizeta şi, pentru că papà Bellemo se ruga de el insistent şi gâfâind să-l scoată la W.C., Ciorobea, după ce a mimat gâfâielile bătrânului, schimonosindu-le, văitându-le ca o ţaţă oţărâtă, i-a trântit vizeta-n nas: „Ce mă-ta vrei, mă, ce mă-ta... Du-te-n..."

— Îi este foarte rău, domnule sergent, a răcnit Luigi.

— Şi ce dacă, a răspuns Ciorobea, scărpinându-se-n...

(Era acest gardian un oltean aspru, milităros şi foarte chipeş. Strict în executarea ordinelor, ca orice tâmpit. Mai fusese şi caporal de gardă regală, aşa că... Când era el de serviciu, pătimeam amarnic Ne aplica legea la sânge, ca o muiere proastă. Era superstiţios şi-l preocupa... ideea existenţei lui Dumnezeu. Era temător din fire şi credea că dacă execută ordinele primite s-a împăcat şi cu lumea şi cu Dumnezeu. Într-o zi, având el despre mine credinţa cum c-aş fi filosof, adică un fel de vraci, datorită mutrei mele mereu morocănoase şi „meditative", m-a luat de-o parte, într-un ungher al solarului, în timpul plimbării, şi m-a întrebat aproape-n şoaptă:

— Dumneata, care eşti filosof, spune-mi, suntem numai între noi, există Dumnezeu sau nu?...

Ce naiba să-i zic? Să-i fac teorie despre argumentul cauzal, finalist

etc... ar fi fost ridicol.

— Aveţi copii acasă? întreb eu, în loc de răspuns.

— Da, am trei, a răspuns şi el.

— Atunci să ştii, că, dacă ai copii, există Dumnezeu. Şi continuu: pe copiii tăi îi chinuieşti tu aici, nu pe noi. Ţine minte!.

Din ziua aceea olteanul a devenit omenos cu noi, adică a început să trişeze regulamentul şi disciplina ce decurgea dintr-însul.)

...Papà Bellemo atunci, cu privirea rugătoare şi vocea vinovată, ne-a cerut îngăduinţa – cerându-şi ruşinat şi iertare – să folosească tineta de murdărie din celulă, că nu mai poate... „Iertare, iertare, vă rog", a zis şi s-a aşezat pe buzele tinetei, deşertând fulgerător dintr-însul tot ce mai era murdărie. (Cea mai curată dintre toate fiinţele din acest univers este moartea! Pedanteria excesivă, estetismul absolut, chintesenţa vieţii.)

Apoi, purgat de tot ce mai era otravă-n el, s-a suit liniştit şi anevoie în patul său, a scos din faţa de perină straie nouă, le-a îmbrăcat, peste cap – după ce a suflat asupra ei înlăturând cu mâna fel de fel de fire imaginare ce s-ar fi depus pe ea – a aşezat o şapcă, s-a rezemat cu spatele de perete şi-a stat în aşteptare, sub becul electric ce lumina deasupra capului său, de data aceasta ca o candelă de veghe.

Noi trei, în paturile de jos, îl urmăream cu atenţie infricatâ. Ni se auzeau bătăile inimii. Curând, papà Bellemo şi-a ridicat generos şapca, descoperindu-se înaintea noastră (a lumii) şi-a zis: „Domnilor... la revedere"! Şi-a aşezat din nou şapca-n cap şi-a înclinat capul pe dreapta, pentru totdeauna.

Luigi a bătut în uşa cu mânie.

— Ce vrei, mă, ce baţi aşa? a răspuns Ciorobea. – A murit... şi Luigi s-a lăsat podidit de furie şi de lacrimi totodată.

Ciorobea a deschis şi, când s-a dumirit despre ce este vorba, văzându-l pe papà Bellemo cum stă de frumos, cu capul înclinat pe dreapta, a desăvârşită nevinovăţie, şi-a acoperit, printr-un gest instinctiv, ochii cu coatele, a fugit pe coridor, s-a lipit de-un colţ şi-a

plâns acolo ca un nemernic.

Turci erau doi: Kiazim şi vărul său, Mustafa. Erau ei veri, după sânge, căci, sub raport social, primul era patronul, iar celălalt sluga. Kiazim era proprietarul unei nave comerciale, care acum staţiona uitată undeva prin rada portului Constanţa. A avut şi Mustafa un vas, tot aşa mare, dar l-a pierdut într-un naufragiu. A rămas deci sărac *(fucarà)* şi s-a angajat ca mecanic – şi ca orice-ai vrut – pe nava verişorului său. Era om bun, blând, cu un surâs capabil să-l dezarmeze chiar şi pe Ivan cel Groaznic, era prietenos, supus şi plin de pudoare. Celălalt era mofturos şi-şi dădea aere de boier. Era cam ţeapăn, deci caraghios; infatuat, deci redus. Mustafa, ciupitul de vărsat, în marea lui înţelepciune turcită, se împăca cu situaţia de argat şi respecta relaţia de rang faţă de vărul său, aici în puşcărie ca şi pe vas. Făcea de serviciu în celulă şi la golitul tinetei în locul lui Kiazim, îl servea pe Kiazim cu pâinea şi gamela la patul unde şedea cu picioarele cruciş sub dânsul ca sultanii, dându-i, bineînţeles porţia cea mai mare şi mai grasă. Îi cârpea şi-i spăla, de asemenea, rufăria.

Kiazim Agdohan (Vultur) îşi purta cu demnitate rangul... Mustafa înţelegea ce-nţelegea în sine-şi şi-şi făcea slujba ca un turc cinstit şi credincios, uneori zâmbind indescifrabil, cu nastradinească viclenie.

Era, alături de Waldemar, cetăţeanul suedez, de Günter şi de Fontanais francezul, cel mai îndrăgit coleg, cel mai de omenie om *(adam)* şi cel mai de nădejde prieten *(adas).* Adevărat copil al lui Alah!

La ora mesei, stând lângă Waldemar, alter-egoul său nordic după caracter, îi şterpelea acestuia, în glumă, pe nesimţite lingura din buzunarul de sus al zeghei, acolo unde berbanţii îşi poartă batistă albă.

Waldemar, după ce îşi aşeza tacticos gamela cu fiertură pe genunchi, stând pe marginea patului, lângă nedespărţitul de el Mustafa, căuta stăruitor şi mecanic lingura-n buzunarul cu pricina,

fără să-ntoarcă într-acolo ochii, iar Mustafa atunci râdea de el cu hohote... Râdeam bineînţeles şi noi de naivul Waldemar şi râdea şi el de propria-i hăbăuceală.

Acest Waldemar era un vrăjitor, având el corespondenţe orfice cu universul. Cânta într-una. Nu-l puteai scoate dintr-ale sale nici să fi tras în el cu „orga lui Stalin", având în permanenţă arborat pe faţa-i de copil un zâmbet neverosimil, transcendent, iar pe buze îi vibra mereu taina unui cântec, a unei amintiri. Compunea versuri pentru care apoi făcea şi muzica. Dacă îl întrebai ceva în legătură cu vreo problemă mai gravă, nu răspundea, ci ridica doar din umeri, aceasta însemnând pentru el răspunsul-limită la orice exigenţă a teoriei cunoaşterii.

Mergea lent, târând zgomotos după dânsul galenţii. Exasperat de încetineala şi calmul său imperturbabil, un gardian, într-o zi, i-a aplicat nişte cizme-n fund. Waldemar s-a prăvălit în labe. Apoi s-a ridicat lent, s-a scuturat de praf şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, cu aceeaşi încetineală târşâită, şi-a continuat mersul înspre celulă, fluierind alene un cântec cu zăpezi şi mesteceni din nu ştiu ce provincie minunată a Suediei, parcă Wermelai.

Putea să-l batjocorească cine cum dorea, să-l fure hoţii, să-l dezbrace pungaşii, să-l ucidă brutele... Avea el lumea lui în care trăia cu adevărat, se bizuia pe certitudini proprii şi nu se sinchisea de nimeni şi de nimic, mai ales de părerea şi fapta unor inşi ca Sincu, Ivănică, Ciorobea, Moldovan etc. Avea el taina sa. Şi-n această taină vedea ceea ce oamenii nu sunt vrednici să vadă. Ca asinul care purtase pe Isus în spate, era de mândru şi nepăsător.

În viaţa de-afară, se spunea că-i curgeau banii şi alte obiecte din buzunare, dar pe Waldemar nici că-l durea capul.

În ziua când cei doi turci şi-au primit de la magazie boccelele pentru plecare – era după târgul dintre Occident şi Moscova, când a căzut reţeaua sovietică de spionaj (cazul Petrov) şi s-a făcut schimbul de oameni: occidentalii predând în mâna ruşilor pe spionii ruşi, iar Moscova dând ordin ţărilor-satelite să elibereze din închisori pe

deţinuţii străini (troc de oameni!) –, înainte de a părăsi celula s-au oprit emoţionaţi, descoperindu-se amândoi în faţa patului meu, şi, luând cuvântul Kiazim, cu solemnitate mare, a vorbit:

— Bre, cafadar efendi Mihadaş. Alah vrut noi toarcem Turchia. 'Nainte plecat vrei spune la tine cuvânt frumoz. La Kiazim Agdohan şi la Mustafa estem de-acum, vrem şti mata, două patria: una de la naşterea şi de la sânge, Turkia, alta de la suferinţa şi de la prietenia, România. Nu uitam noi niciodată acest lucru...

M-am ridicat în capul oaselor – ceasul era deosebit – şi am ascultat cuvântarea, cu vădit efort ascunzându-mi lacrimile dar şi zâmbetul.

— Dar, a continuat Kiazim, vinovat nostra suferinţa, estem Baltagi pezevenghi. (General turc, care, ademenit la aşternut de împărăteasa Caterina a Rusiei, a cedat o mare şi hotărâtoare bătălie împotriva ruşilor, bătălie ce putea schimba radical drumul cotropitor al Rusiei). Dacă el, rufhian, nu culcat la pat cu mascări cadân Caterin părăteasam Rusia, pentru care cur Baltagi vândut bătălia, nu chinuit astăzi atâta om cârmâzi pezevenghi, nu stat pripon Kiazim şi Mustafa şi cafadar efendi... aisi...

Ne-am Îmbrăţişat şi ne-am sărutat. Mustafa mi-a zimbit îndelung. Port pecetea acelui surâs al lui Mustafa şi-acum în inimă.

Erau la Mărgineni şi câţiva austrieci. Nu cred să existe oameni mai simpatici şi mai oameni ca ei. Fericită sinteză între umanismul latin şi seriozitatea germană, între spiritul lejer, omenos al mediteraneanului şi sentimentalismul german, între rigoarea germană şi sociabilitatea latină.

Erau nemţi fără rigiditate şi latini fără zgomot. Afectivitatea lor nu era nici gravă, dar nici frivolă. Nu afişau corectitudinea la modul arogant, iar umorul lor se preta la şugubii, tocmai din spirit de solidaritate cu ceilalţi, ca să nu se distingă... Şparleau, de pildă câte o gamelă de terci când treceau pe la bucătărie – ca să fie-n ton cu viaţa

din închisoare –, fluierând cu candoare câte un lied, şi-apoi, bucuroşi de isprava făcută, îşi dădeau aere de viteji. Se bucurau de bucuria ta şi se întristau de suferinţa altuia.

Bulgari erau numai doi: primul, un frizer, un bulgar propriu-zis, având toate semnele proprii acestei seminţii, şi bune şi rele, adică: nasul cârn, ochii mici, vârâţi sub arcade, pometi laţi şi proeminenţi, gâtul scurt şi gros, gesturile rudimentare, firea tăcută, parcă mereu subversivă, conspirând, într-un fel de veghe enigmatică de fiară a pustiei pândită de primejdii, dar stăpânită şi de setea de-a ataca, afişând o politeţe dubioasă, vecină cu naivitatea şi credulitatea, gata-gata însă să se schimbe în cruzime, de-o pedanterie asemănătoare cu a ungurilor; iar al doilea: un trac propriu-zis, om de munte, robust şi neîncrezător în oameni, deşi dornic de prietenie, vânjos ca un urs şi muncit de demonul libertăţii. Se pricepea de minune, aidoma ţăranului român, să te tragă de limbă şi să-ţi ghicească toate gândurile, el rămânând ascuns şi nedezghiocat, îmbrăcat în acel aer de filosofie vicleană, de prostie jucată subtil. În ziua despărţirii, s-a uitat la mine lung şi mi-a zis-o: „Ni chirù Dumnid-zăl'i". (Ne-a pierdut Dumnezeu). Bănuiam eu ceva, simţeam că ceva mă atrage spre el, că ceva din firea lui este şi a mea, dar mă ţinea la distanţă şi nu-mi permitea să-mi lămuresc gândurile. O dată s-a mai scăpat către cineva cu o vorbă aromânească: „Va-ţ dau, va-ţ dau" (o să-ţi dau...), dar am crezut că-i vreo rămăşiţă rătăcită-n memoria lui din traiul laolaltă cu ceva macedoromâni.

Nu ştiu ce-o fi făcut, dar a încercat să treacă graniţa, fugind de la stână, în Grecia, iar de-acolo în lumea largă, dar, ghinion, după ce-a atins pământul Greciei, necunoscând legile orientării topografice, tot dibuind treceri şi cărări a nimerit tot în Bulgaria, unde a fost înşfăcat.

Nu s-a lăsat. A luat-o spre România şi-a nimerit, dar în puşcărie.

Urmărind cu atenţie mişcările acestui trac, când spre sud, când spre

nord, ca să scape de la pieire în faţa oceanului slav şi-a talazului bulgar (mai apoi şi-al celui grec) desluşim, dar înţelesul aceloraşi mişcări, executate de-o întreagă seminţie, de pe urma cărora s-a închegat şi s-a ales poporul român: macedoromânii şi dacoromânii.

Mai erau între noi şi doi englezi: unul pe jumătate, făcut de Carol al II-lea cu soţia inginerului de piane de la palat, englezul Sponder, iar al doilea, un bătrân distins, fără morgă nici filosofie.

Cearly era un tânăr simpatic şi de treabă, leit taică-său ca înfăţişare, şi se ocupa în viaţa liberă cu trafic de vite. Îi plăcea sa se laude cu naţionalitatea sa britanică, dar mai ales cu titlul de cetăţean al Majestăţii Sale Regina Angliei. Pe chestiunea aceasta şi pentru că ameninţa că Guvernul Majestăţii Sale va cere socoteala pentru tot ceea ce fac cu el aici, a încasat într-o zi o bătaie de toată frumuseţea. În ziua când se-ntâmpla să ne pice supliment, după ce se sătura cu arpacaş, odrasla regală se întindea în pat, cu palmele sub ceafă şi zicea: „Acum blăniţa unei femei tinere şi *Simfonia a V-a* de Beethoven".

Bătrânul – i-am uitat numele, parcă Russel – era liniştit şi demn şi manifesta o sinceră simpatie faţă de români. „Nu vă daţi seama de calităţile pe care le aveţi, zicea el. Puterea noastră de a răbda este o chestiune de educaţie, în timp ce puterea voastră, a românilor, este o virtute naturală. De ce oare n-aţi reuşit să creaţi o cultură şi-o civilizaţie ca a noastră?"

— Tocmai pentru că răbdarea noastră este o virtute naturală, dar, mai ales, pentru faptul că în timp ce Anglia este înconjurată de-un ocean, România este înconjurată de-un continent, i-am răspuns. M-a sărutat.

Era bolnav, nu-şi putea reţine lichidul intestinal (avea o dizenterie interminabilă, dar n-a apelat la vreun ajutor medical, nici nelinişte nu manifesta la ideea că putea să-i fie fatală holera, cum de altfel i-a şi fost).

Să spunem câteva cuvinte şi despre un evreu aflat la Mărgineni, Pohne Marcel, cetăţean german.

Se născuse în Germania, crescuse în Anglia, îşi făcuse studiile în Franţa, trăise în Rusia, contribuind intens la construirea socialismului acolo, perora marxist, dar gândea sionist şi era condamnat pentru niţel spionaj în favoarea Americii, precum şi pentru trafic de valută. În '45, primise sarcina, din partea guvernului sovietic, ca, după intrarea trupelor ruseşti în Franţa, el să fie cel care să conducă opera de curăţire – ecarisaj – a bibliotecilor franceze – mai ales aceea a Sorbonei – de toate cărţile cu conţinut contrarevoluţionar. De asemenea, în această calitate, trebuia să epureze Sorbona de toate elementele reacţionare, urmând să preieie apoi postul de rector, iar mai târziu, cel de Ministru al Educaţiei publice din Franţa. Răbda de foame, dar nu se lamenta şi îi scotea din sărite pe nemţi prin laitmotivul insistent, provocator, cu seacă insinuare: „La mine-n Germania, în Germania noastră, la noi în Germania"... Umbla cu capul în pământ, bălăngănindu-l uşor la dreapta şi la stânga, avea un rictus în colţul buzei prin care zâmbea unei vedenii de cine ştie unde sau sieşi şi era de o indiferenţă calmă, sigură, autosurâzătoare. Francezilor, de pildă, le spunea, cu linişte, că Franţa este o ţară multinaţională; nemţilor le spunea că sunt prostănaci şi primejdios de docili şi le vorbea de: „La noi în Germania"; românilor că sunt lipsiţi de demnitate, au cea mai săracă limbă şi cele mai coruptibile instituţii; ungurilor că nu sunt o naţie, ci doar o conştiinţă pe care au creat-o în mod forţat, artificios, etc. etc. Era serviabil şi, cu acelaşi calm cu care jignea, se ocupa de mulţi, învăţându-i limba engleză.

Se va întreba, şi pe bună dreptate, cititorul ce căutau atâţia străini în închisorile din România. Sărbii şi grecii, pentru că trecuseră clandestin

frontiera, ca să scape de „iadul condus de călăul trădător Tito” şi să se regăsească fericiţi în raiul stalinist; cei doi bulgari, tot pentru acelaşi motiv, dar nu de dragul raiului pe care-l aveau de fapt şi-acasă şi în aceeaşi porţie servit, ci dintr-un spirit nătâng de aventură. Francezii, italienii, austriecii, germanii, suedezii, englezii, chiar şi un american, după cum vom vedea ceva mai târziu, au fost condamnaţi numai şi numai pentru a-i folosi după aceea ca un fel de monedă de şantaj. Întâi şi-ntâi, nu erau persoane simandicoase, imune, ci nişte pârliţi de funcţionari. I-au cules de pe stradă, aşa într-o doară, pentru că erau necesari ca piese de schimb.

Stalin nu era prost, adică, la fel ca orice cretin, era foarte ager şi foarte viclean. El a dat ordin politrucilor săi din ţările „eliberate” să facă, adică să însceneze, câte un proces fiecărei ambasade occidentale. Nu se ştie când ai nevoie de atari deţinuţi, marfă bună pentru şantaj. El era, ca orice geambaş, şi un bun psiholog, cunoscând foarte temeinic mentalitatea, până la cele mai neînsemnate reacţii, a occidentului, umanismul lui de mătuşi decrepite, dar mai ales a conducătorilor de-acolo (umanism de care Stalin avea tot dreptul să-şi râdă-n mustaţă). Multiplele lui reţele de spioni şi de potăi strecurate cu dibăcie în lumea liberă puteau să sufere la un moment dat o defecţiune, o anume fracţiune a lor să cadă-n mâinile poliţiei adverse. Atunci, Stalin ar fi oferit pe deţinuţii occidentali, pârliţi, din închisorile ţărilor din răsăritul Europei în schimbul spionilor ruşi căzuţi în mâinile poliţiei de dincolo. Previziunea s-a dovedit a fi precisă... Lui Stalin îi ieşea pasienţa după plac. Se juca cu conducătorii europeni şi extrem-europeni cum te-ai juca cu nişte neajutoraţi de copii hidrocefali, cum un motan, pe cât de virlean pe atâta de feroce, cu nişte şoareci sau şobolani decrepiţi, bolnavi de milă dizenterică, de laşitate.

A căzut la un moment dat reţeaua de spioni ruşi condusă de Petrov. Motanul de la Kremlin a rezolvat lejer problema: un troc. În schimbul spionilor ruşi căzuţi în mina capitaliştilor, el a eliberat pe

jigăriţii cetăţenii străini occidentali ţinuţi în închisorile din România sau... (Nu ştiu dacă l-a recuperat şi pe Petrov, despre care se spune c-ar fi predat toate secretele reţelei lui americanilor. Cred ca da. Iar Stalin s-a lins copios pe bot şi s-a spălat cu lăbuţele, râzând cu desfăţ.) Adversarii lui erau făcuţi parcă cu degetul, nu cu...

3.

O dată, la Mărgineni, am făcut cunoştinţă şi cu ceea ce se cheamă „celula albă", după ce o cunoscusem la penintenciarul din Cluj pe cea neagră, care, în cazul de faţă, chiar albă fiind, nu se poate numi chiar antonimul celeilalte.

Procurasem nişte recuzită pentru scris: tăbliţa de placaj, un cui şi săpunul pe care-l aşterneam în strat peste placaj. Nu era admis. În cazul că erai prins cu aşa ceva asupra ta, se considera un lucru mult mai grav decât dacă ar fi descoperit armă de foc, tun. Se făcea anchetă, se dresau acte savante, se punea în mişcare întregul aparat de securitate – a statului, se dădea alarma, se sesiza C.C.-ul şi erai pedepsit exemplar.

Aici funcţiona o fabrică de mobilă. Mesele şi scaunele, după ce erau finisate, se aşezau pe nişte suporturi mici de placaj. Cum holul prin care treceam, când mergeam la plimbare, era plin de mobilă, eu am tras repede de sub un scaun o tăbliţă de placaj şi-am preschimbat-o imediat în tăbliţă de scris. Aşterneam peste suprafaţa ei un strat de săpun, iar peste acest strat, cu o aşchie sau cu cuiul, scriam versuri, maximum două strofe, una pe-o parte, alta pe cealaltă. (Ce bine ar fi ca toţi poeţii să fie constrânşi să-şi scrie poeziile în aceste condiţii, astfel nu s-ar încălca legea economiei şi-a concentrării maxime şi nu s-ar aluneca în galimaţie poetică şi inflaţie prozodică.)

Mai foloseam şi gamela, fundul ei, şi anume partea exterioară a fundului. Îl înmuiam cu apă, presarăm deasupra d.d.t., acesta se fixa

pe fundul gamelei şi astfel caietul de scris era gata confecţionat. Pe acest strat se putea scrie cu aşchia sau cu acul sau cu unghia.

Ni se dădea enorm de mult d.d.t., atât de mult că uneori pluteam într-însul ore-ntregi, ca nişte moroi. Unii dintre noi, mai slabi, se umflau la faţă, ca păduchii la corp înainte de-a muri. Difuzau asupra noastră praful d.d.t. cu pompele, aşa cum stropeşti pomii: pe faţă, pe haine, pe sub haine, peste tot. Ne purtau de grijă. Ne dădeau şi de rezervă. Din această rezervă, am folosit eu pentru a scrie.

A prins de veste administraţia. Am fost pârât la „politiţki ufiţir", iar de data aceasta – ghinion pentru mine – pe tăbliţă nu sta scris româneşte, ci un text în limba engleză. (Învăţăm engleza.) Descoperirea corpului delict a căpătat până la urmă proporţiile unei probleme de securitate naţională.

— Aaa, banditule, comunici cu cei de-afară! Arunci tăbliţe noaptea peste zid şi informezi...

În van m-am silit să le demonstrez că era vorba de ceva inutil şi inofensiv, de-o lecţie naivă, şcolărească de limba engleză. La cazul ultimului cuvânt, au sărit asupra mea şi m-au lovit îndesat, ca pe Sponder. Când gardianul Sincu şi cu încă unul dădeau peste capul meu cu pumnii, printr-o zvâcnire reflexă i-am aplicat celui dintâi o directă de dreapta, cum se spune în pugilistieă, în plex. Ce-a urmat după aceea să nu mă-ntrebi! (Dacă eram cetăţean român o păţeam, sigur, mai rău ca Dumitrache. Dacă n-aveam privilegiul de a mă considera printre cetăţenii străini, eram, fără dar şi poate, omorât sub călcâie, ca şarpele.) S-a sunat alarma, s-au strâns ca lupii, de peste tot, şi-au tăbărât asupra mea.

Era în ianuarie 1953; iarnă de pomină, cu zăpezi nemiloase şi geruri cuaternare. M-au apucat, aşa cum mă aflam, în cămaşă şi izmene – căci este mai cald să te acoperi cu hainele decât să dormi îmbrăcat într-însele – şi m-au aruncat în celula albă, într-o carceră. Celula aceasta este o celulă ca oricare alta, atâta doar că este golită de paturi şi i se smulg din ţâţâni ferestrele ca să intre liber gerul înăuntru şi

libertatea.

În celula albă se introduce o carceră neagră, dacă se poate cu vârfuri de cuie ieşite pe dinăuntru, în carceră se introduce vinovatul, care stă acolo, în ianuarie, până când îi expiră pedeapsa, ori până expiază.

Şi de data aceasta am fost cu noroc, datorită gardianului Nuţu, acest ţăran gălăţean brav, policeman de tip vechi, burghez, un Pristanda cu forţă de Hercule, pe cât de gălăgios în efectuarea slujbei, pe atâta de omenos, pe cât de aparent servil faţă de superiori, pe atâta de indiferent, chiar dispreţuitor în cugetul său cel bun şi mărinimos. Urla la noi şi ne ocăra ca să audă administraţia, dar tot urlând şi ocărând căra-n celularul nostru ciuberele cele mai pline când era de serviciu, aducea şi suplimente, de ne sătura de terci, arpacaş, cartofi şi varză. În timpul cât dura serviciul de scoatere a tinetelor la curăţat sau de distribuire a mesei, Nuţu consuma peste două pachete de ţigări, căci tot aprindea câte una, trăgea de două ori din ea şi-o arunca pe jos, pentru noi.

În cele trei zile şi trei nopţi cât am stat la „alba", alb şi eu, aşa în izmene şi cămaşă cum mă aflam, Nuţu – Nüţü, cum îi spunea, ţuguind buzele, turcul Kiazim – mi-a fost ca un trimis al lui Dumnezeu. Fereca bombănind celularul – ca să nu dea cineva incognito peste el –, dădea întâi drumul la sârbi, îi umfla de ţigări, le vorbea frumos şi, după ce-i vâra-n bârloage, deschidea celula mea albă, tot suduind şi răcnind. Dar mă scotea discret din carceră şi-mi spunea frăţeşte: „Hai, ieşi din carceră şi plimbă-te prin celulă în pas alergător ca să te dezmorţeşti, să te încălzeşti". Apoi, tot răcnind, îmi aducea o gamelă plină cu vârf cu terci fierbinte de la bucătărie, unde avea oamenii săi de încredere, terci dulce ca pentru hoţi, lăsa pe pragul celulei, din greşeală chipurile, o ţigară întreagă, aprinsă şi, până ce termina programul administrativ pe întreg celularul, secţia „Contrarevoluţionari", care dura cam o oră şi jumătate, eu mă plimbam prin celula albă, încălzit, hrănit şi cu ţigara între degete ca

un profesor. (Pedeapsa prevedea ca în cele cinci zile cât trebuia să stau la alba, să nu primesc decât doar o gamelă de apă caldă la zi drept hrană.)

Figura se repeta după-masă la cinci. Aşteptam apariţia lui Nuţu ca pe-a lui Sân-Petru.

Avea dreptate bătrânul englez când spunea că românii nu-şi cunosc virtuţile.

Când m-au slobozit de la alba – unde am stat numai trei zile şi trei nopţi, de celelalte două fiind iertat (le era teamă să nu mă curăţ) –, m-am încolăcit în patul meu din colţul celulei şi-am dormit mort timp de 24 de ore. Revenind la viaţă, privind înfăţişarea parcă spectrală a lucrurilor şi oamenilor din jurul meu, ce se mişcau ca-ntr-o înălţare la cer, am început deodată să îngân un lied în fiinţa mea şi l-am tot îngânat până ce liedul a devenit cântec, apoi cântare, şi la urmă o imensă pajişte de flori, sonoră.

Din când în când îşi făcea apariţia prin curtea închisorii câte un rus. Noi îi spuneam „trimisul apostolic". Era lesne de recunoscut: burduhănos, cu obrajii revărsaţi peste maxilarele jurasice, bărbia dublă, atârnând abundent peste piept, ochii, îngropaţi vizionar între pleoape groase, albaştri, cu respiraţii întretăiată de gâfâieli, cu nişte buzunare enorme la haină, din care scotea mereu, înfulecând, mestecând sumar, înghiţind de-a valma: ba mere, ba chiftele, ba chifle, ba portocale, ba biscuiţi, prăjituri, marmeladă, colţuri de pâine, bucăţi de carne, pere pergamute, şunci etc., ca dintr-un adevărat hău al bunăstării umane. Pe pieptul-pântece îi sălăşluia lanţ gros, de aur – de la ceas.

După o astfel de vizită urma de regulă un regim de înfometare pentru noi. A urmat şi festivalul tineretului, în care timp, din cauza dizenteriei, aşa cum am mai spus, cei bătrâni şi cei slabi s-au curăţat, iar comandantul închisorii s-a sinucis.

Într-o zi m-a lovit dizenteria festivalului şi pe mine. Eram sigur că voi muri, ca şi ceilalţi. Am dat atunci cu galentul după procurorul militar, înjurându-l, ca să mă uşrez, înainte de moarte, scuipându-l. S-a speriat ca un borfaş şi-a ieşit repede afară din dormitor. Din ordinul său m-au depus la „infirmerie".

Cum s-a petrecut? Tovarăşul procuror, intrând în celulă şi văzând că eu nu mă ridic de pe pat întru întâmpinarea măriei-sale, a întrebat în scârbă:

— Cu ăla ce-i?

— Aa, ăsta-i unul dintre ăia care aşteaptă să vină americanii, i-a răspuns gardianul.

— Până să vină ei, mă, banditule, zice către mine, noi v-am lichidat pe toţi.

Dar în aceeaşi clipă i-a venit peste cap, zburlindu-i chipiul, galentele:

— Ieşi afară, porcule, borfaşule, am urlat demential, şi el a ieşit. Tu să le săruţi picioarele şi alte cele americanilor, căci ei ţi-au pus galoanele de colonel pe umeri, iar pe mine m-au vândut de rob şi m-au întemniţat, am mai adăugat eu, ca pentru mine.

M-au dus deci la „infirmerie", unde, în urma unei greve a foamei, cu urlete şi ameninţări vehemente, a lui Giony, un cetăţean american, fără un picior, de care se temeau şi-i acordau regim special, care amenința că-i va spânzura cu mâna sa proprie la Nürnberg, care cerea să-i deie voie să telefoneze la ambasada americană ca să trimeată medicamente, altmintrelea îi făcea vinovaţi de crimă de omor, mi s-a administrat penicilină şi-aşa am scăpat pentru nu ştiu a câta oară de la moarte, Giony fiind de data aceasta mâna duhurilor mele protectoare.

Acel Giony Naghy era un tip ieşit din comun: un mister. Sinteză completă a celor trei naţionalităţi conlocuitoare în Transilvania – căci era şi român, şi maghiar, şi sas –, vorbind la perfecţie cele trei limbi– ceva mai slab maghiara –, s-a angajâat de tânăr în organizaţia Hitler-Jungen, apoi a intrat în serviciile S.S., cu care prilej ajunge în Belgia.

Italia, Norvegia, iar la urmă aviator (aşa zicea legenda despre el, cel puţin) în armata U.S.A., în care calitate ar fi luat parte la bombardamentele asupra Ploieştiului şi-a Bucureştiului, unde avionul pe care-l pilota s-a prăbuşit, iar Giony şi-a pierdut cu această nenorocită întâmplare piciorul drept. Umbla deci în bastoane şi-un singur picior, fapt pentru care italianii îi spuneau „il zopo", iar francezii „le boitu".

După asta ajunge – spunea tot legenda – conducătorul unei coloane de spionaj care acţiona atât pe teritoriul României, cât şi pe cel al Ungariei, în slujba americanilor, este descoperit, judecat şi condamnat la de două ori muncă silnică pe viaţă. (N-au cutezat să-i aplice pedeapsa capitală.) Dar, aşa condamnat la de două ori muncă silnică pe viaţă cum era şi numai într-un picior, Giony a reuşit să evadeze din subsolurile de la Interne, iarăşi a fost înhăţat, a făcut o parte din pedeapsă la Aiud, iar acuma, beneficiind de cetăţenia americană, se afla între noi, ceilalţi străini, la Mărgineni.

Se afla între noi, dar trăia altfel decât noi. Primea raţia de alimente după cum scria la carte (şi ştim noi cum se scrie în cărţile ruseşti şi-n ce fel se respectă cele scrise), dacă nu i se dădea ceea ce scria la carte intra în greva foamei şi urla ca o fiară, de se strângea uneori la zidurile închisorii tot satul, crezând că se întâmplă moarte de om acolo, avea celulă separată, era scos zilnic la plimbare timp de un sfert de oră – tot după regulament – şi, pentru că nu i se luase dreptul de-a munci prin sentinţa de condamnare, a cerut – şi i s-a permis – să i se instaleze-n celulă şi-un fel de mic atelier, unde el îşi pierdea mai uşor şi mai util timpul. Clocotea de vitalitate, vorbea debordant, chiar şi de unul singur, cânta puternic şi frumos, tânjea dureros după trup de femeie (când noi ceilalţi de-abia o găseam pe propriu-zisa ca să urinăm) şi era gras şi vânjos ca un taur. Soţia lui era doctoriţă prin Suedia, avea un frate cică ofiţer în aviaţia U.S.A., iar eu unul nu cred ca acel Giony să fi murit acasă, de moarte bună. Toţi îl urau şi-l pizmuiau, îl detestau şi dispreţuiau, dar pe Giony-l durea-n coate de toată această stare de

spirit la adresa lui. Era, din acest punct de vedere, un american adevărat: avea de toate, putea să rămână indiferent (chiar indolent) la ceea ce gândeşte şi simte restul lumii despre el.

La mine ţinea în mod deosebit. Eram singurul a cărui prietenie aproape că o implora. I-o ofeream, dar fără căldură, dintr-o omenească slăbiciune, ca să nu-l jignesc cumva în îngrozitoarea lui singurătate de om.

A intrat şi-n greva foamei pentru mine, sacrificiu de neconceput la un om obişnuit să mănânce foarte mult şi foarte bine, pentru care traiul îmbelşugat, ca la orice american adevărat, este raţiunea fundamentală în viaţă. Ei n-au, şi nici n-au avut, probleme în faţa cărora să trebuiască să renunţe la viaţă pentru rezolvarea lor. Acele probleme le-au rezolvat alţii atunci când se părea că ar fi putut să le aibă. Da, mi-a salvat viaţa prin acel gest şi-i rămân îndatorat...

Un amănunt ciudat: niciodată nu l-am surprins să privească-n pământ, ci totdeauna undeva sus şi departe. Îşi dilata paranoic pupilele şi vedea la distanţe neîngăduite nouă. Ce anume? N-are importanţă. El trăia acolo, în acele spaţii şi dimensiuni extraterestre şi se simţea foarte bine. Restul nu contează.

La o grevă a foamei pe care am făcut-o mai multe celule la câtva timp după aceea, ofiţerul politic m-a dojenit spunând:

— Dumneata ar trebui să fii ceva mai recunoscător. Te-am scăpat de la moarte.

— Pentru că m-aţi scăpat de la moarte, vă rămân cu recunoştinţă; pentru că vă purtaţi însă inuman cu oamenii, mă alătur grevei colegilor mei.

Cu ocazia îmbolnăvirii mele, mai ales după mutarea mea la „infirmerie" – un fel de groapă a morţii –, Mustafa turcul a plâns: „Cafadar Mihadaş plecat Alah", spunea el, între lacrimi şi printre zăbrele, lui Zdru Aristide, compatriotul meu, om de o inflexibilitate de Cato bătrânul, plătind el această inflexibilitate cu ratarea vieţii. Pentru Aristide, principiile stăteau mai presus decât realitatea.

Avea totuşi, câteodată, viaţa de aici, aruncată în afara vieţii, clipele ei de reculegere şi elevaţie. În ciuda înscrierii lui de viu, omul câştiga totuşi aici sentimentul unei autoadânciri ce atingea ultimele limite ale memoriei, ale fiinţei, cucerind starea individualităţii pure, a purităţii absolute, frizând învecinarea cu Marele Mister. Erai atunci doar o stare muzicală, starea de rugăciune mută, de transcendere discretă a vieţii şi de pulverizare orfică-n mistica aureolă de deasupra feţei acestei lumi. Strivită şi umilită în totalitatea ei, viaţa se răzbuna, recuperându-se în esenţă. Ateul mărturisea că l-a găsit aici pe Dumnezeu, renegatul, străinul faţă de ai săi îşi cunoştea aici fraţii şi părinţii, soţul ingrat şi neatent descoperea, într-o stare de pietate, faţa cea adevărată a soţiei, descoperea, în sfârşit, aici, în acele clipe de graţie, pe Isus, pe părinţi, pe prieteni pe soţia sa.

Oglinzile în care se arătau, la acea oră, îndepărtatele chipuri întristate sau surâzătoare erau însuşi trupul Nirvanei care ni se dezvelea ca-ntr-o fermecată, fantastică anamneză.

Zăpezile aici cădeau altfel... Nu cădeau, ci veneau... Veneau parcă peste un univers de cenuşi, de amintiri, de locuri sfinte, de morminte dragi, de cupole de bazilici şi mausolee, de câmpuri peste care s-au dat, cine ştie când, bătălii, veneau ca pentru o mare nuntă mistică, de recontopire spiritual-erotică, de reîntoarcere în tot ceea ce a fost şi nu mai este.

Ploile aici nu erau ploi, ci innumerabile căi ce duceau toate spre cele de dincolo. Degetele mâinilor care scormonesc insistent în ţarina mormintelor. Cântec murmurat al morţilor, al osemintelor, al fosforului din ele, răscolit.

Vânturile, după ce ne frământau sufletele, ca pe-un aluat pregătit pentru pâinea de Paşti, ne acopereau sub pulberea drumurilor ştiute, sub toată singurătatea istoriei şi-a poeziei lor. Ne acopereau muţenia sub polenurile risipite ale primăverii, sub mireasma pământurilor ţării, sub pătimaşa voluptate a lui August, sub mantia toamnei în care

ascunde vedenia regretelor şi-a pustiei, sub odăjdiile de var, de azur şi de roşu eleatic ale iernii.

În primăvara lui 1952, pe la sfârşitul lui martie, vânturile au bătut aici cu atâta înverşunare, încât am avut sentimentul că vor ridica temniţa, cu temelii cu tot, s-o mute şi s-o ducă pe-o altă planetă... Acele vânturi de peste acel început de primăvară veneau, nu-ncape îndoială, de pe alte galaxii.

„... Deasupra porţilor singurătăţii mele,
Grele vânturi ridică pe pustii
Ale tăcerii flamuri cenuşii...

Las'să ridice, muie să vibreze,
Elly! Ellyl,
Peste fluide cripte cu făclii..."

Aici am colindat mai copilăreşte decât când eram copii. Cântecul avea aici alt miez, cu alt gust pentru cerul gurii noastre, amar. Nălucile din Noaptea-Aducerii-Aminte aveau altă înfăţişare, cu alt surâs, de-o bunătate şi-o dulceaţă nelumeşti şi neţărmurite. Abur aromitor, ca-ntr-o biserică neslujită se ridica de pe florile uscate peste mormintele din noi, iar o columnă de fum misterios stăruia la căpătâiul ultimei noastre odihne.

Aici înceta orice poveste, lăsând în urmă, precum şarpele-şi lasă cămaşa, doar relicva poeziei, iar noi treceam, cu cea mai de preţ a noastră zestre, într-un fel de stare de autoaudiere imnică.

Iată de ce, mai târziu, hărţuit de tot felul de laşităţi şi necazuri aveam să-mi doresc, cu nespusă nostalgie, demnitatea şi curăţia celulei, hieratica libertate a carcerei, suferinda ei neprihană.

PITEŞTIUL ŞI ELIBERAREA

1.

Ţi se urăşte să şezi mereu în acelaşi loc. Ajungi să nu te mai suporţi, nici pe tine, nici pe cei din jurul tău. Nu ne mai puteam suferi. Deveniserăm nervoşi, ne ofensam, ne hârâiam, ne băteam chiar, din senin. Li s-a urât şi lor de noi. Doreau să scape de grija noastră. Nu-i deloc comod, ba-i chiar periculos să păzeşti nişte străini. Cu ai tăi n-ai probleme. Poţi să-i baţi, să faci experienţe, să-i omori, nimănui nu dai socoteală decât aceluia care îţi porunceşte să baţi, să omori, să torturezi. Reclami pe asasin la alt asasin, de deasupra lui pe scara ierarhică. Reclami o vătămare la cel ce te-a vătămat. Cineva te schingiuieşte şi tot lui îi ceri să-ţi facă dreptate, ucigaşul fiind şi făptaşul crimei, şi judecătorul ei. Aşa se petrec lucrurile în socialism, ca-n orice regim despotic, faraonic, de data aceasta cu mult mai multă temeinicie şi rigoare ideologică, fiindcă toate bunurile aparţin – cu evidenţă absolută – unei singure autorităţi, inclusiv (şi la fel) propria ta persoană. Nu îţi convine, te sinucizi.

Ar fi vrut ei să ne bată, dar, când ridicau mina asupra noastră, frica le-o oprea la jumătatea drumului. Asta, trebuie s-o recunoaştem, nu era viaţă pentru ei. Să nu poţi nici măcar să-njuri... Situaţia ofiţerilor şi-a gardienilor de la Mărgineni era vrednică de plâns. Să nu poţi tu nici să loveşti, nici să-njuri, sa nu-ţi potoleşti în niciun fel pofta de-a avea sentimentul că eşti tare, că eşti cineva! Era lucru trist! Tovarăşul politic Moldovan a tratat cu sârbul ca şi cu un român şi şi-a pierdut viaţa. Dacă sârbul acela ar fi fost român, ehei! tovarăşul Moldovan nu

numai) că n-ar fi primit nici-o pedeapsă, dar cu siguranţă că ar fi fost avansat în grad – ca unul care-şi înţelege sarcinile – şi-ar fi primit şi decoraţie. Aveam regim de străini, eram privilegiaţi. Prea era concentrată atenţia ambasadelor străine asupra acestui cuib de năpârci de la Mărgineni...

Deci, ca să ni se piardă urma şi ca să ne mai păzească şi alţii, să vadă şi ei cât de greu e să mănânci pâine străină, într-o zi ne-au încărcat bucuroşi într-o dubă şi ne-au descărcat în curtea închisorii din Piteşti.

Despre şederea aici, la Piteşti, de unde s-au tras, ca de pe vasul „Aurora", primele salve de tun anunţând declanşarea reabilitării în puşcării, vom relata doar câteva situaţii mai bizare şi vom evoca nişte figuri omeneşti mai originale.

Vom începe, cum e şi firesc, cu directorul puşcăriei, căpitanul Mândreş, bărbat măsliniu, candriu şi balaoacheş, voinic şi deştept nevoie mare, fost geambaş de cai, geambaş de vocaţie, vocaţie moştenită din moşi-strămoşi... Nu puteai să-ţi dai seama de cine anume-şi bate joc, în gândul său, mai mult: de cei pe care-i ţinea cu străşnicie sub lege ori de cei ce i-au dat în mână legea. Avea o uimitoare intuiţie a oamenilor, era viclean – poate că uman – şi ieşea din problemele mai încurcate cu mare iscusinţă. Un gardian care nu mă înghiţea îmi făcuse raport cerând izolarea mea pe cinci zile, pentru motivul că am cutezat să mă reazim de perete când dispoziţia era să stăm la marginea patului, cu mâinile pe genunchi muţi şi nemişcaţi, de la orele cinci, când suna la cazarmă deşteptarea, până seara la zece, când se suna, tot la cazarmă, stingerea. Nu admitea conducerea ca noi să ne rezimăm de peretele celulei, în timp ce apărătorii Republicii fac instrucţie, muncitorii lucrează-n fabrici, iar colectiviştii agonisesc hrana ţării. Just. Ar fi fost o evidentă inechitate, chiar dacă noi de-abia ne ţineam pe picioare de foame. Bandiţii n-aveau voie să huzurească în timp ce clasa muncitoare şi avangarda sa nu precupeţesc nimic pentru... Logică de fier în faţa căreia Aristoteles părea un moftangiu

mic-burghez.

Deci, am fost dus în beci, cu încă vreo 10, la izolare. Urma să rămân aici pe ciment, în ţinută marocană, timp de cinci zile, neprimind drept hrană decât o gamelă de apă caldă la zi, iar la trei zile, una cu ciorbă. Pâine deloc. Deja se cam ştia că sunt român şi mi se aplica, discret ce-i drept, un tratament de băştinaş.

Ne-am adunat stog, toţi unsprezece, într-un colţ al beciului, vânţi unul într-altul ca să ne fie cald, bine. A doua zi, pe la orele 11 şi jumătate, apare, cu gura mare, morunul, bau-bau, bulibaşa, aşa era poreclit Mândreş. La o comandă urlată, ne-am adunat cu toţii, tremurând în izmene, înaintea sa, ca la armată. A întrebat la rând, pe fiecare, înjurându-l, ce-a făcut de-a ajuns la izolare. Unul a încercat să explice că nu-i vinovat.

— Nuu, borfaşule! Cloanţa, că dacă nu, îţi fut una-n gură de te umplu de căcat de sus până jos, i-a răspuns Mândreş.

A ajuns în dreptul meu. Nu ştiam cum anume să stau, ce să fac ca să nu mă-njure.

— Cu dumneata ce-i aici? schimbă brusc ţiganul tonul şi vorbirea. Eu nu ştiam ce să răspund, căci nu ştiai ce gândeşte şi ce replică te aşteaptă... N-apuc să bâlbâi ceva că el reia: Eşti un neserios. De ce nu-ţi vezi de treabă şi superi pe gardieni?... Ştiţi foarte bine că eşti bolnav de plămâni în ultimul grad (intuiţia premonitorie genială la Mândreş, de diagnostician fără seamăn, căci, într-adevăr, fără ca eu s-o ştiu, fără ca să cer o aspirină măcar vreodată de la stăpânii noştri, aveam o cavernă de toată frumuseţea la plămânul stâng), m-a dojenit el (viclean!), şi dacă mai stai încă patru nopţi pe ciment, în izmene, te cureţi; iar eu răspund de viaţa voastră. Statul democrat popular – perorează el mai departe – vrea să vă redea societăţii şi familiilor sănătoşi. Eşti om cu carte şi nu-i frumos ce faci. Nu-ţi stă bine. Hai, dute-n celulă, şi să nu mai dai ocazie...

Unuia îi sosise odată, în pachet, şi-un borcan cu miere. Ofiţerul de serviciu, Dragomir, a opinat ca mierea să fie returnată, pentru că este

un aliment de lux, dar Mândreş a răspuns: „Aiurea! nu-i lux, e medicament... Să fie trecută mierea la infirmerie, ca doctorie, şi de-acolo să i se dea omului, în fiecare zi, câte o lingură".

Avea apucături ereditare, manii atavice. Aducea-n grădina închisorii iepe la montă şi-i făcea o nespusă plăcere să apuce cu mâna proprie limba de clopot întărâtată a armăsarului, ca să-o vâre înăuntru, în născătoarea ruşinatei patrupede. Aducea însă, tot la montă, la montă personală, noaptea, în biroul său de director, pe câte-o fată de la dreptul comun, ispravă pentru care, după ce mai marii lui l-au lăsat să-şi petreacă în voie, la ceasul util pentru ei, mi l-au judecat pe Mândreş şi l-au umflat pentru nişte ani, în închisoare.

Când sosea câte un lot nou de bandiţi, îi încolona pe două rânduri şi-i supunea la un scurt, amuzant interogatoriu:

— Cum te cheamă?

— Cutare şi cutare.

— Pentru ce ai fost condamnat?

— Pentru aşa şi pe dincolo.

— De unde eşti?

— Din Bucureşti.

— Ce stradă?

— Colentina, să zicem...

— Care parte, stângă ori dreapta?...

(Oamenii erau triaţi după starea lor socială, şi Mândreş cunoştea dosarul fiecăruia. Viclean, lăsa impresia că pe cei cu stare socială modestă îi trece la dreapta, iar pe chiaburi, burghezi, boieri, la stânga).

— Dreapta, răspundea omul, având impresia că ghiceşte gândul lui Mândreş, crezând că-l prinde cu gluma şi că-l trece la dreapta...

— Atunci treci în mă-ta pe stânga, răspundea căpitanul, zâmbind de replica pe care-a dat-o, că n-a fost păcălit.

Pe Mariana, gardianca de la secţia femei, o fugărea şi o culca pe coridoare, ca pe-un soldat nărăvaş pe câmpul de instrucţie, fie ziua, fie noaptea, când venea în inspecţii inopinate, pentru astâmpărarea

mădularelor în trupul hoaţelor de la dreptul comun.

— Culcat, poruncea el, drastic, dar şi-n glumă oarecum.

— La mine, fuga marş! Înapoi, fuga marş! Culcat! La mine, fuga marş. Şi iarăşi: Culcat! La mine, fuga marş, iar la urmă, oprind-o în poziţie de drepţi smirnă, obiecta: Ce-i, fă, cu grădina aia de zarzavat din capul tău?

Mariana avea, într-adevăr, o ditamai claie de păr roşcat în cap, des şi încâlcit, şi nu-i stătea rău! Mândreş o iubea şi făcea această instrucţie cu ea din simpatie şi din glumă. Era poate un fel de a o aduce-n aşternut, un fel de a o curta.

Mariana era frumoasă, ca o zeitate dacică.

— Ia mai dă-ţi, fă, cu ţăsala prin capul ăla flocos... Apoi trecea în birou, unde peste câtva timp apărea, sfioasă şi tulburată, cea mai albă şi mai zăcută dintre fetele de jos.

Avea şi spirit inventiv Mândreş. A făcut o inovaţie pe care Ministerul de Interne n-a brevetat-o pe motivul că năştea timpi morţi. Ca să nu se-nfunde closetele, Mândreş a dispus să li se acopere borta cu un fel de tablă ciuruită, care să nu permită trecerea murdăriei decât după ce era fărâmiţată şi strecurată încetul cu încetul. Astfel, în timp ce unul scremea, un altul, cu o lopăţică-n mână, tot mesteca de zor sub dânsul, fărâmiţind, zdrobind, terciuind mărunt bolul, în aşa fel încât să se poată cerne prin tabla ciuruită şi să nu permită înfundarea closetelor. Uneori găseam pâlnia veceului plină cu vârf, lăsată aşa de celulele anterioare, mai şmechere. În această situaţie, zdrobitul, sfărâmatul, mestecatul şi strecuratul erau o corvoadă infernală. Cu o mână ne acopeream ochii, cu o cârpă ruptă din cămaşă ne legam peste nări şi ne angajam în muncă până ce o duceam la bun sfârşit.

Ilie, cizmarul, cel fără niciun dinte-n gură (i-i curăţaseră pe toţi gealaţii de la Interne), veşnic surâzător, cu ochii mari, cenuşii, atâta de bun încât îţi provoca milă, omul care nu ştia ce-nseamnă să superi pe

cineva, care-şi dădea surâzând pâinea pe două ţigări, care vorbea cu evlavie despre soţia sa, era cel mai citit om din câţi am cunoscut în viaţă şi-i făcea o nespus de mare plăcere să ne povestească, toată ziua şi chiar toată noaptea, istorii din cărţile citite. Ne adormea pe toţi cu poveştile lui şi nu-şi dădea seama, furat de vraja istoriilor, că oamenii adormiseră de mult, continuând să povestească peste trupurile noastre adormite, ca un bard din vechime peste un câmp de morţi. Rămânea singur, în capul oaselor, până dimineaţa uneori, băsnind vedeniilor, ca un aed orb.

În noaptea de Crăciun, după ce se gândea concentrat intens la ai săi, la soţie şi copil, se ridica, trecea pe dinaintea fiecăruia dintre noi surâzând fericit, oprindu-se în dreptul fiecăruia, ca şi cum ar fi vrut să-ţi spună: „Ştii, am fost acasă! Mi-am văzut băiatul şi soţia! I-am sărutat... Sunt bine, sănătoşi, îşi petrec seara de Moş Ajun...”

Apoi se ghemuia în colţul patului şi, închis acolo ca într-o ramă, nimbat de acelaşi zâmbet netulburat, cânta cu vocea stinsă, nimbată şi ea, până târziu, în zori, colinzi.

Într-o zi l-au chemat la grefă, cu amabilitate de canalii. S-a bucurat ca un copil, surâzându-şi mulţumit la gândul că va găsi, cu acest prilej, mucuri de ţigări în scrumierele domnilor. Dar s-a întors repede, fără mucuri şi fără acea ghirlandă a surâsului său egal, continuu pe faţă. La grefă, domnii i-au spus simplu, scurt, sadic: „Nevastă-ta te-a părăsit”. Apoi, către gardian: „Du-l în celulă”.

Bietul Ilie era dărâmat. Trei zile a refuzat să mănânce, n-a scos o vorbă, n-a cântat, n-a povestit. (La mulţi dintre condamnaţi le soseau scrisori de-acasă, dar după ce politrucul scormonea prin ele cu ghearele, cu pliscul, cu rât ul, cu copitele... după ce se amuza şi-i înjura pe bandiţi, arunca scrisorile la closet. Într-un singur caz, însă, te chema să-ţi aducă la cunoştinţă conţinutul scrisorii, când în scrisoare ţi se vestea o nenorocire, când nevasta divorţa de tine, aşa cum a făcut şi cu Ilie pantofarul.)

Am încercat să-l încurajez: „Nu lua în seamă, nea Ilie. Băiatul a

ajuns la vârsta când trebuie să intre la şcoală... Dacă soţia nu divorţa nu-l primeau pe băiat la nicio şcoală. A făcut un divorţ de ochii lor, ca să-l scape pe copil de năpasta ce apasă asupra lui din cauza ta şi să poată să se înscrie la o şcoală. A fost înţeleaptă. Nu te supăra, căci îl superi pe Dumnezeu. Bucură-te, nea Ilie..." Şi Ilie s-a bucurat şi şi-a regăsit zâmbetul şi pacea sufletească şi iarăşi a început să ne povestească.

Într-adevăr, aşa a fost cum am presupus eu. După ce dăduse divorţ de Ilie, femeia a putut să primească o slujbă de muncitoare la o fabrică de ciment, la lopată, de unde primea trei sute de lei, iar copilul a putut urma în continuare şcoala, de-abia după ce o rudenie de-a ei, din celălalt colţ de ţară, fără copii, l-a înfiat, schimbându-i numele şi biografia.

S-a întâmplat să stau câteva zile la izolare împreună cu un fost şef de secţie la Siguranţa statului, secţie care răspundea de mişcările şi activităţile comuniştilor din România. Eu fusesem izolat ca să mă mai cuminţesc, să-mi mai „tacă gura-aceea spurcată", după cum se exprimau ceauşii închisorii, iar colegul meu de singurătate, mâhnit de taciturn, mocnind a foc înăbuşit în sinea lui, n-a vrut să-mi spună numele, dar, într-o noapte infernală, copleşită de ploi afară ca şi în teritoriile pustii ale sufletelor noastre, domnul şef de secţie la fosta Siguranţă a dezlegat baierele ce-i înlănţuiau până atunci clocotul dinlăuntru şi mi-a spus:

— Mă duc să-l alung din rai. Poate că în felul acesta scapă de iad şi soţia mea.

— Pe cine? întreb eu, în şoaptă, deşi ploaia de-afară înghiţea orice sunet.

— Pe porcul ăla... pe banditul ăla... pe tovarăşul Luca.

— Vai de mine, tresar eu a scârbă şi-a teamă jucată, cum se poate-aşa ceva?

— Îl am la mână... Mâine poimâine va fi alături de noi, aici sau poate mai adânc, sub noi, *ad inferos.*

— Ba nu. Sa nu-l aducă printre noi. M-aş simţi jignit şi n-aş vrea să ajung, din deţinut politic, asasin de rând.

— Îi fac de petrecanie reapănului!

Ce se întâmplase?

Fostul şef de secţie lucrase cu Luca în timpul când răspundea de comunişti, îl avea deci la mână, cum se exprima dânsul... Cu ce? Vom vedea mai departe.

Îi venise într-o zi soţia la vorbitor şi i s-a plâns amarnic. Nu primea de lucru, nu avea ce da de mâncare celor trei copii. Era ocolită de toată lumea. Şi-a plâns înaintea lui cu lacrimi şiroaie şi suspinuri adânci.

El, şeful, a rugat-o să nu mai plângă, să se liniştească şi i-a poruncit să meargă la domnul ministru Vasile Luca şi să-l roage s-o ajute.

Femeia s-a dus, dar s-a dus degeaba. Excelenţa sa, tovarăşul (de colaborare cu siguranţa până de curând), nici vorbă să o primească în audienţă.

Biata femeie a venit a doua oară la vorbitor (cei condamnaţi pentru activitate intensă împotriva clasei muncitoare – care clasă, muncitoare?! –, adică foştii poliţişti, se bucurau de un regim privilegiat, având şi dreptul la vorbitor) şi s-a plâns şi mai amarnic decât la data anterioară de necazurile prin care trecea.

Omul ei a rugat-o atunci să meargă a doua oară şi să spună la secretar să anunţe pe Excelenţa sa, Tovarăşul Ministru, că vine din partea cutăruia, adică a dânsului.

Femeia s-a dus din nou, dar de data aceasta nu numai că nu a fost primită, dar a fost tratată şi cu nişte înjurături tovărăşeşti, şi cu câteva vârfuri de pantof de lux în fund, zdravene, mânioase, tot dintr-alea... tovărăşeşti.

Vine a treia oară la vorbitor, toată numai jale şi lacrimi. Bietul om a mângâiat-o cum a putut şi i-a spus să meargă acasă liniştită, că „ne va ajuta cumva Dumnezeu” (care Dumnezeu? Poate că al lui Luca şi-a altora ca el, căci altul nu există...).

Deznădăjduită, femeia s-a întors acasă la copii şi la necazuri. Soţul

ei însă a cerut urgent audienţă la ofiţerul politic al închisorii şi s-a dus la el. Acolo a cerut să vorbească – pentru că are de comunicat lucruri extrem de importante – cu şeful securităţii din judeţ. După nicio oră, o maşină neagră oprea-n faţa închisorii. Din ea se dădea jos un tip gras şi vânjos – adevărat tovarăş –, şi, glonţ, în biroul ofiţerului politic, unde după câteva minute se înfăţişa şi fostul şef de secţie de la fosta Siguranţă.

— Vă rog să mă duceţi la fosta mea casă, din satul cutare... căci am a vă arăta documente valoroase. Documentele se află acolo, şi numai eu ştiu unde anume.

I s-a îndeplinit dorinţa. Ajunşi la fosta lui casă – acum confiscată –, omul a scos câteva cărămizi din peretele camerei de dormit, iar de dincolo de ele s-a ivit în lumină un dosar... al naibii. Erau, în copie, toate denunţurile pe care Vasile Luca, comunistul încercat, le făcea, în timpul activităţilor sale comuniste neabătute, împotriva tovarăşilor săi de luptă din aceeaşi sferă de activităţi. Dosarul cu originalele ajunsese în mâinile potentatului de-acum, care-l distrusese... Nu s-a gândit, neghiobul, că poliţistul de meserie putea să îşi rezerve şi pentru sine, pentru nu se ştie ce eventualitate, una copie.

După ce a alungat-o pe femeie cu picioare-n dos, a început febril acţiunea subterană, subversivă, în stil specific, de lichidare a banditului care îndrăznea să trimită soţia pentru ajutor tocmai la dânsul.

Înainte însă de a lua el în secret legătura cu medicul închisorii, cu vreun sergent cu ofiţerul politic cu vreun alt chemat în atari probleme gingaşe, luase legătura omul nostru cu Şeful securităţii din judeţ, acesta a intrat în posesia dosarului Luca, dosarul a ajuns sus de tot, la consilierii apostolici ai Kremlinului, aceştia au adiat doar un semn către ucenicii de la Bucureşti. Luca a fost mutat disciplinar de pe postul de ministru pe cel de deţinut, a fost anchetat tot în stil specific, judecat, tot în acelaşi stil, şi condamnat la moarte. Apoi, nu se poate şti din ce considerente, pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe

viaţă.

Probabil pentru că după cum ne învaţă cea mai avansată filosofie, marxist-leninismul, „munca înnobilează, iar capitalul cel mai preţios este omul”.

Lucrurile se petreceau în zilele de la Victorie încoace, nu prea multe, când Ana Pauker cerea insistent efectuarea unei revoluţii de sânge, cu sânge... (După ce Stalin Djugaşvili îi omorâse soţul, ea, Pulcheria, a devenit, prin revelaţie, o şi mai înverşunată revoluţionară. Într-adevăr, moartea transfigurează, aşa încât şi asasinarea soţului ei, inginerul Pauker, a transfigurat-o de tot.)

Zile şi, mai ales, nopţi de-a rândul, s-a dezbătut problema revoluţiei de sânge în ţara noastră – unde s-a pomenit revoluţie fără sânge?!. aşa ceva ar fi însemnat o gravă abatere de la principiile ei fundamentale şi ştiinţific fundamentate –, care trebuia împlinită urgent şi necesar. Elementar necesară.

— Şi cum? a întrebat, îngrozit şi el de data aceasta, Pătru Groza.

— Îi lichidăm pe toţi cei din închisori – în special intelectualii – şi – sorbind din paharul cu whisky concomitent şi din ţigara, şi ea de import – mai lichidăm încă vreo zece mii – tor intelectuali de preferinţă – din cei de-afară.

Pătru Groza atunci (lucrurile mărturisite aici mi-au fost relatate de altcineva, deci nu am fost martor ocular... la desfăşurarea lor) a suferit de insomnie – cinste lui –, a cugetat şi socotit el în fel şi chip, cu mintea lui priapică, s-a reîntors la iluminata, după moartea soţului ei, Ana, şi i-a spus răspicat, ardeleneşte, că aşa ceva nu-i cu putinţă a se face. El se opune.

Ăst timp însă, prin sângele nostru, cei din temniţă, îşi purta, noapte de noapte, fantoma albă moartea. Ne bântuia somnul, puţin şi chinuit cum era, şi rătăcea printre aducerile aminte din străfundurile memoriei, tăcută, ca printre morminte.

— Ceva se va întâmpla cu noi în zilele ce urmează, a zis într-o dimineaţă învăţătorul Cilipiu. Altfel nu se explică de ce cu toţii visăm

pe cei morţi şi ne bântuie aceeaşi nelinişte... Ori ceva de rău ori un rău pe care-l ocolim.

Aşa s-a petrecut alungarea din rai a lui Vasile Luca şi-aşa am scăpat noi fericita ocazie de-a fi trimişi în chip de îngeri, de către Ana, în rai.

2.

După, şi mai ales în cursul conferinţei la nivel înalt de la Geneva din 1953, tovarăşii gardieni şi tovarăşii ofiţeri, o dată cu preschimbarea lui Malenkov din premier sovietic în om, s-au preschimbat şi dânşii din monştri în oameni. Iar noi ne-am schimbat din bandiţi în „domnule"! Asta tam-nesam, peste noapte.

Ni s-au dat cărţi poştale să scriem acasă, ni s-au dat ţigări, hrană ca pentru oameni, într-o bună zi a intrat în celule tovarăşul procuror, mirându-se el foarte că nu ni se citise până atunci regulamentul închisorii, şi ne-a spus că nimeni nu are voie să ne insulte sau să ne lovească sau să ne spună „bă" sau „banditule", ci numai „domnule deţinut"... Noi trebuia să ne adresăm lor cu „Dumneavoastră", iar ei nouă cu „dumneata". Ca să ne asigure de cele spuse cum că sunt adevărate, ne-a citit el personal regulamentul.

În cadrul înţelegerii de la Geneva, era vorba să se facă vizite bilaterale între cele două lumi ale globului, aşa cum a fost el împărţit la talciocul de la Ialta, între Stalin şi *Rusfelt.*

De teamă ca nu cumva vizitatorii să tragă direct la puşcării şi să ne vadă în halul în care eram – nişte cadavre albe, exact culoarea varului de pe pereţi la faţă – au luat măsuri rapide de preîntâmpinare a vreunei greşeli politice. Mica potemkinaclă a fost pe loc confecţionată. Oamenii mai subţiri, cu precădere cei care cunoşteau limbi străine, au fost scoşi din celule şi instalaţi în camere. Aici, în aceste camere, urmau să fie conduşi, ca-ntr-o rezervaţie, eventualii oaspeţi vizitatori din occident și... să poftească să nu le placă modul în care erau trataţi

deţinuţii politici din România.

Nouă, ăstora izolaţi în rezervaţie, ni se servea masă de la restaurant, după listă. (Fireşte că mâncarea tot la bucătăria penitenciarului era pregătită, iar lista era bătută la maşină, în batjocură, la birou.)

Primeam dimineaţa, la dejun, cafea cu lapte, salam şi gem; la prânz trei feluri, iar seara două. Pe paturi au apărut cearceafurile, lângă paturi noptiere, veioză, în fine, cărţi de citit, creioane şi hârtie de scris... Mai pofteşte şi spune că nu-i bine... Ori, mama ta de bandit, pentru care Republica a făcut atâta cheltuială, îndrăzneşte şi spune cumva adevărul, că, mă rog, asta-i înscenare sau că nu eşti mulţumit...

Păcat că această stare de excepţie n-a durat decât, nici mai mult nici mai puţin, cât a durat drumul de la Geneva la Moscova al lui Malenkov, după care a fost destituit din funcţie, angajamentele iscălite de el considerate nule şi neavenite, iar Bulganin şi cu Hruşciov au revenit la politica dintotdeauna a Moscovei.

Pumnii, pălmile, pulanele, vârful cizmelor au reintrat în acţiune, cu forţe înnoite, fălcile, spinările, fundurile şi căpăţânile bandiţilor au fost expuse din nou la noi încercări, iar înjurăturile de mamă, Dumnezei, Hristoşi, cruci şi evanghelii au început a curge din nou gârlă peste noi.

Reveniserăm la starea de bandiţi, vârâţi şi ţinuţi ermetic în celule, şezând acolo înfricoşaţi precum clinii prinşi în căruţa hingherilor.

Când ni se turna fiertura de varză cu maţe nespălate în gamelă şi gardianului i se părea (i se părea numai) că strâmbi cumva din nas, îţi trântea cu polonicul în cap: „Nu cumva nu-ţi place?... Mă duc să-ţi aduc numaidecât de la restaurant, uite-acuş", şi-ţi trântea cu polonicul în mutră.

În această scurtă perioadă de timp, sensibilă, şi-a făcut apariţia la birourile închisorii domnul Mihai Ralea însoţit de alţi doi tovarăşi, cu

scopul de-a sta de vorbă cu episcopul Leu, care se afla şi el acolo închis, şi să-i facă eventuale propuneri de colaborare, în cazul că înţelegerea de la Geneva devenea – din nenorocire pentru ei – realitate.

I-au făcut într-adevăr propuneri de colaborare, în numele salvării patriei, a iertării greşelilor, a uitării trecutului, a frăţiei creştine, a binelui obştesc. Se cunosc în această privinţă talentele de orator ale lui Mihai Ralea. Dar episcopul Leu a refuzat cu demnitate. Ralea şi-a sporit argumentele, gestica şi peroraţia, dar în van. Leul a rămas leu.

Întors în celulă a povestit minunea ce i s-a întâmplat. Deţinuţii au râs, alţii s-au cătrănit. Leu însă blestema cu mâinile ridicate duhovniceşte-n aer, de zor, dar cu mare seninătate pe faţă, că domnii tovarăşi, în frunte cu conu' Mişu Ralea, stând pe sofale, înfulecau de zor din nişte tartine delicioase, fără a-l pofti şi pe el la o îmbucătură măcar. „Bată-i, Doamne"!

Colaborarea era una, iar tartinele alta.

Probabil că înfulecatul tartinelor făcea parte dintr-o anumită strategie, era o tactică de a-l aduce pe Leu în ispită, de a-i dovedi că dacă se dă pe voia lor va mânca şi el ca lumea, dacă nu, atunci să poftească la gamela cu zeamă de arpacaş. Şi iată că, în pofida behaviorismului lui Pavlov, leul s-a întors la gamelă, refuzând tartinele cu icre.

Într-o noapte a fost zarvă mare-n închisoarea de la Piteşti şi mare năpastă pe capul nostru. Mândreş era disperat: înjura şi ameninţa cu împuşcarea pe subalterni. Am stat până în zorii zilei în picioare, cu faţa la perete şi mâinile la spate. Ce se întâmplase?... Un pui de ţigan, delincvent minor, ager în minte şi cu trup şerpesc, şi-a strecurat binişor, întâi căpşorul printre gratii, apoi, tot binişor, şi-a strecurat şi corpul subţirel, s-a prelins de-a lungul burlanului de scurgere, a urcat ca şobolanul, pe celălalt burlan, – nesimţit de nimeni, a escaladat zidul

şi s-a dus acasă, unde s-a simţit foarte bine, între ai săi.

L-au căutat peste tot, în toate găurile şi ungherele... Nimic. Nicăieri. Întâi au făcut numărătoarea, de mai multe ori, până s-au dumirit cine anume lipseşte. Doamne-ţi mulţumesc că n-a fost vreun bandit politic! Iar au scotocit peste tot... „O fi evadat", i-a dat unuia prin cap.

— Repede acasă, boilor, ce staţi! Adresa şi repede acasă, urla în iureş Mândreş.

S-au ridicat, înarmaţi cu puşti, arme automate şi grenade, s-au dus în pas alergător şi-au asediat cu străşnicie casa ţiganului, de la marginea oraşului, stând el la până până dimineaţa, până se crapă de ziuă, ca să debuşeze la asalt asupra inamicului... Tocmai când îşi luau inima-n dinţi să se arunce-n iureş asupra casei ţiganului, s-au vestejit brusc, le-au căzut braţele la vale, privind bucuroşi şi dezolaţi totodată cum puiul de ţigan ieşea liniştit din casă, cu o boccea peste umăr şi se-n-drepta spre dânşii.

Au tăbărât, cu ofiţeri cu tot, asupra liniştitului puradel şi l-au imobilizat pe loc. El s-a mirat puţin.

— Unde mă-ta te duci, mă? întreabă Mândreş, răsuflând.

— La puşcărie, unde să mă duc, don' căpitan, mâncaţi-aş... răspunde copilul.

— Şi de ce, biserica mă-tii, ai fugit?

— Păi, mi-a fost dor de-acasă, de fraţiorii mei, mânca-ţi-aş...

— Cum mă-ta ai ieşit mă? pe unde mă-ta?...

— Am să vă arăt, don' căpitan, am să vă arăt îndată. Mândreş l-a bătut uşor pe umăr, cu vădită simpatie, chiar cu mândrie.

Când au ajuns la puşcărie, ţigănuşul le-a arătat cum anume a evadat. S-a făcut reconstituirea.

Mândreş a dat atunci ordin să se mai bată peste ferestre încă patru bare de fier: două orizontal şi două vertical.

3.

În anul 1955, a venit amnistia pentru cetăţenii străini, printre care, legal, mă aflam şi eu. Amnistia a fost urmarea divulgării de către Petrov a reţelei de spionaj rusesc şi-a unui şantaj. Dă-mi tu pe ăia, că eu ţi-i dau pe-ăştia.

Aşadar au început să părăsească închisoarea, spre ţările lor, rând pe rând: sârbii (nu toţi), francezii, italienii, nemţii, turcii (toţi), grecii, ungurii, bulgarii (nu toţi). Eu am rămas în continuare în celulă. Nu le convenea plecarea mea şi căutau să o oprească..

Au trecut aproape şapte luni de când ceilalţi cetăţeni străini îşi redobândiscră libertatea, iar eu continuam să şed tot la Piteşti, oarecum disciplinar. Mă azvârliseră într-o celulă cu nişte tineri, condamnaţi la câte 10 până la 12 ani temniţă grea, pentru „Crimă de război împotriva paşnicului popor indochinez". Mă resemnasem în ideea că va trebui să continuu puşcăria cine ştie până când anume. Printre aceşti ciudaţi copii ai aventurii, care, trecând graniţa şi ajungând la Viena, s-au înrolat aici în Legiunea Străină (francezii aveau aici un birou de înscrieri), m-am simţit minunat. Erau doi maghiari, doi saşi, trei români. Căliţi prin luptă, uniţi laolaltă prin primejdiile ce trebuiseră să le înfrunte alături pe pământuri străine, înfrăţiţi printr-un regim de disciplină excesivă, aceşti flăcăi m-au cucerit prin admirabila solidaritate dintre ei, ca şi prin sobrietatea bărbătească a comportării. Ca şef de celulă se nimerise a fi un alt băiat, chiar din Piteşti, Manea Eugen, unicul fiu al unor oameni modeşti şi cinstiţi, el muncitor feroviar, ea casnică.

Eugen fusese secretar U.T.C. înainte de a intra la zdup. Fiind însă cinstit – ca şi părinţii săi – şi curajos şi demn, a păţit-o. I-au ridicat carnetul de membru, l-au judecat cu asprime, l-au eliminat din liceu, apoi i-au întins o cursă şi l-au băgat la puşcărie.

De fapt, vina-n fond a lui Eugen era aceea că a refuzat să fie ticălos,

să-şi pârască colegii, prietenii, iubita... să se opună la acordarea de pedepse celor capabili şi nevinovaţi, la exmatricularea celor cendrăzneau să spună adevărul... în sfârşit, să-şi terorizeze profesorii, părinţii...

Fiind el şef de celulă, având faţă de mine un respect de neînţeles, precum şi o tenacitate drăcească, Eugen raporta, şi la deschidere, şi la închidere, şi la ora mesei, şi pe coridoare când ieşeam cu tinetele la program, în sfârşit, ori de câte ori avea ocazia: „Don' sergent, don' şef, don' sl'ent, don' căpitan, să trăiţi, permiteţi-mi să raportez... Domnule procuror, avem un caz aici şi vă rugăm să..."

— Măi Eugen, îl rugam cu, lasă-i dracului... De la cine ceri tu dreptate şi cui? Nu vezi că procurorul ăsta cefos, care a venit, chipurile, în inspecţie, nu e decât un abator îmbrăcat în uniformă? Ce mi-i Mândreş, ce mi-i el, ce mi-i Chirion... ce mi-i oricare altul dintr-ai lor.

— Lăsaţi, dom' profesor, ştiu eu ce fac. Apoi, rinjind în felul său, cu mânie îndârjită: Îl cunosc... E de-aici, din Piteşti. A fost avocat... A fost înainte mare liberal. Îl cheamă Stamatiu... (sau aşa ceva). Acum e procuror comunist. Este cumsecade, chiar dacă viclean. O să vedeţi că vă rezolvă problema. (Eu nu numai că nu ieşisem o dată cu străinii, după cum s-ar fi cuvenit, dar îmi expirase şi termenul de pedeapsă şi tot pedepsit rămâneam.) Aţi auzit ce-a răspuns după ce i-am explicat situaţia cu dumneavoastră, când stăteaţi turceste-n pat şi nici nu vă sinchiseaţi de el?... Că-n douăzeci de' zile veţi primi răspuns. O să vedeţi că aşa are să fie. Cunosc eu omul. Apoi Eugen s-a urcat în patul său de la etaj, unde, cu privirea pierdută departe şi cu stihia sa bărbătească tulburată, îşi cânta obişnuitul repertoriu de cântece populare: *„Foaie verde, foi mărunte/ Mândra mea sprâncene multe"...* sau*:.. Hai pitiş, pitiş, pitiş, /Colo-n vale-n aluniş"...* Sau: *„Vară, vară primăvară/ Toate plugurile ară"... „Cine te-a făcut pe tine,/ ITudoriţă nene"... „Cât de dragă mi-eşti tu mie, /Maria neichi, Mărie", etc.*

Nici nu ne mergea rău. Primeam zilnic, datorită cunoştinţelor lui

Eugen printre gardieni şi-a felului hazliu de-a vorbi al lui Ghelner, supliment de mâncare. Eram o celulă protejată şi simpatizată de toţi: noi, băieţii din Vietnam, Eugen şi cu mine.

Înainte de-a trece la ultimul capitol şi de-a ne lua rămas bun, cuvine-se a ne aminti aici de încă patru persoane: un aviator, un armean (secretarul unei organizaţii masonice din Bucureşti), un cocoş pe nume Cyrano şi un curcan pe nume Falstaff.

Primul stătea toată ziua la zăbrele – celula în care locuia se afla la etaj şi se putea observa clar de la a noastră, care se afla la parter – cu privirea nostalgic pierdută în depărtările înalte. Din când în când îşi mişca uşor capul spre dreapta, precum un vultur şi-l mişcă alene când ceva nu-i convine, acolo, pe stânca muntelui. Şi omul nostru avea într-adevăr înfăţişare de vultur, cu ochi departe scrutători sub sprâncenele mari şi-n-câlcite, sumbre, cu nas puternic şi uşor încovoiat, adulmecând la mari distanţe, cu o linişte şi-un calm în mişcări şi-n întreagă arătarea sa aidoma măreţiei unui condor atunci când îşi întinde aripile deasupra norilor – omul nostru gândea deasupra timpului – ca să doarmă, la miez de noapte.

Ai fi zis că scrutează piscurile aureolate-n alb ori încinse de luminile asfinţitului ale munţilor Făgăraşului, dar nu: fiinţa lui plutea mult mai deasupra şi mult mai departe, făcea lupinguri, acrobaţii, planări, picajuri vertiginoase, înălţări fulgerate... Şi iarăşi revenea, adunându-şi asupră-şi aripile, să se odihnească-n peştera din stânca muntelui

Era aviatorul fără egal nici reproş, cutezătorul şi iscusitul zburător Agarici, cel despre care ieşise şi un cântec din care mai reţin doar atât :

„A plecat la vânătoare Agarici,
A plecat ca să vâneze bolşevici.
Foaie verde, hob secară,

Mândră-i pasărea când zboară.
Alelei, alelei!
Pui de vulturi, puişori de zmei."

Ca un vultur în colivie stătea acum zburătorul peste văzduhuri de altădată, Agarici.

Armeanul avea, ca toţi armenii, nas proeminent, barba deasă, albastră, buzele groase, senzuale, ochii migdalaţi, negri şi sprâncenele dese. Ducea-n spate vreo cincisprezece ani de ispăşit, dar eu cred că...

Cică ar fi divulgat nişte secrete în calitate de secretar al acelei grupări secrete, nu spunea unde, iar acuma, cam bănuind ce-l aştepta, îşi permitea să divulge mai departe nişte treburi mai mult hazlii decât importante.

Mie unul, de care, nu ştiu de ce, se ataşase, aproape se lipise, în căutare de apărător, îmi spunea multe... Dintre acestea una merită relatată, şi anume ceremonia de primire-n ordinul masonic a unui fost profesor de logică de la Facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti.

Aflând el că eu am studiat filosofia la Bucureşti şi că deci l-am audiat şi pe reputatul logician, mai ştiind că sunt şi puţin scriitor, deci că-l cunosc pe Şerban Cioculescu, într-o seară, când afară ploua îngrozitor, a venit la mine-n pat şi mi-a împărtăşit din taina ceremoniei de primire în astfel de confrerii.

În cazul de faţă, neofitul era logicianul. Câţiva tipi mascaţi te introduc într-o încăpere misterioasă, aranjată ca un fel de interior de templu, cu strane la dreapta şi la stângă şi culoar printre ele. În strane stau, îmbrăcaţi în nişte pelerine ca de Ku-Klux-Klan, cu glugile trase până peste ochi, aproape învăluind toată faţa, nişte cavaleri tăcuţi, având săbii la cingători, sub pelerine. N-apuci să faci trei paşi că te infioară prezenţa unor flăcări care se agită între nişte coloane de

marmură, înaintea ta. Te opreşti brusc, flancat de cei ce te însoţesc în tăcere, iar de undeva din necunoscut o voce te avertizează tenebros: „Dacă vei trăda secretele noastre vei arde între coloane". În clipa aceasta se întrezăreşte între coloane, cuprins de flăcări, un fel de vedenie a unui schelet.

Înaintezi alţi vreo zece paşi, printre stranele din care te urmăresc umbrele învăluite-n pelerine şi, în starea de şoc în care te afli, urmează un alt şoc: drept în faţa ta apare o groapă, iar în groapă stă întins un schelet care râneşte la tine. Te opreşti din nou, înfricoşat, umbrele din strane ies spre tine cu săbiile întinse, ţi le aşază cu vârfurile-n piept şi, în poziţia area aceasta de spirit, depui jurământul. Aceeaşi voce tenebroasa te avertizează din nou că dacă vei trăda secretele moartea te aşteaptă. Până aici nimic deosebit de interesant, dar, zicea surâzând armeanul, la primirea logicianului în conclav, atunci când templierii din strane l-au înconjurat cu săbiile fixate-n pieptul său, cică el l-ar fi recunoscut – şi nu era prea greu, oricât de mult l-ar fi ascuns gluga – printre Ku-Klux-Klani, pirpiriu, dar foarte ferm în acţiune, pe cine credeţi?... pe Şerban Cioculescu, şi, revenindu-şi brusc din starea de şoc în care se afla, neofitul i-ar fi zis, zâmbind filosofic: „Hai, potoleşte-te, nea Cioculică..."

Armeanul acela eu nu cred că era condamnat pentru ceea ce el susţinea c-ar fi făcut... Poveştile pe care le debita le auzise cred de la te miri cine şi-acuma le fabula doar dintr-o naivă impostură, ca pe nişte lucruri văzute şi trăite în persoană. Dacă ar fi fost condamnat într-adevăr pentru divulgare de lucruri secrete, s-ar fi aflat într-un loc mult mai secret decât acesta unde se afla acum.

Ultimele persoane despre care vom aminti erau de fapt nu nişte oameni închişi, ci nişte animale libere şi le sunt cu multă dragoste îndatorat – dar nu numai eu – pentru spectacolul pe care-l clădeau în grădinile de-alături, zi de zi, înainte şi după-masă, spre distracţia şi

umanizarea noastră cât de cât.

Cocoşul Cyrano – aşa îl porecliserăm noi – ieşea primul din curte, călcând ţanţoş, precum un plutonier-major conducător de fanfară, în fruntea foarte aferatelor găini, absolut – unele chiar şi de trei ori – alduite şi mulţumite.

Cum ajungea în grădină, devenea agitat, fugos şi nu-şi găsea împăcarea până ce nu dădea cu ochii de celălalt protagonist al spectacolului de spadă şi capă ce urma, curcanul Falstaff. Cum îl vedea, se transforma, tot numai o pară de foc şi de furie.

Curcanul Falstaff, simţindu-l, se înfoia ca o tobă, îl apostrofa cu nişte vorbe pe limba sa curcănească, dispreţuitor provocatoare, îşi mişca precum nişte egrete creasta prelungă şi perlată când în dreapta când în stânga ciocului şi, somptuos, sumbru şi magnific – aidoma unui împărat persan, Cirus de pildă, cel care a biciuit marea pentru că nu se liniştea la porunca şi voia sa –, aştepta începerea luptei.

Cocoşul Cyrano, însă, nu făcea paradă, ci, precum Temistocles ori Leonidas, sărea zburând peste gang, apoi sărea cu fulgere aprinse asupra infatuatului bleg Falstaff, îl ciupea de mărgelele din creastă până ce i le făcea cârpe jalnice, îl sfâşia din gheare, iute zburător şi săritor precum o uriaşă albină de flăcări întârâtată, încât sărmanul gogoman, împărat persan sau rege incaş sau faraon sau orice altă pompoasă dihanie, făcut fleoaşcă, redobândindu-şi el condiţia umană şi modestia, se retrăgea strategic, plângând şi bălăngănindu-şi creasta zdrenţuită, ciuruită, de-ţi era mai mare mila de el.

Schelălăia, se văieta, se ruga pe limba lui să nu-l mai batjocorească în halul ăsta, că doar este un curcan serios, cu zece curci după dânsul, că are copii, în fine, că nu-i omeneşte ceea ce face cocoşul.

Cyrano atunci îl lăsa-n plata Domnului, sărea triumfător gardul la găinile lui, se arunca rând pe rând asupra lor cu şi mai multă poftă şi înverşunare, le potolea pe toate de setea lor femeiască (cea cu blestem), ele începeau să cârâie de bucurie mare, voioase foc, apoi reintrau în curte, unde stăpâna le chema la masa de prânz.

În cealaltă tabără, însă, nu atât curcanul era nefericitul, ci bietele curci, care, de supărare... nici nu mâncau, ci doar ciuguleau în scârbă grăunţele. La ce folos...

Acele păsări de curte însă mie îmi aminteau de alte fiinţe animale, nişte oi şi-un motan (care aducea la apucături cu Cyrano cocoşul) pe care le pierdusem pentru totdeauna, în urmă cu nişte ani, dar care nu se pierduseră de tot, căci seara târziu, uitându-mă eu prin zăbrele la cer, zăream printre stele chipul lor cum se uită la mine şi-mi fac semn de iubire. De bună seamă că-n această lume fără de margini şi într-o mişcare fără capăt, totul este cu putinţă şi nimic nu piere şi, cine ştie când, peste milioane de ani-lumină, aceleaşi elemente, la aceeaşi doză şi acelaşi numitor, să se reîntrunească, şi noi: oile, motanul, Cyrano şi cu Falstaff să ne reîntâlnim, poate (vai!) chiar aici, la Piteşti ori la Bistriţa.

4.

Zoe, care auzise până atunci zvonuri despre mine dintre cele mai oribile: ba c-am murit, detestând-o că nu s-a îngrijit de mine, ba c-am înnebunit, ba că a căzut peste mine un perete de pământ şi m-a schilodit, că mi-au căzut toţi dinţii din gură, ba că umblu ca o arătare de spaimă prin şantierele de lucru, scormonind prin gunoaie, după rămăşiţe de mâncare aruncate de alţii, blestemând-o că nu-mi trimitea pachete... ba c-am plecat, fără să-mi pese de ea, şi că vorbesc de la nu ştiu care post străin, toate minciuni vehiculate de agenţii ideologilor în ciubote, cu scopul de a distruge orice legătură între noi... afla acum şi alte veşti, de natură s-o bucure, de la cei care se eliberaseră şi rămăseseră în ţară, nişte sârbi, care, sfidând, în felul lor, orice pericol, fie că i-au scris acasă – căci mersese vestea şi-n puşcărie despre comportarea exemplară a lui Zoe –, fie că unii s-au deplasat până la ea – ca să fie mai siguri –, relatându-i despre mine că trăiesc, că sunt

sănătos şi că-n scurtă vreme – doar nişte zile – voi fi lângă ea.

Nerăbdătoare, văzând că întârziu, Zoe s-a deplasat în grabă, pentru a treia oară, la Piteşti, unde i s-a răspuns că nu sunt acolo, că am plecat în Grecia. Amărâtă, Zoe a făcut din nou drum întors. În tren însă a călătorit cu un lot de sârbi, care ceruseră să rămână în ţară şi care se eliberaseră chiar în ziua aceea. Aceştia s-au pornit a înjura, aprinşi, cu sălbatică răscolire când au auzit grosolanele şi abjectele minciuni scornite din partea administraţiei închisorii: „Ibem-ti Boje, asta trebuie spintecat şi spânzurat de maţele lor, cu capul jos", aşa au zis ei, în furia ce-i caracterizează, şi-au asigurat-o pe Zoe, jurând pe ce au mai sfânt, că mă aflu în închisoarea de la Piteşti, camera 12, că m-au văzut chiar în dimineaţa acelei zile la fereastră, din curte, şi m-au salutat...

Zoe atunci a desfăcut pachetul, a scos de-ale mâncării, i-a ospătat, le-a dat ţigări, iar la Bucureşti, în gară, i-a cinstit şi cu vin.

A doua zi, plăianca de la Tibleş se înfăţişa la Direcţia Generală a Penitenciarelor, chiar în birou la tovarăşul director care, dând ordin să se caute prin cartotecile unde se păstrează evidenţa deţinuţilor poporului, a confirmat: „Da, soţul dumneavoastră trăieşte şi-şi continuă executarea pedepsei pe care i-a dat-o Republica, la penitenciarul din Piteşti."

După alte câteva zile se afla în audienţă la însuşi tovarăşul Vlasiu, procurorul-şef al Republicii – ajutată de către poetul şi juristul Grama, un vechi prieten –, unde s-a plâns pentru regimul inuman şi în afară de lege la care eram supus, nu numai eu, ci şi ea.

Ca să-i arate că-ntr-adevăr este om cu putere, Vlasiu i-a scris pe loc, cu toc de aur, un bilet care-i îngăduia lui Zoe să vină la Piteşti, la vorbitor.

Ce s-a petrecut în ascuns nu ştiu, ştiu doar atâta că Zoe, în culmea fericirii, a alergat la Bistriţa, s-a încărcat cu două geamantane mari, unul cu haine, celălalt cu alimente, şi, glonţ, a patra oară la Piteşti.

În gara Piteşti, dispută îndârjită cu un şmecher de birjar. Până la capătul celălalt al oraşului, unde se afla închisoarea, era o distanţă de

aproximativ trei km. Zoe avea bagaje grele. Birjarul cerea 50 de lei, Zoe susţinea liniştită că nu poate plăti mai mult de 25. Că i-s banii număraţi. Birjarul cu gura şi mai mare:

— Ei poftim: patruzeci.

— Nu pot să dau mai mult de cât v-am spus.

— Ia te uită colea! Ce, vrei să te duc pe daiboj?... Ce-ţi închipui, domnişoară?... Doi Cai, căruţă, harnaşamente, munca mea... crezi că se plătesc cu cei 25 de lei ai tăi? Ştii că ai haz?

Zoe, pe cerbicia ei de la Ţibleş:

— Dacă vrei, bine, dacă nu, m-oi duce pe jos.

— Da?? Crezi că-i numai colea-aşa!

— Oriunde-o fi. Nu mă interesează.

— Măi, dar îndărătnică mai eşti... De unde Dumnezeu îi fi?... Daaa, ia spune-mi... Unde te duci, dacă nu-i cu supărare... continuă el insidios, cu tonul schimbat, pe cine-ai acolo.

— Pe soţul meu, răspunde cu mândrie Zoe.

— Şii. Mă rog, pentru ce... l-au priponit?... Pentruuu, şi schiţează gestul rotunjit al „manglelii”... Ori pentru altceva...

— Altceva, altceva... Caută să închidă discuţia Zoe.

— Nu cumva politică?...

— Nu ştiu. Politică, nepolitică... o curmă Zoe cu prudenţă, căci nu ştii cine-i omul, ca să nu scape vreo vorbă nelalocul ei, ce mai atâta vorbă, nu pot să vă dau mai mult de 2b de lei.

— Am înţeles. Şi, deodată, birjarul se ambiţionează, înşfacă geamantanele şi le-azvârle-n birjă: Hai, repede sus.

— V-am spus că nu pot să...

— Sus când îţi spun! Repede, că n-am timp... Şi n-apucă Zoe să se urce bine, să-l lămurească asupra plăţii, că birjarul dă bici cailor.

— Bine, bine, numai să nu avem discuţii mai târziu asupra preţului, stăruie, într-ale ei Zoe, aşezându-se şi aranjându-şi părul negru sub baticul de mătasă azurie... ca pentru mine.

Ajunşi la penitenciar, Zoe dă să plătească...

— Lasă, lasă până termini cu ăştia, că eu am niţică treabă alături... şi arată cu mâna spre cârciuma din colţ. Apoi îi ajută lui Zoe să ducă cele două geamantane până la poarta închisorii. Ea intră-n baraca unde staţionau de regulă cei veniţi la vorbitor. Aici, în această baracă, Mândreş însuşi făcea verificarea actelor. Iată-l, apare... E grăsun, tuciuriu, lucios şi bine dispus. O vede şi pe Zoe:

— Iar aici? Ce tot cauţi, drăguţo? Nu ţi-am spus de-atâtea ori că nu-i la noi?

— Ba da! Soţul meu, domnule căpitan – răspunde Zoe cu sfidare – este aici...

Şi scoate atunci hârtia de la procurorul general şi i-o întinde!

Mândreş o apucă şi-o citeşte, apoi o vâră-n buzunar. Zice: „Aici eu sunt procuror general, aşa că (şi-i întoarce spatele) ia-ţi bagajele şi roiul de-aici".

Plângând, Zoe ridică de jos geamantanele şi iese-n stradă. Guralivul birjar o aştepta. A înţeles el că ceva nu-i bine: „Ce-i, doamnă? ce s-a întâmplat?" Apoi, când s-a lămurit din spusele lui Zoe despre ce este vorba, s-a mâniat şi-a pornit a ocărî: „Bată-i crucea să-i bată de anticrişti! Grijania lor de ghiorlani, de gorobeţi, băga-i-aş... Văzuşi, văzuşi?"

În ăst timp, însă, ofiţerul de la grefă străbătea curtea în pas alergător, venind spre Mândreş:

— Tovarăşe căpitan, raportează el, ordin telefonic de la Minister să-l punem imediat în libertate pe deţinutul Mihadaş.

— Pe cine?! Şi dumirindu-se brusc, o porneşte nu spre intrarea-n puşcărie, ci spre poarta de ieşire, ca un apucat.

Zoe, plângând, da să se urce-n birjă... Birjarul nu ştia cum s-o aline şi suduia amarnic, de zor, pe netrebnici.

Mândreş se apropie şi, de data aceasta mieros, chiar bucuros, spune:

— Ce-aţi zice, doamnă, dacă aţi pleca împreună cu soţul acasă?...

Iar Zoe, cu indignare:

— Domnule, ţi-ai bătut joc de mine şi m-ai minţit în tot felul... Nu-ţi permit s-o faci şi-n felul acesta. Te rog să-mi dai pace şi să-ţi vezi de treaba dumitale, acolo. (Arată spre puşcărie.)

— Chiar aşa! aruncă răspuns repezit şi birjarul.

— Doamnă, vă rog să mă iertaţi. Aveţi greşeală. Până acum câteva clipe soţul dumneavoastră era un deţinut, acuma este un om liber... Aşteptaţi numai câteva minute şi vi-l aduc aici (zâmbind), vi-l predau, încheie Mândreş.

Se deschide brusc uşa celulei:

— Care eşti Mihadaş?

— Eu, răspund.

— Repede bagajele şi-afară! Repede, n-auzi?

— Aud, don' şef, aud.

— Fest, fest!

Mi-am îmbrăţişat colegii şi-am ieşit pe coridor singur, cu bocceaua-n mână. M-au izolat într-o celulă dosită. Gardianul care păzea celula trage vizeta de-o parte şi-ntreabă:

— De unde eşti, domnule?

— Din Bucureşti, răspund eu, numai aşa ca să răspund ceva.

— De câţi ani eşti închis?

— De peste şapte.

— Dormi acasă la noapte, reia gardianul, cu vădită părere de bine.

— Nu cred, răspund, emoţionat totuşi.

— Pe Dumnezeu, că nu te mint, îmi răspunde el aproape şoptit, îţi fac formele de ieşire la grefă.

Îmi venea să strig, să mă tăvălesc pe jos.

— Atunci, te rog, pentru că eşti un om bun, zic eu, du la băieţii din camera 12 hainele mele... Şi mă dezbrac de tot ce era mai bun şi mai gros: un pulovăr, un cojocel, nişte ciorapi de lână... Ştii la cine. La zurbagii ăia dezbrăcaţi care au fost să lupte-n Indochina.

— Bine, îmi răspunde el, bine, am să le duc.

La grefă, după ce am iscălit obişnuita declaraţie cum că nu voi spune nimănui, niciodată nimic din cele văzute şi petrecute-n închisoare – ca şi cum ar fi omeneşte cu putinţă o atare discuţie –, mi s-a adresat întrebarea: „Şi-acum ce facem cu tine?... Te predăm legaţiei sau rămâi în ţară?"

M-am pomenit suspendat pe-o cumpănă. Pendulam dureros între două ispite: perspectiva libertăţii, cu bucuria de-a-mi vedea locurile natale, pe de-o parte, iar pe de alta, drumul unei vieţi de nemernic, luând-o de-a capul, cu urmările, umilirile, hărţuielile din partea căpcăunilor şi până la urmă, din nou, o nouă arestare. Şi-ntr-un fel şi-ntr-altul aş fi nefericit-o de moarte pe Zoe. Mi-am amintit de sfatul preotului Pavel, cetăţean american care avea soţia şi două fete la Baia-Mare şi care mă-ndemna să nu care cumva să fac greşeala de-a rămâne-n ţară. Ei, dacă eram şi eu cetăţean american!!! Grecia însă mă repudia, iar România mă considera duşman al poporului român!

Stăteam în cumpănă, atârnat şi nu dădeam răspuns. Mândreş atunci, cu instinctul său de geambaş, s-a gândit că lucrurile pot lua o întorsătură nedorită.

A intervenit inspirat: „Dar cum mama dracului vreţi să-i daţi drumul omului pe frigul ăsta, dezbrăcat? Să fie îmbrăcat". (Era pe la mijlocul lui februarie, iar eu dădusem hainele la colegii de celulă, probabil şi ca să se împlinească un destin.) Un plutonier a fugit repede, ca de pe-o scenă actorul, şi după numai un minut revine: „Tovarăşe căpitan, raportează el, magazia este închisă, iar tovarăşul Enache, magazionerul, e plecat la Bucureşti..."

— Dar, ştiţi, intervine ofiţerul de serviciu, soţia dânsului e la poartă... şi are un geamantan plin cu haine...

Starea mea de cumpănă a început să se clatine, înclinând spre unde trebuia.

— Vreau o dovadă concretă, intervin eu, spontan.

— Ce dovadă?

— Un script de la soţia mea cum că se află la poartă. Literele să miroasă a cerneală proaspătă.

— Imediat, zice Mândreş. Apoi, către ofiţerul de serviciu: Fuga, şi-adu omului ce doreşte.

Peste câteva minute mi se punea înaintea ochilor un bilet. L-am apucat în mâini şi instinctiv am vrut să-l duc la buze. M-am stăpânit. Mirosea într-adevăr a cerneală proaspătă: „Dragul meu, sunt la poartă şi te aştept". Jos era iscălitura: „Zoe".

— N-am unde pleca, răspund. Aici rămân! (Iar în gândul meu, cu aceeaşi veche cerbicie tragică: „rămân solitar până la sfârşitul lumii, aici, cu oropsiţii şi guşaţii...") Am înţeles mai târziu amabilitatea şi promptitudinea cu care şi-au făcut datoria dânşii: se temeau să nu scap peste graniţă. Sărmanii!

Şi-am fost condus cu alai până la poartă... Cu bocceaua-n mână, parcă eram o pasăre bolnavă care încerca să-şi reia zborul. Zburam totuşi, dar anevoie, la doar trei centimetri de pământ. Ochii, orbiţi de atâta lumină şi bucurie, lăcrimau, iar lucrurile din faţa lor săltau, fremătau fascinant.

La poartă, Zoe!... Între cele două geamantane, aştepta ca o prezenţă tremurătoare a destinului, ca o fecioară stând dreaptă şi aşteptând între două lăzi de zestre, la o nouă răscruce a vieţii...

Birjarul Stanică, tot atât de fericit ca şi noi (avea lacrimi între gene) a dat bici cailor către casă, cu chiot. O zi pierdută, ar zice omul chibzuit.

Ajuns acasă, a vociferat către Tinca lui (parcă psalmodia!): „Tincuţa, taie găina, fă foc la baie, pune la fiert vin cu mirodenii, aşa cum ştii tu, aşterne paturile din camera dinspre grădină, căci avem oaspeţi de soi la casa noastră... Dumnezeu ne cinsteşte casa, Tincuţo".

Ne-a găzduit şi ne-a omenit ca-ntr-un tablou din Biblie.

Uitându-mă la el, cum şedea pe un scaun, cu faţa radioasă, uitându-se când la noi – la mine şi la Zoe –, când la Tinca lui, desluşeam tot mai lămurit cum starea lor de fericire izvora din

adâncul inimii, răspândindu-se peste toate lucrurile din jur, şi cum îi cuprindea, încetul cu încetul, ca sub porticurile unei biserici de demult, sub un nimb aidoma acelora care împodobeşte feţele sfinţilor din îndepărtatele poveşti.

Mă aflam, negreşit, în casa unui sfânt al acestui pământ. Ce recompensă!...

Ne-a condus la gară, tot cu birja. A scos, pe furiş bilet de tren de la Piteşti la Bistriţa-Năsăud pentru Zoe – eu aveam, hei, foaie de drum – pe banii lui, iar la despărţire de-abia şi-a desprins mâinile lui de sfânt din mâinile noastre, a îngăi-mat tremurat la întrebarea mea nătângă – deşi dintr-o îubire întristată: „De ce ai făcut toate astea pentru mine, frate Stanică?" —: „Da' ce adică, eu nu sunt om?... Măcar atâta..." şi ne-a petrecut îndelung, cu ochii umezi de fericire şi vâslind spre noi cu mâna, ca şi cum sufletul din el ar fi vrut să-şi ia zborul spre Dumnezeu.

— Zoe, buna şi neasemuita mea Zoe, am îngăimat atunci şi eu către Ea, o răsplată mai frumoasă decât aceasta, pentru toate câte le-am îndurat, nu mi se putea da. Îţi mulţumesc, cu cea mai frumoasă durere din câte poate încerca inima unui om fericit.

Ispăşirea celor şapte ani de temniţă nu însemna şi terminarea condiţiei mele de întemniţat. Ieşeam de fapt dintr-o închisoare reală şi intram în alta şi mai reală; dintr-una propriu-zisă în alta altfel zisă. Zidurile care împrejmuiau prima închisoare erau vizibile, fixe; ale celeilalte erau însă invizibile şi foarte mobile. În prima ţi se dădea – indiferent cât şi ce – de două, trei ori pe zi mâncare, în timp ce în cea liberă erai obligat să-ţi procuri singur mâncarea – şi, vai, cum şi cât de greu anume. Între zidurile închisorii propriu-zise puteai vorbi mai deschis, mai liber, te simţeai mai altfel, tocmai pentru că zidurile apăsau direct, concret asupra ta, nu... dialectic ca-n cealaltă. Cuvântul nu constituia un pericol pentru noua, edenică, ordine socială, din

moment ce părea a fi rostit de sub lespedea unui mormânt de unde nu răzbeşte decât tăcerea. În cealaltă însă era o mare primejdie să-ţi vorbeşti chiar ţie însuţi, în şoaptă.

EDITURA „CLUSIUM”

În cea dintâi zi a Revoluţiei, în 22 Decembrie, un rest rin* grup de iniţiativă a înţeles că imperativul imediat este acţiunea. Speranţele s-au descătuşat de la sine şi în aceeaşi noapte a ieşit de sub tipar *primul* periodic independent din ţară – „CLUJUL LIBER”. La o săptămână, pornind de la această revistă, s-a înfiinţat *prima* Casa de Editură nouă din ţară, „ATLAS – CLUJUL LIBER”. În cadrul acestei întreprinderi, bazată pe entuziasm, tinereţe şi nădejde în viitor, concepută ca un ansamblu de publicaţii şi instituţii editoriale (publicitate, impresariat artistic etc), se înscrie EDITURA «CLUSIUM».

Iată acum cea dintâi carte tipărită sub această emblemă, un roman care vorbeşte cu durere despre ce-a fost şi cu neliniştită încredere despre ce va fi.

Orice început e greu, nesigur. Mai mult, întreprinderea noastră, născută în primele zile de după răsturnarea dictaturii, s-a constituit pe o sumă de intuiţii asupra viitorului. Am năzuit că vor urma o serie de schimbări în viaţa noastră social-politică şi mai ales culturală, am visat deja la evoluţia favorabilă a spiritului de iniţiativă, la repunerea în drepturi a bunei credinţe. Timpul trecut de-atunci nu ne-a infirmat intenţiile şi sperăm să n-o facă nici de-acum înainte.

Am exclus, pe cât s-a putut, aventura (frumoasă, dar şi riscantă în vremuri de răscruce) şi am creat o ordine a „inimii şi minţii”. Această ordine, cu trimitere la primele manifestări publicistice din istoria noastră culturală, nu este întâmplătoare, deoarece avem sentimentul limpede că trebuie s-o luăm de la capăt. E tragică această întoarcere în vreme, această anulare de timp, dar nu se poate altfel. Abia acum resimţim exact vidul de valoare impus de o jumătate de veac de mediocritate forţată, de minciună deghizată. Dacă am putea fi cu

adevărat sinceri, am recunoaşte că prea puţine cărţi apărute în ultimele decenii au puterea de a rezista în faţa lumii şi a conştiinţei de creaţie. Nu întâmplător scriitorii români au obţinut prea puţine recunoaşteri internaţionale, nu întâmplător ne-a ocolit Premiul Nobel. Chiar dacă sentimentul cultural a rezistat subteran, el s-a mulţumit cu victorii de conjunctură, locale, mărunte. Tristul tablou al literaturii noastre descumpăneşte şi în prezent. În aceste luni de eliberare aproape nu s-a scris literatură, şi nu din cauza frământărilor politice, cum se motivează îndeobşte, ci datorită resimţirii violente a acestui gol sfâşietor. „Ce" şi „cum" se va scrie de-acum încolo sunt două întrebări mai cumplite decât acum un secol şi jumătate, pentru că scriitorii nu sunt în situaţia de a inventa ceva, ci de a modifica profund un rău insinuant, dominant. Ca în mitologie, am rămas cu speranţa, dar ea e lunecoasă, evazivă, informă.

Editura «CLUSIUM» îşi propune să deschidă o *cale,* nu neapărat o direcţie (ne vom feri să mai silim viitorul să se supună la prezent), o cale deci, care să nu fie nici bătătorită, nici închisă. Chiar romanul lui Teohar Mihadaş, scris „înainte" (cam cu două decenii, dar „publicabil" abia acum), reprezintă un semn al deschiderii. Scris „fără speranţă", el îndeplineşte condiţia a ceea ce nu se putea crede că mai *va veni.* Acest act înseamnă un exemplu de testare a eternităţii; pentru că exact aşa ceva ne-a lipsit. Din această cauză unii s-au compromis chiar şi împotriva conştiinţei lor tainice, iar alţii s-au mulţumit cu idei subversive, abile. Prea puţini s-au gândit că scriitorul are obligaţia de a trăi mai ales dincolo de moarte.

Vom respecta aşadar, pe cât va fi cu putinţă, harul eternităţii şi perspectiva universalităţii (cuvinte mari?). Vom avea de reabilitat mai cu seamă ideea specificităţii naţionale (demolată precum o biserică), unica poartă prin care se poate intra în celelalte două teritorii. Valoarea, vai, valoarea urgentă nu o putem stabili noi, dar vom veghea să nu decadă de dragul imediatităţii.

A doua carte a Editurii «CLUSIUM» va fi un EMINESCU, *Făt-*

Frumos din lacrimă, ilustrat cu talent şi dăruire de doi tineri. Eminescul este deschiderea de drept către veşnicia categorică. Literatura pentru copii şi tineret nu va îi o formulă restrictivă, ci o chemare spre refacerea spiritului de lectură. Copiii vor trebui să citească marile opere ale genului acum, la vârsta lor şi nu la maturitate, cum am făcut-o noi.

Nici cartea de divertisment nu va fi neglijată. Există un imens fond de literatură SF sau poliţistă din care vom traduce.

Poezia, dragostea noastră nerentabilă, va trăi mai ales prin pana celor tineri. Intenţionăm o serie gen „liliput" în care să oferim poeţilor un spaţiu de exprimare ce le-a fost refuzat sistematic până nu de mult.

Avem în vedere tipărirea unor lucrări de ştiinţă şi practică (măsurători electrice, exerciţii de matematică, homeopatie, acupunctură etc.) menite a elibera cugetele de prejudecata inabordabilului.

Bineînţeles, proiectele noastre nu diferă de altele de la noi sau de aiurea. Există o lege nescrisă a mişcării gustului şi interesului de la care nu ne putem abate. În limitele ei vom încerca însă susţinerea originalităţii. Aceasta nu e altceva decât anihilarea fricii. De ea am suferit cel mai mult şi poate că vindecarea va mai dura. Spaima de propria gândire, de propria creativitate a mutilat inadmisibil forţa scrisului. Să fim iarăşi cinstiţi cu noi înşine şi să recunoaştem că mai nimic n-am reuşit să punem pe masa lumii cu titlu de creaţie absolută. N-am lansat niciun curent de poezie, nicio concepţie de proză, niciun sistem critic, deşi între cele două războaie existau destule încercări de acest fel.

Frica, da, frica ne-a inhibat şi ne-a supus unui autocontrol mai sever decât sabia cenzurii. Romanul lui Teohar Mihadaş a ieşit de mult de sub această „manta" degradantă. Evadarea din frică e un risc, dar unul onorant. Editura «CLUSIUM» va îndrăzni să nu se teamă de ea însăşi.

VALENTIN TAŞCU

CUPRINS

PRINDEREA, CERCETAREA ŞI JUDECATA 7
„AICI ZAC DUŞMANII POPORULUI” (AIUDUL) 120
CANALUL DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ.....159
MĂRGINENII – ÎNCHISOAREA-BABEL 254
PITEŞTIUL ŞI ELIBERAREA.....313

ISBN 973-555-000-8

Lei. 24,50

Cuvînt de început la sfîrşitul unei cărţi

Cea dintîi carte a unei Edituri nu este o naştere, ci mai degrabă o „finire". Un drum de nelinişti şi emoţii ia sfîrşit acum, născîndu-se doar îngăduinţa pentru destinul unei fiinţe care înfruntă eternitatea. O editură printre altele este un mandat în alb pentru un final neîntrerupt . Fiece carte a ei ar trebui să fie o încheiere de început de drum. Romanul **Pe muntele Ebal** al poetului Teohar Mihadaş este chiar aşa ceva. Apariţia lui este pentru autor o eliberare de vechi şi grele suferinţi. El s-a tot născut de vreo două decenii, ucis fiind de mai multe ori de anii care, vai, ce bine, au trecut. A fost pentru autor o reală ameninţare, chiar el, un roman care putea să asasineze. Teohar Mihadaş s-a temut de el şi totuşi nu l-a părăsit. Cei apropiaţi lui îi ştiau capcanele şi se înfiorau de ele. N-a fost alungată însă speranţa îndreptăţirii adevărului ce-l conţinea. Şi iată, acum, chiar el deschide, de drept, o cale, cînd tocmai s-a întors în ţărîna literei tipărite. Fie-i cerul uşor şi aproape!

VALENTIN TAŞCU

CLVSIVM

ISBN 973-555-000-8
Lei. 24,50

Cuvânt de început la sfârşitul unei cărţi

Cea dintâi carte a unei Edituri nu este o naştere, ci mai degrabă o „finire”. Un drum de nelinişti şi emoţii ia sfârşit acum, născându-se doar îngăduinţa pentru destinul unei fiinţe care înfruntă eternitatea. O editură printre altele este un mandat în alb pentru un final neîntrerupt. Fiece carte a ei ar trebui să fie o încheiere de început de drum. Romanul Pe muntele Ebal al poetului Teohar Mihadaş este chiar aşa ceva. Apariţia lui este pentru autor o eliberare de vechi şi grele suferinţi. El s-a tot născut de vreo două decenii, ucis fiind de mai multe ori de anii care, vai, ce bine, au trecut. A fost pentru autor o reală ameninţare, chiar el, un roman care putea să asasineze. Teohar Mihadaş s-a temut de el şi totuşi nu l-a părăsit. Cei apropiaţi lui îi ştiau capcanele şi se înfiorau de ele. N-a fost alungată însă speranţa îndreptăţirii adevărului ce-l conţinea. Şi iată, acum, chiar el deschide, de drept, o cale, când tocmai s-a întors în ţărâna literei tipărite. Fie-i cerul uşor şi aproape!

VALENTIN TAŞCU